STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 06801

GESHIKHTE FUN SOTSIALISTISHEN GEDANK

Karl Kautsky

•

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

געשיכטע פון סאָציאַליסטישען געדאַנק

פון
קאַרל קאַוטסקי, פּאול לאפּארג,
עדוארד בערנשטיין, קאַרל הוגאָ,
פראנץ מעהרינג, געאָרג פּלעכאַ-
נאָוו, ניקאָלאי לענין און אַנדערע

ערשטער באַנד
פון
קאַרל קאַוטסקי

אידיש פון —
חיים קאַנטאַראָוויטש און דר. א. וואַטענבערג.

פאַרלאַג „קולטור"
ניו יאָרק.

Copyright, 1921,
by Jewish Culture Pub. Co.

ארײנפיר.

די מאָדערנע אַלוועלטליכע סאָציאַל־דעמאָקראַטיע האָט אין דער געשיכטע צוויי וואָרצלען. ביידע זיינען אַנטשטאַנען אויף איין און דעם זעלבען באָדען — אויף דעם באָדען פון דער עקזיסטירענדער געזעלשאַפטליכער און ווירטשאַפטליכער אָרדנונג. ביידע האָבען זיי איין און דעם זעלבען ציל — אָבער ביידע זיינען פאַרשיידען לויט זייער עצם.

איינער פון די דאָזיגע וואָרצלען, דער קאָמוניסמישער אוטאָפיזם, איז אַנטשטאַנען צווישען די העכערע קלאַסען. זיינע פאַרשטעהער געהערען צו דער גייסטיגער אַריסטאָקראַטיע פון דער געזעלשאַפט. דער צווייטער וואָרצעל פון דער סאָציאַל דעמאָקראַטיע — דער גלייכהייטס קאָמוניזם, איז אַנטשטאַנען צווישען די נידעריגע קלאַסען, צווישען די וואָס זיינען נאָך ביז מיט עטליכע צענדליג יאָר צוריק געשטאַנען אויף די נידעריגסטע שטופען אין זייער גייסטיגער אַנטוויקלונג. דער אוטאָפיזם איז אַנטשטאַנען אַ דאַנק דער טיפער פאַרשטענדניש פון דער ווירקליכקייט מצד מאַנכע טיף געבילדעטע מענשען, וועלכע זיינען פריי געוועזען פון דעם איינפלוס פון די אינטערעסען, פון זייער קלאַס. דער גלייכהייטס קאָמוניזם אָבער איז רוי און נאַיוו; אים האָט באַשאַפען ניט די סאָציאַלע שאַרפזיניגקייט, דער אומפּאַרטייאישער געפיל און דענקען, נאָר די דרינגענדע באַדערפנישען, דער קאַמף פאַר קלאַסען אינטערעסען.

דער בורזשואַזער פילאַנטראָפישער קאָמוניזם הויבט זיך אָן מיט טאָמאַס מאָר.

דער גלייכהייטס קאָמוניזם פון דעם מאָדערנעם קעמפענדען פראָלעטאַריאַט איז נאָך אינגער. זיינע ערשטע באַוועגונגען הויבען זיך ערשט אָן באַווייזען אין דער צייט פון דער ענגלישער רעוואָלוציע פונ׳ם 17טען יאָרהונדערט.

ביידע אָבער, דער אוטאָפּיזם אזוי גוט ווי דער גלייכהייטס קאָמוניזם, האָבען זייערע פאָרלויפער. דער שטאַטס אידעאַל וואָס איז געשאַפען געוואָרען פון פּלאַטאָנ׳ען איז ניט געבליבען אָהן איינפלוס אויף די אוטאָפּיסטען, און דער גלייכהייטס קאָמוניזם טראָגט אין אָנהויב נאָך אויף זיך די סימנים פון דעם רעליגיעזען קאָמוניזם פון די קריסטליכע סעקטעס. דער איינפלוס איז יעדענפאַלס געוועזן ניט קיין זעהר טיפער. פּונקט ווי די קאַפּיטאַליסטישע געזעלשאַפט אונטערשיידט זיך פון דער אַלט־קלאַסישער און פעאָדאַלער, אזוי איז אויך דער נייער קאָמוניזם אינגאַנצען פאַרשיידען פון דעם פּלאַטאָנישען, אָדער פון דעם קאָמוניזם פון אַלטען און מיטעל־אַלטערליכען קריסטענטום. יעדערער פון זיי וואָרצעלט זיך אין זיין אייגענער צייט, און ציט פון איר זיין כח און זיינע צילען. די פאָרלויפער קאָנען פאַר אים ניט דינען מער ווי אַלס שטיץ־פּונקט, וואָס שטיצט און פאַרשטאַרקט זיין געפיל פון אייגענער ווירדע, און אין וועלכע ער קאָן אָפט, אויף פאַרשיידענע פּונקטען, לייכט געפינען ארגומענטען. זיי קאָנען האָבען א באַדייטענדע ווירקונג אויף זיין אויסערליכען אויסזעהן, אָבער זעהר אַ שוואַכע, אויף זיין אינערליכען וועזען.

כדי קלאָר צו פאַרשטעהן די אנטשטעהונג פון מאָדערנעם סאָציאַליזם איז פונדעסטוועגען נויטיג אין זינען צו האָבען זיינע פאָרלויפער, וואָס האָבען געהאַט א ווירקונג אויף אים, ד. ה. ווי מיר האָבען שוין פריהער דערמאָנט, — דעם פּלאַטאָנישען און קריסטליכען קאָמוניזם.

די באַטראַכטונג פון די דאָזיגע פאָרלויפער פון מאָדערנעם סאָציאַליזם איז פאַר אונז אויך וויכטיג נאָך פון א צווייטען, און וויכטיגערען שטאַנדפּונקט. די אינדיווידועלע באַזונדערהייטען פון א וועלכער עס איז ערשיינונג קאָנען מיר געפינען בלויז ווען מיר פאַרגלייכען זי מיט אַנדערע ענליכע ערשיינונגען. אזא סאָרט פאַרגלייך צווישען די פאַרשיידענע סאָרטען קאָמוניזם זיינען ניט זעלטען געמאַכט געוואָרען, אָבער מערסטענס, כדי צו דערגרייכען גאַנץ אַנדערע רעזולטאַטען; ניט כדי צו אונטערשטרייכען אינדיווידועלע באַזודערהייטען פון מאָדערנעם סאָציאַליזם, נאָר כדי זיי צו פאַרטונקלען. דערביי ווערען אַלע ארטען

קאָמוניזם מיט איין מאָס געמאָסטען, און וואָס עס איז אמת פאר איינעם ווערט אָנגעווענדעט אויף אַלע אָהן אונטערשייד. די דאָזיגע מעטאָדע איז ניט נאָר א זעהר באקוועמע, ווייל די שטריכען וואָס זיינען געמיינשאפטליך פאר אלע ארטען קאָמוניזם זיינען בלויז אויסערליכע, נאָר זי איז טאַקי זעהר אַן אנגענעמע פאר די געגנער פון דער סאָציאַל־דעמאָקראַטיע: זי גיט זיי א מעגליכקייט ארויסצושטעלען אַלע דורכפאַלען פון די פריהערדיגע קאָמוניסטען, אלס אומפארמיידליכע רעזולטאַטען פון די שטרעבונגען פון דעם מאָדערנעם סאָציאַליזם.

כדי צו דערקענען די באזונדערהייטען פון דעם מאָדערנעם סאָציאַליזם, איז זעהר וויכטיג אויסצופאָרשען די באזונדערהייטען פון זיינע פארלויפער. זיין עקזיסטענץ בארעכטיגונג און זיינע שטרעבונגען וועלען פאר אונז ערשיינען אין א גאנץ נייער ליכט אויב מיר וועלען אויספאָרשען די באדינגונגען אונטער וועלכע עס זיינען אנטשטאַנען און אונטערגעגאנגען זיינע פארלויפער. מיר וועלען דערביי מוזען בארירען טיילווייז אויסער דער געשיכטע פון די קאָמוניסטישע אידעען און שטרעמונגען אויך די אלגעמיינע געשיכטע פון דער סאָציאַלער אנטוויקלונג. אויב אונזער וועג וועט א דאנק דעם ווערען שווערער און לענגער, וועט ער אָבער דערפאר זיין פארשיידענאַרטיגער און וועט פאר אונז אנטדעקען פיל ברייטערע האָריזאָנטען. אונזער אינטערעס און סימפאטיע צו די העלדען פון גייסט און שווערד, וואָס האָבען אין דער פארגאַנגענהייט געקעמפט פאר דער אָפשאַפונג פון יעדער עקספּלואטאציע און אונטערדריקונג, קאָנען דערפון בלויז וואקסען, אויב מיר וועלען זיך באקענען ניט נאָר מיט זייערע אידעאַלען און העלדישקייטען, נאָר אויך מיט דער סביבה פון זייער צייט.

ערשטע אָפּטיילונג.

דער פּלאַטאָנישער און אורקריסט־ליכער קאָמוניזם

ערשטער קאַפּיטעל.

פּלאַטאָנס אידעאַלער שטאַט.

1. פּלאַטאָן און זיין צייט.

עס איז ניטאָ קיין גרעסערער טעות ווי די אַלגעמיין פאַר־שפּרייטע מיינונג אַז דער קאָמוניזם געהט להיפּוך צו דער מענשלי־כער נאַטור און וועזען. פּונקט פאַרקערט, שוין ביים וויגעלע פון דער מענשהייט איז געשטאַנען דער קאָמוניזם, און ביז היינטיגען טאָג נאָך איז ער דער סאָציאַלער באַזיס פאַר אַ גרויסען טייל פעל־קער אויף דעם ערד-קוגעל.

ניט נאָר איז ער ניט אין געגענזאַץ צו דעם געזעץ פון דעם קאַמף פאַר דער עקזיסטענץ, נאָר ער איז טאַקי איינער פון די וויכ־טיגסטע וואָפען פון דעם מענשען אין דעם דאָזיגען קאַמף. בלויז דורך ענגע פאַרבינדונגען אין גרעסערע אָדער קלענערע געזעלשאַפ־טען, האָבען די נאַקעטע און אומבאַוואָפענטע מענשען פון דער פאַר־גאַנגענהייט זיך געקאָנט באַשיצען געגען זייערע שרעקליכע שונאים אין דער ווילדערניש. דער פאַרצייטיגער מענש האָט געלעבט בלויז מיט דער געזעלשאַפט און אין איר; זיין פּערזענליכקייט האָט נאָך ניט איבערגעריסען דעם פאָדים וואָס האָט אים מיט איר פאַרבונדען. פאַראייניגענדיג זיך אין געזעלשאַפטען, האָבען די מענשען געקאָנט ערווערבען פאַר זיך די נויטיגע לעבענס־מיטלען — געמיינשאַפטליך זיינען זיי אויף געיעג געגאַנגען, געמיינשאַפטליך פיש געכאַפּט, געמיינשאַפטליך געלעבט און אַלע צוזאַמען פאַרטיי־דיגט די אַלגעמיינע וואוינונג און די אַלגעמיינע ערד.

אָבער מיט דעם פאָרטשריט פון דער פּראָדוקציע ענדערט זיך

דאָס. די ערפּאָלגען פּון דער פּראָדוקציע שאפען זייט ביי זייט מיט דעם אלגעמיינעם אייגענטום אויך אַ פּריוואטען אייגענטום. אין אָנהויב איז דאָס פּריוואטע אייגענטום בלויז באַשרענקט אויף וועניג זאכען פון פּערזענליכען געברויך, וואָס זיינען אָפט טאקע פּראָדוצירט געוואָרען פון זייער באזיצער גופא, ווי באַצירונגען, געווער א. אז. וו. זאכען, וואָס זיינען אזוי ווי צונויפגעוואָקסען מיט זייער באזיצער; גאנץ אָפט פלעגט מען אזוינע זאכען מקבר זיין צוזאמען מיט דעם, צו וועמען זיי האָבען געהערט.

ביסלעכווייז איז פּריוואט אייגענטום אלץ מער פארשפּרייט געוואָרען און געקראָגען אלץ מער באדייטונג. עס האָט זיך אָנגעהויבען אויך פארשפּרייטען אויף די מער וויכטיגע פּראָדוקציאָנס מיטלען און אַם ענדע אפילו אויף די וויכטיגסטע פון זיי, אויף דעם הויפּט פונדאמענט פון אונזער עקזיסטענץ — אויף לאנד. געיעג און פיהצוכט פאָדערען נאָך דעם געמיינשאפטליכען באזיץ פון דער ערד; גאנץ אנדערש איז דאָס אָבער מיט דער ערד־ארבייט. ביז דער אנטוויקלונג פון דער מאָדערנער גרויסער דאָרפס־ווירטשאפטליכער פּראָדוקציע, איז די ערד־ארבייט אמבעסטענס געלונגען אונטער די פּריוואטע ווירטשאפטען פון די באזונדערע משפּחות. די פּריוואטע ווירטשאפט נויטיגט זיך אָבער, פאר איר אנטוויקלונג, אין דעם פּריוואטען באזיץ פון ערד. וואו די ערד־ארבייט אנטוויקעלט זיך און שטויסט ארוים די פריהערדיגע פּראָדוקציאָנס פאָרמען, דאָרטען ווערט אלע מאָל שטארקער די באדערפעניש פון דעם פּריוואטען באזיץ אויף ערד.

די אנטוויקלונג פון דער שטאָטישער אינדוסטריע און האנדעל מאכט נויטיג דעם פּריוואטען באזיץ פון פּראָדוקציאָנס־געצייג און פון די פּראָדוקטען.

אָבער ניט נאָר ווערט דאָס פעלד פון פּריוואט אייגענטום אלץ מער אויסגעברייטערט, נאָר עס באפרייט זיך אויך איינס נאָך איינס פון זיינע באגרענעצונגען, וועלכע ווערען אלץ מער אונטערדריקענד וואָס מער עס אנטוויקלען זיך די פּראָדוקציאָנס מיטלען, וואָס מאכען נויטיג דעם פּריוואט האנדעל און פּריוואט אייגענטום זיך צו אנטוויקלען.

פון דעם ריין פערזענליכען אייגענטום, וואס פלעגט נאכ'ן טויט פון דעם באזיצער פארניכטעט ווערען אדער איבערגעהן אין רשות פון דער געמיינדע, ווערט דאס פארוואנדעלט אין אן אייגענטום וואס קאן בירושה איבערגעהן צו אנדערע פריוואטע מענשען.

די אמאליגע גלייכהייט פארשווינדט. דאס פריוואט אייגענטום ווערט א סאציאלער פאקטאר, די געזעלשאפט ווערט צוטיילט אויף הערשענדע באזיצער און אפהענגיגע, וואס באזיצען גאר נים. עס ווערט א נויטווענדיגקייט פאר יעדען צו באקומען פריוואט אייגענטום, ענדליך ווערט דאס שטרעבען צו באזיצען, א דאנק דער אנטשטעהונג פון געלט פארוואנדעלט אין א אומגעהייערער ליידענשאפט.

די באדערפענישען פון געברויכס-מיטלען זיינען אימער באגרענעצטע. אזוי לאנג ווי רייכטום באשטעהט בלויז פון געברויכס-מיטלען, וויל קיינער ניט האבען מער ווי ער דארף פאר א באקוועמען און אנגענעמען לעבען. געלט אבער קאן קיינמאל ניט זיין גענוג, ווייל געלט איז א סחורה פאר וועלכער מען קאן קויפען אלע אנדערע סחורות, א סחורה וואס ווערט קיינמאל ניט קאליע, וואס מען קאן אלע מאל געברויכען. מיט דער ערשיינונג פון געלט ווערט די הויפט לעבענס-אויפגאבע פון די באזיצענדע אנצוקלייבען וואס גרעסערע אוצרות, פיל גרעסער ווי די וואס זיי דארפען פאר זייער געברויך. דער אונטערשייד צווישען די ארימע און רייכע קאן אונטער אזעלכע אומשטאנדען ווערען אומגעהויער און זיי ווערען טאקי אזוי אומעטום וואו עס באווייזען זיך נאר דערפאר די נויטיגע אומשטאנדען.

צוזאמען דערמיט ווערען פארענדערט אויך די גענענזייטיגע שייכות'ן פון די מענשען, עס ענדערט זיך זייער ארט לעבען און דענקען. פריהער איז די הויפט טוגענד פון מענשען געווען די איבערגעבענהייט צו דער געמיינדע — די זעלבסט-אויפאפערונג, איצט פארשווינדט די דאזיגע טוגענד אלץ מער און מער. יעדען איינעם איז זיין העמד נעהענטער צום לייב. די געמיינדעס צו-פאלען זיך אויף קלאסען, וואס פירען צווישען זיך א פארביטערטען קאמף, אויף יחידים וואס זארגען יעדער איינער נאר פאר זיך, נאר פאר די אייגענע אינטערעסען, און זוכען וואס ווייניגער

צו געבען דער געמיינדע און וואָס מער פון איר ארויסבאַקומען. דער באַנד וואָס האָט יעדען יחיד פאַרבונדען מיט דער געמיינדע, און האָט אויפגעהאַלטען איר גאַנצקייט, ווערט אַלץ שוואַכער, ביז הויבט אָן אונטערגעהן, אָדער ווערט די רויב פון פאָלק, וואָס איז הינטערשטעליג געבליבען אין זיין אַנטוויקלונג, וואָס האָט אָבער נאָך פאַרהיט די קאָמוניסטישע טוגענד און קאָמוניסטישען כח.

דאָס איז די געשיכטע פון אַלע נאַציעס און שטאַטען אין אַלטערטום.

פיל שנעלער און באַמערקבאַרער איז די דאָזיגע אַנטוויקלונג פאָרגעקומען אין א ט ה ע ן. די צייט צווישען דעם סוף פון די פערסישע מלחמות און דאָס באַזיגען פון ג ר י כ ע נ ל א נ ד דורך פיליפ מוקדן, פאַרנעמט איינגאַנצען אַנדערטהאַלבען יאָרהונדערט (פון 479 ביז 338 פאַר אונזער צייט־רעכענונג). שוין אין אָנהויב פון דער דאָזיגער צייט געפינען מיר (אפילו ניט רעכענענדיג די שקלאַפען וואָס האָבען צו דער געמיינדע ניט געהערט) קלאַסען־אונטערשיידען און קלאַסען־היפוכים, פּריווילעגירטע אריסטאָקראַטען און רעכטלאָזע פאָלקס מאַסען, אָרימע און רייכע. אָבער די דאָזיגע היפוכים האָבען זיך נאָך אויף אַזוי ווייט ניט אַנטוויקעלט, אַז זיי זאָלען קאָנען פאַרטויבען ביי דער פרייער באַפעלקערונג דעם אַלגעמיינעם אינטערעס צו די מלוכה־ענינים. אין דעם לעצטען דריטעל פון דער דאָזיגער צייט איז אין אַטהען, אויסער אַ סך שקלאַפען, געווען בלויז רייכע און אָרימע.

„אין דער פריהערדיגער צייט", רופט אויס דער גרויסער אָראַטאָר דעמאָסטענעס אין איינער פון זיינע רעדעס אין געריכט, „איז ניט געווען אַזוי ווי היינט, פריהער איז אַלץ וואָס האָט געהערט צום שטאַט געווען רייך און גלענצענד, אָבער צווישען די באַזונדערע בירגער האָט זיך קיינער אויסערליך ניט אונטערשיידט פון צווייטען. נאָך אפילו היינט קאָן יעדערער פון אייך מיט זיינע אייגענע אויגען זיך איבערצייגען, אַז די וואוינונג פון פעמיסטאָקאַל, מאַלטיאַדאַ און פון אַלע אַנדערע גרויסע מענער פון דער פאַרגאַנגענהייט, זיינען בשום אופן ניט געווען בעסער אָדער שענער פון די וואוינונגען פון זייערע איבעריגע מיטבירגער. דערפאַר אָבער

זיינען די געזעלשאפטליכע געביידעס און מאָנומענטען וואָס זיינען אין יענער צייט אויפגעשטעלט געוואָרען, אזוי ערהאבען און שעהן, אז עס וועט זיך שוין מער קיינמאָל ניט איינגעבען צו שאפען עטוואָס בעסערס. איך האָב דאָ אין זינען די פּראָפּילעען, ארסענאלען, קאָלאָנאדען, האפען־געביידעס, פּירעען און אנדערע געזעלשאפטליכע געביידעס פון אונזער שטאָט. איצט אָבער זיינען פאראן שטאאטסמענער, וועמעס פּריוואטע וואוינונגען זיינען רייכער ווי פילע געזעלשאפטליכע געביידעס, און וועמעס גיטער זיינען גרעסער ווי אַלע פעלדער פון די אַלע ריכטער, וואָס זיינען דאָ איצט פארזאמעלט *). און אלץ וואָס עס ווערט איצט געבויט פאר׳ן שטאָט איז אזוי אומבאדייטענד און ארים, אז עס איז א שאנדע צו רעדען וועגען דעם״.

די דאָזיגע ערשיינונג האָט מען געקאָנט באמערקען אין גאנץ ג ר י כ ע נ ל א נ ד, אָבער שארפער ווי אומעטום האָט זיך דאָס אָנגעזעהן אין א ט ה ע ן, וואָס איז א דאנק די פּערסישע מלחמות געוואָרען דער מעכטיגסטער שטאָט אין גריכענלאנד, און וועלכער האָט געראטעוועט די גריכישע פרייהייט פון פּערסיען בלויז כדי ארויפצולייגען אויף גריכענלאנד איר אייגענעם יאָך. כמעט די גאנצע באפעלקערונג פון די ברעגעס און אינזלען פון עגייאישען ים (ווי אויך פיל אנדערע שטעט און אינזלען וואָס האָבען זיך געפונען ניט ווייט פון ים), זיינען באזיגט געווארען און געדארפט צאָלען צינזען צו אטהען. צוזאמען מיט דער ארבייט פון די שקלאפען און די רוחים פון דעם שנעל בליהענדען האנדעל, זיינען אויך דער מלחמה־רויב און די צינזען געוואָרען א שטענדיגער קוואָל פון רוח פאר דער באפעלקערונג פון א ט ה ע ן, א מיטעל נאָך רייכער צו מאכען די רייכע און אָפּגעוואוינען פון ארבייט די אייבעריגע פרייע מענשען, וועלכע פלעגען אויסגעהאלטען ווערען אויפ׳ן חשבון פון די ריזיגע רעגירונגס הכנסות, און דורך דעם פארוואנדלען זיי אין א לומפען־פּראָלעטאריאט, צולאָזען און אָפּשוואכען די גאנצע באפעלקערונג. דאָס האָט געמאכט אז אטהען זאָל פארהאסט ווערען איבער גאנץ גריכענלאנד.

---

*) די געריכטען (דיסקאטעריען) אין אטהען זיינען באשטאנען פון געשוואוירענע ריכטער; יעדעס געריכט־הויז האָט געהאט פינף הונדערט געשוואוירענע ריכטער.

סוף כל סוף האָט צווישען דער אַלץ וואַקסענדער אַטהען פון איין זייט און די נאָך ניט באַזיגטע פעלאָפּאָנעזישע שטאַטען וואָס זיינען געווען אונטער דער פירערשאַפט פון ס פּ אַ ר ט אַ, אויסגעבראָכען אַ ביטערער קאַמף אויף לעבען און טויט. דאָס איז אָבער ניט בלויז געווען אַ קאַמף קעגען דער העגעמאָניע פון אַטהען, נאָר אויך אַ קאַמף צווישען דעמאָקראַטיע און אַריסטאָקראַטיע. אַ ט ה ע ן איז געווען דער דעמאָקראַטישסטער שטאַט אין גריכענלאַנד, ס פּ אַ ר ט אַ איז געווען דער אַריסטאָקראַטישסטער. אין די אַלע שטאַטען, וועלכע אַטהען האָט באַזיגט, פלעגען איבערהויפּט ליידען די אַריסטאָקראַטען; די אַטהענער פלעגען זיי באַרויבען פריהער ווי אַלע אַנדערע שיכטען פון פאָלק. אין אַטהען גופא פלעגט דאָס פאָלק, אויף ווי ווייט עס איז נאָר מעגליך געווען, אַרויפוואַרפען אַלע שטאַט התחיבות'ען אויף דער אַריסטאָקראַטיע און אויף די רייכע. דערפאַר איז די דאָזיגע שטאַט פאַרהאַסט געווען פון אַלע אַריסטראָקראַטען און רייכע. אין אַטהען גופא איז דער סאָציאַלער אונטערגאַנג, די היפּוכים צווישען אָרימע און רייכע, דערגאַנגען אַזוי ווייט, אַז די אַטהענער גבירים און אַריסטאָקראַטען פלעגען „מאַכען חנ'דלאך" און אַריין אין אָפּמאַכען מיט זייער נאַציאָנאַלען שונא, מיט ספּאַרטאַ. דער זיג פון ספּאַרטאַ האָט זיי אויסגעוויזען צו זיין דער בעסטער מיטעל ווי אַזוי פּטור צו ווערען פון דער מאַכט פון פאָלק. די אַנטשיידענע שלאַכט צווישען אַטהען און ספּאַרטאַ, דער אַזוי־גערופענער פעלאָפּאָנעזישער קריג, האָט זיך געצויגען כמעט 30 יאָהר (431—407), און האָט זיך פאַרענדיגט מיט דער פולשטענדיגער פאַרניכטונג פון אַטהענס מאַכט. אַטהען איז באַגרענעצט געוואָרען און איז געוואָרען אָפּהענגיג פון ספּאַרטאַ. די דעמאָקראַטיע האָט איר פּלאַץ פאַרלאָזען, איבערגענומען די הערשאַפט האָבען די קליינליכע נפשות פון ספּאַרטאַ.

אַזאַ לאַגע האָט געפאָדערט אויפמערקזאַמקייט, און האָט געצוואונגען צו פאַרטראַכטען זיך וועגען דער אויפבליהונג און אונטערגאַנג פון שטאַטען. די פראַגע וועגען דער בעסטער שטאַטס איינריכטונג האָט דעמאָלט אַלעמען באַשעפטיגט.

אין דער דאָזיגער היסטאָרישער סביבה איז אויפגעוואַקסען פּלאַטאָן.

פּלאַטאָן האָט קיינמאָל ניט פאַרלייקענט זיין אַריסטאָקראַ־טאָקראַטישער אָפּשטאַמונג און אַטהען.

ער איז געבוירען געוואָרען עטוואָס שפּעטער ווי עס האָט זיך אָנגעהויבען דער פּעלאָפּאָנעזישער קריג*) אין אַן אַלטער אַריסטאָ־קראַטישע משפּחה און האָט זיך זיין גאַנץ לעבען באַצויגען צו דער דעמאָקראַטיע ניט פריינדליך. באַנוצענדיג זיך מיט זיין גוטער מאַטעריעלער לאַגע, האָט ער זיך געקאָנט איינגאַנצען אָפּ־געבען מיט זיין גייסטיגער זעלבסט־אַנטוויקלען, און האָט זעהר פריה אָנגעהויבען זיך אָפּגעבען מיט פּאָעזיע און פילאָזאָפיע. זיין באַקאַנטשאַפט מיט סאָקראַטעס׳ן, וואָס האָט זיך וואַרשיינליך אָנ־געהויבען ווען פּלאַטאָן איז נאָר 20 יאָהר אַלט געווען האָט אויף אים געהאַט אַן אַנטשיידענדע ווירקונג. זינט דער דאָזיגער באַ־קאַנטשאַפט גיט ער זיך איינגאַנצען אָפּ מיט פילאָזאָפיע, און ער ווערט דער אָנגעזעהענסטער תלמיד פון סאָקראַטעס׳ן. ער האָט אָבער אויסגעברייטערט דעם קרייז פון סאָקראַטעס׳עס אידעען דורך זעלבסטשטענדיגע אויספאָרשונגען**) און דורך אַ רייע רייזעס

---

*) דאָס יאָר פון זיין געבורט איז אומבאַוואוסט. עס קומט אָבער אויס צווישען די יאָרען 429 און 427 פאַר אונזער צייט־רעכענונג.

**) ספּעציעל אַ גרויסע ווירקונג האָט אויף פּלאַטאָנ׳ען געמאַכט די לערע פון די פּיטאַגאָריסטען און אַ טיפערער שטודיום פון מאַטעמאַטיק. דאָ ווילען מיר זיך ערלויבען צו מאַכען די פאָלגענדע באַמערקונג: פּיטאַגאָראַס׳ן (געבאָרען אַרום דעם יאָר 600, געשט. אינ׳ם יאָר 510 פאַר אונזער צייט־רעכענונג) שטעלט מען אָפט אַרויס אַלס קאָמוניסט און גרינדער פון אַ קאָמוניסטישען פאַרבאַנד. „לויט די בעסטע ידועות“, זאָגט צעללער, איינער פון די בעסטע קענער פון דער גריכישער פילאָ־זאָפיע, „האָבען די פּיטאַגאָריסטען פון די העכערע מדרגות געלעבט אין פאָלשטענדיגען קאָמוניזם, לויט אַ פּינקטליך רעגולירטער לעבענס־אָרד־נונג, וואָס זיי האָבען גערעכענט אַלס געטליכע אינסטיטוציע; אַ חוץ לייוועגטענע בגדים, שרייבט מען זיי צו אַ פאָלקאָמענע צוריקהאַלטונג פון בלוטיגע קרבנות, פון פליישיגע מאכלים, פון באָב און פון אַנדערע שפּייז־פּראָדוקטען; צו די פּיטאַגאָריסטען שרייבט מען אַפילו צו היוראַטס־לאָזיגקייט“. „נאָר“, זעצט צעללער ווייטער פאָר: „גאָר די ערשטע עדות, וואָס פאַרדינען מער צוטרוי, ווייסען גאָרניט וועגען דעם קאָמוניזם“, און נאָכדעם, ביים סוף: „די דערצעהלונגען פון די שפּעטסטע שרייבער וועגען דעם קאָמוניזם פון די פּיטאַגאָריסטען, זיינען,

וואָס ער האָט אונטערגענומען נאָך דעם טויט פון זיין לערער. ער האָט דאַן באַזוכט מצרים, קירען, דרום איטאַליע און סיציליע.

צוריק קומענדיג אין אַטהען איז פּלאַטאָן עפענטליך אַרויסגע־טראָטען אַלס לערער. אָבער זיין טעטיגקייט אַלס לערער האָט ער דערנאָך נאָך צוויי מאָל איבערגעריסען כדי צו מאַכען לענגערע רייזעס אין סיציליע.

פּלאַטאָן האָט געשאַפען אַ גאַנצע סיסטעם פון באַזונדערע פּאָליטישע פּרינציפּען, וועגען וועלכע מיר וועלען שפּעטער רעדען, אים איז אָבער אַפילו אין קאָפּ ניט געקומען מאַכען אַ וועלכע עס איז פּראָבע דורכצופירען אין לעבען זיינע פּרינציפּען, דורך באַטיי־ליגען זיך אין פּאָליטישען לעבען.

דערפון דאַרף מען אָבער ניט שליסען, אַז פּלאַטאָן האָט ניט געוואָלט דורכפירען אין לעבען זיינע אידעען וועגען שטאַט און געזעלשאַפט, אָדער אַז ער האָט זיי באַטראַכט אַלס פּשוט'ע פאַנטאַזיעס.

אינ'ם יאָר 368 איז געשטאָרבען דיאָניסעאוס דער עלטערער, דער טיראַן פון סיראַקיוז. זיין זון דיאָניסעי־אוס דער אינגערער האָט אַמאָל אַרויסגעוויזען פילאָזאָפישע נייגונגען און האָט זיך גערעכענט פאַר אַ רעפאָרמאַטאָר, אַ זאַך, וואָס איז, ווייזט אויס, אריין פון דאַן אָן אין דער מאָדע פאַר אַלע טראַן נאַכ־

אָהן ספק, פאַנאַטיש". (צעללער, די פילאָזאָפיע דער גריכען דריטע אויסגאַבע, לייפּציג 1869, ב. 1,1 ז. 270-274). אַלענפאַלס איז דער זאָ־גענאַנטער פּיטאַגאָרישער קאָמוניזם אַ שפּעטערדיגע ערפינדונג, פאַר וועלכער דער פּלאַטאָנישער קאָמוניזם האָט, וואַרשיינליך, געדינט אַלס ביישפּיל. מען קאָן באַיין אופן ניט זאָגען, אַז דער קאָמוניזם פון פּלאַ־טאָנען איז אַנטנומען פון פּיטאַגאָראַס'ן.

אין די היסטאָרישע באַשרייבונגען פון דעם גריכישען קאָמוניזם פאַרנעמט, געווענליך, דער פּיטאַגאָרישער קאָמוניזם אַ פּלאַץ זייט ביי זייט נעבען דעם פּלאַטאָנישען. דאָס איז גענוג אַנצוצייגען אויף דעם פאַנ־טאַסטישען כאַראַקטער פון דעם ערשטען. עס איז כדאי צו לייענען וועגען דעם, אַ חוץ צעללער'ס, ר. פּעלמאַן'ס, געשיכטע דעם אַנטיקען קאָממו־ניזמוס אונד סאָציאַליזמוס. מינכען 1893, ב. 1, ז. 53, און דרומאַן, „די אַרבייטער און קאָמוניסטען אין גריכענלאַנד אונד ראָם, קעניגסבערג, 1880, ז. 19.

פּאָלגער. דיאָן, א פריינד פון פּלאַטאָנ'ען און דיאָניסעיאוס'עס א שוואָגער, האָט געהאָפּט צו מאכען דעם לעצטען פאר אַן אָנהענגער פון זיינע שטרעבונגען; מיט אָט דער האָפנונג אויף דער פאר־ווירקליכונג פון זיינע פּאָליטישע אידעאַלען איז פּלאַטאָן אוועק־געפאָרען אין סיראַקיוז, האָפענדיג צו באַוועגען דעם טיראַן צו דורכפירען די פּלענער, פאר וועמעס פארווירקליכונג ער האָט אין אַטהען גופא אפילו א פינגער אַן א פינגער ניט א קלאַפּ געטאָן.

פארשטעהט זיך, אז ער האָט זיך ביטער אנטוישט. דיאָ־ניסעיאוס'ן איז געפעלען געוואָרען וואָס פילאָסאָפען דרעהען זיך ארום זיין הויף און פארגרעסערען דערמיט זיין אייגענעם גלאַנץ, זיי האָבען אים אָבער ניט געטאָרט שטערען, זיך איבערצוגעבען צו פארגעניגענס, וואָס פרויען, וויין און געזאַנג, האָבען אים פאר־שאַפט. ווען די פילאָזאָפען זיינען געוואָרען פאר אים אומ־באַקוועם האָט „דער פילאָזאָף אויפ'ן טראָן" געהייסען זיי פּשוט ארויסוואַרפען, ד. ה. פארטרייבען זיי. ווען אָבער פּלאַטאָן איז טראָץ דעם געקומען אין עטליכע יאָר ארום נאָכאַמאָל אין סיראַ־קיוז, איז ער אזוי פיינטליך באַגעגענט געוואָרען, אז אים האָט זיך קוים איינגעגעבען צו ראַטעווען זיך מיט'ן לעבען.

אָט אזוי האָט זיך געענדיגט די פּאָליטישע טעטיגקייט פון אונזער פילאָזאָף. זיין לערער־טעטיגקייט אָבער האָט ער פאָרט־געזעצט ביז זיין טויט, וועלכער איז געקומען אויפ'ן 81טען יאָר פון זיין לעבען.

2. דאָס בוך וועגען שטאַט.

פון אלץ וואָס פּלאַטאָן האָט געשריבען אינטערעסירט אונז דאָ בלויז איין ווערק, די ערשטע סיסטעמאַטיש־פילאָזאָפישע פאַרטיידיגונג פון קאָ־מוניזם, זיין בוך וועגען שטאַט, (פּאָליטעיא) וואָס ער האָט אָנגעשריבען וואַרשיינליך קורץ פאר זיין ערשטער רייזע צום איני־נערן דיאָניסעיאוס'ן, ארום דעם יאָר 368.

די וויכטיגסטע טייל פון דעם דאָזיגען בוך איז פארנומען

מיט אן אויספאָרשונג וועגן דער בעסטער שטאַטליכער און גע־זעלשאַפטליכער אָרדנונג.

אז די עקזיסטירענדע פאָרמען פון שטאַט און געזעלשאַפט זיינען ניט צופרידענשטעלענד, אין דעם צווייפעלט ניט פּלאַטאָן.

דאָס פּריוואַטע אייגענטום, זאָגט ער, דער געזעגנזאַץ צווישן רייך און אָרעם, פירט צום אונטערגאַנג פון שטאַט. „ פאַרהאַל־טען זיך דען ניט טוגענד און רייכטום איינס צו דאָס צווייטע, פּונקט ווי זיי וואָלטען אַרויפגעלעגט געוואָרען אויף צוויי שאָלען, אַזוי אַז איינע מוז אומבאַדינגט זיך אַראָפּלאָזען ווען די צווייטע הויבט זיך אויף?... פאָלגליך, אויב אין אַ שטאַט ווערען די רייכע און דאָס רייכטום געאַכט, ווערען ניט געאַכט די טוגענד־האַפטע און די טוגענד... אַט אַזאַ שטאַט שטעלט מיט זיך אומ־פאַרמיידליך פאָר עפּעס אַזוי ווי צוויי באַזונדערע שטאַטען; איינעם שטעלען צוזאַמען די אָרעמע, דעם צווייטען — די רייכע, און די אַלע לעבען צוזאַמען, און מיהען זיך איינער דעם צווייטען צו שעדיגען*) און סוף כּל סוף זיינען די (ד. ה. די הערשענדע רייכע) ניט אימשטאַנד צו פירען מלחמות, ווייל דערצו דאַרפען זיי זיך באַנוצען מיט דער מאַסע, וועלכע, אויב זי איז נאָר באַוואַ־פענט, קען פאַר זיי זיין געפערליכער ווי דער ערגסטער שונא, אָדער זיי מוזען זיך אַנטזאַגען פון דער הילף פון דער מאַסע, און דאַן נעהן אויף די שלאַכט־פעלדער אין אַ זעהר קליינער צאָל; אויסער דעם ווילען די רייכע ניט צאָלען קיין שטייערען, ווייל זיי האָבען זעהר ליב געלט."

די אָרעמע, די פּראָלעטאַריער, פאַרגלייכט פּלאַטאָן מיט דראָנען, וואָס באַווייזט קלאָר דעם אונטערשייד צווישען דעם אַמאָליגען און דעם מאָדערנעם פּראָלעטאַ־ריאַט. אַמאָל זיינען די פרייע און באַזיצלאָזע מערסטענס געווען לומפּען־פּראָלעטאַריער. היינט לעבט די געזעלשאַפט אויפ׳ן חשבון פון פּראָלעטאַריאַט, דאַן האָט דער פּראָלעטאַריאַט געלעבט אויפ׳ן

---

*) ווי ס׳ווייזט אויס, האָט ניט דיזראַעלי אויסגעטראַכט דעם אויס־דרוק וועגען צוויי נאַציעס, וואָס לעבען אין איין מלוכה; ער איז עלטער פון אים מיט העכער צוויי טויזענט יאָר.

חשבון פון דער געזעלשאפט. זיי האָבן געלעבט פון עקספּלואַ־טירן דעם שטאַט און די רייכע, וועלכע האָבן זייערע רייכטימער באַקומען פון דער ארבייט פון שקלאַפן און פון צינזען פון די באַזיגטע פעלקער. אָבער, זעצט פאָר פלאַטאָן, די צוויי פּיסיגע ד ר אָ נ ע ן אונטערשיידן זיך פון די פליגעלדיגע; ניט אלע פון זיי זיינען אָהן גיפט, „פון גיפטלאָזע ווערן בעטלער אויף דער עלטער, און די וואָס האָבן גיפט געבען מאַטעריאַל פאַר די נידעריגסטע מענשליכע שיכטען... זיי ווערן קעשענע־גנבים און זיינען גרייט פאַר אַלע שאַנד־טאַטען, (8טער בוך, 6טער און 7טער קאַפּיטעל).

אַ שטאַט וואָס באַשטעהט פון אַזוינע צוויי, צווישען זיך פיינדליכע שטאַטען, איז אַ פאַר'משפט'ער צום אונטערגאַנג, אָהן אונטערשייד ווער עס זאָל דאָרט ניט הערשען, די רייכע (אָליגאַר־כיע) אָדער די אָרמע (דעמאָקראַטיע).

וואָס זשע פאַר אַ שטאַטליכע פאָרמע שלאָגט פלאַטאָן פאָר אויפ'ן פּלאַץ פון „דער שלעכטער שטאַטליכער אָרדנונג"?

לויט זיין מיינונג קען בלויז דער קאָמוניזם פאַרניכטען די דיס־אַרמאָניע.

פלאַטאָן איז אָבער צופיל אַריסטאָקראַט צו פאַרלאַנגען, אַז די קלאַסען היפוכים זאָלען באמת אָפּגעשאַפט ווערען. דער קאָמוניזם דאַרף אויפהאַלטען דעם שטאַט, ער דאַרף ווערען דער קאָנסערוואַטיווער עלעמענט, אָבער בלויז אין דער פאָרמע פ ו ן אַ ק אָ מ ו נ י ז ם פ ו ן ד י ה ע ר ש ע נ ד ע ק ל אַ ס ע ן. אויב דאָס פּריוואַט אייגענטום ווערט אָפּגעשאַפט ביי די הער־שענדע קלאַסען, וועט דערמיט גופא אָפּגעשאַפט ווערען פאַר זיי דער פאַרלאַנג צו עקספלואַטירען די אָרמע מאַסען. דאַן וועלען די הערשער שוין ניט מער זיין קיין וועלף, נאָר איבערגעגעבענע וואַך־הינט, וועמעס לעבענס אויפגאַבע עס וועט זיין פאַרטיידיגען דאָס פאָלק און פירען איהם אויף דעם בעסטען וועג.

פאַר די אַרבייטענדע קלאַסען, פאַר די פּויערים און בעלי־מלאכות, אַזוי גוט ווי פאַר די קליינע און גרויסע סוחרים, ווערט דאָס פּריוואַט אייגענטום אין פלאַטאָנס שטאַט ניט אָפּגעשאַפט. און באמת וואָלט די אָפּשאַפונג פון פּריוואַט־אייגענטום ביי די

דאָזיגע קלאַסען צו יענער צייט געהן להיפוך צו די גויטען פון די דאַמאָלסדיגע פּראָדוקציאָנס אופנים. ווייל דער באַזיס פאַר דער גאַנצער פּראָדוקציע איז דאַן נאָך געווען דער קליין באַטריב אין ערד־ארבייט און האַנט־ווערקעריי. און דער קליין באַטריב פאָדערט אומבאַדינגט דעם פּריוואַטען באַזיץ פון די פּראָדוקציאָנס מיטלען. אמת, שוין דאַמאָלסט האָבען עקזיסטירט גרויסע ווירטשאַפטען, באַארבייט אָבער זיינען זיי געוואָרען פון שקלאַפען. די טעכניק פון דער ערד־ארבייט און האַנט־ווערקעריי האָט זיך נאָך אויף אַזוי פיעל ניט אַנטוויקעלט, אַז עס זאָל זיך פאָדערען א געזעלשאַפטליכע פּראָדוקציע. וואו, עס איז ניט געווען קיין אויסערליכער צוואַנג, וואָס זאָל צונויפטרייבען די ארבייטער, דאָרט וואו זיי זיינען געווען פריי, האָט יעדער איינער געארבייט זעלבסטשטענדיג. אין פּלאַטאָנ'ס צייטען איז א פאַרלאַנג אָפּצושאַפען פּריוואַט אייגענטום אויף די פּראָדוקצינס מיטלען געווען אומדענקבאַר. דערפאַר האָט זיך זיין סאָציאַליזם אַזוי טיף אונטערשיידט פון דעם היינטיגען.

אין דעם פּלאַטאָנישען אידעאַלען שטאַט פּראָדוצירט דער הערשענדער קלאַס קיין זאַך ניט. ער ווערט אויפגעהאַלטען אויפ'ן חשבון פון די ארבייטענדע קלאַסען. זיין קאָמוניזם איז ניט קיין ק א מ ו נ י ז ם פ ו ן ד י פ ר א ד ו ק צ י א נ ס מ י ט ל ע ן נ א ר פ ו ן ד י פ א ר ב ר ו י כ ס מ י ט ל ע ן, פאַרשטעהענדיג דעם וואָרט אין ברייטסטען זין.

דער הערשענדער קלאַס, דאָס זיינען די וועכטער פון שטאַט. זיי קלייבט מען ספּעציעל פאַרזיכטיג אויס פון די בעסטע און טיכטיגסטע. די קינדער פון די דאָזיגע וועכטער האָבען נאַטירליך מער געלעגענהייט אין דעם דאָזיגען קלאַס אריינצוגעמען צו ווערען, ווי אַלע איבעריגע קינדער פון שטאַט, ווייל דער עפּעל פאַלט ניט ווייט פון בוים. אויב אָבער א קינד פון א וועכטער איז ניט צוגעפאַסט פאַר דעם, ווערט עס אָהן רחמנות פון דעם דאָזיגען קלאַס אויסגעשלאָסען.

פאָלגליך, באַרוט די אַריסטאָקראַטיע אין דעם פּלאַטאָנישען שטאַט ניט אויף דעם ירושה פּרינציפּ.

די יוגענט וואָס ווערט באַשטימט פאַר דעם וועכטער־קלאַס,

קריגט אַ באַזונדערע זאָרגזאַמע ערציהונג, וואָס איז פון פּלאַטאָנ׳ען מיט אַלע דעטאַלען באַשריבען געוואָרען. דאָ איז אָבער ניט דאָס פּלאַץ אויף די דאָזיגע דעטאַלען זיך אָפּשטעלען.

„אָבער אויסער דער דאָזיגער ערציהונג, זאָגט פּלאַטאָן ווייטער*), קאָנען קלוגע מענשען פּיליכט אויך זאָגען, אַז מען דאַרף פאַר זיי אויסבויען וואוינונגען און פאַרזאָרגען זיי בכלל מיט אַלע נויטיגע זאַכען, אַזוי אַז קיין זאַך זאָל ניט שטערען די וועכטער צו זיין די בעסטע, כדי זיי זאָלען קאָנען ביישטעהן יעדען נסיון צו שעדיגען די אַנדערע בירגער.“

„זעהר ריכטיג“, האָט ער געזאָגט (גלאַאוקאָן).

„הער־זשע זיך צו“, האָב איך (סאָקראַטעס) געזאָגט, „דאַרפען זיי אפשר ניט לעבען לפי ערך אַזוי, כדי צו ווערען דאָס וואָס זיי דאַרפען זיין. ערשטענס, אויף ווי ווייט דאָס איז מעגליך זאָל קיינער פון זיי קיין אייגענטום ניט האָבען; קיינער זאָל ניט האָבען קיין באַזונדער וואוינונג אָדער שפּייכלער, וואו יעדער איינער וואָס וויל נאָר זאָל ניט קענען אַריינגעהן. אַלץ וואָס איז נויטיג פאַר אַ מוטיגען און דורכשניטליכען מלחמה־מענש דאַרפען זיי באַקומען אַלס שכר דערפאַר וואָס זיי היטען אָפּ דעם שטאָט. דאָס דאַרף זיי געגעבען ווערען פון די אַנדערע בירגער נאָך דער רייהע נאָך און אין אַזאַ מאָס, אַז עס זאָל זיי גאָר ניט פעלען, עס זאָל אָבער אויך גאָר ניט איבערבלייבען אויפ׳ן צווייטען יאָהר. זיי דאַרפען לעבען און עסען, ווי זעלנער אויפ׳ן וועג, געמיינשאַפטליך. גאָלד און זילבער, דאַרף מען זיי זאָגען, ווערט אימער דורך די געטער אַריינגעלעגט אין זייערע נשמות, אין דער פאָרמע פון דעם געטליכען פונק, און דערפאַר נויטיגען זיי זיך ניט אין קיין גאָלד און זילבער פון מענשען. זיי טאָרען ניט באַליידיגען דאָס געטליכע גאָלד דורך דעם, וואָס זיי וועלען קריגען אירדישע, וואָס האָט שוין דורכגעמאַכט, זעהר אָפּט ניט קיין זויבערע הייטען, אין דער צייט וואָס דאָס

*) אָדער, ריכטיגער, סאָקראַטעס. דאָס גאַנצע ווערק, ווי אַלע פּלאַטאָנישע חקירות בכלל, איז אין דער פאָרם פון אַ דיאַלאָג, וואו סאָקראַטעס איז, פּונקט ווי ער איז אויך דאָ, די הויפּטפּערזאָן.

נאָלד פון זייערע נשמות איז ריין. זיי אליין, מוז מען אין שטאָט פאַרווערען צו האָבען צו טאָן מיט גאָלד און זילבער, אפילו זיך צורירען צו זיי, האָבען דאָס ביי זיך אין הויז אָדער אויסצירען דערמיט זייערע קליידער אָדער געשיר. אויב זיי זאָלען האָבען אייגען לאַנד, וואוינונגען און גאָלד, וואָלטען זיי דאַן זיין הויזאייגענטימער און גוטס באַזיצער, און ניט קיין וועכטער, קיין שטרענגע הערשער און ניט קיין חברים פון אלע אַנדערע בירגער. זיי וואָלטען דאַן פאַרבראַכט זייער לעבען האַסענדיג און נאָכשפירענדיג אַנדערע, זייענדיג אליין געהאַסטע און נאָכגעשפירט, מורא האָבענדיג פאַר'ן אינערליכען שונא פיל מער ווי פאַר'ן אויסערליכען, און דאַן וואָלטען זיי, און צוזאַמען מיט זיי דער גאַנצער שטאַט, אומפאַרמיידליך פאַרלאָרען געגאַנגען. (3טער בוך, 22טער קאַפיטעל.)

אָבער פלאַטאָן פאָדערט פאַר זיינע „וועכטער" ניט בלויז געמיינשאַפטליכען אייגענטום. עס מוז באַזייטיגט ווערען אלץ וואָס קאָן שאַפען ביי זיי פריוואַטע אינטערעסען, אלץ וואָס קאָן צווישען זיי אַרויסרופען קריגערייען און אומאיינשטימינקייט. דערפאַר פאָדערט ער, אַז עס זאָל פאַר זיי אויך אָפּגעשאַפען ווערען באַזונדערע פאַמיליעס, און איינגעפירט ווערען די געמיינשאַפטליכקייט פון פרויען און קינדער.

מיר זעהען, אלזאָ, אַז די פאָדערונג אָפּצושאַפען די פאַמיליע און די הייראַט איז נאָך אַרויסגעשטעלט געוואָרען פון א פילאָסאָף אין אַלטערטום, און דערצו נאָך פון אַזאַ, וואָס ווערט איצט פון די אָפיציעלע אויפהיטער פון מאָראַל און אָרדנונג אַזוי שטאַרק געלויבט פאַר זיין כמעט „קריסטליכער עטיק".

„מיט דעם אַלעם וואָס איז פריהער געזאַגט געוואָרען", זאָגט פלאַטאָן דורך סאָקראַטעס'ען, איז נאָך מיין מיינונג פאַרבונדען די פאָלגענדע איינריכטונג."

„וועלכע?"

„אַז אַלע פרויען זאָלען געהערען צו אַלע מענער, און קיינע פון זיי זאָל ניט לעבען מיט וועמען עס איז באַזונדער. די קינדער דאַרפען אויך זיין געמיינשאַפטליכע, אַז דער פאָטער זאָל זיין קינד ניט קענען און דאָס קינד זיין פאָטער." (5טער בוך, 7טער קאַפיטעל).

דאָס מיינט אָבער נים, אז פלאַטאָן האָט געוואָלט דערלאָזען צו אָרדנונגסלאָזע געשלעכטליכע פארהעלטנישען. זיי האָבען זיך געמוזט אונטערוואַרפען אונטער איין פּרינציפּ: אונטער דעם געשלעכטליכען אויסוואל. פרויען מעגען געבוירען קינדער „פאר'ן שטאַט" ווען זיי זיינען אין עלטער פון 20 ביז 40 יאָהר. מענער מאָגען „שאַפען פאר'ן שטאַט" בלויז פון 30 ביז 55 יאָהר. ווער עס האָט, פאַר אָדער נאָך דער צייט קינדער, ווערט באַטראַכט פאַר אַ פאַרברעכער. אַזעלכע קינדער דאַרף מען באַזייטיגען דורך קינסטליכען פעלגעבורט אָדער פּשוט ארויס־וואַרפען אין גאַס. ערציהען זיי טאָר מען נים. די מענשען אָבער וואָס זיינען אין די גרענעצען פון דעם באַשטימטען עלטער, דאַרף דער שטאַט ווי ווייט מעגליך אַזוי צונויפּפּאַרען, אַז די שטאַרק־סטע זאָלען מערסטענס לעבען מיט די שטאַרקסטע און די שוואַכ־סטע מיט די שוואַכסטע, כדי עס זאָל פון זיי ארויסקומען פאַלקאָ־מענע קינדער. די קינדער פון די ערשטע דאַרף מען ערציהען, די קינדער אָבער פון די לעצטע דאַרף מען אוועקוואַרפען. דאָס אַלעס (ד. ה. די רעגולירונג פון די געשלעכטליכע באַציהונגען) דאַרף אַלעמען זיין אומבאַקאַנט, אויסער די הערשער אַליין, כדי צווישען די וועכטער זאָל וואָס ווענינער קריגעריי זיין."

די אָבער, וואָס זיינען עלטער פון די באַשטימטע יאָהרען קאָנען זיך אויסמישען און זיך אויפקומען מיט וועמען זיי ווילען פון זייער עלטער.

„די ניי געבוירענע קינדער ווערען צוגענומען אין ספּעציעלע אנשטאַלטען, וואָס באַשטעהען פון מענער אָדער פרויען, אָדער ביידע צוזאַמען, ווייל דער דאָזיגער אַמט איז גלייך צוגענגליך פאַר ביידע געשלעכטען."

„גוט."

„די קינדער פון די שטאַרקע מענשען וועלען זיי, רעכען איך, אַפּטראַגען אין אַן ערציהונגס־אנשטאַלט, צו ערציהערינס, וואָס זאָלען וואוינען אין אַ באַזונדערען טייל פון שטאָט, די קינדער אָבער פון די שוואַכע, אַזוי גוט ווי געבוירענע קאַליקעס, וועלען זיי באַ־האַלטען ערגעץ אין אַן אומבאַקאַנטען און אומצוגענגליכען פּלאַץ."

„אזוי דארף טאַקע זיין, האָט ער געזאָגט, כדי דער מין פון די וועכטער זאָל פאַרבלייבן ערעל.‟

„די דאָזיגע אויפזעהער וועלען זיך זאָרגען פאַר דער ערנע־רונג פון די קינדער. אין דעם ערציהונגס אנשטאַלט וועלען זיי ברענגען מוטערס, וועלכע האָבען אַ סך מילך, דערביי אָבער וועלען זיי אַכטונג געבען אַז קיינע פון זיי זאָל ניט דערקענען איהר אייגען קינד; און אויב עס וועלען קיין מוטערס ניט זיין, וועט מען קאָ־נען אַנדערע זויגערינס קריגען.‟ (5טער בוך, קאַפּיטעל 69.)

אונז קלינגט דאָס אַלץ זאָנדערבאַר און אָפּשטויסענד. די גריכען פון פלאַטאָנ׳ס צייט האָבען דארויף געקוקט אַנדערש. אמת, ביי זיי האָט געהערשט די מאָנאָגאַמיע, זיי האָבען אָבער אַליין אָפּען צוגעגעבען, אַז די הייראַט איז בלויז אַ אינסטיטוציע, וואָס גאַראַנטירט צו די געזעצליכע קינדער די ירושה רעכט. די הייראַטס בונדען פלעגען געשלאָסען ווערען ניט דורך די געליבטע נאָר דורך אָפּמאַכען צווישען די עלטסטע פון די משפחות, דערביי האָט מען גענומען אין אנבאַטראַכט ניט די סימפּאַטיעס פון די וואָס דאַרפען זיך דעריין באַטייליגען, נאָר זייער מאַטעריעלע לאַגע. אַ יונגערמאַן האָט בכלל אין יענער צייט ניט געהאַט קיין געלעגענ־הייט זיך צו באַקענען מיט אַ מיידעל פון אַ גוטער פאַמיליע ביז זי איז צו אים ניט פאַרקנס׳ט געוואָרען *).

---

*) מיר זעהען, ווי פאַלש עס איז אַרויפצוּוואַרפען אויף דעם קאַפּי־טאַליסטישען פּראָדוקציאָנס־אופן די שולד אין דעם, וואָס די הייראַט איז געוואָרען אַ פּשוט׳ער געלט־אָפּמאַך. די מאָנאָגאַמיע, וואָס ווערט אָפּגעהיט פונ׳ם געזעץ, איז שטענדיג אַזוי געווען. אַדרבא דער קאַפּיטאַליסטישער פּראָדוקציאָנס־אופן האָט באַשאַפען אַזעלכע באַדינגונגען, אונטער וועלכע די אינדיווידועלע געשלעכטס ליבע — דער ליידענשאַפטליכער פאַרלאַנג צו געהערן נאָר איין געוויסער פּערזאָן פון דעם צווייטען געשלעכט — איז געוואָרען אַ אַנערקענטער פאַקטאָר אינ׳ם סאָציאַלען לעבען. דער־פאַר טאַקע רעכענט די עטיק פון דער היינטיגער געזעלשאַפט די הייראַט, וואָס איז מער ניט ווי אַ געלט־אָפּמאַך, אַלס אוממאָראַליש. אָבער אַ דאַנק דעם, וואָס דער קאַפּיטאַליסטישער פּראָדוקציאָנס־אופן חוץ איין און פאַר־שטאַרקט אָפילו די וואָרצלען פון דעם הייראַטס־אָפּמאַך, צושטערט ניט פון דער עטישער בליק אין דער הייראַט דעם כאַראַקטער פון אַ געלט־אָפּמאַך, ער פירט נאָר דערצו, אַז די מענשען זאָלען זוכען אָט דעם כאַראַקטער

צוזאמען מיט דער זארג וועגן דער פארמערונג פון באזיץ האט ביי דעם שליסען פון די הייראטס קאנטראקטען א גרויסע ראליע געשפילט אויך די זארג פאר א געזונטען צוקונפטיגען דור. אין ספארטא, וואו די פארמעגענס פארהעלטנישען האבען געשפילט א קלענערע ראליע, און וואו די וויכטיגסטע פראגע איז געווען די פעהיגקייט פון דעם ספארטאנער פאר מלחמה צוועקען, האט דער געשלעכטליכער אויסוואל געשפילט זעהר א גרויסע ראליע אין דעם שליסען פון די הייראטס־קאנטראקטען. זיין באדייטונג איז געווען אזוי גרויס, אז דער מאן פלעגט אפט איבערגעבען זיין רעכט אויף דער פרוי צו א צווייטען, א שטארקערען, פון וועמען ער האט געהאפט עס זאל א שטארקערער דור ארויסקומען. פלוטארך האט פארגלייכט די ספארטאנישע הייראט צו א פלאץ וואו מען האָדעוועט פערד; דארט זארגט מען זיך נאר צו שאפען אן ערדלע ראסע.

דערפאר איז אין פלאטאנ׳ס צייטען די פאדערונג, אז דער שטאט זאל רעגולירען דאס צוזאמענוואוינען פון מאן און פרוי לויט דעם געשלעכטליכען אויסוואל, געווען ניט אומנאטירליך און ניט אפשטויסענד.

דאס אפשאפען פון דער פאמיליע, דער געשלעכטליכער קא־מוניזם איז בלויז געווען דער רעזולטאט פון דעם געברויכט קא־מוניזם. און באמת, דארט וואו אלע פארגעניגענס דארפען זיין געמיינשאפטליכע, וואלט געווען זעהר ניט קאנסעקווענט, אויסצו־שליסען א פארגעניגען אזוי מעכטיג, אזוי טיף ווירקענד אויף דער געזעלשאפט, ווי דער געשלעכטליכער.

אבער די אלגעמיינהייט פון פרויען, דער געשלעכטליכער קא־מוניזם האט ניט קיין געמיינשאפטליכעס מיט דער פאדערונג פון דער פארגעזעלשאפטליכונג פון די פראדוקציאנס מיטלען, וועלכע דער היינטיגער סאציאליזם שטעלט ארויס, אויב מען זאל ניט פאר־

צו באהאלטען, און דאס פארעל זאל מאכען דעם אנשטעל, אז דוקא ליבע צווינגט זיי זיך צוזאמענקומען. די געצענ־דינערישע אפענהערציגקייט איז איצט געווארען א מין צבועות ר״ל. דאס באציט זיך, געוועהנליך, צו די הייראטען פון די רייכע.

רעכענען די פרויען צווישען די פראדוקציאנס מיטלען. אין איין פונקט קומט זיך דער פלאטאנישער קאמוניזם און די מאדערנע סאציאל דעמאקראטיע יא צונויף.ביידע פאדערען אז די פרוי זאל אוועקגעשטעלט ווערען אויף א גלייכער שטופע מיט'ן מאן, אז פרויען זאלען צוגעלאזען ווערען צו אלע אמטען (אמת, בלויז אלס וועכטער), פרויען דארפען אויך געהן אין קריג, אין פלאטאנ'ס שטאט, און זיי מוזען באקומען די זעלבע ערציהונג ווי די מענער.

„פון אלע סארטען טעטיגקייטען אויף וועלכע דער שטאט בארוט, איז ניטא אפילו איינע וועלכע זאל זיין צוגענגליך צו דער פרוי אלס פרוי, אדער צום מאן אלס מאן; די איינגעבוירענע פעהיגקייטען זיינען פאר ביידען גלייך פאנאנדערגעטיילט, און די פרוי, לויט איהר נאטור, קען זיך באטייליגען אין אלע אונטער־נעמונגען אזוי גוט ווי דער מאן. די פרוי איז אבער אין אלע הינזיכטען שוואכער ווי דער מאן... טו זאלען זשע די פרויען פון אונזערע וועכטער ניט שעמען זיך אויסטאן (פאר פיזישע איבונגען, פונקט ווי די מענער טוען דאס). ווייל אנשטאט קליידער וועט זיי די טוגענד פארדעקען, זאלען זיי זיך באטייליגען אין די מלחמות, און אין רעגירען דאס לאנד, און זאלען זיי קיין אנדער זאך ניט טאן. האבענדיג אבער אין זינען דער פרוי'ס שוואכקייט וועלען מיר איר אימער געבען פיל לייכטערע ארבייט.” (5טער בוך, 4טער און 6טער קאפיטעל.)

דער באזיס פאר דער סאציאלער און פאליטישער גלייכהייט פון מאן און פרוי, איז דער פרוי'ס באפרייאונג פון אלע הויז־ארבייטען. אין דעם פלאטאנישען שטאט ווערט דאס דערגרייכט דורך דעם, וואס אט די ארבייטען ווערען איבערגעגעבען צו די ארבייטענדע קלאסען. ביז וואנען עס איז ניט מעגליך געווען צו טאן, אמוועניגסטענס די שווערסטע הויז ארבייט, דורך מאשינען, איז די עמאנציפאציע פון דער פרוי געווען אומדערגרייכבאר.

הגם אט די אלע פלאטאנ'ס אידעען זיינען זעהר דרייסטע, האט ער זיי אבער ניט אויסגעטראכט, זיי אלע האבען א רעאלען באזיס אונטער זיך. מיר האבען דאס שוין געזעהן אין באצוג צו פלאטאנ'ס הויפט אידעע, — דאס איינפירען פון א סיסטעמאטישען געשלעכטליכען אויסוואל. וואס עס האט אים

באאיינפלוסט אין דער הויפט אידעע האָט אויך באאיינפלוסט אלע איבעריגע אידעען זיינע. באאיינפלוסט איז ער געווארען פון ספּאַרטא, דעם אריסטאָקראטישען שטאַט אין גריכענלאַנד, וועלכער האָט אימער געהאַט די סימפּאַטיע פון דער אַטהענער אריסטאָקראַטיע. די דאָזיגע סימפּאַטיעס זיינען געווען אַזוי שטאַרק *) אז זיי האָבען באדייטענד געהאָלפען דעם ספּאַרטאַנישען זיג איבער אַטהען אין דעם פעלאָפּאָנעזישען קריג.

יעדענפאלס האָבען דעם אַריסטאָקראַט פּלאַטאָנ׳ס סימפּאַטיעס צו ספּארטא זיך ניט פארמינדערט אונטער דעם איינדרוק פון די אַנטי־דעמאָקראטישע טענדענצען פון סאָקראַטעס׳ען.

פיל פון די אמערסטענס אָנגעזעהענע תלמידים פון סאָקראַטעס׳ן זיינען געווען זעהר פריינטליך צו ספּארטא. קסענאָפאנט, דער געשוואָרענער פריינד פון ספּארטאַנישען קעניג, א ג ע ז י ל י י, האָט זיך באַטייליגט אין עטליכע ספּארטאַנישע מלחמות, און האָט זיך אפילו ניט געשעמט זיך צו באַטייליגען אין דער שלאכט ביי העראנעא (399) קעגען זיינע אייגענע מיטבירגער — די אַטהענער. דאָס האָט געבראכט מען זאָל איהם ארויסטרייבען פון זיין געבוטס שטאָט. אלקיוויאד האָט זיך אין דער צייט פון דעם פעלאפאנעזישען קריג אויפגעפירט ניט פיל בעסער. זייענדיג אַן אַטהענישער אָנפירער, איז ער אריבערגעגאנגען צו די ספּארטאַנער, און איז ביי זיי געווארען, אזוי צוזאָגען דער הויפט פון גענעראל־שטאַב, ער האָט זיי אויסגעזאגט אלע שוואכע פּונקטען פון די אַטהענער, און האָט פאראורזאַכט א גאַנצע רייהע מפּלות פאר זיינע פריהערדיגע מיטבירגער, מפּלות, וואָס האָבען פאקטיש באַשטימט דעם אויסגאנג פון דעם קריג, הגם ער האָט זיך געצויגען א גאנץ לאַנגע צייט. ווען די אַטהענער זיינען באַזיגט געווארען און די שטאָט איז געוואָרען דאָס רויב פון די „דרייסיג טיראַנען", א באַנדע אריסטאָקראַטישע לומפּען, וועלכע ספּארטא האָט ארויפגעצוואונגען אויף אַטהען אלס רעגענטען, איז אין

*) זיי פלעגען זיך אויסדריקען אין קאָנספּיראַציעס, אין פאררעטען צו דער מלוכה און אפילו אין הריגות פון די הויפּט־דעמאָקראַטען און קריגס־פירער.

דער שפּיצע פון דער דאָזיגער באַנדע, וועלכע איז רייך געוואָרען דורך זייער פּראָוויסטענדער אוממענשליכער רעגירונגס־פאָרמע, געשטאַנען קר י ט י א ס, אויך איינער פון סאָקראַטעס'עס תלמידים.

כדי קלאָר צו פאַרשטעהן סאָקראַטעס'עס פּראָצעס, מוז מען אויך אָט די אומשטאַנדען האָבען אין זינען.

האָבענדיג אין זינען וואָס איז אויבען געזאָגט געוואָרען, דאַרף מען זיך ניט וואונדערען, וואָס אַלס באַזיס פאַר פּלאַטאָנ'ס אי־דעאַלען שטאַט האָט געדינט ספּאַרטאַ. דאָס קען באַוויזען ווערען דורך א גאַנצער רייהע באַווייזען, אָבער ניט דאָ איז דאָס אָרט פאַר דעם.

דערמיט וויל איך אָבער בשום אופן ניט זאָגען אַז פּלאַטאָן האָט פּשוט קאָפּירט די ספּאַרטאַנישע מלוכה אָרדנונג. ער איז געוועזען צופיל פילאָזאָף צו טאָן אַזאַ זאַך, און האָט צו קלאָר גע־זעהן די חסרונות פון ספּאַרטאַ, וועלכע האָבען שוין אין יענער צייט אָנגעהויבען אונטערגראָבען איהר גאַנצען פונדאַמענט. די מעכטיגקייט און דאָס רייכטום וואָס זי האָט באַקומען דורך דער פּעלאָפּאָנעזישער מלחמה, האָט איהר דעמאָראַליזירט פּונקט אַזוי שנעל, ווי עס איז פריהער דעמאָראַליזירט געוואָרען אַטהען, נאָך איר זיג אין די פּערסישע מלחמות, די רעשטלאַך פון אַלטען קאָ־מוניזם וואָס זיינען אין ספּאַרטאַ נאָך פאַרבליבען האָבען גאַנץ ווענינ איהר געקאָנט באַשיצען פון אונטערגאַנג, פּונקט אַזוי ווי די חורבות פון א ריטערליכען שלאָס קאָנען ביישטעהן אַנטקעגען מאָדערנער אַרטילעריע. זיי זיינען פאַרבליבען בלויז פּאָרמאַלי־טעטען. אין פּלאַטאָנ'ס צייטען איז זייער וויכטיגסטע באַדייטונג באַשטאַנען אין דעם, וואָס זיי האָבען באַוואוינען דעם פאָרשער און דענקער אָנצונעמען די קאָמוניסטישע אָרדנונג פאַר מעגליך און וויגשענסווערט, און אין דעם וואָס זיי האָבען דעם פאָרשער געגעבען א מעגליכקייט צו אַנטוויקלען פון אָט די סמנים אַן אויסגעהאַלטענע קאָמוניסטישע סיסטעם, וואָס איז אין יענער צייט מעגליך געווען אַמוועניגסטענס אַלס אידעאַל.

נאַטירליך, בלויז אַלס אידעאַל. פּלאַטאָן איז געווען אַן אַריס־טאָקראַט, אָבער זיינע אַריסטאָקראַטישע איבערצייגונגען האָבען

זיך אויסגעדריקט בלויז אין זיין אנטיפּאַטיע צום פֿאָלק, אָבער בשום אופן ניט אין א צוטרויען צו זיינע קלאסען־גענאָסען. ער האָט אין זיי געצווייפעלט ניט ווייניגער ווי אין דעם פאָלק. דער רויהער ספּאַרטאַנישער מיליטאַריזם און די אומפאַרשעמטע פאַרוויסטענדע ספּאַרטאַנישע ווירטשאַפט איז איהם ניט מער געפעלען ווי די אַטהענישע פאָלקס־הערשאַפט.

דערפאר צוטיילט פּלאַטאָן אין זיין אידעאַלען שטאַט דעם העכסטען קלאַס, די וועכטער אין צוויי סוב־אָפּטיילונגען, אין קריגער און הערשער. בלויז די הערשער דארפען פאַרוואַלטען מיט דער רעגירונג, און זיי מוזען זיין פּ י ל אָ ז אָ פ ע ן. די הערשאַפט פון דער קריגערישער אַריסטאָקראַטיע איז לויט פּלאַטאָנ'ען געווען פונקט אזוי שעדליך ווי די הערשאַפט פון פאָלק, וואָס איז שוין אין זיין צייט באמת באַשטאַנען מערסטענס, פון לומפּען־פּראָלעטאַריער. בלויז די הערשאַפט פון פילאָזאָפען קען אונז גאַראַנטירען א שכל'דיגע הערשאַפט.

„איידער די פילאָזאָפען וועלען איבערנעמען די הערשענדע ראָליע אין שטאַט, וועלען די אומגליקען פון שטאַט און פון די בירגער ניט אויפהערען, און עס וועט ניט פאַרווירקליכט ווערען אונזער געשאַפענער פּלאַן." (6טער בוך, 13טער קאַפּיטעל ; 5טער בוך, 14טער קאַפּיטעל *).

---

*) אַן איבערראַשענדע ענטדעקונג האָט געמאַכט דער מאָדערנסטער פאָרשער פונ'ם פּלאַטאָנישען קאָמוניזם, דער שוין דערמאָנטער הער פּראָפעסאָר ראָבערט פּעלמאַן. דער פילאָזאָפישער אַבסאָלוטיזם, וואָס פּלאַטאָן האָט געפאָדערט, איז פאַרווירקליכט, לויט זיין מיינונג, אין דער דייטשער רעגירונג. „איז דען ניט אָט די פאָדערונג פּשוט, ווי אַ מין נביא'ישער רמז אויף אַן אמת רעגירענדער מאָנאַרכיע, וואָס איז אמבעסטען פאַרווירקליכט אין דער דייטשער רעגירונג?" נאָר ווער זיינען דאָס די הערשענדע פילאָזאָפען, וואָס זעהען העכער פון די קלאַסען־אינטערעסען פון די רייכע, פונקט ווי פון די אָרימע? דאָס זיינען „אונזערע מאָדערנע רעגירונגס־ און קהילה־באַאַמטע, די גייסטליכע, די לערער, די אָפיצירען א. אז. וו. אַממערסטען מענשען, וואָס האָבען אַ צוטריט צו העכערע בילדונג, אָפילו אָהן אַ פאַרמעגען אָדער, לכל הפּחות, אָהן אַ גרויסען פאַרמעגען" א. אז. וו. אָט טאַקע דאָס, ד. ה. די באַשאַפונג פון אַ סאָציאַלען שיכט, וואָס געפינט זיך אין אַזאַ לאגע און האָט אַזעלכע איבערציינגונגען,

ווי אזוי זשע וועלען די פילאזאפען דערגרייכען די הערשאפט אינ'ם שטאט? ניט דורך באטייליגען זיך אין די פאליטישע קאמפען פון פאלק, נאר דורך איבערצייגען די טיראנען. (6טער בוך, 14טער קאפיטעל.)

די ערפארונג וואס פלאטאן האט געהאט זוכענדיג צו איבערצייגען א טיראן אין דעם אמת פון זיינע אידעען, ווייסען מיר שוין.

זיין שיקזאל איז געוועזן דער שיקזאל פון אלע אוטאפיסטען, וואס זיינען נאך איהם געקומען, ד. ה. פון די אלע וואס האבען געשטרעבט צו דער איבערבויאונג פון שטאט און געזעלשאפט, ניט געפינענדיג אין זיי גופא די נויטיגע פאקטארען פאר אזא איבערבוי. זיי האבען געמוזט האפען אויף אן אקט פון א גרויסמוטיגען פאליטישען אדער פינאנציעלען זעלבסטהערשער, א קעניג־פילאזאף, אדער א מיליאנער־פילאזאף.

אין פלאטאנ'ס צייטען איז אין די אלע שטאטען וואס זיינען אים געוועזן באקאנט, ניט געוועזן קיין איין טייל פון דער באפעלקערונג פון וועלכער מען זאל געוועזן קאנען ערווארטען די באנייאונג פון שטאט. אלץ איז געוועזן צופוילט און צופרעסען, און די אידעע פון זעלבסטהערשאפט אלס איינציגער רעטונגס מיטעל

א סאציאלער שיכט, וואס איז דא אין דער מאדערנער רעגירונג און וועלכער איז ניט געוועזן אין דער אמאליגער, האט פלאטאן מיט זיין געניאלער דורכזיכטיגקייט אנערקענט פאר דער הויפט און גרונד־פראגע פון דער גאנצער פאליטיק" (געשיכטע דעם אנטיקען קאמוניזמוס אונד סאציאליזמוס, 1, ז. 224 א. וו.). דער בליק, לויט וועלכען די אלוועלטליכע ענטוויקלונג, אנפאנגענדיג פון מיטעל־אלטער, האט געהאט נאר איין ציל — צייגען דער וועלט די איבערראשענדע גרויסקייט פון דער האהענצאלערן־דינאסטיע און איר רעגירונג איז זעהר שכיח ביי די דייטשע פראפעסארען פון געשיכטע. נאר אריינקריכען צוליב אט דעם ציל אין דעם גרויען אלטערטום און ארויסשטעלען פלאטאנ'ען אלס א פארקעמפער פאר דער הערשאפט פון דעם פרייסישען יונקערטום און ביוראקראטיע — דאס האט נאך ביז דעם הער פעלמאן קיינער ניט געוואגט צו טאן.

פאר דער מאדערנער דייטשער היסטארישער וויסענשאפט און איר פובליקום איז זעהר כאראקטעריסטיש, וואס א דייטשער געלערנטער קען מיט א פייערליכער מינע אנטאן אויף א גריכישען פילאזאף א קאסקע און דערביי ניט אומקומען אין א שטורם פון שפאט און געלעכטער.

איז ארייגגעדרונגען אפילו אין די מחות פון רעפּובליקאנער. קסע־נאפאנט, א חבר און תלמיד פון פּלאטאָנען האָט אָנגעשריבען א פּאָליטישען ראָמאן „קיראפעדיא" וואו עס ווערט באזונגען דאָס גליק וואס די הערשאפט פון א גוט ערצויגענעם קעניג ברענגט.

גלייך נאָך פּלאטאָנען האָבען די פילאָזאָפען אָנגעהויבען זעהן אין דער טיראַניי שוין ניט א מיטעל ווי צו קריגען די אויבער־מאכט איבער'ן שטאַט, נאָר פּשוט א מיטעל ווי אזוי פּטור צו ווערען פון די שווערע זאָרגען פון די מלוכה ענינים. די פונאנדער־פאלונג פון שטאַט קומט אויך פאָר אין דעם אלגעמיינעם באַ־וואוסטזיין. די פילאָזאָפען פארנעמען זיך איצט ניט מער מיט'ן שטאַט, נאָר מיט זייער אייגענעם איך. זיי זוכען שוין איצט ניט קיין בעסטע שטאַטליכע אָרדנונג, נאָר א בעסטען וועג ווי אזוי דער יחיד זאָל קאָנען גליקליך זיין.

אָט אזוי אנטוויקעלט זיך שטופענווייז די אטמאָספערע אין וועלכער עס איז אנטשטאנען דער קריסטענטום.

צווייטער קאַפּיטעל.

דער אַלט־קריסטליכער קאָמוניזם.

1. די וואָרצלען פון דעם אַלט־קריסטליכען קאָמוניזם.

מיר האָבען שוין אויבען געזאָגט אז אַט דער אַנטוויקלונגס־פּראָצעס, וואָס מיר האָבען פריער באַשריבען און אילוסטרירט דורך דעם צושטאַנד פון אַטהען, איז געווען דער גורל פון אַלע נאַציעס.

אויך דער הערשער פון דער וועלט — רוים, האָט אים ניט געקאָנט אויסמיידען. אין דער צייט ווען רוים האָט דערגרייכט דעם העכסטען פונקט פון איהר אויסערליכער מאכט, איז שוין די אינערליכע צופאַלענקייט אוועק גאַנץ וויים. די דאָזיגע מלוכה וואָס האָט אין זיך איינגעשלאָסען אַלע לענדער, וואָס האָבען אַרומגערינגעלט דעם מיטעל־לענדישען ים, האָט מיט זיך פאָרגעשטעלט א קאָנגלאָמעראַט פון מלוכות וואָס זיינען אַלע געגאַנגען אויף איין און דעם זעלבען וועג; מאַנכע פון זיי, ווי די מלוכות וואָס זיינען געלעגען צו מזרח און דרום פון דעם מיטעל־לענדישען ים האָבען איר איבערגעיאָגט, אַנדערע, פון מערב און צפון זיינען אָפּגעשטאַנען פון איהר, אָבער אַלע האָבען שטאַרק געשטרעבט צו דערגרייכען די הויך אויף וועלכע די הויפּט־שטאָט איז געשטאַנען, און צוזאַמען מיט איהר צוקומען צו דער שטופע וואָס איז שוין אין גריכענלאַנד און אין אַנדערע מזרח לענדער דערגרייכט געוואָרען — די שטופע פון פאָלקאָמענער סאָציאַלער פונאַנדערפאַלונג.

מיר האָבען געזעהן ווי אַזוי דער אונטערגאַנג פון דער אַטהענישער פרייהייט איז פאָרגעקומען, און ווי אַזוי די רעפּובליק איז גרייט געוואָרען איבערצוגעהן אין א זעלבסטהערשאַפט. דאָס זעלבע

איז אויך פאַרגעקומען אין אַנדערע דעמאָקראַטישע לענדער, דאָס זעלבע איז אויך פאָרגעקומען אין רוים. אין דער צייט, צו וועלכער מען שרייבט צו די געבורט פון קריסטוס'ן האָט די רוימישע רעפּוב־ליק דורכגעמאַכט אירע לעצטע גסיסה מינוטען און עס האָבען זיך באוויזען די ערשטע סמנים פון צעזאָריזם.

די אריסטאָקראַטיע און דעמאָקראַטיע זיינען ביידע געווען שוואַך און ניט באשטענדיג. דער קערן פון פאָלק, דאָס פרייע פויער־טום איז אין דעם רוימישען רייך אויסגעטריקענט געוואָרען, אין אַ סך פּלעצער זיינען זיי אינגאַנצען פארשוואונדען. די גרוים־קייט און רום פון שטאַט איז אויפגעבויט געווארען אויף די חורבות פון פויערטום, די שטענדיגע מלחמות האָבען געבראַכט די פויערים צו פולשטענדיגער רואינע, אין דער צייט וואָס די גרויסע גוט־באַזיצער, וואָס האָבען זייערווירטשאַפט געפירט דורך שקלאַפען־ארבייט, האָבען דערפון גאַרניט געליטען. פארקערט, די מלחמות האָבען נאָך צוגעשטעלט פאַר זיי אויסערגעוועהנליך ביליגע שקלא פען. עס איז דערפאַר גאָר קיין וואונדער ניט וואָס די שקלאַפען ווירטשאַפט האָט זיך זעהר שנעל אַנטוויקעלט און ארויסגעשטופּט די פרייע ווירטשאַפט פונ'ם פויער. דאָס פרייע געזונטע פויערטום איז צוגאַנגען ווי שניי פאַר דער זון; אין מאַנכע ערטער האָבען זיי זיך נאָך ווי עס איז געקאַנט דורכשלאָגען זייער וועג, אָבער דער גרעסטער טייל פון זיי איז פארוואַנדעלט געוואָרען אין פּראָלעטאַ־ריער, ד. ה. אין לומפען־פּראָלעטאַריער, ווייל די נאָכפראַגע אויף לוין ארבייטער איז אין יענער צייט געווען זעהר קליין, און די רואינירטע פויערים האָבען פאַר זיך קיין שום ארבייט ניט גע־קענט געפינען. אין דער אינדוסטריע, פּונקט ווי אין דער ערד־ארבייט, האָט געהערשט די שקלאַפען ארבייט. די ערדלאָזע פויע־רים האָבען אַלע צונויפגעשטראָמט אין רוים וואו זיי האָבען צוזאַ־מען מיט די באַפרייטע שקלאַפען, געבילדעט די נידעריגסטע שיכטען פון דער באַפעלקערונג.

אָבער אַזוי לאַנג ווי די רעפּובליק האָט נאָך עקזיסטירט איז נאָך די אָרעמקייט פון די מאַסען ניט געווען אַזוי שרעקליך. האָ־בענדיג אַלעס פארלאָרען איז זיי אָבער געבליבען זייער פּאָליטישע מאַכט, מיט וועלכער זיי האָבען אויסגעצייכענט גוט געוואוסט

ווי אזוי זיך צו באנוצען, עקספּלואטירענדיג אויף פארשיידענע אופנים די רייכע און די באזינטע געגענדען וואס פלעגען דארפען צאָלען צינזען.

זייער פּאָליטישע מאכט האָט זיי געגעבען ניט נאָר ברויט און ספּעקטאַקלען, נאָר אָפט אויך פּראָדוקציאָנס מיטלען, — ערד־אייגנטום. אין די לעצטע עטליכע דורות פון דער עקזיסטענץ פון דער רוימישער רעפּובליק, זיינען פאָרגעקומען שטענדיגע פּראָבען צו שאַפען א נייעם פּויערטום, דורך דעם וואָס מען פלעגט די פּראָלעטאַריער געבען שטיקער ערד. אָבער אָט די אַלע פּראָבען אָפּצושטעלען דעם גאַנג פון דער עקאָנאָמישער אַנטוויקלונג זיינען געוועזען אָהן אַן ערפאָלג. זיי פלעגען ניט קאָנען ביישטעהן געגען דער עקאָנאָמישער און פּאָליטישער אויבערמאכט פון די גרויסע גוט־באזיצער, וועלכע האָבען אויף ווי ווייט זיי האָבען נאָר געקאָנט געזוכט צו שטערען די דאָזיגע פּראָבען. אויב אָבער עס האָט גע־טראָפען אז אזא פּראָבע האָט זיך יאָ אַמאָל איינגעגעבען, האָבען די גרויסע גוט באזיצער גאַנץ שנעל ארויסגעשטויסען די נייע פּויערים און אויסגעקויפט זייער ערד. פון דער צווייטער זייט איז פאר די דאָזיגע פּראָבען געווען א גרויסע שוועריגקייט די פאַרדאָרבענהייט פון דעם לומפּען פּראָלעטאַריאַט, וועלכער האָט שוין בכלל ניט געוואָלט ארבייטען, און האָט בעסער געוואָלט פארבלייבען אין דער פּריוויליכער הויפּט שטאָט, איידער זיך פארקלייבען ערגעץ אין א דאָרף, און דארפען פירען דאָרט א לעבען פון אַן אָרעמען פּויער, וואָס איז פול מיט זאָרג און שווע־רער ארבייט. ניט זעלטען פלעגען די פּראָלעטאַריער גופא שטע־רען די דורכפירונג פון די דאָזיגע סאָציאַלע רעפאָרמען, וואס פלעגען אונטערגענומען ווערען טאקע פאר זייער אייגענעם נוצען. גאַנץ שנעל פלעגען זיי פּטר'ען די ערד וועלכע מען פלעגט זיי גע־בען, אָדער זיי פלעגען פארקויפען זייער פּאָליטישע מאכט צו די רייכע און גרויסע גוט־באזיצער, וועלכע פלעגען דאָס אָנווענדען אויף צו שטערען די דורכפירונג פון די דאָזיגע רעפאָרמען.

די וויכטיגסטע פון די אַלע פּראָבען פאר סאָציאַלע רעפאָרמען זיינען אָנגעהויבען און אָנגעפירט געוואָרען פון די צוויי ברידער ג ר א ק כ ן. טיווערי סעמפּראָנו גראַקכו (געבוירען אין דעם יאָר

163, ערמאָרדעט פון זיינע אריסטאָקראַטישע געגנער אין דעם יאָר 133 פ. ק.) און זיין מער אנטשלאָסענער און ראדיקאַלערער ברודער קאַיוס סימפּראָני גראַקכו (געבוירען אינ'ם יאָר 153 פ. ק.), וועלכער האָט פאָרגעזעצט זיין ברודער'ס ארבייט, און פונקט ווי זיין עלטערער ברודער געפאַלען אלס א קרבן פון דער שנאה פון די אייגענטימער פון די לאטיפונדיעס. די גראַקכען האָט מען באַצייכנט אלס קאָמוניסטען, דאָס איז אבער ניט ריכטיג. זיי האָבען געשטרעבט ניט צו דער אָפּשאַפונג פון פּריוואט אייגענטום נאָר צו דער שאפונג פון נייע אייגענטימער, צו דער ווידערויפבויאונג פון א געזונטען פויערטום, וואָס זאָל זיין א שטאַרקערער פונדאַמענט פאַר'ן פּריוואט אייגענטום.

זיי האָבען אין דעם געהאנדעלט פולשטענדיג אין אנקלאַנג מיט די עקאָנאָמישע באדינגונגען פון זייער צייט. אמת, אין יענער צייט האָבען ניט נאָר די גרויסע גוט־באַזיצער ארויסגעשטויסען די קליינע לאנד־אייגענטימער, נאָר אויך די גרויסע פאַבריקאנטען — די קליינע בעלי מלאכות. דאָס איז אָבער ניט געווען דער רעזולטאַט פון א בעסערער טעכנישער און עקאָנאָמישער צוגעפאַסטקייט פין די ערשטע, נאָר פשוט א דאנק דער אויסערגעוויינליכער ביליגקייט פון ארבייטס קראַפט — פון די שקלאַפען.

די אומאויפהערליכע מלחמות פלעגען ארויסווארפען אויפ'ן מארק אָהן א שיעור קריגס־געפאַנגענע, וואָס פלעגען פארקויפט ווערען פאַר שקלאַפען. א סך פון די רוימישע מלחמות זיינען טאַקי ארויסגערופען געוואָרען דורך דעם וואָס די גרויסע גוט־באַזיצער האָבען זיך גענויטיגט אין ביליגע שקלאַפען; דאָס איז פשוט געווען א געיעג אויף שקלאַפען.

גרויסע מאַסען שקלאַפען האָבען זיך אָנגעזאַמעלט. עס איז דערפאַר קיין וואונדער ניט, וואָס זייערע פרייזען זיינען שטאַרק געפאַלען. שוין אין אטהען איז, א דאנק די זעלבע באדינגונגען, די שקלאַפעריי געווען גאַנץ שטאַרק אַנטוויקעלט. ארום 300 יאָהר פאַר אונזער צייט רעכנונג איז אין אטהען אויף 21,000 בירגער געווען 400,000 שקלאַפען. וועגען אכילעסען ווערט דערציילט, אלס באַווייז ווי אָרעם ער איז געווען, אַז ער האָט געהאַט בלויז 7 שקלאַפען. דאָס מיסברויכען פון שקלאַפען איז נאָך פיל ערגער

געוועזן אין רוים. דער רוימישער פאלקאווניק לוקול (אין דער צווייטער העלפט פון ערשטען יאהר הונדערט פון אונזער צייט רעכענונג) האט פארקויפט קריגס געפאנגענע פאר שקלאפען, פאר דריי מארק (אין דייטשע געלט) א שטיק!

איצטער האט זעהר געלוינט אויפצוקויפען גרויסע פארטיעס שקלאפען. די רייכע רוימער האבען געהאט טויזענטער פון זיי און פלעגען זיי צווינגען צו ארבייטען אלע געמיינזאם. אנשטאט די קליינע אונטערנעמונג פלעגט מען שאפען ריזיגע פלאנטאציעס און, ווי מען פלעגט זיי רופען, פאבריקען. אט דער נאמען איז פאר די גרויסע רוימישע און גריכישע אינדוסטריעלע אונטערנעמונגען נים ריכטיג. די דאזיגע אונטערנעמונגען האבען געהאט אינגאנצען גאר אן אנדער כאראקטער ווי די מאדערנע מאסטערסקאיע אדער פאבריק, מען קאן זיי נים געגענשטעלען די קלענערע אונטערנעמונגען. די גרויסע אינדוסטריעלע אונטערנעמונגען, וואס זיינען באזירט געוועזן אויף שקלאפען ארבייט, קאן מען נים פארגלייכען מיט פאבריקען. אויב אבער מען וויל דורכאוים זיי פארגלייכען מיט א מאדערנער ערשיינונג, קאן מען זיי בלויז פארגלייכען מיט תפיסה־ארבייט.

קיינער וועט נאטירליך נים באהויפטען, אז די תפיסה־ארבייט שטעלט מיט זיך פאר א העכערע פראדוקציאנס פארמע ווי די ארבייט פון פרייע בעלי מלאכות. די שקלאפען ארבייט, איבערהויפט אין דער אגריקולטור, איז געוועזן זעהר רוי און אומפראדוקטיוו.*) אין די גרויסע אונטערנעמונגען פלעגט יעדער באזונדערער

---

*) מארקס אין „קאפיטאל” אין דער באמערקונג וועגען שקלאפען־ארבייט, זאגט: „דער ארבייטער אונטערשיידעט זיך דא, לויט דעם זעהר געלונגענען אויסדרוק פון די אמאליגע, נאר ווי Instrumentum Vocale (געצייג, וואס איז באשאנקען מיט דער פעהיגקייט צו ריידען) פון די לעבעדיגע ברואים אלס Instrumenta Semivocalia (געצייג, וואס קענען נאר האלב אויסדריקען זייערע געפילען דורך קלאנגען) און פון די שטומע טויטע ווערטער אלס Instrumenta Muta (שטומע געצייג). נאר דערפאר פלייסט ער זיך אליין צו לאזען פילען אי די לעבעדיגע ברואים, אי די טויטע געצייג, אז ער איז נים ענליך צו זיי, אז ער איז א מענש. ער פירט זיך מיט זיי אויף שלעכט און

שקלאַף פּראָדוצירען פיל וועניגער ווי אַ פרייער בעל מלאכה אין אַ קליינער אונטערנעמונג. אויב די פּראָדוקציע איז פונדעסטוועגען געוועזן פאָרט בילינגער אין די גרויסע אונטערנעמונגען, איז דאָס געוועזן דערפאַר ווייל די שקלאַפען האָבען כמעט ווי נאָרניט געקאָסט, און אויך דערפאַר, ווייל צוליב די בילינקייט און דעם איבערפלוס פון שקלאַפען, האָט מען זיך ניט פיל געקימערט וועגען אָפּהיטען זיי, וועגען זייער עסען און קליידונג. מ'האָט זיך זעהר ווענינ גע־

זיין כלומר'שט זיי ער באַווייזט דערמיט Con amore זיי פאַרניכטעט אונטערשיד פון זיי און באַפרידיגט ביז אַ געוויסען גראַד דעם געפיהל פון זעלבסט־ווירדע. דערפאַר ווערט דער געברויך פון די גרעבסטע און אומגעלומפּערסטע געצייג ביי אַזאַ פּראָדוקציאָנס אופן אַ מין עקאָנאָמישער פּרינציפּ, ווייל אָט די געצייג ווערען, צוליב זייער אומגעלומפּערטקייט זעהר זעלטען קאַליע אָדער פאַרניכטעט” (ק. מאַרקס, קאַפּיטאַל, 1 ב., צווייטע אויסגאַבע, פּעטערבורג, 1899, ז. 150, אנמערקונג 17).

דערמיט קענען מען פאַרגלייכען די פאָלגענדע מיינונג, וואָס מיר האָבען בעפונען אין די ‘‘Etudes sur l’economie politique (Paris 1837)’’ פון סיסמאָנדי'ן. ער גיט דאָרטען אַ גרויסען אויסצוג פון ש. קאָנט'ס ווערק וועגען שקלאַפעריי און אגב זאָגט ער: „היינטיגע שקלאַפען אונזערע זיינען ניט פעהיג צו קיין אַרבייט, וואָס פאָדערט אינטעליגענץ, געשמאַק און אויפמערקזאַמקייט. די שעהנע אַרבייטען פון רוימישען אַלטערטום זיינען, וואַרשיינליך, צוגעגרייט געוואָרען דורך מענשען, וואָס האָבען דערגרייכט זייער פּראָפעסיאָנעלע געשיקטקייט, בעת זיי זיינען נאָך געווען פרייע מענשען און וואָס זיינען געוואָרען שקלאַפען נאָר אַ דאַנק דער מלחמה. ווי נאָר די רוימער האָבען מנצח געווען אַלע אינדוסטריעלע נאַציעס, אזוי אַז שקלאַפען האָבען זיי געקענט קריגען נאָר ביי די באַרבאַרען, זיינען אַלע אינדוסטריעלע פאַכען און די קונסט זעהר נידעריג געזונקען און די רוימער אַליין זיינען געוואָרען באַרבאַרען.

„אָבער די שקלאַפעריי פאַרדאָרבט ניט נאָר די פאַרשקלאַפּטע, נאָר אויך די פרייע, דערפאַר ווייל זי אנטוויקעלט אַ פאַראַכטונג צו אינדוסטריעלער אַרבייט און ציט פון איר אַלץ מער אָפּ דעם פרייען מענשען. די לאַגע פון פּראָלעטאַריער אין דער רוימישער רעפּובליק, וועלכע ווערען אָפּגעהאַלטען פון יעדער מין אַרבייט, טיילוויז צוליב דער פאַראַכטונג צו איר, טיילוויז צוליב דער קאָנקורענץ פון די שקלאַפען, איז אַן אויסגעצייכענטער און שרעקענדער ביישפּיל, צו וואָס פאַר אַ מדרגה פון געזונקענהייט און אַרימקייט די שקלאַפעריי וואַרפט אריין יענעם שיכט פון פאָלק, וועלכע איז ניט קיין באַלעבאָס און ניט קיין פועל”. (1 ב., ז. 382—393).

קימערט וועגען די קורצקיים פון דעם שקלאפ׳ס לעבען — עס זיינען געווען גענוג אנדערע אוועקצושטעלען אויף זייערע פלעצער.

עס איז דעריבער קלאר אז דאס ארויסשטויסען פון די קליינע בעלי מלאכות דורך די גרויסע האט געמוזט אין רוים פארקומען א דאנק אנדערע אורזאכען, ווי די וואס רופען ארויס די זעלבע ערשיי־נונג אין אונזער צייט. די באדינגונגען פאר דער אנטוויקלונג פון פאלקאמענע פראדוקציאנס מעטאדען זיינען נאך ניט געווען. דערפאר אויב די גראקכען, זיינען, אלס פארשטעהער פון פראלעטא־ריאט, ניט געווען קיין קאמוניסטען, איז דאס גאנץ נאטירליך און אין אנקלאנג מיט די עקאנאמישע באדינגונגען פון זייער צייט.

דאס זעלבע קאן אויך געזאגט ווערען וועגען קאטילינען (געבויהען אינ׳ם יאר 108 פ. ק.), ער איז געווען דער אנפירער פון אן אויפשטאנד גענען די רוימישע רייכע לאנד־באזיצער. ווען אלע פארזוכען פון זיין פארטיי צו פארכאפען די פאליטישע מאכט האבען זיך ניט איינגעגעבען, איז ער מיט זיינע אנהעננער געווען געצוואונגען צו מאכען אן אפענעם אויפשטאנד. אין דעם דאזיגען קאמף איז ער און פיל פון זיינע אנהעננער געפאלען, ניט קאנענדיגביישטעהן דעם פיל שטארקערען צווייטען צד. (62 יאר פ. ק.) אויך ער ווערט באצייכענט אלס קאמוניסט. (מאמסען רופט איהם אפילו „אנארכיסט"), עס איז אבער אויך ניט ריכטיג. קאטילין, פונקט אזוי ווי די גראקכען, האט בשום אופן ניט געשטרעבט צו דער אפשאפונג פון פריוואט אייגענטום און צו דער איינפיהרונג פון א קאמוניסטישער געזעלשאפטס ארדנונג. ער האט געוואלט פארכאפען די פאליטישע מאכט מיט דער הילף פון די „באזיצ־לאזע", כדי זיי צו פארוואנדלען אין „באזיצענדע".

ווען דאס פאליטישע לעבען איז אפגעשטארבען, האט דער נעדראנק פון די פראלעטאריער און זייערע פריינד באקומען א נייע ווענדונג. די באזיצלאזע קלאסען זיינען מאראליש און פאלי־טיש געזונקען פונקט אזוי נידעריג ווי די באזיצענדע. די דעמא־קראטיע ווערט דאן אזוי שוואך פונקט ווי די אריסטאקראטיע. דער באדען ווערט פארטיג פאר א זעלבסטהערשער, פאר א הערשער איבער די נעדונגענע חילות, און פאר דעם אנהויב פון א ביורא־קראטיע.

פאַרלירענדיג זיין פּאָליטישע מאכט, פאַרלירט דער דאַמאָלסדיגער פּראָלעטאַריער זיין איינציגען קוואַל פון הכנסה. די אָרעמקייט פון די מאַסען האָט אין רוים אַרויסגערופען שוידערליכע, ביז דעמאָלט אומבאַקאַנטע ערשיינונגען. דער פּאַופּעריזם, אָרעמקייט און דחקות פון די מאַסען איז אין רוים געוואָרען די וויכטיגסטע סאָציאַלע פראַגע, אַ פראַגע וואָס האָט אַלץ שטרענגער געפאָדערט איהר פאַרענטפערונג, ווייל — די סאָציאַלע אַנטוויקלונג איז דאָך געגאַנגען איהר וועג, די מיטעלסטע שיכטען זיינען אַלץ מער און מער פאַרשוואונדען, די רייכע זיינען אַלץ רייכער געוואָרען, און די צאָל פון די אָרעמע האָט געהאַלטען אין איין וואַקסען.

אָבער ניט בלויז די דאָזיגע סאָציאַלע פראַגע האָט באַשעפטיגט דער רוימישער געזעלשאַפט און דעם שטאַט. דער אונטערגאַנג פון דעם פרייען פּויערטום, וואָס האָט געפירט צום צעזאַריסטישען אַבסאָלוטיזם, איז געוועזן בלויז דאָס פאָרשפּיל צו דעם אונטערגאַנג פון דער גאַנצער געזעלשאַפט.

נאָך איידער די רוימישע געזעלשאַפט האָט זיך אַרויסגעוויזען פאַר פּאָליטיש אוממעכטיג, איז זי מיליטעריש דעמאָראַליזירט געוואָרען. מיט'ן פאַרשווינדען פון פּויערטום זיינען אויך פאַרשוואונדען די קריגער און רעקרוטירטע סאָלדאַטען. זייער פּלאַץ האָבען פאַרנומען געדונגענע פרעמדע חילות, וואָס זיינען געווען אומבאַזיגבאַר אין לאַנד גופא, האָבען אָבער מיט גרויסע שוועריגקייטען זיך געקאָנט געגענשטעלען די אויסערליכע פיינט, איבערהויפּט די גערמאַנען, וואָס זיינען געוואָרען דרייסטער פון טאָג צו טאָג, אין דער צייט ווען די רוימישע אַרמעען זיינען געזונקען אַלץ טיפער און טיפער.

דער דאָזיגער אומשטאַנד האָט געהאַט גוואַלדיג וויכטיגע עקאָנאָמישע פּאָלגען. די אַגרעסיווע מלחמות זיינען געוואָרען אַלץ ווייניגער און זעלטענער, און די אומאויפהערליכע מלחמות, וואָס זיינען געפירט געוואָרען ביי די גרענעצען האָבען אַלע מער און מער אַנגענומען אַ דעפענסיווען כאַראַקטער. דער רעזולטאַט פון די דאָזיגע מלחמות איז געווען, אַ פיל גרעסערער פאַרלוסט פון סאָלדאַט איידער אַ געווינס פון שקלאַף. דער אַריינפיר פון נייע

שקלאפען האָט אָנגעהויבען ווערען אַלץ וועניגער און וועניגער. אָבער ווען דער כסדרדיגער צופלוס פון שקלאפען האָט אויפגעהערט, האָט געמוזט פאַלען דער גאַנצער פונדאמענט פון דער דאמאָלס־דיגער גרויס פּראָדוקציע, איבערהויפּט אין דער אגריקולטור. אמת, שקלאפעריי בכלל איז ניט פאַרשוואונדען, דאָס איז אָבער שוין איצט געוואָרען ניט מער ווי א לוקסוס.

דאָס האָט אָבער פונדעסטוועגען ניט געמיינט קיין צוריק־קער צום פרייען פויערטום און קליינע מלאכות. די אינדוסטריע איז פונקט ווי פריהער מערסטענס פאַרבליבען אין די הענט פון שקלאַפען. דאָס אויפהערען פון דעם שקלאַפען צופלוס האָט בלויז אין זעלטענע פאַלען געפירט צו דער אַנשטעהונג פון א שטאַרקער פרייער קליין פּראָדוקציע. מערסטענס אָבער איז די אינדוסטריע געפאַלען און פאַרשוואונדען. ניט בעסער איז געווען די לאַגע אין דער דאָרפס־ווירטשאַפט. די פרייע פויערים זיינען געווען בארויבט און פאַרניכטעט דורך דער שקלאַפען ווירטשאַפט, און אומעטום, אין דער רוימישער אימפּעריע, וואו די פרייע דאָרפס־ווירטשאַפט איז נאָך פאַרשוואונדען האָט זי זיך שוין מער ניט געקאָנט איינוואָרצלען צוריק. הגם די גרויסע אונטערנעמונגען האָבען זיך אָנגעהויבען אַלץ וועניגער צו באַצאָלען, איז אָבער די ערד ארבייט אויף א גרויסען מאסשטאַב פאַרבליבען און אפילו זיך אויסגעברייטערט. נאָך אַלעמען, די גרויסע לאַנד באַזיצער האָבען פונדעסטוועגען פאַרט זיך געקאָנט מיט מער ער־פאָלג געגענשטעלען די רויבערישע אפּעטיטען פון די אימפּע־ראַטאָרישע באַאַמטע, און די פאַרוויסטונג וואָס די אומגליקליכע מלחמות פלעגען ברענגען, און פון וועלכע עס פלעגען שטאַרק ליידען די קליינע ערד באַזיצער.

סוף כל סוף איז אָבער געוואָרען אוממעגליך אָנצוהאַלטען די גרויס פּראָדוקציע. עס הויבט זיך אָן אַנטוויקלען די סיסטעם פון צוטיילען די גרויסע גיטער אינגאַנצען אָדער טיילווייז אויף קליינע טיילען, וועלכע ווערען פאַרדונגען פאַר געלט אָדער פאַר א באַ־שטימטער סומע ארבייט. פאַרדונגען פלעגט דאָס ווערען מער־סטענס צו די אַזוי־גערופענע ק אָ ל אָ נ ע ן, וועלכע מען האָט אין די שפּעטערע יאָהרען געזוכט וואָס שטאַרקער צובינדען צו

זייער ערד. זיי זיינען געווען די ערשטע פארלויפער פון לייב־אייגענטום פון מיטעל־אלטער.

די אורזאכע פאר צובינדען די קאלאנען צו דער ערד, איז געווען די שנעלע פארקלענערונג פון די ארבייטס כחות אין דעם שטאט. מיט'ן אויסנאם פון עטליכע רייכע און א פארהעלטניסמעסיג קליינע צאל פרייע זעלבסטשטענדיגע ארבייטער, אין די נאך איבערגעבליבענע ארעמע דארפס ווירטשאפטען און האנט־ווערקעריי, איז די גאנצע באפעלקערונג באשטאנען פון לומפען־פראלעטאריער און שקלאפען. ניט האבענדיג באמת קיין פאמיליע און לעבענדיג צום גרעסטען טייל אונטער די ערגסטע אומשטאנדען, זיינען ניט די ערשטע און ניט די לעצטע געווען בכח צו שאפען א גענוגענדען צוואוואקס פון דער באפעלקערונג. די אומצאליגע אייננעגעבענע מלחמות האבען דעם דאזיגען מענשען־דעפיציט נאך פארגרעסערט. די באפעלקערונג איז גאנץ באדייטענד פארקלענערט געווארען. כדי צו האבען גענוג קאלאנען און סאלדאטען, זיינען די הערשענדע קלאסען פון רוים געווען געצוואונגען אריבערציהען קיין רוים פרעמדע און בארבארען. דער רעזולטאט דערפון איז געווען, אז סוף כל סוף איז די גאנצע מיליטערישע און אינדוסטריעלע באפעלקערונג פון רוים באשטאנען איבערהויפט פון פרעמדע אדער פון מענשען פון פרעמדער אפשטאמונג.

אבער דאס איז אלץ ניט גענוג געווען, כדי צו פארגיטיגען די שנעלע פארקלענערונג פון דער באפעלקערונג; זיי זיינען געווען געצוואונגען אויך אנקומען צו אלץ מער רויע און אומקולטורעלע עלעמענטען.

די רוימישע קולטור האט געקאנט דערגרייכען די הויך אויף וועלכער זי איז געשטאנען בלויז א דאנק דעם וואס זי האט געהאט גענוג ארבייטס קראפט, וועלכע זי פלעגט פארשווענדען אהן רעכענונג. איז די שפע פון ארבייטס קראפט אויסגעגאנגען, איז אויך די שפע פון פראדוקטען פארשוואונדען. די דארפס ווירטשאפט און די אינדוסטריע, זיינען געפאלען, זיינען געווארען אלץ רויער און בארבארישער. נאכדעם האט נאכגעפאלגט דאס פאלען פון דער קונסט און וויסענשאפט.

דער דאזיגער סאציאלער אונטערגאנג האט זיך געצויגען א

גאנץ לאנגע צייט. עטליכע יאָרהונדערט זיינען אוועק ביז רוים האָט זיך אַרונטערגעלאָזען פון איהר שטאָלצער הויך, וואָס זי האָט פארנומען אין דער צייט פון אויגוסטוס און זיינע באַלדיגע נאָכפאָלגער. דער שטויס צום אונטערגאנג איז נאָך געגעבען געוואָרען אין דעם ערשטען יאָהרהונדערט פון אונזער צייט רעכענונג, די סמנים דערפון האָבען זיך שוין דאַן אָנגעזעהן אין פיל שטריכען פונם רוימישען לעבען. מיט דעם דאָזיגען אונטערגאנג, און אַ דאנק אים, איז אַ נייער סאָציאַלער כח אויסגעוואקסען, אַ כח וואָס האָט געראַטעוועט אין דעם אַלגעמיינעם אונטערגאנג אַלץ וואָס מען האָט נאָך געקאָנט ראַטעווען און וואָס האָט נאָכדעם איבערגעגעבען די רעשטלאַך פון דער רוימישער קולטור צו די גערמאַנען, וואו עס איז אוועקגעלעגט געוואָרען דער פונדאַמענט פאַר אַ נייער העכערער קולטור. ד ע ר ד אָ ז י ג ע ר כ ח א י ז ג ע ו ו ע ן ד אָ ס ק ר י ס ט ע נ ט ו ם.

2. דער תמצית פון אַלט־קריסטליכען קאָמוניזם.

פונקט ווי אין דער צייט פון דעם אונטערגאנג אין גריכענלאַנד, אַזוי אויך אין דער רוימישער אימפעריע, האָבען אַלע דענקענדע מענשען און די וואָס האָבען מיטגעפיהלט מיט זייערע ליידענדע ברידער, זיך געפיהלט געצוואונגען צו זוכען עפּעס אַן אויסוועג פון דער שרעקליכער לאַגע, אין וועלכער עס האָט זיך געפונען די געזעלשאַפט.

די פראַגע וועגען דעם דאָזיגען אויסוועג איז געלייזט געוואָרען אויף פאַרשיידענע אופנים. אויך דער פּלאַטאָנישער אידעאַל איז דאַ אויפגעשטאַנען תחית המתים, איצט אָבער האָט ער נאָך אַ קלענערען איינפלוס געקאָנט האָבען, ווי אין דער צייט פון זיין אנשטעהנוג. אמת, דער נעאָפּלאַטאָניסט פּלאָטין (אין דריטען יאָרהונדערט פון אונזער צייטרעכענונג) האָט אויף אַזוי פיל באַזיגט די סימפּאַטיע פון די הערשענדע קלאַסען, אַפּילו פון דעם אימפעראַטאָר ג א ל י ע נ א און זיין פרוי ס א ל א נ י נ ו, אַז ער האָט געקאָנט האָפען דורך זייער הילף צו גרינדען אַ שטאָט לויט׳ן מוסטער פון דעם פּלאַטאָנישען אידעאַלען שטאָט. אָבער דער דאָזיגער סאָלאָן־קאָמוניזם איז פשוט געווען ניט מעהר

ווי א צייט־פארטרייבט פאר די הויך־געשטעלטע לעדיג־געהער. אפילו קיין פראבע פאר דער פארווירקליכונג פון דעם פלאן איז ניט געמאכט געווארען, אויסער באשטימען א נאמען פאר אט דער צוקונפטיגער קאלאניע, וואס האט געדארפט הייסען „פלאטאנאפאליס" (ד. ה. פלאטאן־שטאט).

די שטאטליכע מאכט האט אומעטום באגעגענט אומצוטרויען און גלייכגילטיגקייט. די פאנאנדערפאלונג פון דעם סאציאלען ארגאניזם איז געקומען צו אזא שטופע, אז פון א שטערבליכען אימפעראטאר, האט ער געמעגט ווי מעכטיג זיין, האט מען ניט געקאנט ערווארטען אז אים זאל זיך איינגעבען א נייע לעבען אריינבלאזען אין דער געזעלשאפט. בלויז אן איבערמענשליכער כח האט אזא נס געקאנט באווייזען.

ווער עס האט אין נסים געגלויבט איז אריינגעפאלען אין א טיפען פעסימיזם אדער האט זיך געזוכט צו פארטויבען מיט אומזיניגע פארגעניגענס. אבער פון די סימבאליסטישע ענטוזיאסטען, וואס זיינען אויףביידע זאכען ניט פעהיג געווען, האבען פיל אנגעהויבען גלויבען אין נסים. אפטער ווי אומעטום האט דאס פאסירט צווישען די ענטוזיאסטען פון די נידעריגערע פאלקס־שיכטען. זיי האבען שטארקער ווי אלע געפיהלט די געזעלשאפטליכע געזונקענהייט און האבען אין דערזעלבער צייט ניט געהאט קיין מעגליכקייטען זיך צו פאר׳שכור׳ן דורך פארגעניגענס, און האבען אויך ניט געהאט דעם געפיהל פון אויסניכטערונג, וואס קומט נאך דער שכרות, און וואס פיהרט אפט צום פעסימיזם. צווישען זיי איז טאקי אין אנהויב געשאפען געווארען דער גלויבען, אז באלד וועט פון הימעל ארונטערקומען א רעטער און וועט שאפען אן אידעאלע קעניגרייך, אין וועלכער עס וועלען ניט זיין קיין מלחמות און קיין ארעמקייט, וואו עס וועט הערשען פרידען און פרייד, און אלץ וועט זיין איבערגענוג. דער רעטער איז געווען דער געזאלבטער פון גאט — קריסטוס *).

איז נאר די מעגליכקייט פון א נס צוגעלאזען געווארען, זיינען אלע גרענעצען פאר דער פאנטאזיע אפגעשאפט געווארען, און

*) כריסטאס — מיינט אין גריכיש געזאלבטער.

יעדער איינער פון די גלויבינע האָט זיך שוין געקאָנט פאָרשטעלען די אָנקומענדע קעניגרייך וואָס שענער. ניט בלויז די געזעלשאפט, נאָר אויך די נאַטור האָט זיך געדאַרפט ענדערען, אַלץ וואָס אין איהר איז שעדליך האָט געדאַרפט פאַרשווינדען, אַלץ, מיט וואָס זי פאַרשאַפט פאַרגעניגען האָט געדאַרפט אָהן אַ שיעור פאַרמערט ווערען און גליקליך מאַכען דעם מענשען.*)

דאָס ערשטע קריסטליכע ווערק, אין וועלכע די דאָזיגע ער־וואַרטונגען ווערען אויסגעדריקט, איז געווען די אַזוי אָנגערופענע „אָפּענבאַרונגען פון יאָהאַן” (אָן אַפּאָקאַליפּסע), וואָס איז וואַר־שיינליך אָנגעשריבען געוואָרען גלייך נאָכ'ן טויט פון נירון, און וואָס האָט מודיע געווען אַז קירצליך וועט זיך אָנהויבען אַ שרעק־ליכער קאַמף צווישען נירונ'ען, וואָס וועט זיך צוריקקערען אַלס אַנטיכריסט, און צווישען קריסטוס'ען, וואָס דאַרף אויך באַלד זיך צוריקקערען, אַ קאַמף, אין וועלכען די גאַנצע נאַטור וועט זיך באַטייליגען. קריסטוס וועט פון דעם קאַמף אַרויס דער זיגער. ער וועט ווערען דער גרינדער פון אַ טויזענט־יאָהריגער קעניגרייך, וואו עס וועלען הערשען צוזאַמען מיט אים אַלע פרומע, און וואו דער טויט וועט קיין שליטה ניט האָבען. אָבער דאָס איז נאָך ווייניג, ווען די דאָזיגע קעניגרייך וועט זיך ענדיגען, וועט אַנט־שטעהן אַ נייער הימעל און אַ נייע ערד, און אויף דער ערד אַ נייע ירושלים, דער וואוין־פּלאַץ פון די גליקליכע.

די טויזענט־יאָריגע קעניגרייך איז דער צוקונפט שטאַט פון די אַלטע קריסטען. דערפון נעמט זיך דער נאָמען כ י ל י א ס ט י ש ע,**) מיט וועלכען מען באַצייכענט די אַלע סעקטען וואָס זיינען אין קריסטענטום אַנטשטאַנען, און וואָס האָבען שטאַרק מגזם געווען זייערע ערוואַרטונגען פון דער נייער געזעלשאַפט.

שטיצענדיג זיך אויף דער אַפּאָקאַליפּסע, האָבען פילע פון די קריסטליכע לערער פון די ערשטע צייטען געהאַט כיליאַסטישע

---

*) אין זיין "Kritishe Geschicte des Chiliazmus" (פראַנקפורט, 1781), באַשרייבט קאָראָדי ניט נאָר גענוי, נאָר ער קריטיקירט אפילו די מאָדנע פאַרמערונג פון אָט די פאַנטאַזיעס!

**) כיליאַס — אויף גריכיש טויזענט.

האָפֿנונגען און מאַנכע פֿון זיי, ווי צ. ב. ש. כ י ר נ י ו (צווייטען י. ה.) און אפילו לאַקטאַנצי (אַרום 320 יאָר פֿון אונזער צ. ר.) באַשרייבען דעם קומענדען גן עדן אויף דער ערד מיט אַלע דעטאַלען, און אין די העלסטע און שטאַרקסטע פֿאַרבען. ערשט דאַן ווען די לעבענס באַדינגונגען פֿון קריסטענטום האָבען זיך אינגאַנצען געענדערט, ווען דאָס קריסטענטום האָט אויפֿגעהערט צו זיין בלויז די רעליגיע פֿון די אומגליקליכע און אונטערדריקטע פּראָלעטאַריער, פֿון די שקלאַפֿען און זייערע פֿריינט, ווען זי איז אויך געוואָרען די רעליגיע פֿון די שטאַרקע און רייכע, ערשט דאַן הערט דער כיאַליאַזם אויף צו זיין דער ליבלינג פֿון דער אָפֿיציעלער קירכע, ווייל ער האָט שטענדיג געהאַט אין זיך אַ רעוואָלוציאָנערע נייגונג, איז שטענדיג געווען עפּעס אַזוי ווי אַ נבואה וועגען דעם אונטערגאַנג פֿון דער עקזיסטירענדער געזעלשאַפֿט.

אין דער צווייטער העלפֿט פֿון פֿערטען י. ה. און אין דער ערשטער העלפֿט פֿון פֿינפֿטען איז דער הייליגער אוגוסטין (געשט. 430) דער ערשטער אַרויסגעטראָטען אַלס אַנטשיידענדער געגנער פֿון דער דאָזיגער אומבאַקוועמער לערע, און האָט איר צושלאָגען דורך אַ גאַנצער רייע שטאַרק־קאָמפּליצירטע פּרושים און אויסטייטשונגען פֿון דער אַפּאָקאַליפּסע. פֿון דער צייט אָן הויבט מען אָן האַלטען דעם כיאַליאַזם פֿאַר אַן אַפּיקורסות. די אָפֿיציעלע קירכע האָט איבערגעטראָגען די אָנקומענדע קעניגרייך פֿון גליק פֿון דער ערד אויפֿ'ן הימעל.

די כיליאַסטישע ערוואַרטונגען זיינען פֿון די אַמערסטענס אָנגעזעהענע טענדענצען אין דעם אַלט־קריסטליכען גייסטיגען לעבען. אָנצונעמען אַז דאָס אַלטע קריסטענטום האָט נעשעפּט די וויכטיגסטע טייל פֿון זיין שטאַרקייט אין כיאַליאַזם, וואָלט געווען פּונקט אַזא טעות, ווי אָננעמען, אַז די מאָדערנע סאָציאַל־דעמאָקראַטיע איז באַזירט אויף די צוזאָגען פֿון דעם „צוקונפֿטיגען שטאַט".

דאָס אַלטע קריסטענטום איז געוואָרען אומבאַזינגבאַר פֿאַר די הערשער פֿון יענער צייט דורך דעם וואָס עס איז געוואָרען אַ נ ו י ט וו ע נ ד י ג ק י י ט פֿאַר דער גרויסער מאַסע פֿון דער באַפֿעלקערונג. צו זיין זיג האָט איהם נעהאָלפֿען ניט די פֿרומע

טרוימען, נאָר זיין פראַקטישער איינפלוס. דעם דאָזיגן פראַקטישן איינפלוס ווילן מיר איצט באַטראַכטן.

ווי מיר האָבן שוין פריהער אָנגעוויזן איז דער פּאופּעריזם געווען די וויכטיגסטע פראגע אין דער צייט פון דער אימפּעריע. אַלע פּראָבן, וואָס דער שטאַט האָט געמאַכט געגענצואווירקן איהם, האָבן זיך ניט איינגעגעבן. א סך פון די אימפּעראַטאָרן, און אויך פּריוואַטע מענשען, האָבן געפּרואווט לייזן די דאָזיגע פראַגע דורך צדקה אנשטאַלטן. דאָס אַלץ איז אָבער געטאָן געוואָרן ניט אין קיין גענוגענדער מאָס. דאָס זיינען בלויז געווען טראָפּענס אויף אַן אַנגעברענטען שטיין, און דערצו נאָך איז די גייציגע רוימישע ביוראָקראַטיע געווען ווייט ניט קיין אַידעאַלע פארוואַלטערין פון אַזוינע אנשטאַלטן.

די פּעסימיסטען און די וואָס האָבן געזוכט בלויז פּאַרגעניגענס, האָבן גענגען פּאופּעריזם געטאָן דאָס זעלבע וואָס זיי האָבן געטאָן גענגען אַלע אַנדערע איבלען פון שטאַט און געזעלשאַפט, ד. ה. — גאָר ניט. זיי האָבן דערקלערט, אַז די עקזיסטענץ פון אַזוינע איבלען איז זעהר אַ טרויעריגע ערשיינונג, אָבער אַז דאָס זיינען אומפאַרמיידליכע ערשיינונגען, און דערפאַר דאַרפען פילאָזאָפען גענגען דעם ניט קעמפען.

גאַנץ אַנדערש אָבער האָבן געהאַנדעלט די ענטוזיאַסטען און די פּראָלעטאַריער, וואָס האָבן פון אָט די אַלע איבלען אַליין געליטען. זיי האָבן ניט געקענט אויף זיי קוקען רוהיג; זיי האָבן געמוזט שטרעבען צו מאַכען אַן ענדע צו זיי. די נויטבאַדערפטיגע האָט מען ניט געקאָנט העלפען מיט איבערטריבענע טרוימען וועגען אַ גליק וואָס דער משיח וועט ברענגען פון הימעל. דיזעלבע שיכטען אין וועלכע דער כיליאַזם איז אַנטשטאַנען, זיינען אויך געווען דער באַזיס פאַר פיל ענערגישע פּראָבען בייצוקומען די עקזיסטירענדע אָרעמקייט. די דאָזיגע פּראָבען האָבן אָבער געמוזט האָבן אַ גאַנץ אַנדער כאַראַקטער ווי די פּראָבען פון די גראַקכען. די לעצטע האָבן זיך געווענדט צום שטאַט, זיי האָבן געוואָלט, אַז דער פּראָלעטאַריאַט זאָל פאַרכאַפּען די פּאָליטישע מאַכט און זיך מיט איהר באַנוצען. איצט אָבער האָבן אַלע פּאָליטישע באַוועגונגען אויפ־

געהערט און די שטאטליכע מאכט האט אנגעווארען איהר גאנצען קרעדיט. ניט דורך דער הילף פון שטאט, נאר אויסער איהם, מיט דער הילף פון באזונדערע, אומאפהענגיגע ארגאניזאציעס, האבען די נייע סאציאלע רעפארמער געוואלט איבערבויען די געזעלשאפט.

נאך וויכטיגער איז געווען א צווייטער אונטערשייד. די באוועגונג פון די גראקכען איז געווען א האלב פויערשע; זי האט זיך געשטיצט ניט בלויז אויף דעם שטאטישען פראלעטאריאט, נאר אויך אויף די פארארעמטע פויערים. זי האט געוואלט אויך די ערשטע פארוואנדלען אין פויערים. דער שטאטישער פראלעטאריאט האט נאך דאן ניט איינגאנצען צוריסען זיין בונד מיט דעם פויערטום.

אין דער צייט פון דער אימפעריע האט שוין אבער די שטאט און דארף קיין שייכות צווישען זיך ניט געהאט. די שטאטישע און דארפישע באפעלקערונג האבען מיט זיך פארגעשטעלט עפעס אזוי ווי צוויי נאציעס, וואס האבען אויפגעהערט איינס דאס צווייטע צו פארשטעהן. די קריסטליכע באוועגונג איז אין אנהויב געווען אן אויסשליסליך שטאטישע באוועגונג, אזוי אז די ווערטער פויער און געצענדינער זיינען געווארען כמעט איין באגריף.

אט דא איז דער ווארצעל פון דעם אונטערשייד צווישען די סאציאלע רעפארמען פון די גראקכען און די סאציאלע רעפארמען פון די קריסטען. די ערשטע האבען געשטרעבט צו פארבייטען די פלאנטאציעס און פיה־צוכט ווירטשאפט אויף פויערשע ווירטשאפטען; זיי האבען באריהרט די עקזיסטירענדע פאנאנדערטיילונג פון אייגענטום בלויז כדי צו מאכען א וועג פאר רעפארמען אין די פ ר א ד ו ק צ י א נ ס מ ע ט א ד ע ן. נאר טאקי א דאנק דעם האבען זיי געמוזט אנערקענען דאס פריוואט אייגענטום אויף די פראדוקציאנס מיטלען.

די ריכטונג פון דעם אלטען קריסטענטום איז אין אנפאנג באשטימט געווארען דורך דעם שטאטישען לומפען־פראלעטאריאט, וואס איז שוין לאנג אפגעוואוינט געווען פון ארבייט. פאר די דאזיגע עלעמענטען, איז די פראדוקציע געווען א גאנץ אומוויכטיגע זאך. זייער אידעאל זיינען געווען די פרייע פויגעלאך, וואס זייהען ניט און שניידען ניט און זיינען פונדעסטוועגען זאט.

שטרעבענדיג צו אַ גייער פּאַרטיילונג פונ׳ם אייגענטום, האָבען זיי געהאַט אין זינען נים די פּראָדוקציאָנס מיטלען, נאָר די געברויכס מיטלען. דער געברויכט קאָמוניזם בכלל איז נים געווען קיין זעהר נייע זאַך פאַר דעם לומפּען־פּראָלעטאַריאַט פון יענער צייט. אין די לעצטע יאָ״ען פון דער רעפּובליק׳ס עקזיסטענץ, איז די פּעריאָדישע געזעלשאַפטליכע ערנעהרונג פון גרויסע מאַסען אָרימע, און דאָס געבען זיי געברויכס־מיטלען, נים געווען קיין זעלטענע ערשיינונג. דאָס איז נאָך אפילו פאָרגעקומען אין די נאָר ערשטע יאָהרען פון דער רעפּובליק. וואָס, אלזאָ, האָט געקאָנט אויסקוקען מעהר נאַטירליך ווי צו מאַכען פון די דאָזיגע געשאַנקען אַ סיסטעם, צו אויסקעמפּען אַ ווירקליכען קאָמוניזם פון די אַלע אַנוועזענדע געברויכס מיטלען, טיילווייז דורך אַ גלייכער צוטיילונג, און טיילווייז דורך אַ געמיינשאַפטליכען באַנוצען זיך מיט זיי!

נים נאָר זיינען אַנטשטאַנען קאָמוניסטישען אידעען, אין דעם דאָזיגען גייסט, נאָר עס זיינען אויך גלייך אַנטשטאַנען קאָמוניסטישע געמיינדען וואָס האָבען געזוכט די דאָזיגע אידעען אין לעבען צו פאַרווירקליבען. צום ערשטען האָבען זיי זיך באַוויזען אין די מזרח לענדער, וואָס זיינען אין זייער עקאָנאָמישער אַנטוויקלונג אַוועק פיל ווייטער, איבערהויפּט אָבער צווישען די אידען, וועלכע האָבען געהאַט אַן אַפּאָקאַליפּטישע האָפנונג נאָך פאַר דער אַנטשטעהונג פון קריסטענטום, און ביי וועמען סע האָט נאָך מיט ארום הונדערט יאָהר פאַר אונזער צייט רעכענונג שוין עקזיסטירט אַ געהיימע קאָמוניסטישע אָרגאַניזאַציע, — די איסיים.

„רייכקייט שפּילט ביי זיי קיין ראָליע נים״, זאָגט וועגען זיי יוסיפון. „פאַרקערט, זיי ליבען זעהר די געמיינשאַפטליכקייט פון אייגענטום. עס איז צווישען זיי נימאַ אפילו איינער וואָס זאָל זיין רייכער ווי דער צווייטער. עס איז דאָ ביי זיי אַ געזעץ, לויט וועלכען אלע, וואָס ווילען זיך אַנשליסען אָן זייער אָרדען, מוזען אַוועקגעבען זייער אייגענטום פאַר׳ן אַלגעמיינעם נוצען. דערפאַר זעהט מען ביי זיי נים קיין דחקות און נים קיין רייכטום, אַלץ איז ביי זיי געמיינשאַפטליך אַזוי ווי ביי ברידער... זיי וואוינען נים אַלע צוזאַמען אין דער זעלבער שטאָט, אָבער אומעטום אין אַלע

שטעט האָבען זיי באַזונדערע הייזער, און ווען מיטגלידער פון זייער אָרדען קומען צו זיי פון אַנדערע שטעט, טיילען זיי זיך מיט זיי מיט אַלץ וואָס זיי האָבען, און די נייגעקומענע קענען זיך באַנוצען מיט אַלץ, פּונקט ווי דאָס וואָלט זיין זייערע אייגענע זאַכען. ניט זייענדיג גאָר באַקענט איינער מיט'ן צווייטען, שטעלען זיי זיך דאָך אָפּ איינער ביים צווייטען און פירען זיך אויף פּונקט ווי זיי וואָלטען זיין בוזעם פריינט זייער גאַנצען לעבען. רייזענדיג נעמען זיי מיט זיך מיט בלויז כלי זין צו פאַרטיידיגען זיך געגען גזלנים. אין יעדער שטאָט האָבען זיי אַ פאַרוואַלטער וואָס גיט אַרויס צו די רייזענדע קליידער און עסען... זיי האַנדלען ניט צווישען זיך, און אויב איינער גיט עפּעס דעם צווייטען, קריגט ער אַבער פון איהם דאָס אין וואָס ער נויטיגט זיך. אויב איינער איז אפילו ניט אימשטאַנד צו געבען עפּעס, מעג ער אָבער דרייסט בעטען ביי יעדען אַיינעם אַלץ אין וואָס ער נויטיגט זיך.*)

פּונקט אויף דעם זעלבען אופן זיינען אויך געווען אָרגאַניזירט די ערשטע קריסטליכע געמיינדען. צי האָט דאָ געשפּילט אַ ראָליע די באַוואוסטזיניגע אימיטאַציע, און אויף וויפיל, איז נאָך ביז איצט ניט קלאָר. די ענליכקייט צווישען די ערשטע און די צווייטע האָט געקענט קומען פּשוט אַ דאַנק די זעלבע באַדינגונגען אונטער וועלכע ביידע זיינען אויסגעוואַקסען. אין איין הינזיכט אָבער האָבען די קריסטליכע געמיינדען שנעל אַריבערגעיאָגט די איסיים; זיי זיינען געווען אינטערנאַציאָנאַלע, אין איינקלאַנג מיט'ן אינטערנאַציאָנאַליזם פון דער גרויסער רוימישער אימפּעריע, און דאָס האָט געהאַט אַ געוואַלדיגע ווירקונג. די איסיים האָבען זיך פעסטגעהאַלטען אָן דעם יודאַאיזם. זיי זיינען פאַרבליבען אַ קליינע סעקטע און האָבען קוים געהאַט, אין דער בעסטער צייט, אַרום 4,000 מיטגלידער. דער קריסטענטום אָבער האָט באַזיגט די רוימישע אימפּעריע.

אין אָנפאַנג האָבען די קריסטען שטאַרק געשטרעבט צו איינפיהרען אַ פאָלשטענדיגען קאָמוניזם. יעזוס זאָגט צום רייכען יונגען מאַן, אין דעם עוואַנגעליום פון מתיה (19, 21) : „אויב

*) יוסיפון — „אידישע מלחמות”, צווייטעס בוך, 8, 3, 4.

דו ווילסט ווערען פאַלקאַם, געה פארקויף דיין גוט און צוטייל דאָס צווישען די אַרימע." *) אין די „מעשים פון די אַפּאָסטאָלען" ווערט באַשריבען די ערשטע געמיינדע אין ירושלים אויפ'ן פאָלגענדען אופן: „קיינער האָט קיין זאַך וואָס ער האָט פארמאָגט ניט אָנגערופען זיינס, אַלע איז ביי זיי געווען געמיינשאַפטליך... קיין נויטבאַדערפטיגער איז צווישען זיי ניט געווען, ווייל אַלע וואָס האָבען פארמאָגט ערד און הייזער, פלעגען, פארקויפענדיג דאָס, ברענגען דאָס געלט און דאָס לעגען פאַר די פיס פון די אַפּאָסטאָלען; און יעדערער האָט באַקומען אַלץ אין וואָס ער האָט זיך גענויטיגט." ווי עס איז באַוואוסט האָט גאָט באַשטראָפט חנינה'ען און סאַפּירען מיט'ן טויט, דערפאַר וואָס זיי האָבען געוואָלט פאַרבאַהאַלטען אַ טייל געלט פון דער געמיינדע.**)

אין דער פּראַקטיק האָט דער דאָזיגער סאָרט קאָמוניזם געקאָנט צוריקגעפיהרט ווערען צו דער פארוואַנדלונג פון אַלע פּראָדוקציאָנס-מיטלען אין געברויכס מיטלען, און צו זייער פאַנאַנדערטיילונג צווישען די אַרימע. ווען דאָס זאָל געווען פון אַלעמען אָנגענומען ווערען, דאַן וואָלט אויפגעהערט יעדער סמן פון פּראָדוקציע. ווי ווייניג די ערשטע קריסטען זאָלען אַלס אַרימע פילאָזאָפען זיך ניט געווען זאָרגען וועגען דער פּראָדוקציע, איז אָבער פאַרט אויף אַזאַ פונדאַמענט אוממעגליך געווען אויפצובויען אַ געזונטע גרויסע געזעלשאַפט.

די דאַמאָלסדיגע פּראָדוקציאָנס באַדינגונגען האָבען נויטיג געמאַכט דעם פּריוואַט אייגענטום אויף די פּראָדוקציאָנס מיטלען. אין די ערשטע קריסטען האָבען די דאָזיגע שטערונג ניט געקאָנט בייקומען ***). זיי האָבען דערפאַר געמוזט זעהן ווי עס איז צו

---

*) פארגלייך, מאַרק, 10—12, און לוק, 12, 23, 18, 21.

**) עס איז אויך וויכטיגער דער פאָלגענדער פלאַץ אין די מעשים פון די אַפּאָסטאָלען, 2, 45—45.

***) די מאָנאַסטירען זיינען געווען אַן אויסערגעוועהנליכע ערשיינונג, די מאָנאַסטירען אָרגאַניזאַציע האָט ניט געקענט ווערען קיין שטענדיגע געזעלשאַפטס-פאָרם. אָבער אפילו אין די מאָנאַסטירען האָט די הויפט-ראָלע געשפּילט די געמיינזאַמקייט פון געברויך, די פּראָדוקציע איז געשטאַנען אויפ'ן צווייטען פלאַן. מיר וועלען נאָך וועגען דעם ריידען אויף אַן אַנדער פלאַץ.

פארבינדען פריוואט אייגענטום מיט קאמוניזם. זיי האבען אבער דערביי ניט געקאנט נאכגעהן פלאטאנען, וועלכער האט דעם קא־מוניזם געמאכט פאר א פריווילעגיע פון דער אריסטאקראטיע, און איבערגעלאזען פריוואט אייגענטום פאר די ברייטע פאלקס־מאסען. איצט האבען זיך טאקע איבערהויפט די לעצטע אין דעם קאמונזם געגוויטינגט.

די פארבינדונג פון קאמוניזם און פריוואט אייגענטום האט דעם פאלגענדען כאראקטער: אויף די פראדוקציאנס־מיטלען האבען אלע, ווי פריהער, געהאט זייער פריוואטען רעכט. דער קא־מוניזם איז בלויז געווען אין דעם געברויך פון די לעבענס-מיטלען.

עס פארשטעהט זיך, אז אין דער טעאריע איז אט דער אונ־טערשייד ניט געווען עס איז נאך דאן בכלל ניט געווען אזא שארפע צוטיילונג אין די עקאנאמישע באגריפען. אבער אין דער פראקטיק איז דאס צוריקגעפירט געווארען טאקע אט צו די דאזיגע צוטיילונגען, און בלויז דורך זייער הילף קאן מען פארשטעהן דעם ווידערשפרוך אין דער לערע פון דער קירכע, וועלכע לויבט זיכער שטארק אין איהרע ערשטע יאהרען די געמיינשאפטליכקייט פון אייגענטום, און קעמפט שטארק גלייכצייטיג נעגען יעדער סכנה וואס שטעהט פאר דעם פריוואטען אייגענטום.

די באזיצענדע האבען געדארפט פארהיטען פאר זיך, און זיך בא־נוצען מיט די פראדוקציאנס מיטלען וואס האבען צו זיי געהערט, איבערהויפט מיט דער ערד, אבער אלע געברויכס מיטלען, וואס הא־בען געהערט צו זיי, אדער וואס זיי האבען אויף א וועלכען עס איז אופן באקומען, ווי עסענוווארג, קליידער, וואוינונגען, געלט א. אז. וו., האבען געדארפט איבערגעגעבען ווערען צו דער קריסטליכע־ גע־מיינדע פאר'ן געמיינשאפטליכען גוצען. פאלגליך איז די גע־מיינשאפטליכקייט פון אייגענטום בלויז געווען די געמיינשאפט־ליכקייט פון געברויך. דורך א ברודערליכען אפמאך האט יעדער קריסט געהאט א רעכט אויפ'ן אייגענטום פון יעדען אנדערען קריסט און בשעת הדחק, האט ער געקאנט פאדערען, אז די פאר־מעגליכע מיטגלידער פון דער געמיינדע זאלען איהם פון זייער אייגענטום געבען אזוי פיל, וויפיל עס איז פאר איהם נויטיג כדי

צו צופרידענשטעלען זיינע נויטיגסטע באדירפנישען. יעדער קריסט האט זיך געקאנט באנוצען מיט דעם אייגענטום פון זיינע מיט־ברידער, און די רייכע האבען קיין רעכט ניט געהאט אנטזאגען זייערע נויטבאדערפטיגע ברידער צו נוצען זייער האב און גוטס. אזוי, צ. ב. ש., האט א קריסט, וואס האט ניט געהאט קיין וואוינונג געקאנט פאדערען פון איינעם וואס האט געהאט צוויי אדער מער וואוינונגען, אז איינע זאל זיין פאר אים, דער אייגענטימער פון די הייזער איז פונדעסטוועגען אויך ווייטער פארבליבען זייער אייגענטימער. אבער א דאנק דעם געברויכס־קאמוניזם איז ער געווען נעצוואונגען אוועקצוגעבען זיי פאר דעם נוצען פון אנדערע.*)

נעלט און לעבענסמיטלען, וועלכע מען האט נאר געקאנט אריבערפירען פון איין פלאץ אויף א צווייטען, פלעגען צוזאמענגעבראכט ווערען אויף איין פלאץ און ספעציעלע באאמטע זיינען אויסגעקליבען געווארען אויף צוטיילען זיי צי די וואס נויטיגען זיך.

דער פאלשטענדיגער קאמוניזם פון פריהען קריסטענטום איז נעשטערט געווארען דורך דער טיילווייזער אנערקענונג פון פריוואטען אייגענטום. איהם איז אבער באשערט געווען שפעטער אריבערצוטראגען נאך שטארקערע שטערונגען.

באטראכטענדיג דעם פלאטאנישען קאמוניזם האבען מיר שוין געזעהן, אז דער געברויכס קאמוניזם איז זעהר ענג פארבונדען מיט דער אפשאפונג פון דער פאמיליע און מאנאגאמיע. דערגרייכען דאס האט מען געקאנט אויף צוויי אופנים: אדער איינפירען די געמיינשאפטליכקייט פון פרויען אדער אינגאנצען זיך אנטזאגען פון סעקסועלען לעבען. פלאטאן האט אויסגעקליבען דאס ערשטע, די איסיים דאס לעצטע. זיי האבען נעפעדינגט דאס אפהאלטען זיך פון חתונה האבען. דער קריסטענטום מיט זיינע ראדיקאל־קאמוניסטישע טענדענצען פון דער ערשטער צייט האט אויך געפרואווט איינפירען הייראטס־

*) י. א. פאגעל: אלטערטימער דער ערסטען און אלטען קריסטענטום, האמבורג 1780, ז. 47.

לאַזינקייט. אַט די אַלע פּראָבען האָבען געטראָגען אַן אַסקעטישען כאַראַקטער, וואָס איז אַממערסטענס געוועזן אין איינקלאַנג מיט די פּעסימיסטישע שטימונגען פון יענער צייט. עס האָבען אָבער אויך עקזיסטירט קריסטליכע סעקטען, וואָס האָבען געפּערדערט און פּראַקטיצירט מער לעבענספריידיגע פאָרמען פון אָפּשאַפען די פאַמיליע און היירט, ווי צ. ב. ש., אדאַמיטען און די גנאסטישע סעקטען פון צווייטען י. ה.

אין דעם יעוואַנגעליום פון מתיה (9, 29) זאָגט יעזוס: „און יעדער וואָס פאַרלאָזט זיין הויז אָדער זיינע ברידער און שוועסטער, אָדער זיין פאָטער און מוטער, אָדער זיין פרוי אָדער זיינע קינדער, אָדער זיין ערד, צוליב מיין נאָמען, וועט באַקומען הונדערט מאָל אַזוי פיל, און וועט זיך פאַרדינען אַן אייביג לעבען". אין דעם עוואַנגעליום פון לוקוס'ען שרייט יעזוס אויס: „אויב איינער וועט קומען צו מיר און וועט ניט אָנהויבען פיינט האָבען זיין פאָטער און מוטער, זיין פרוי און זיינע קינדער און זיינע ברידער און שוועסטער און דערצו זיין אייגען לעבען גופא — יענער קאָן מיין תלמיד ניט זיין." (14, 26).

די טענדענץ אָפּצושאַפען דאָס פאַמיליען לעבען איז געמיינשאַפטליך ביי אַלע אַלט־קריסטליכע געמיינדעס. דערפון שטאַמט דער מנהג אַז אַלע סעודות דאַרפען זיין געמיינשאַפטליכע (פערגל. די מעשים פון די אַפּאָסטאָלען, 2, 46). די דאָזיגע ליבעס־סעודות זיינען ענליך צו די געזעלשאַפטליכע סעודות פון די ספּאַרטאַנער און פון פּלאַטאָנישען שטאַט*). זיי זיינען געווען דער נאַטירליכער רעזולטאַט פון דעם קאָמוניזם פון די געברויכס־מיטלען.

דאָס קריסטענטום האָט אָבער פונדעסטוועגן ניט געקאָנט אָפּשאַפען די קליינע פּראָדוקציע און דעם פּריוואַטען אייגענטום אויף די פּראָדוקציאָנס־מיטלען, און מיט זיי איז אומפאַרמיידליך פאַרבונדען די פאַמיליע, ניט בלויז אַלס פאָרמע פון צוזאַמענ־

---

*) ווען מיר וואָלטען געקענט גלויבען דאומער'ן (Die Geheimniss des Cristlichen Alterthums, Hamburg, 1847) וואָלטען די דאָזיגע מאָלצייטען זיך אַרויסגעצייגט ניט פאַר מאָלצייטען פון ליבע, נאָר פּשוט מענשענפרעסעריי.

וואוינען פון מאַן און ווייב, פון עלטערען און קינדער, נאָר אויך אלסווירטשאַפטליכע איינהייט. אזוי ווי אָבער דאָס קריסטענטום האָט ניט געקאָנט געבען קיין נייע פּראָדוקציאָנס־אופנים, האָט זיך אים אויך ניט איינגעגעבען צו פאַרניכטען די פריהערדיגע פאָרמען פון דער פאמיליע, הגם זיי זיינען געווען גאַנץ שטאַרק אין געגענזאַץ צו דעם געברויכס־קאָמוניזם. דער כאַראַקטער פון דער געזעלשאַפט ווערט איבערהויפּט באַשטימט ניט דורך דעם אופן פון געברויך, נאָר פון דער פּראָדוקציע. די געווינשטע אָפּ־שאַפונג פון דער הייראַט און פאמיליע, אזוי גוט ווי דער פולער קאָמוניזם בכלל איז געווען ניט אין איינקלאַנג מיט דער פאַר־שפּרייטונג פון קריסטענטום אין דער געזעלשאַפט. ער איז שטענ־דיג געווען אָנגעוויזען בלויז אויף אַ באַגרענצטער צאָל סעקטען און קאָרפּאָראַציעס. דערגרייכען אַן אַלגעמיינע באַדייטונג האָט זיך איהם קיינמאָל ניט איינגעגעבען.

3. דער אונטערגאַנג פון אַלט־קריסטליכען קאָמוניזם.

בלויז אַן אויסערגעוועהנליכער ענטוזיאַזם האָט געקאָנט שלום מאַכען צווישען דער פאמיליע און דעם געברויכס־ און נוץ־קאָמו־ניזם. אין די ערשטע קריסטליכע געמיינדען איז טאַקע אזא ענטו־זיאַזם געווען. אָבער וואָס מער די צאָל קריסטען איז געוואַקסען, אַלץ קלענער איז געוואָרען צווישען זיי די צאָל פון אויסערגעוועהנט־ליך באַגאַבטע נאַטורען, און די געזעלשאַפטליכע באַדינגונגען פון דעם אונטערגעהענדען רוים האָבען געקאָנט אין געוועהנליכע, דורכשניטליכע מענשען אויפוועקען אַלץ, אויסער אַן אַקטיווע אי־בערגעבענהייט צו עפּעס. אין דעם פּרט איז קיין שום קלאַס קיין אויסנאַם ניט געווען.

דערפאַר האָט אין די קריסטליכע געמיינדען די פאמיליע גאַנץ שנעל אַרויסגעשטויסען דעם געברויכס קאָמוניזם. די היימישע מאָלצייטען זיינען געוואָרען דער רעגעל, די געזעלשאַפטליכע סעודות האָבען זיך אַלץ מעהר אָנגעהויבן באַגרענעצען אויף ימים טובים. אין אָט דער דאָזיגער באַגרענעצטער פאָרמע זיינען זיי אָנגעהאַלטען געוואָרען אין די ערשטע יאָרהונדערטען פון קריסטענטום און נאָכ־

דעם זיינען זיי אינגאנצען פארשוואונדען, זיי זיינען פארוואנדעלט געוואָרען אין מאָלצייטען וואָס די רייכע פלעגען פון צייט צו צייט פאראנשטאַלטען פאַר די אָרימע.

דעם ערשטען פלאַץ האָט ווייטער פארנומען די זאָרג וועגען דער אייגענער פאמיליע. בלויז די זאכען וואָס זיינען פאַר איהר ניט נויטיג געוועזען האָבען געהערט צו דער קירכע. דאָס געמיינ־שאפטליכע באנוצען זיך מיט דעם אייגענטום פון אלע מיטגלידער איז באשרענקט געוואָרען אויף דעם, וואָס יעדער מיטגליד האָט גע־דארפט אָפּגעבען זיין איבערפלוס אין דער געמיינשאפטליכע קאסע. דעם איבערפלוס פון הכנסות, וואָס איז געווען מעהר ווי דאָס נויטיג־סטע, פאַר יעדען באזונדערען מיטגליד, האָט געהערט צו דער קירכע. אָט די פאָרמע האָט אין א קורצער צייט ארום אָנגענומען דער קריסטליכער קאָמוניזם אין דער פראקטיק.

היות אָבער ווי די סאָציאלע באדינגונגען פון דער צייט פון דער אימפעריע, וואָס האָבען אוממעגליך געמאכט די פאקטישע איינ־פירונג פון קאָמוניזם, זיינען אבער געווען גינסטיג פאַר דער אנט־שטעהונג פון קאָמוניסטישע אידעען, האָבען זיך די קאָמוניסטישע טראַדיציעס פון קריסטענטום אויפגעהאַלטען נאָך א גאנץ לאנ־גער צייט. אלע מאָל זיינען פון דאָס ניי אנטשטאנען נייע קאָמו־ניסטישע סעקטען, און אפילו די קאטוילישע קירכע וואָס האָט באַ־זיגט אלע אנדערע ריכטונגען אין קריסטענטום, איז נאָך א לאנ־גער צייט אין דער טעאָריע געווען קאָמוניסטיש.

די „קירכליכע פאָטערס" האָבען פונקט ווי פריהער געשטורעמט געגען רייכטום און אומגלייכהייט. „אומגליקליכע", שרייט אוים אין 4טען י. ה. דער הייליגער וואסיל צו די רייכע, „ווי אזוי וועט איהר זיך רעכטפארטיגען געגען דעם אייביגען ריכטער ?.... איהר וועט מיר זאָגען : בין איך דען ניט גערעכט, איבערלאָזענדיג פאַר זיך בלויז דאָס וואָס איז מיין אייגענטום ? אָבער איך פרעג אייך, וואָס רופט איהר אָן אייער אייגענטום ? ווער האָט דאָס אייך גע־געבען. איהר האנדעלט פונקט ווי א מענש וואָס פארכאַפּט אין א טעאַטער אלע ערטער כדי ניט צו דערלאָזען אנדערע אריינקומען, צונעהמענדיג פאַר זיך דאָס וואָס עס געהערט באמת אלעמען. ווי אזוי דען ווערען רייך די רייכע, אויב ניט דורך דעם וואָס זיי נעמען

צו זאַבען וואָס געהערען צו אַלעמען? ווען יעדער איינער וואָלט גענומען בלויז דאָס וואָס איהם איז נויטיג צום לעבען, און וואָלט דאָס איבעריגע פאַר אנדערע איבערגעלאָזען, דאַן וואָלטען ניט זיין ניט קיין רייכע און ניט קיין אָרימע". נאָך אין 6טען י. ה. האָט גריגאָריוס דער גרויסער געשריבען: „ניט אָפּנעהמען ביים צווייטען זיין אייגענטום איז נאָך ווייניג; קיינער קען זיך ניט האַלטען פאַר אומשולדיג אזוי לאַנג ווי ער באַהאַלט פאַר זיך גיטער, וואָס גאָט האָט באַשטימט פאַר אַלעמען. ווער עס גיט ניט דעם צווייטען דאָס וואָס ער פאַרמאָגט, יענער איז אַ מערדער און רוצח, ער האָט פאַר זיך איבערגעלאָזען דאָס, וואָס ס'וואָלט גע־קאָנט דינען פאַר דער אויפהאַלטונג פון די אָרימע; דערפאַר קען מען ווענען אַזעלכע זאָגען, אז ער הרג'עט אַלע טאָג אזוי פיל מענ־שען, וויפיל עס וואָלטען געקאָנט לעבען אויף דעם איבערפלוס פון זיין גוטס. טיילענדיג זיך מיט די אָרימע, גיבען מיר זיי ניט אונזער אייגענטום, נאָר דאָס וואָס עס געהערט צו זיי; ניט קיין צדקה גיבען מיר, נאָר מיר צאָלען אַ חוב.

איינע פון די באַדייטענדסטע באַשטעטיגונגען ווענען דעם קאָ־מוניסטישען כאַראַקטער פון אַלטען קריסטענטום געפינט זיך אין די ווערק פון הייליגען יאָהאַן כריזאָסטאָם,—ד. ה. מיט'ן גאָלדענעם מויל —אזוי פלעגט מען אים רופען פאַר זיין גרויסען רעדנער טאַלאַנט. ער איז געבאָרען געוואָרען אין דעם יאָר 347 אין אַנטיאָכיע און האָט זיך דערשלאָגען ביז צום אַמט פון קאָנסטאַנטינאָפּאָלער פּאַט־ריאַרך. אָבער די דרייסטקייט, מיט וועלכע ער פלעגט בראַנדמאַר־קען די אוממאָראַליטעט פון דער הויפּט־שטאָט און איבערהויפּט פון קעניגליכען הויף, איז געווען די אורזאַך צוליב וועלכער דער קעניג אַ ר ק אַ ד י ע האָט איהם פאַרטריבען. ער איז געשטאָרבען אלס אַ פאַרטריבענער, אין אַרמעניען אין'ם יאָר 407.

אין זיין עלפטער דרשה, ווענען די מעשים פון די אַפּאָסטאָלען, באַרירט דער דאָזיגער דרייסטער מענש די פראַגע ווענען קאָמו־ניזם. ער ציטירט די פאָלגענדע פראַזע פון די מעשים פון די אַפּאָס־טאָלען: „און אויף זיי אַלעמען האָט די גרויסע ברכה גערוהט, עס איז צווישען זיי ניט געווען קיין נויטבאַדערפטיגער". און דאָס האָט זיך גענומען דערפון, זעצט ער פאָר, וואָס „קיינער האָט קיין

זאך וואָס ער האָט פאַרמאָגט נים אָנגערופן „זיינס", אַלץ איז ביי זיי געווען געמיינשאַפטליך".

„די ברכה האָט אויף זיי גערוהט, ווייל צווישען זיי זיינען ניט געווען קיין נויט־באַדערפטיגע, ד. ה. דערפאַר ווייל זיי האָבען אַזוי וויליג געגעבען אַז ס'איז צווישען זיי אַפילו קיין אָרימע לייט ניט פאַרבליבען. זיי האָבען ניט געגעבען בלויז איין טייל פון זייער גוטס און דאָס צווייטע פאַר זיך געלאָזען, און ניט ווי זייער אייגענטום האָבען זיי געגעבען. זיי האָבען אָפּגעשאַפט אומגלייכהייט און געלעבט בשפע; און געטאָן האָבען זיי דאָס אויף דעם לויבענס־ווירדיגסטען אופן. זיי האָבען ניט געוואַגט צו געבען מתנות אין די הענט פון דעם נויט־באַדערפטיגען, אויך האָבען זיי דאָס ניט געשענקט מיט דער מינע פון גרויסמוטיגער גוטהאַרציגקייט, נאָר האָבען געבראַכט זייערע געשאַנקען צו די פיס פון די אַפּאָסטאָלען, און האָבען די לעצטע געמאַכט פאַר די באַלעבאַטים און צוטיילער פון זייערע געשאַנקען. אַלץ אין וואָס עמיצער האָט זיך גענויטיגט האָט ער גענומען פון די געמיינדע־רעזערוען און ניט פון דעם פריוואַטען אייגענטום פון אַ יחיד. די וואָס האָבען געגעבען האָבען אויף דעם אופן ניט געקענט דורכגעדרונגען ווערען פון גאוה".

„ווען מיר זאָלען איצט טאָן דאָס זעלבע, וואָלטען מיר אַלע, רייכע און אָרימע, פיעל גליקליכער געלעבט; און די אָרימע וואָלטען דערפון געוואונען ניט מעהר ווי די רייכע.... ווייל די וואָס גיבען ווערען ניט נאָר ניט אָרים, נאָר זיי מאַכען אויך רייך די אָרימע".

„לאָמיר זיך פאָרשטעלען די זאַך אַזוי: אַלע גיבען אוועק זייער אייגענטום און געזעלשאַפטליכען באַזיץ. זאָל זיך וועגען דעם קיינער ניט זאָרגען, ניט די רייכע און ניט די אָרימע. וויפיל זשע דענקט איר וועט זיך אָנקלייבען געלט? איך רעכען, באַשטימען פינקטליך איז, נאַטירליך, ניט מעגליך. ווען אָבער יעדער איינער וואָלט אוועקגעגעבען זיין גאַנץ געלט, פעלדער, גיטער און הייזער (וועגען שקלאַפען וועל איך ניט רעדען, די ערשטע קריסטען האָבען וואַרשיינליך קיין שקלאַפען ניט געהאַט, ווייל מסתמא האָבען זיי זיי באַפרייט.) וואָלט זיך זיכער אויפגעקליבען אַ מיליאָן פונט גאָלד, און אפשר צוויי אָדער דריי מאָל אַזוי פיל. זאָגט נאָר איצט, ווי פיל אַן ערך מענשען וואוינען ביי אונז אין שטאָט (אין קאָנסטאַנ־

טינאָפּאָל)? וויפיל קריסטען זיינען דאָ? וועט ניט זיין א טור־זענט? און וויפיל געצענדינער און אידען? וויפיל פונט גאָלד דאָ וואָלט זיך עס אויפגעקליבען! און וויפיל פון אונז זיינען אָרימע? איך דענק ניט אז עס זאָל זיין מעהר ווי פופציג טויזענט. וויפיל וואָלט מען באדארפט כדי צו אויסהאַלטען זיי טעגליך? אויב זיי זאָלען עסען אַלע צוזאמען, דארפען די אויסגאבען ניט זיין זעהר קיין גרויסע. וואָס זשע וועלען מיר טאָן מיט אונזער ריזיגער קאַסע? דענקסטו, אז זי וואָלט זיך געקענט אמאָל אויסליידיגען? און וואָלט דען אויף אונז, אין טויזענט מאָל מער, ניט ארונטער־געקומען גאָט׳ס ברכה? וועלען מיר דען ניט פארוואַנדלען די ערד אין א גן עדן? אויב ביי דריי אָדער פינף טויזענט (די ערשטע קריסטען) האָט דאָס געבראכט אַזוינע גלענצענדע רעזולטאַטען, און קיינער פון זיי האָט קיין נויט ניט געליטען, אויף וויפיל מעהר דארף זיך דאָס איינגעבען אַזאַ גרויסער צאָהל ווי מיר זיינען? יעדער וואָס וועט צוקומען וועט דאָך עפּעס צוגעבען צו אונזער רייכטום!

„די פאַנאַנדערשפּליטערונג פון אייגענטום איז אַן אומזיסטע אַרבייט, און איז דעריבער די אורזאַך פון אָרעמקייט. לאָמיר נעה־מען אַלסביישפּיעל אַ פאַמיליע, וואָס באַשטעהט פון א מאַן, פרוי און צעהן קינדער. די פרוי פארנעהמט זיך מיט וועבען און דער מאַן געהט פאַרדינען אין מארק. ווען וועט זייער הוצאה גרעסער זיין, ווען זיי וועלען לעבען צוזאַמען אָדער ווען זיי וועלען זיך אַלע פאַנאַנדערגעהן? נאַטירליך, ווען זיי וועלען זיך פאַנאַנדערגעהן. אויב די צעהן קינדער וועלען לעבען אַלע באַזונדער, וועלען זיי דאַר־פען צעהן הייזער, צעהן טישען, צעהן באַדינער און אַזוי ווייטער. יעדע זאַך וועט זיך פאָדערען צעהן מאָל אַזוי פיל. ווי האַנדעלט מען דען מיט שקלאַפען? צווינגט מען דען זיי ניט צו עסען אַלע צוזאַמען כדי עס זאָל ווייניגער קאָסטען? צושפּליטערונג פיהרט שטענדיג צו פארשווענדונג, איינינקייט — צו דער פארהיטונג פון גיטער. אַזוי לעבט מען איצט אין די מאָנאַסטירען און אַזוי האָ־בען אמאָל אַלע גלויביגע געלעבט. ווער איז דאַן פון הונגער גע־שטאָרבען? ווער האָט זיך דען ניט אָנגעזעטיגט? און פונדעסט־וועגען האָבען מענשען מורא פאַ אָט דעם צושטאַנד ערגער ווי פאַר אריינשפּרינגען אין ים. ווען מיר זאָלען נאָר אַ פּראָבע מאַכען,

און דרייסט זיך נעהמען פאר אָט דער ארבייט! וויפיל ברכות דאָס וואָלט געקענט ברענגען! אויב דאן ווען די צאָהל גלויביגע איז אזוי קליין געווען — אינגאנצען א דריי, פינף טויזענט, ווען די גאנצע וועלט האָט זיך צו אונז באצויגען פיינטליך, און ווען מיר האָבען אין ערגעץ קיין טרייסט ניט געקענט זוכען, אויב דאן האָבען אונזערע פאָרגעננגער אזוי אנטשידען זיך גענומען פאר דער דאָזיגער ארבייט — וויפיל מעהר זיכערהייט אין אונזער ארבייט דארפען מיר האָבען היינט ווען מיר האָבען, מיט גאָט'ס הילף, גלויביגע אומעטום! ווער וואָלט נאָך דאן געוואָלט פארבלייבען א געצענ־דינער? איך רעכען אז קיינער ניט. מיר וואָלטען צו אונז צוגע־צויגען אַלעמען, און אַלע וואָלטען זיך צו אונז באצויגען פריינטליך.

און דער „גאָלד־מויליגער" פארענדיגט זיינע באטראכטונגען מיט א פאָרשלאָג זיך נעהמען פארווירקליכען זיינע פלענער.

דאָס איז א ניכטערע און עקאָנאָמישע דרשה און אזוי פריי פון יעדער רעליגיעזער אָנגעבלאָזענקייט, און זעהר אינטערעסאַנט אין פיל הינזיכטען. זי שילדערט דייטליך דעם קאָ־מוניזם פון אַלטען קריסטענטום, וועמעס טראדיציעס עס האָבען נאָך אין יענער צייט געלעבט; זי גיט אָבער אויך קלאָר צו פאַר־שטעהן אז דאָס איז געווען בלויז א געברויכס־קאָמוניזם אָבער ניט קיין פּראָדוקציאָנס־קאָמוניזם. דער בעל דרשן פּרואווט איבער־צייגען זיינע צוהערער און זיי באקעהרען צום קאָמוניזם, דורך דעם וואָס ער באווייזט זיי מיט ציפערען, אויף ווי ווייט א געמיינ־שאַפטליכע ווירטשאַפט איז עקאָנאָמישער, ווי צושפּליטערטע איינ־צעלנע ווירטשאַפטען. ער זאָגט אָבער קיין איין וואָרט ניט וועגען דעם ווער וועט פּראָדוצירען די אַלע נויטיגע זאכען פאר דער קאָמו־ניסטישער ווירטשאַפט. אויף דעם דאָזיגען פעלד האָט אַלץ גע־דארפט פארבלייבען ווי עס איז געווען.

דער פּאָרשלאָג איז געבליבען ניט קיין דורכגעפיהרטער. אויף ווי ווייט די קירכע איז שוין דאן אוועק פון איהר אורשפּרינגליכען קאָמוניזם, קען מען זעהן פון די ווערטער פון דעם „גאָלד־מויליגען" גופא: „מענשען האָבען מורא פאר'ן קאָמוניזם מעהר ווי פאר אריינשפּרינגען אין ים". פונקט אזוי קלאָר האָבען אויך גערעדט אנדערע קירכען־לעהרער. מאקע זייערע ליידענשאַפטליכע רעדעס

געגען די קריסטליכע רייכע באווייזט, אז פון דעם צווייטען יאָהרהונדערט אָן פארשווינדט פון דער קירך ניט נאָר די פּראקטישע אַנווענדונג פון קאָמוניזם, נאָר אפילו זיין גייסט, דער געפיהל פון גלייכהייט און ברידערליכקייט.

עס האָט זיך ווייטער ארויסגעוויזען אז די מאטעריעלע באַדינגונגען זיינען שטארקער פון אידעען און הערשען איבער זיי. כחות וואָס זי האָט ניט געקענט בייטטעהן האָבען געשטויסען די קירכע צוצופאסען איהרע לערען צו נייע באדינגונגען, וואָס זיינען געשאפען געוואָרען אַ דאנק איהר פארשפּרייטונג. אזוי ווי מען האָט ניט געקענט פארניכטען די קאָמוניסטישע טראַדיציעס, האָט מען זיך געמיט זיי אויסטייטשען אין אַ גאנץ נייעם זין און מאכען אַ שלום צווישען זיי און דער ווירקליכקייט דורך דער הילף פון אַ גאנצער רייהע סאָפיזמען, וועלכע מען האָט ביי דער דאמאָלסטדיגער פילאָזאָפיע שטענדיג געהאט צום האנט. איצט זיינען אָט די ריין מאטעריעלע באדינגונגען פארוואנדעלט געוואָרען אין גייסטיגע.

„די קירכע", זאָגט ראצינגער אין זיין „געשיכטע דער קירכליכען ארמען־פּפלעגע" (פרייבורג 1860) כאראקטעריזירענדיג דעם געדאנקען־גאנג פון די ערשטע קירכליכע לעהרער וועגען אייגענטום" „איז געווען באשטימט בלויז פאַר די אָרימע. די רייכע זיינען פון איהר געווען אויסגעשלאָסען.... עס פאָדערט זיך ניט קיין פאָל־שטענדיגע אָפּזאָגונג פון אייגענטום, עס איז גענוג אויב ער (דער רייכער) אנטזאגט זיך פון איבערפליסיגען באנוצען זיך מיט זיין אייגענטום, פון פארגעניגען האָבען פון אים... דער רייכער האָט אויך געדארפט אוועקרייסען זיין הארץ פון יעדען ערדישען פארגעניגען; ער האָט זיך געדארפט רעכענען פאַר אַן אַנפארטרויטען פון גאָט, און הערשען פונקט אזוי ווי ער וואָלט גאָר ניט געהערשט. אויף זיינע אייגענע הצטרכות׳ן האָט ער געדארפט אויסגעבען בלויז דאָס נויטיגסטע, און דאָס איבע־ריגע, אָלס פארוואלטער פון גאָט׳ס אייגענטום, אוועקגעבען צו די אָרימע".

אָבער דער אָרימער דארף אויך ניט, פונקט ווי דער רייכער, שטרעבען צו באַזיצען ערדישע גיטער; ער דארף זיין צופרידען

מיט זיין מזל און מיט דאנקבארקייט אָננעהמען די ברעקלאך וואָס די רייכע ווארפען איהם צו. (זייט 9, 10).

ווי פיין דאָס איז אויסגע'פּשט'עלט! דער רייכער דארף שוין איצט אוועקרייסען זיינע גיטער ניט פון זיך זעלבסט, נאָר פון זיין הארצען, ער דארף הערשען אזוי פונקט ווי ער וואָלט ניט געהערשט! מיט די דאָזיגע מיטלען האָט דאָס קריסטענטום געזוכט אויסצומעקען די סמנים פון זיין קאָמוניסטישען אור־קוואל.

אָבער אפילו אין אָט דער מילדער פאָרם האָט דאָס קריסטענטום אין פארלויף פון גאנצע יאָרהונדערטען פיל אויפגעטאָן אין קאַמף מיט'ן פּאָופּעריזם. אויב עס האָט זיך אים ניט איינגעגעבן דעם פּאופּעריזם צו באזייטיגען, האָט עס אָבער פיל אויפגעטאָן צו פארלייכטערען די אָרעמקייט אין זיין קרייז, וואָס איז אויפ'ן באָדען פון פּאופּעריזם אויסגעוואקסען. דאָס האָט זעהר פיל בייגעטראָגען צו זיין ערפאָלג.

אָבער וואָס מעכטיגער דאָס קריסטענטום איז געוואָרען, אלץ וועניגער האָט עס געקענט פארענטפערען די סאָציאלע פּראבלעמען פון זיין צייט, פון וועלכער עס האָט געשעפּט זיין כח. דאָס קריסטענטום איז ניט בלויז ניט געווען בכח צו פארניכטען די קלאַסען־אונטערשידען וואָס האָבען עקזיסטירט אין דער צייט פון זיין אנטשטעהן, נאָר ווערענדיג שטאַרקער און רייכער האָט עס אליין געשאַפען נייע קלאַסען הפוכים; אינוועניג אין דער קירכע גופא איז געשאַפען געוואָרען א הערשענדער קלאַס, די גייסטליכע, וועמען די מאַסע, די געמיינדע, איז געווען אונטערטעניג.

אין אָנהויב האָט אין די קריסטליכע געמיינדען געהערשט א פאָלשטענדיגע פארוואלטונג, די אנפארטרויטע מענשען, די גלחים און עפּיסקאָפּען, וואָס זיינען געשטאַנען אן דער שפּיץ פון די געמיינדען פלעגען דערוויילט ווערען דורך די געמיינדע־מיטגלידער פון זייער אייגענער מיטע, און די דערוויילטע האָבען גע־דארפט וועגען אלץ אָפּגעבען א דין וחשבון צו דער געמיינדע. זיי האָבען זיך ניט באַנוצט מיט קיינע באַזונדערע פּריווילעגיעס צוליב זייערע עמטער.

ווען אָבער די באַזונדערע געמיינדעס זיינען געוואָרען ברייטער און רייכער, זיינען די ארבייטען פון די אויפזעהער אזוי

אויסגעוואקסען, אז מען האָט זיי שוין מער ניט געקענט צוזאַמענ־פּאָרען מיט קיין אנדער באשעפטיגונג. עס ערשיינט דאן די צוטיי־לונג פון דער ארבייט: די עמטער אין די קריסטליכע געמיינדעס ווערען ספּעציאליטעטען וואָס פאָדערען די גאנצע צייט און כחות פון א באזונדרען מענשען. דאָס קירכליכע אייגענטום קאָן שוין דאָן ניט אויסגעגעבען ווערען איינגאנצען אויף אויסהאלטען אַרעמע, מען מוז שוין אויך מאכען הוצאות פאַר פאַרוואלטונג, אויף געביידען פאַר געמיינשאַפטליכע פאַרזאַמלונגען און אויף אויסצוהאַלטען די באַאַמטע פון די געמיינדען.

ווער אָבער האָט צוזאַמענגעשטעלט די מערהייט פון די גע־מיינדעס? דער לומפּען־פּראָלעטאַריאַט, און ער איז קיינמאָל ניט געווען בכח אויפצוהאַלטען די מאכט וואָס די דעמאָקראַטישע שטאַטס־אָרדנונג האָט אים געגעבען אין די הענט. אין דער קירכע האָט ער דאָס פּונקט אזוי ניט געקאָנט ווי אין שטאַט. אין דער קירכע האָט ער פאַרקויפט און איבערגעגעבען זיין מאכט דעם עפּיסקאָפּ, פּונקט ווי אין דער רעפּובליק צו די צעזארען.

דער עפּיסקאָפּ האָט פאַרוואלטעט מיט דעם אייגענטום פון זיין קירכע, ד. ה. פון זיין קהלה, און האָט באַשטימט אויף וואָס די הכנסות פון דער קירכע זאָלען אויסגעגעבען ווערען. דאָס האָט איהם געגעבען א גוואַלדיגע מאַכט איבער דעם לומפּען פּראָלעטאַ־ריאַט, א מאכט וואָס האָט געהאַלטען אין איין וואקסען, וואָס מער עס איז געוואַקסען דאָס רייכטום פון דער קירכע. די עפּיסקאָפּען זיינען אַלץ ווענינער אָפּהענגיג געוואָרען פון זייערע וועלער, און די לעצטע זיינען אַלץ מער אָפּהענגיג געווארען פון די ערשטע.

האַנט אין האַנט מיט דער דאָזיגער אנטוויקלונג איז אָנגע־גאַנגען אַלץ א מער ענגערע פאַרבינדונג צווישען די באַזונדערע געמיינדען, וואָס פלעגען אין אָנהויב זיין דורכאויס זעלבסטשטענ־דיגע. זיי הויבען זיך אַלע אָן פאַראייניגען אין איין גרויסער אָרגאַ־ניזאַציע, אין דער אַלוועלטליכער קירכע. האַבענדיג די זעלבע אנשויאונגען און ליידענדיג אונטער די זעלבע פאַרפאָלגונגען, האָ־בען שוין מאַנכע באַזונדערע געמיינדען נאָך אין דער גאַר ערשטער צייט געזוכט זיך צו פאַרבינדען מיט אַנדערע געמיינדען, דורך

שיקען בריף און שלוחים איינע צו דער צווייטער. אם ענדע פון צווייטען י. ה. איז די פאראייניגונג פון פילע קירכען פון גריכענלאנד און אזיע שוין געווען אזא ענגע, אז די קירכען פון די בזונדערע פראווינצען האבען געשאפען פעסטע פארבאנדען. די העכסטע אינסטאנץ זייערע איז געווען דער קאנגרעס פון פארטרויטע פערזאנען, די סינאדען פון די עפיסקאפען. זיי האבען שטארק באגרענעצט די זעלבסט־פארוואלטונג פון די באזונדערע געמיינדעס, און האבען פיל געהאלפען אז די עפיסקאפען זאלען זיך אויפהויבען איבער די איבעריגע מיטגלידער פון דער געמיינדע.

ענדליך איז דאס געקומען צו א פאראייניגונג פון אלע קריסטליכע געמיינדען פון דעם גאנצען שטאט אין איין ארגאניזאציע. אין דעם פערטען י. ה. באגעגנען מיר שוין אלוועלטליכע צוזאמענפארען (דער ערשטער איז געווען אין 325טען יאהר אין ניקעי). אויף די דאזיגע פארזאמלונגען האבען די הויפט ראליע געשפילט די עפיסקאפען פון די רייכסטע און מעכטיגסטע געמיינדען. אויף דעם אופן איז דער רוימישער עפיסקאפ ענדליך געווארען דער הויפט פון דעם מערב־קריסטענטום.

די דאזיגע גאנצע עוואלוציע איז נאטירליך ניט פארגעקומען אהן א קאמף. די קירכע האט געקעמפט געגען דער שטאטליכער מאכט, וואס האט ניט געוואלט דערלאזען, אז עס זאל געשאפען ווערן א שטאט אין א שטאט. באזונדערע ארגאניזאציעס האבען געקעמפט איינע געגען דער צווייטער. א קאמף איז אויך פארגעקומען צווישען פאלק און די גייסטליכע, דאס פאלק איז מערסטענס אין דעם קאמף באזיגט געווארען. שוין אין דעם דריטען יאהר־הונדערט איז פאר'ן פאלק פארבליבען בלויז דאס רעכט פון באשטעטיגען די קירכליכע אנגעשטעלטע; די לעצטע האבען שוין מיט זיך פארגעשטעלט אן אפגעשלאסענע קארפאראציע, וועלכע ווערט אויסגעפילט פון זייער אייגענער סביבה, און וועלכע האט פארוואלטעט מיט דעם קירכליכען אייגענטום ווי זי האט געוואלט.

פון אט דער צייט אן ווערט די קירכע אין דער רוימישער אימפעריע אן ארגאניזאציע, וואס גיט מעגליכקייטען פאר דער בעסטער

קאַריערע פאַר יעדען כבוד־ליבענדען אינטעליגענטען מענשען. קיין פּאָליטישע קאַריערעס זיינען דאַן ניט געווען זינט דאָס פּאָליטישע לעבען איז אויסגעלאָשען געוואָרן; די מיליטערישע דינסט איז כמעט אינגאַנצען איבערגעגעבען געוואָרן צו די געדונגענע באַרבאַרן, די קונסט און די וויסענשאַפט האָבען זיך קוים געשלעפּט, און די שטאַטליכע פּאַרוואַלטונג האָט געהאַלטען אין פאַלען. בלויז אין דער קירכע איז געווען לעבען און באַוועגונג, דאָרטען האָט מען גיכער ווי אומעטום געקאָנט דערגרייכען אַ געזעלשאַפטליכע באַדייטונג, כמעט די גאַנצע איבערגעבליבענע אינטעליגענץ און אַלע ענערגישע עלעמענטען זיינען באַקערט געוואָרען צום קריסטענטום, און גלייכצייטיג צו קירכליכע קאַריערעס. די קירכע וואָס האָט ניט געקאָנט באַזיגט ווערן פון שטאַט האָט אַליין אָנגעהויבען באַזיגען דעם לעצטען.

שוין אין אָנהויב פון פערטען יאָהר־הונדערט האָט זיך געפונען אַ כיטרער פּרעטענדענט אויפ'ן רוימישען טראָן, וואָס האָט פאַרשטאַנען, אַז זיגרייך וועט זיין דער וואָס וועט זיין אין גוטע באַציהונגען צו די קריסטליכע גייסטליכע. אַ דאַנק קאָנסטאַנטינען איז דאָס קריסטענטום געוואָרען די הערשענדע, און גאָר אין קורצען, די איינציגע רעליגיע אין דער גאַנצער רוימישער קעניגרייך.

פון אָט דער צייט הויבען אָן די הכנסות פון דער קירכע צו וואַקסען גאַנץ שנעל. די קעניגען און אויך פּריוואַטע מענשען האָבען דורך מתנות געזוכט פאַר זיך צו קויפען די פריינטשאַפט פון דער קירכע. פון דער צווייטער זייט זיינען די קעניגען אָפט געווען געצוואונגען איבערצוגעבען דער קריסטליכער ביוראָקראַטיע די דורכפירונג פון אַ גאַנצער רייהע אויפגאַבען, וואָס די שוין דעמאָראַליזירטע רעגירונג האָט אַליין ניט געקאָנט דורכפירען. פאַר דעם צוועק אָבער האָבען זיי געמוזט זעהן, אַז די קירכע זאָל האָבען די נויטיגע קוואַלען פון הכנסה, כדי זי זאָל קאָנען טאָן איהר אַרבייט.

אין אָנהויב פלעגען די מתנות צו דער קירכע זיין גאַנץ פּריוויליגע. פון דער צייט אָבער וואָס זי ווערט אָוועקגעשטעלט אונטער'ן שוץ פון שטאַט, הויבט זי אָן אויסטראַכטען אַלץ נייע אָפּצאָלונגען. עס ווערט איינגעפירט אַ מ ע ש ר , וואָס ווערט אין

אָנהויב צונויפגעזאַמעלט דורך אַ מאַראַלישען דרוק, און שפּעטער דורך מאַכט *).

די קירכע ווערט זעהר רייך, און גלייכצייטיג ווערן די גייסט־ליכע אַלץ וועניגער אָפּהענגיג פון זייערע געמיינדעס. עס איז דער־פאַר קיין וואונדער ניט, וואָס מיט דעם וואוקס פון איהר רייכטום, האָט די קירכע אויפגעהערט צו פאַרוואַלטען מיט איהר אייגענטום אין די אינטערעסען פון די אָרימע; די גייסטליכע האָבען אָנגע־הויבען באַנוצען די דאָזיגע רייכטימער פאַר זיך. אין די קירכען, איבערהויפּט אין די רייכע שטעט, ווי אין רוים, קאָנסטאַנטינאָפּאָל, אַלעקסאַנדריע און אַנדערע, האָבען זיך אַנטוויקעלט צום העכסטען גראַד די גייציגקייט און צולאָזענקייט. פון אַ קאָמוניסטישער אינ־סטיטוציע האָט זיך די קירכע פאַרוואַנדעלט אין אַ גראַנדיעזען מעכאַניזם פאַר עקספּלואַטאַציע, אַ מעכאַניזם וואָס די וועלט האָט צו איהם קיין גלייכען ניט.

שוין אין פינפטען יאָהר־הונדערט זעהען מיר, אַלס רעגעל פון דער רוימישער קירכע, די צוטיילונג פון אַלע קירכליכע הכנסות אויף פיר טיילען. איין טייל געהערט דעם עפּיסקאָפּ, דער צוויי־טער — די גייסטליכע, דער דריטער געהט אויף דער אויפהאַלטונג פונ׳ם קולט (בויען און אויסהאַלטען קירכען) און בלויז איין פערטעל געהט פאַר די אָרימע. אַלע אָרימע צוזאַמען האָבען באַקומען אַזוי פיעל וויפיעל דער עפּיסקאָפּ אַליין באַקומט.

דערצו אָבער איז די דאָזיגע איינטיילונג איינגעפירט געוואָרען ניט כדי צו באַרויבען די אָרימע פון זייער חלק, נאָר, פּשוט, כדי זיי צו פאַרטיידיגען, כדי די רעטער פון די נשמות פון די אָרימע זאָלען ניט אויסגעבען די גאַנצע קירכליכע הכנסות פאַר זייערע אייגענע צוועקען.

אָבער דעם קאָמוניסטישען אינהאַלט פון די קירסטליכע אידעען האָט מען ניט געקאָנט פאַרניכטען, אַזוי לאַנג ווי די באַדינגונגען, וואָס האָבען זיי ארויסגערופען, האָבען עקזיסטירט. כל זמן די רוימישע אימפּעריע האָט עקזיסטירט, ביז דער פעלקער וואַנדע־

---

*) דער צווייטער צוזאַמענפאַר אין טורסק (567) פאָדערט אַז אַלע גלויביגע זאָלען געבען מעשר אויך פון זייערע לייב־אייגענע

רונג, איז דאָס קירכליכע אייגענטום נאָך אַלץ געווען פאַררעכענט פאַר דעם אייגענטום פון די אָרימע, און קיין איין לערער, און אויך קיין איין קריסטליכער צוזאַמענקונפט האָט אַפילו ניט געטראַכט צו פאַרלייקענען דאָס. אמת, די אויסגאַבען פאַר פאַרוואַלטען דעם דאָזיגען אייגענטום זיינען געווען אומגעהויערע, אָפט האָבען די הוצאות אויפגעגעסען די גאַנצע הכנסה, אָבער דאָס איז דאָך די איינענשאַפט פון אַלע צדקה אַנשטאַלטען. אויף אָט דעם גרונט וואָלט פונדעסטוועגען קיינער ניט באַהויפּטעט, אַז די פאַרוואַלטער פון צדקה זיינען אויך איהרע אייגענטימער.

דאָס קירכליכע פאַרמעגען אין מיטעל־אַלטער.

דאָס קריסטענטום האָט ניט איינגעפירט, און האָט ניט געקאָנט איינפיהרען, קיין נייעם פּראָדוקציאָנס אופן; עס האָט ניט געקאָנט דורכפיהרען קיין סאָציאַלע רעוואָלוציע. דערפאַר האָט עס אויך ניט געקאָנט ראַטעווען די רוימישע אימפּעריע פון אונטערגאַנג. אויב זי האָט געקאָנט, ניט קוקענדיג אויף סאָציאַלער געפאַלענקייט, זיך שלעפּען נאָך אַ פּאָר הונדערט יאָהר, איז דאָס געווען ניט אַ דאַנק דעם קריסטענטום, נאָר אַ דאַנק די באַרבאַריש־גערמאַנישע געצענדינער. ווי עס איז שוין אויבען אָנגעוויזען געוואָרן, זיינען די באַרבאַרען, אַלס געדונגענע סאָלדאַטען און אַלס קאָלאָנען, געווען דער פונדאַמענט, אויף וועלכען די אימפּעריע האָט זיך אין דער לעצטער צייט געהאַלטען.

אָבער די גערמאַנען האָבען זיך ניט געקאָנט צופרידענשטעלען מיט זייערע געדונגענע סאָלדאַטען אָדער קאָלאָנען. זייער פּאָזיציע מיט דער געדונגענער סאָלדאַטען־דינסט און מיט דעם קאָלאָנאַט האָט זיי בלויז געלערנט, אַז דער שטאַט איז זעהר שוואַך, און אַז אין דער רוימישער אימפּעריע קאָן מען געניסען אַזוינע פאַרגעניגענס פון וועלכע מען ווייסט גאָרניט ערגעץ אַנדערש. זיי האָבען פאַרשטאַרקט זייער דראַנג נאָכ'ן דרום. ענדליך האָבען די מאַסען גערמאַנען, וואָס האָבען די אימפּעריע אָנגעפילט, אָנגעהויבען איהר באַהערשען. איין מענגע האָט אַרויסגעשטופּט די צווייטע, ביז וואַנען דער אַלגעמיינער כאַאָס האָט זיך ביסלעכווייז איינגעשטילט. די באַזונדערע פעלקער האָבען זיך באַזעצט אויף באַזונדערע טערי־

טאָריעס. נייע שטאַטען זיינען געשאַפען געוואָרען און אויך אַ נייע סאָציאַלע אָרדנונג.

אין דער צייט פון דער פעלקער וואַנדערונג זיינען די גערמאַנען נאָך געשטאַנען אויף דער שטופע פון פרימיטיווען אַגראַר־קאָמוניזם. די באַזונדערע שבטים, דערפער און קהלות, האָבען געשאַפען פאַראייניגונגען און לאַנד־קהלות מיט געמיינשאַפטליכען לאַנד איי־גענטום. אמת, דאָס הויז און דער הויף זיינען שוין געווען דאָס פריוואַט אייגענטום פון באַזונדערע משפחות, די ערד וואָס איז געווען באַשטימט פאַר באַארבייטען פעלדער איז צוטיילט ווערן צווישען זיך פאַר'ן פריוואַטען געברויך, אָבער דאָס אייגענטום רעכט אויף דעם האָט געהערט צו דער גאַנצער קהלה. די פיטערונגס־פעלצער, פעלדער און טייכען זיינען געווען פאַר אַלעמענס נוצען.

אָרעמקייט, באַזיצלאָזיגקייט, אַלס מאַסען ערשיינונג, הערט אויף פון דער צייט פון דער פעלקער־וואַנדערונג. אין מיטעל־אַלטער איז אויך פון צייט צו צייט געווען מאַסען אָרעמקייט, אָבער דאָס איז ניט געווען דערפאַר ווייל די מאַסען האָבען ניט געהאַט קיין אייגענטום, נאָר אימער דער רעזולטאַט פון אַ ניט־געראָטעניש, עפּידעמיעס אָדער מלחמות. די דאָזיגע מאַסען אָרעמקייט איז דער־צו שטענדיג געווען בלויז אַ צייטווייליגע, און ניט קיין לעבענס־לענגליכע. אויסער דעם זיינען די אָרימע ניט איבערגעלאָזען גע־וואָרן אויף זיך אַליין, נאָר די קהלה, צו וועלכער זיי האָבען געהערט, האָט זיך וועגען זיי געזאָרגט.

די קירכליכע צדקה האָט איצט אויפגעהערט צו זיין אַ געזעל־שאַפטליכע נויטווענדיגקייט. די קירכליכע אָרגאַניזאַציע גופא האָט זיך אויפגעהאַלטען, אין אַט דער שטורמדיגער צייט, בלויז אַ דאַנק דעם וואָס זי האָט זיך צוגעפאַסט צו די נייע באַדינגונגען און האָט אינגאַנצען פאַרענדערט איהר כאַראַקטער. פון אַ צדקה אַנשטאַלט האָט זי זיך פאַרוואַנדעלט אין אַ פּאָליטישער אינסטיטוציע. אירע פּאָליטישע פונקציעס זיינען, צוזאַמען מיט איר רייכטום, געוואָרען דער הויפט קוואַל פון איר מעכטיגקייט אין מיטעל־אַלטער. די קירכע האָט איר רייכטום פאַרהיט אין דער שטורמדיגער־צייט און האָט דאָס אַריבערגעטראָגען פון דער אַלטער אין דער נייער געזעל־שאַפט. וויפיל זי זאָל ניט געווען פון איר רייכטום פאַרלירען,

האָט זי אַלע מאָל פיל מער געקאָנט צוקריגען. די קירכע איז אין דער צייט געוואָרן דער גרעסטער לאַנד־באַזיצער אין אַלע קריסטליך־גערמאַנישע קעניגרייכען. געוועהנליך האָט איין דריטעל פון אַלע לענדערייען געהערט צו איר, און אָפט אַפילו מער ווי דאָס.

איצט האָט דאָס גרויסע קריסטליכע פאַרמעגען שוין אינגאַנ־צען אויפגעהערט צו זיין דאָס אייגענטום פון די אָרימע. צוזאַמען מיט פיל אַנדערע רוימישע אינסטיטוציעס האָט קאַרל דער גרויסער געוואָלט אריבערטראָגען אין דער קעניגרייך פון די פראַנקרייך אויך דעם מנהג פון צוטיילען דעם קירכליכען פאַרמעגען אויף פיר טיילען. אָבער פונקט ווי די מערסטע פון זיינע „רעפאָר־מען" איז אויך די פאַרבליבען בלויז אויפ'ן פּאַפּיר — אָדער אויף פּאַרמעט. גלייך אין עטליכע יאָר נאָך זיין טויט ערשיינען די די „איזידאָר דעקרעטען", אַ זאַמעלבוך פון חוצפה'דיגע, אויס־געטראַכטע און פאַלשע דאָקומענטען, וואָס האָבען געדארפט רעכטפערטיגען די פּרעטענזיעס פון פּויפּיזם און זיינען געוואָרן דער יורידישער באַזיס פאַר זיין פּאָליטיק. בנוגע דעם קירכליכען איי־גענטום באַשטימען די דאָזיגע דעקרעטען, אַז אונטער דעם טערמין אָרימע, צו וועמען דאָס אייגענטום געהער, דאַרף מען פאַרשטעהן, די גייסטליכע, וואָס האָבען גענומען די שבועה פון אָרעמקייט. דער דאָזיגער טעאָריע האָט מען צוגעגעבען אַן אַלגעמיינע באַדייטונג. און פון דאַן אָן האָט זיך דאָס קריסטליכע פאַרמעגען אָנגעהויבען רעכענען פאַר'ן אייגענטום פון די גייסטליכע. אין דעם 12טען יאָהר־הונדערט האָט מען דערפון געמאַכט דעם לאָגישען אויספיר, אַז דאָס גאַנצע קירכליכע אייגענטום געהערט צום פּויפּסט, וועל־כער קאָן אים פאַרוואַלטען ווי אים געפעלט *).

---

*) אָט די ענדערונג אינ'ם כאַראַקטער פונ'ם קירכליכען פאַרמעגען האָט געבראַכט איין וויכטיגען רעזולטאַט. זי האָט געבראַכט צו אויפּפי־רונג פון הירראַטסלאָזיגקייט פון די גייסטליכע. פאַרשידענע ריכטונגען אין דער קירכע האָבען שוין פיל מאָל פאַרלאַנגט און אַפילו פאָרגעשרי־בען די הירראַטסלאָזיגקייט פאַר די גייסטליכע, מחמת אידעאָלאָגישע טעמים, נאָר עס האָט זיך זיי קיינמאָל ניט איינגעגעבען דאָס דורכצופי־רען. די שטרעבונג האָט זיך ערשט געקרויגט מיט ערפאָלג דעמאָלט, ווען איר איז צוגעקומען אַ מאַטעריעלער אינטערעס — די זאָרג וועגען

די ראַזיגע אַנשויאונגען זיינען פאָלקאָם אין איינקלאַנג מיט די פאַקטישע באַדינגונגען פון דער קירכליכער הערשאַפט אין שטאַט און אין דער געזעלשאַפט, און מיט דער הערשאַפט פון פויפסט אין דער קירכע.

אָבער, הגם דאָס קירכליכע פאַרמעגען האָט אויפגעהערט צו זיין דאָס פאַרמעגען פון די אָרימע, קאָן מען ניט זאָגען, אַז די קירכליכע אָרגאַניזאַציע פון מיטעל־אַלטער האָט גאָר ניט געטאָן פאַר די אָרימע, אויף אַזוי ווייט ווי עס זיינען דאַן בכלל געווען אָרימע. אויב אין די ערשטע עטליכע יאָהר־הונדערט פון מיטעל־אַלטער איז אפילו ניט געווען קיין פראָלעטאַריאַט אין דעם היינטיגען זיין (אפשר אין מאַנכע גרויסע שטעט איז ער יאָ געווען), האָבען מיר שוין אָבער פריער דערמאָנט, אַז צייטענווייז זיינען געווען אַ שעהן ביסעל נויטבאַדערפטיגע, אין דער צייט פון אומגערעטענישען

דעם קירכליכען פאַרמעגען. כל זמן עס האָט זיך גערעכענט אַלס פאַר־מעגען פון דער קהילה, מיט וועלכען די ביסקופען האָבען נאָר פאַר־וואַלטעט, זיינען די פאַמיליעס פון די גייסטליכע ניט געווען קיין סכנה פאַר זיין גאַנצקייט. די זאַך האָט זיך אָבער אינגאַנצען געענדערט, ווען דאָס קירכליכע פאַרמעגען איז געוואָרען דאָס אייגענטום פון די גייסט־ליכע גופא דעמאָלט האָט שוין יעדער גלח, וואָס האָט געהאַט קינדער, געטאָן אַלץ, כדי וואָס מער צונעמען פאַר זיי פון דעם קירכליכען פאַר־מעגען. „שטענדיג פלעגט זיך טרעפען, אַז די זין פון די גייסטליכע פלעגען באַקומען ניט נאָר דאָס ירושה־אייגענטום פון זייערע פאָטערס, נאָר האָבען אַפילו געמאָנט דאָס קירכליכע פאַרמעגען, מיט וועלכען זייערע פאַטערס פלעגען זיך באַנוצען" (גיזעברעכט, Geschicte der deutch. Kaiserzeit, II ז. 406). זעהר רירענד זיינען, אגב, די קלאַגען, וואָס בענעדיקט דער אַכטער האָט וועגען דעם ענין פאָרגעבראַכט אויף דער אסיפה אין טעססין (צווישען די יאָרען 1014 און 1024): „גרויסע מאַיאָנטקעס, אַלץ, וואָס עס איז נאָר מעגליך, קריגען אָט די געמיינע פאַ־טערס (די פאַרהייראַטע גייסטליכע) פאַר זייערע קינדער אויפ'ן חשבון פון דער קירכע, ווייל קיין אַנדערע קוועלען האָבען זיי דאָך ניט" א. אַ. וו. (גיזלער, Lehrbuch Kirchengeschichte, Bona, 1831, 1, ז. 282. אַ דאַנק גיזלער'ן זיינען מיר געוואָרען אויפמערקזאַם צו דער שייכות צווישען דעם קירכליכען פאַרמעגען און די הייראַטסלאָזיגקייט פון די גייסטליכע. נאָר מען האָט געקענט אָפּשטעלען דאָס פאַרטאַכלעווען פון דעם קירכליכען פאַרמעגען דורך די גייסטליכע צוליב זייערע זין ערשט

זיינען געווען הונגעריגע, אין דער צייט פון עפידעמיעס — קראנקע, אלמנות און יתומים, וואס האבען זייערע משפחות פארלארן, אין דער צייט פון מלחמה זיינען געווארען א סך ערדלאזע, וועלכע פלעגען אריבערקומען פון די שכנ׳ישע שטעט און דערפער, אפט אפילו פון גאנץ ווייט.

צו העלפען די דאזיגע נויטבאדערפטיגע האט זיך אין מיטעל־אלטער געריכטעט פאר א פליכט פון יעדען פארמעגליכען מענשען, איבערהויפט פון די לאנד־באזיצער, און נאטירליך אויך פון דעם מעכטיגסטען פון זיי — פון דער קירכע. זי האט די דאזיגע פליכט דערפילט ניט ווייל זי איז געווען זעהר פרייגעביג נאר ווייל זי האט געהערט צו די פארמעגליכע. די דערפילונג פון דער דאזיגער פליכט האט ניט ארויסגעשטראמט פון די באזונדערע אייגענשאפטען פון קריסטענטום, נאר פון אן אלגעמיינעם, מעגליך, געצעגנדינערי־שען, פרינציפ, וואס איז געווען אנגנומען פון אלע נאציעס, וועלכע זיינען געשטאנען אויף א נידעריגער קולטורעלער שטופע: דער פרינציפ פון גאסט־פריינטליכקייט.

דעמאלט, ווען די זעלבסט־הערשונג פון דעם פויפסט איז אוועקגעשטעלט געווארען אויף א פעסטען פונדאמענט. איינע פון די ערשטע אויפגאבען פון דעם פויפסטום איז געווען דער קאמף געגען די הייראטען פון די גייסטליכע. אנגעפאנגען אט דעם קאמף האט לעא דער ניינטער (1048—1054) ; דער ענערגישער גריגאריוס דער זיבעטער (1073—1085) האט אנטשלאסענער פון אלע אנדערע דורכגעפירט דעם פארבאט פון הייראטען פאר די גייסטליכע. פונדעסטוועגען האט נאך א שטיק צייט אט דער פאר־באט ניט געהאט קיין אלגעמיינע באדייטונג צו צפון פון די אלפען־בערג. אין ליוטיך, אינ׳ם יאר 1220 און אין צוריך אינ׳ם יאר 1230, האט מען נאך באגעגענט פארהייראטע גייסטליכע, וואס האבען פארנומען שטעלעס (גיזלער אין דעם ציטירטען בוך, ז. 290).

בעת די רעפארמאציע האט פארוואנדעלט דאס קירכליכע פארמעגען אין וועלטליכען, ווען די פירשטען האבען דאס פארכאפט פאר זיך און די גייסטליכע זיינען געווארען רעגירונגס־אנגעשטעלטע, וואס לעבען פון זייערע שכירות, דעמאלט, פארשטעהט זיך, איז שוין קיינער ניט געווען פאראינטערעסירט אפצוהיטען די הייראטסלאזיגקייט פון די גייסטליכע. דער פראטעסטאנטישער גייסטליכער מעג האבען וויפיל קינדער ער וויל, ער האט ניט קיין קירכליכען פארמעגען וואס ער זאל צוליב זיי קענען בא׳גנב׳ענען.

דער פאַרגעניגען פון געבען, פון טיילען זיך, איז געמיינשאַפט־ליך פאַר אַלע פעלקער, ביי וועלכע דער פּרימיטיווער קאָמוניזם עקזיסטירט, אָדער וואו עס זיינען כאָטש פאַרבליבען די טראַדיציעס פון איהם. פאַר זיי איז אַ פרעמדער אַזאַ זעלטענע און מערקווירדיגע ערשיינונג, אַז זיי קאָנען בשום אופן ניט באַציהען זיך צו איהם גלייכגילטיג. מען קעמפּט מיט איהם ווי מיט אַ שונא, אָדער מען נעמט איהם פריינטליך אויף אַלס גאַסט, דאָס ווענדט זיך איבערהויפּט אָן זיין אָפּשטאַמונג און אויפפירונג. אדער מען דרעהט איהם אַרונטער דעם קאָפּ, אדער מען לעגט איהם גאַסטפריינדליך פאָר דאָס הויז, דעם הויף, די קיך און דעם קעלער און אָפּט אפילו דאָס ווייב.

דער פאַרגעניגען פון אָפּגעבען דעם איבערפלוס פון פּראָדוק־טען, אין וועלכע די פאַמיליע נויטיגט זיך ניט, הערשט אַזוי לאַנג ווי עס האַלט אָן די אַזוי גערופענע נאַטוראַלע ווירטשאַפט, אַזוי לאַנג ווי מען פּראָדוצירט ניט פאַר'ן מארק אָדער קונה, נאָר פאַר'ן אייגע־נעם געברויך. אין מיטעל־אַלטער, איז די דאָזיגע פּראדוקציאָנס פאָרם געווען די הערשענדע. איבערהויפּט אין דער דאָרפס־ווירט־שאַפט, וואס האָט דעמאָלט געשפּיעלט די הויפּט ראָלע אין דער גע־זעלשאַפט.

וואָס פאָלקאָמענער די פּראָדוקציע איז געוואָרן, אַלץ גרעסער איז געוואָרן דער איבערפלוס אין יעדער גרויסער ווירטשאַפט. איבערהויפּט האָט זיך אין די הענט פון די גרויסע לאַנד־באַזיצער. די קעניגען, דער אַדעל, די עפּיסקאָפּען און אין די מאָנאַסטירען, אָנגעזאַמעלט ריזיגע רעזערוועז פון לעבענס־מיטלען, וואס זיי האָבען ניט געקאָנט פאַרקויפען. זיי האָבען דאָס געקאָנט בלויז פאַרברויכען. זיי האָבען דאָס באַנוצט פאַר דער אויסהאַלטונג פון גרויסע אַרמייען, פון בעלי־מלאכות, קינסטלער, און בכלל פאַר אַ ברייטער גאַסטפריינדליכקייט. עס האָט זיך אין יענער צייט גערע־כענט פאַר ניט אַנשטענדיג פאַר אַ פאַרמעגליכען מענשען צו אַנט־זאַגען זיך צו געבען עסען און טרינקען און אַ פּלאַץ צום שלאָפען צו אַ פרידליכען פרעמדען וואָס בעט דאָס.

שפּייזענדיג הונגעריגע, באַקליידענדיג נאַקעטע, געבענדיג פּלאַץ פאַר היימלאָזע, האָבען די עפּיסקאָפּען און מאָנאַסטירען געטאָן

דאָס זעלבע וואָס אַלע אַנדערע פאַרמעגליכע פלעגען דאָן טאָן. דער אונטערשיד איז נאָר געווען דער, וואָס זיי, אלס די רייכסטע, האָבען געקאָנט פיל מער טאָן ווי אַלע אַנדערע.

אָבער דער מנהג פון גאַסט־פריינטליכקייט פאַרשווינדט אַזוי שנעל ווי עס הויבט זיך נאָר אָן די סחורה פּראָדוקציע, די פּראָדוקציע פאַר'ן פאַרקויף, אַזוי שנעל ווי עס עפענען זיך נאָר מאַרקען פאַר די פאַרשידענע פּראָדוקטען. איצט קאָנען שוין די באַזונדערע ווירט־שאַפטען אויסבייטען דעם איבערפלוס פון זייערע פּראָדוקטען אויף געלט. געלט איז קיינמאָל ניט איבעריג, ווערט קיינמאָל ניט קאַליע, מען קאָן דאָס אָנזאַמלען אין ריזיגע סומען. דער פאַרגעניגען פון אָנזאַמלען אוצרות פאַרנעמט דעם פּלאַץ פון דעם פאַרגעניגען צו טיילען זיך מיט אַנדערע. די ברייטהאַרציגקייט ווערט דער'הרג'עט דורך דער גייציגקייט.

וואָס מער די געלט ווירטשאַפט שטופּט אַרויס די נאַטוראַלע, און די דאָזיגע ערשיינונג פאַרשפּרייט זיך גאַנץ שנעל אין 13טען יאָהר־הונדערט פון איטאַליען און דרום פראַנקרייך, איבער גאַנץ אייראָפּע — אַלץ מער פאַרשווינדט די גאַסט־פריינטליכקייט און די ברייט־האַרציגקייט פון די רייכע.

גלייכצייטיג אָבער ווי גאַסט־פריינטליכקייט פאַרשווינדט, הויבען זיך אָן מערען די אָרימע. די אַנטוויקלונג פון דער סחורה־פּראָדוקציע שאַפט אַ פּראָלעטאַריאַט, וואָס וואַקסט זיך גאַנץ שנעל פאַנאַנדער, און ווערט אין מאַנכע ווירטשאַפטען גאַנץ צאַלרייך.

די בעסטע באַהעלטעניש פאַר די אָרימע איז דאָן דער מאָנאַס־טיר.

גרויסע קאָרפּאָראַציעס אַנטוויקלען זיך, ווי עס שיינט, אַלע מאָל לאַנגזאַמער, און פּאַסען זיך ניט אַזוי לייכט צו צו די נייע פאַר־ענדערטע באַדינגונגען, ווי עס איז דער פאַל מיט באַזונדערע יחידים *). בנוגע די מאָנאַסטירען איז דאָס אָהן צווייפעל אמת. זיי פלעגען נעמען נאַטוראַלע צינזען פון זייערע אונטערטאַנען לאַנג נאָך דעם ווי אַלע אַנדערע צינזען פלעגען שוין געצאָלט ווערן בלויז

---

*) אלס ביישפּיל קאָנען דינען די גרויסע ענגלישע ארבייטער פאַר־איינען (די טרייד־יוניאָנס), וואָס האַלטען זיך אַזוי פעסט ביי זייער אַלטער פּאָליטיק.

אין געלט. זיי האָבען, אנטשיידענער ווי אַלע אנדערע, זיך אויסגע־היט פון אַפנעמען ביי די פויערים זייער ערד און ארויפלעגען אויף זיי נייע צינזען, און זיי האָבען בכלל לענגער ווי אַלע אנדערע אָנ־געהאַלטען זייער גאַסט־פריינטליכקייט און ברייט־האַרציגקייט.

אָבער אינגאַנצען אָפּצאָמען זיך פון דער נייער צייט האָבען אפילו די מאָנאַסטירען ניט געקאָנט. זייערע איינוואוינער זיינען אויך פארכאַפּט געוואָרען פון דעם געלט־לוסט און די זאָרגען פון די אָרימע איז אַלץ מער און מער פאַרוואַנדעלט געוואָרען אין קליינ־ליכע נדבות.

און אפילו דאָרט וואו די פריהעריגע ברייט־האַרציגקייט איז נאָך געבליבען, האָט זי קיין ווערט ניט געקאָנט האָבען פאַר דער צופרידענשטעלונג פון דעם אַלץ וואַקסענדען פויפּעריזם.

די פּראָבלעמע פון אָרימקייט לעבט צוריק אויף און פון דאָס ניי אַנטשטעהען קאָמוניסטישע אידעען און שטרעמונגען.

צוויי פאָרמען נעמען אָט די נייע שטרעמונגען אָן. צווישען די נידעריגערע פאָלקס שיכטען אַנטשטעהט גאַנץ פרי אַן אומקלאָרער קאָמוניזם, באַזירט אויף געפיל, צווישען די געלערנטע און דרייסטע מענשען פריינט ארביים זיך אויס, שפּעטער, א קלאָר דורכגעטראַכ־טער פילאָסאָפישער קאָמוניזם — דער אוטאָפּיזם.

פון א ריין ליטעראַרישען שטאַנדפּונקט איז די צווייטע ריכטונג א פאָרטזעצונג פונ׳ם פּלאַטאָנישען קאָמוניזם, און די ערשטע — פון דעם קריסטליכען.

אָבערביידע ריכטונגען אונטערשיידען זיך פון זייערע פארלוי־פער אין מאנכע גאַנץ וויכטיגע פונקטען, ווייל אין דער צייט איז א נייער געזעלשאַפטליכער כח אויפגעשטאַנען, וואס האָט איבערגענו־מען די הערשאַפט איבער די קאָמוניסטישע אידעען. דער דאזיגער נייער כח, פון וועלכען ניט פּלאַטאָן און ניט דער פּרימיטיווער קריס־טענטום האָט געוואוסט, איז — **די לוין־ארבייט אלס פונדאמענט פון א נייעם פּראָדוקציאָנס אופן.**

צווייטע אפטיילונג

די לוין־ארבייטער אין מיטעלאַלטער און אין דער צייט פון רעפאָרמאציע

ערשטער קאפיטעל

די אנטשטעהונג פון דעם פרייען שטאָטישען האנט־ווערק שיכט.

1. לייבאייגענטום.

ווען די גערמאַנען האָבען זיך אריינגעריסען אין דער רוי־מישער אימפעריע, האָט זיך די ערד־ארבייט ביי זיי נאָך געפונען אויף א זעהר נידעריגער שטופע פון אנטוויקלונג. די הויפּט־ראָלע האָט ביי זיי געשפּילט די פיה־צוכט און דאָב געיעג. די פויערים זיינען נאָך דאמאָלסט געווען האַלב־וואנדערענדע. איצט האָבען זיי איבערגענומען די הער־שאפט איבער א טייל לאַטיפונדיעס פון די ר אָ מ א נ ט י ש ע לענדער און האָבען דאָרטען געשאפען א נייעם שטאַנד פון פרייע פויערים.

עס האָט זיך געדוכט אז עס וועט זיך נאָך אמאָל איבער־חזר'ען די עוואָלוציע וואָס איז פריהער פאָרגעקומען אין אלטען רוים.

די פויערשע ווירטשאפט האָט ניט געקאָנט עקזיסטירען צוזאמען מיט'ן מיליטער־דינסט, וואָס איז געווען א פליכט פאַר יעדען פרייען מענשען: די אייביגע מלחמות פון יענער צייט האָבען רואינירט די פויערים, און די פויערשע ווירטשאפט איז א דאנק דעם שטאַרק געפאַלען.

אין אלטען רוים איז די פויערשע ווירטשאפט פארביטען געוואָרען אויף א שקלאַפען־ווירטשאפט, איצט אָבער איז די זאך פאָרגעקומען גאנץ אנדערש. אזוי שנעל ווי די גערמאַנישע שבטים זיינען באקערט געוואָרען צום קריסטענטום, ד. ה., אזוי שנעל ווי זיי האָבען זיך נאָר אביסעל באקענט מיט די רוימישע פּראָדוק־

ציאָנס־אופנים, און האָבען זיך באזעצט אויף באַשטימטע פּלעצער, האָבען זיי אָנגעהויבען צו פיהלען דעם דרוק פון די אומרוהיגע וואנדערענדע הארדען, וואס האָבען זיך פון אלע זייטען געשטויסען דורך לאנד און דורכ'ן ים. די אווארען און מאגיארען פון מזרח, די נאָרמאַנען פון מערב, די סאראצינער פון דרום און פון מזרח. פון 8טען ביז'ן 11טען י. ה. האָט דאָס מערב קריסטענטום שטארק געליטען פון די אָפטע איבערפאלען פון די דאזיגע פרעמדע, און ניט זעלטען איז זיין גאַנצע עקזיסטענץ געווען אין סכנה. ניט האָבענדיג קיין מעגליכקייט צו פארשקלאפען אנדערע, זיינען די קריסטען אליין געוואָרען אַ נוטער מאטעריאל פאר שקלאַפען־יעגער און שקלאַפען הענדלער. צווישען די געצענדינער זיינען געווען אַ גאנץ גרויסע צאָל קריסטליכע שקלאַפען, אָבער שקלאַפען געצענדינער זיינען צווישען די קריסטען *) געוואָרען אלץ ווייניגער און טייערער.

אויפבויען די פּראָדוקציע אויף די יסודות פון שקלאפעריי איז געוואָרען אוממעגליך, אין דעם קריסטליכען מערב האָט די שקלאַפען פּראָדוקציע אין יענער צייט כמעט אינגאנצען אויפגעהערט **).

---

*) זיי זיינען פונדעסטוועגען ניט גענצליך פארשוואונדען פון די קריסטליכע מערק. מען דערצעהלט, אַז נאָך אין 13טען און 14טען י. ה. האָבען נאָך פּאַסירט ביישפּילען פון האַנדעל מיט שקלאַפען אין איטאַליע. אינ'ם יאָר 1307 האָט אמעדיוס דער זעקסטער פון סאוואָי אין קאָנסטאַנטינאָפּאָל געקויפט צוויי שקלאַפינען. אין גענוא האָט אינ'ם יאָר 1384 אַ טאָטערשע שקלאַפין, „וואָס האָט ניט געהאַט קיין געהיימע קרענק (Magagnis) געקאָסט 1049 לירעס, פאר אַ צווייטער האָט מען אינ'ם יאָר 1389 באַצאָלט 1312 לירעס. די שקלאַפען־הענדלער פלעגען אממערסטען באַציהען זייער סחורה פון קאפפא. אין די שטאָט־געזעצען פון יענער עפּאָכע זיינען נאָך פאַראַן פילע סטאַטוטען, וואָס האָבען אַ שייכות צו שקלאַפען. (אל. קראנע, Historische Episode aus den piemontesischen Religionskriegen, לייפציג, 1844, ז. 16).

**) אַז אַ סוף צו דער שקלאַפעריי איז געקומען דורך דער נויטווענדיגקייט, דורך דעם מאַנגעל אין מאַטעריאלען פאר די שקלאַפען, קען מען זעהן דערפון, וואָס שפּעטער האָבען די קרייץ־טרעגער און נאָך דעם די שפּאַניער און פּאָרטוגעזער זיך גאַנץ ערפאָלגרייך פארנומען מיט

די גרוים־פּראָדוקציע, וואָס איז געווען אויפגעבויט אויף שקלאַפן־ארבייט איז געווארען אוממעגליך אין די קריסטליך־גערמאַנישע שטאַטען, פונקט ווי דאָס איז געוואָרען אוממעגליך אין דער רוימישער אימפעריע; און פונקט ווי אין דער לעצטער האָט דאָס פּלאַץ פון דער גרויסער פּראָדוקציע פאַרנומען דער קאָלאָנאַט, אזוי איז אויך אין די קריסטליך־גערמאַנישע שטאַטען אנטשטאַנען אזא מין אינסטיטוציע, וואס איז געווען אַ דירעקטע פאָרטזעצונג פון דער רוימישער.

אַראָפּטרייבען פאַראַרימטע פויערים פון זייער ערד וואָלט אין יענער צייט געווען די גרעסטע נאַרעשקייט. אַ דוחק איז געווען ניט אין ערד נאָר אין מענשען. די רייכע און דער אדעל, די עפּיסקאָפּען און די גלחים, די הערצאָגען און די קעניגען מיט זייערע הויפען און ליבלינגען האָבען ניט געשטרעבט צו פארבייטען די פויערשע ארבייט אויף שקלאַפּען־ארבייט. זיי האָבען אָבער געזוכט מיט אַלע מעגליכקייטען אויסצונוצען די אָרעמקייט

שקלאַפּען־האַנדעל. די בוללע פון דעם פּויפּסט ניקאָלאַי דעם פינפטען, וואָס איז אַרויסגעגעבען געוואָרען דעם 2טען יאַנואַר, 1454־טען יאָר, האָט ספּעציעל אויפמערקזאַם געמאַכט, אַז עס איז מותר „צו פאַרוואַנדלען אין אייביגע שקלאַפּען אַלע סאַראַצינער, געצענדינער און אַלע אַנדערע שונאים פון קריסטוס׳ן״ און קלימענטיוס דער 5טער (1523—1534) האָט פאַרשפּרייט אָט דעם „היתר״ אויך אויף אַלע אפּיקורסים. (ל. קעללער, Die Strassburger Goldschmiedenzunft, פציג, 1885, ז. 480).

נאָר די אנטוויקלונג פון דער פּראָדוקציע האָט דעמאָלט אָנגענומען אַזאַ ווענדונג, וואָס האָט געמאַכט די שקלאַפּען־אַרבייט אין איוראָפּאַ פאַר איבעריג. דער שקלאַף איז געבליבען אַ לוקסוס־זאַך. דאָס האָט זיך געענדערט ערשט דעמאָלט, ווען די איוראָפּעאישע מלוכות האָבען ער־וואָרבען און געגרינדעט אויסלענדישע קאָלאָניעס: דאָרט האָבען זיי ניט געטראָפען יענע פאָרבאַדינגונגען, וואָס זיינען נויטיג פאַר דעם איוראָ־פּעאישען פּראָדוקציאָנס־אופן, דאָרטען האָבען זיי מיט ערפאָלג געקענט אָנווענדען די שקלאַפּען־אַרבייט. פון יענער צייט האָט די יאגד נאָך שקלאַפען, דער שקלאַפּען האַנדעל און דאָס מיסברויכען מיט זיי ווידער אָנגעהויבען צו שפּילען אַ וויכטיגע ראָלע אין דעם אינדוסטריעלען לע־בען פון דעם איוראָפּעאישען קריסטענטום, און ניט די רוימישע קירכע אויך קיין איינע פון די אַנדערע גרויסע פּראָטעסטאַנטישע קירכען האָ־בען דאָס פאַרדאַמט.

פון די פויערים און זייער נויט, כדי צי צו מאכען אפהענגיג פון זיך פארפליכטענדיג זיי אויף דעם אופן צו דינען און צאָלען צינזען צו זייערע פריצים. דערפאר האָבען אָבער די לעצטע געדאַרפט אויף זיך נעמען די זאָרגען פון דעם רואינירטען פויער־טום, וואָס האָט ניט דערלאָזט אָנצופירען אַ נאָרמאַלע ווירטשאַפט, ד. ה., פשוט פריהער פון אַלץ די מיליטערישע דינסט.

די פויערים זיינען איינער נאָכ׳ן אנדערן אריבערגעגאנגען אונ־טער דעם שוץ פון די מעכטיגע לאַנד־באַזיצער, און האָבען זיך פארפליכטעט יערליך צו געבען זיי אַ באַשטימטען סכום פון זייערע פּראָדוקטען, און אָפּדינען אַ באַשטימטע צאָל אר־בייטס־טעג אין יאָהר. דערפאר איז פון זיי אָרונטערגענומען גע־וואָרען די גאַנצע לאַסט פון מיליטער דינסט — די פריצים מיט זייערע פאראָבקעס און הויפען האָבען דאָס געלאָזען פאר זיך.

עס איז אויך געווען אַ צווייטע אורזאַך פאר דער אנטשטעהונג פון די צינז־צאָלענדע פויערים. אין די קריסטלאַך גערמאַנישע שטאַטען זיינען נאָך פון דער רוימישער אימפּעריע פארבליבען ניט וועניג לאַטיפונדיעס, איבערהויפּט קירכליכע, און די קירכע האָט פון שטענדיג אָן אויסגעצייכענט געקאָנט פאַרטיידיגען איהרע אינטערעסען. די מתנות וואָס זי האָט באַקומען פון די קעניגען האָבען פאר איהר געשאַפען אַ נייעם גרויסען לאַנד־באַזיץ. די שטענדיגע מלחמות האָבען אַ סך לענדערייען איבערגעלאָזען אָהן באַלעבאַטים און די ערפאָלגען פון דער דאָרפ׳ס ווירטשאַפט האָבען אויך געגעבען גרויסע מעגליכקייטען צו עקספּלואַטירען גרויסע שטרעקעס ערד. אַ געוויסע צאָל מענשען נויטיגען זיך אין אַ קלענערען שטח ערד, ווען זיי פארנעמען זיך מיט ערד־ארבייט, אָנשטאָט מיט פיה צוכט אָדער געיעג. די גרויסע וועלדער וואָס פלעגען פריהער דינען אויף צו דערנעהרען גרויסע מאַסען מענשען, זיינען געווען דאָס געמיינשאַפטליכע אייגענטום פון באַזונדערע ערד־ארביי־טערישע געמיינדעס. איצט האָבען זיי פארלאָרען זייער ווערט פאר זיי, און זיינען צוזאַמען מיט אַנדערע איבערגעגאַנגען צו די קע־ניגען אַלס זייער אייגענטום, און אָפּגעגעבען געוואָרען צו זייערע פאַוואָריטען, צום אַדעל, צו די עפּיסקאָפּען און איבערהויפּט צו די מאָנאַסטירען. די נייע באַלעבאַטים האָבען געזוכט וואָס מער נוצען

ארויסצוקריגען פון זייערע לענדערייען; זיי פלעגען דערפאר צוציהען אהין פויערים אלס קאלאניסטען, געבענדיג זיי ערד און געמיינשאפטליכע פיטערונגס-פלעצער און וועלדער, אהן וועלכע די דארפס-ווירטשאפט קאן ניט עקזיסטירען, פאר באשטימטע אפּ־צאלונגען.

אויב דער לאנד־באזיצער האט געזוכט וואס מער פויערים צו־ציהען, האט ער זיך נאך מער געזארגט וועגען דעם ,אז קיינער זאל זיי פון איהם ניט קאנען צונעמען. ער האט באנוצט אלע מעגליכע מיטלען, מאראלישע און אוממאראלישע, געזעצליכע און אומגע־זעצליכע, כדי צו באפעסטיגען די פויערים אויף זיין ערד. די פויערים וואס זיינען ביז יענער צייט געווען פרייע, זיינען געווא־רען ניט בלויז צינז־צאלענדע, נאר אויך צו דער באשטימטער ערד צוגעבונדענע.

אבער ווי נידעריג די פויערים זאלען נ"ט געווען פאלען, זיינען זיי דאך געשטאנען פיל העכער פאר די שקלאפען. א פרעמדער אין לאנד, א פרעמדער צו זיינע איבעריגע ברידער־שקלאפען, איז דער שקלאף געווען אינגאנצען רעכטלאז. ער איז פשוט געווען א זאך, און ער האט זיך ניט געהאט אויף וועמען צו שטיצען כדי צו פירען א קלאסען־קאמף פאר דער באפרייאונג פון זיין קלאס. עס האבען זיך, נאטירליך, געטראפען שקלאפען־אויפשטאנדען, אבער אזוינע צופעליגע אויפשטאנדען האבען אין בעסטען פאל בלויז גע־קאנט געבען פרייהייט צו די, וואס האבען זיך דעריין באטייליגט. אויף דעם אינסטיטוט פון שקלאפעריי בכלל האבען זיי אבער קיין ווירקונג ניט געקאנט האבען. דאס זיינען ניט געווען קיין פראבען אפצושאפען שקלאפעריי, נאר בלויז צו אנטלויפען פון איהר. די אפשאפונג פון דער שקלאפעריי איז אין ערגעץ ניט געווען דער רע־זולטאט פון א סיסטעמאטישען קלאסען־קאמף מצד די שקלאפען.

די צו דער ערד צוגעבונדענע פויערים פון מיטעל־אלטער זיי־נען געווען אין א גאנץ אנדער לאגע ווי די שקלאפען. זיי זיינען נים געווען קיין רעכטלאזע, זייערע פליכטען און אפצאלונגען זיי־נען געווען שטרענג באשטימטע, מען האט זיי ניט געקאנט פאר־קלענערען און ניט פארגרעסערען לויט עמיצענס ווילען. יעדע ענדערונג האט מען געדארפט אויסבעטען אדער אויסדינגען. אוי־

סער דעם זיינען די פויערים ניט געווען קיין עלענדע. אָן אָפּ־הענגיגער אָדער אַ פרייער, האָט ער געהערט צו אַ קהלה, וואָס איז מיט איהם סאָלידאַריש געווען. די קהלה האָט שטענדיג געדינט פאַר איהם אַלס מעכטיגער שטיץ־פּונקט. זיך שטיצענדיג אויף איהר האָט דער פויער געקאָנט ארויסווייזען געגען דעם לאַנד־באַזיצער אַ גאַנץ העפטיגען ווידערשטאַנד, און ער האָט דאָס טאַקי ניט זעלטען געטאָן. די גאַנצע מיטעל־אַלטערליכע עפּאָכע — איז אַן עפּאָכע פון קלאַסען־קאַמף צווישען די לאַנד־באַזיצער און די פויערים. אונטער גינסטיגע אומשטאַנדען פלעגט דער קאַמף אָפּט ברענגען צו דער באַפרייאונג פון די פויערים, ניט בלויז פון דער אָפּהענגיגקייט נאָר אויך פון צאָלען צינזען צו די לאַנד־באַזיצער.

נאָך בעסער איידער די לאַגע פון די פויערים איז געווען די לאַגע פון די בעלי מלאכות. סוף כל סוף האָט זיך זיי אומעטום איינגעגעבען צו באַפרייען פון אָפּהענגיגקייט און פון אָפּצאָלונגען צו די לאַנד־באַזיצער.

2: די אַנטשטעהונג פון האַנט־ווערקעריי.

אין וואָס פאַר אַ צושטאַנד האָט זיך געפונען די אינדוסטריע אין אָנהויב פון מיטעל־אַלטער? יעדעווירטשאַפט האָט באַזונדער פּראָדוצירט אַלץ, וואָס איז פאַר איהר נויטיג געווען. יעדע פויערשע ווירטשאַפט, וועלכע מען דאַרף זיך אָבער ניט פאָר־שטעלען אַלס אַ מין קאַרליק־ווירטשאַפט, נאָר אַלס פאַמיליען־גע־מיינדע, אַלס אַ גרויסע פאַמיליע וואָס איז אָפט באַשטאַנען פון עטליכע דורות, פון אַ פאָטער מיט זיינע זין, זייערע פרויען און קינדער און אָפט אפילו מיט איניקלאַך. ניט נאָר פלעגען זיי פּראָ־דוצירען זייערע דאָרפס־ווירטשאַפטליכע רויהע פּראָדוקטען, נאָר זיי האָבען זיי אויך אליין באַאַרבייט, געמאָלען און געבאַקען, גע־שפינט און געוועבט, געמאַכט כלים און אינסטרומענטען א. אז. וו. דער פויער איז אליין געווען דער בויער, סטאָליאַר און שמיד.

די באַדערפעניסען פון די לאַנד'ס באַזיצער זיינען געוויינליך געווען פאַרשיידענאַרטיגער ווי די פון די פויערים; אָבער אויך דער

גוטס־באזיצער האָט נעמוזט אַליין פּראָדוצירען אַלץ, אין וואָס ער האָט זיך געגויטיגט, אין זיין אייגענעם הויף אָדער דורך זיינע אָפּ־הענגיגע פויערשע ווירטשאַפטען. ער האָט, פאַרשטעהט זיך, געהאַט מער ארבייטס־כחות ווי דער פויער. דורך די פּראָדוקטען וואָס די פויערים פלעגען אים צושטעלען, האָט ער געקאָנט אויסהאַלטען א גרויסע צאָל הויף־דינער. אחוץ דעם האָט ער זיך געקענט באנוצען מיט פויערים, וואָס פלעגען אים דארפען אָפּגעבען עטליכע אר־ביימס־טעג אין יאָר. ער האָט דערפאַר געקאָנט איינפירען, אין א געוויסער מאָס, אַן ארבייטס־צוטיילונג, אוועקשטעלען אייניגע ספּע־ציעל אַלס בויער, אנדערע אַלס סטאָליארעס, און ווידער אנדערע אַלס שמידען, א. אז. וו.

אזוי איז אויף די פּריצישע הויפען אנטשטאַנען די ערשטע סמנים פון האנט־ווערקעריי אין מיטעל־אַלטער.

וואו עס זיינען נאָך פון די צייטען פון דער רוימישער אימ־פעריע פארבליבען שטעט, איבערהויפּט אין איטאַליע און דרום־פראַנקרייך, האָבען זיך אויך פאַרהיט סמנים פון די שטאָטישע בעלי מלאכות. אין פאַרגלייך אָבער מיט דער האנט־ווערקעריי פון די פּריצישע הויפען האָבען די ערשטע קיין באדייטונג ניט געהאַט.

אויב אַן ארבייטער איז געוואָרען א ספּעציאַליסט אין א גע־וויסער ארבייט, וואָלט שוין ניט קלוג געווען צו געבען אים אַן אנדער ארבייט. אויב אָבער דער פּריצישער הויף האָט ניט געקאָנט פארברויכען זיין גאַנצע ארבייטס־קראַפט, האָט ער אָנגעהויבען אר־בייטען פאַר אנדערע, פאַר שכנ'ישע פויערים, אָדער פאַר קלע־נערע פּריצישע ווירטשאַפטען, וואָס האָבען קיין מעגליכקייט ניט געהאַט צו האָבען אָדער ערציהען פאַר זיך אַליין אזא בעל מלאָכה. נאַטירליך, האָט דער ארבייטער דאָס ניט געקאָנט מאַן אהן דער ערלויבעניש פון זיין באַלעבאָס, און פאַר דער ערלויבעניש האָט ער אים געדאַרפט באַצאָלען מיט א טייל פון זיינע פאַר־דינסטען.

אויף אָט דעם אופן אנטשטעהען די ערשטע שפּראָצונגען פון ארבייטען לויט באשטעלונגען.

גלייכצייטיג האָט זיך אויך אָנגעהויבען אנטוויקלען אַן אנ־דער סאָרט ארבייט — די ארבייט פאַר'ן מאַרק.

מאנכע פלעצער זיינען געווען באזונדער צוציהענד. אהין פלעגט צושטראָמען די באפעלקערונג פון די דערבייאיגע און אפילו פון ווייטערע דערפער. אזעלכע פלעצער זיינען איבערהויפט געווען די קעניגליכע און די עפיסקאָפישע רעזי־דענצען. אהין פלעגען זיך אויפקלייבען די מיליטער־מענשען, די הויף־לייט, און די פארשיידענע באאמטע. צייטענווייז פלעגען זיך אהין צונויפקומען אויך גרויסע מאסען אנדערע מענשען, ווי, צ. ב. ש., אין א יום־טוב צייט, אָדער אין געריכטס־טעג און אנדערע. דאָס גאנצע רייכטום פון לאנד פלעגט זיך איבערהויפט צונויפזאמ־לען אין די דאָזיגע פלעצער. זיי זיינען, נאַטירליך, געווען די ער־שטע פונקטען וואָס האָבען צו זיך צוגעצויגען די סוחרים, וועלכע זיינען אין גערמאניע אין די ערשטע צייטען מערסטענס געווען אויסלענדער: איטאַליענער און אידען. אין די הויפט־שטעט האָבען די סוחרים פיל שנעלער געקאָנט קריגען קונים פאר זייערע סחורות. אויך די בעלי מלאכות האָבען דאָרט אמלייכטסטען גע־קאָנט אויסבייטען זייערע פראָדוקטען אויף אנדערע.

די פלעצער וואָס האָבען זיך געפונען ביי אזוינע הויפען זיינען געוואָרען מ א ר ק ע ן. זייער באפעלקערונג און רייכטום איז געוואַקסען. א דאנק דעם זיינען זיי פריהער פון אנדערע געווען בכח און זיינען אויך געווען געצוואונגען צו בויען באפעסטיגונגען, ווייל זייער רייכטום האָט שטארק צוגעצויגען פארשיידענע רויי־בער. די באפעסטיגונגען האָבען פארוואַנ־דעלט דאָס דאָרף אין א שטאָט.

אויב די גרויסע צאָל און רייכטום פון דער באפעלקערונג זיינען געווען די אורזאכען פאר דער באפעסטיגונג פון געוויסע פלעצער, האָט די באפעסטיגונג גופא פון איהר זייט, אין יענער אומרוהיגער צייט, צו זיך צוגעצויגען, א דאנק איהר מעגליכקייט צו באשיצען זיך נעגען סכנות, א גרויסע צאָל מענשען. אזוי איז די באפעלקערונג און רייכטום אלץ מער געוואַקסען.

אויף דעם אופן האָט זיך איבער גערמאניע אין אכטען י. ה. און אין אנדערע לענדער פון קריסטליכען מערב, פריהער אָדער שפעטער, פארשפרייט א גאנצע נעץ פון שטעט.

בלויז ווייניגע שטעט זיינען פון אנהויב אן געווען פרייע. דער גרעסטער טייל פון זיי זיינען אויסגעוואקסען פון לאנד־ווירטשאפטליכע דערפער, און זייער באפעלקערונג איז אונטערטעניג געווען צו איינעם, אדער מער, גוט־באזיצער. וואס מער אבער די צאל פון דער באפעלקערונג און איר רייכטום איז געוואקסען, אלץ ווייניגער האט זי זיך גענויטיגט אינ'ם שוץ פון דעם לאנד־באזיצער, אלץ מער זיינען די אפצאלונגען און די ארבייט פאר דעם פריצישען הויף פאר זיי געווארען אן אומזיסטע, צוועקלאזע משא, און וואס מער די מאכט פון דער שטאט איז געוואקסען, אלץ מער זיינען געוואקסען די מעגליכקייטען זיך צו באפרייען פון דעם יאך, אלץ אנטשיידענער האבען זיך די שטאט־מענשען געשטעלט געגען די פריצים, ביז וואנען זיי האבען זיך פון זיי אינגאנצען באפרייט.

די דאזיגע עוואלוציע האט, נאטירליך, אנגערירט אויך די בעלי מלאכות. זיי האבען מיט זיך פארגעשטעלט א גאנץ באדייטענדען טייל פון דער שטאטישער באפעלקערונג, און האבען גענומען א גאנץ לעבעדיגען אנטייל אין דעם קאמף געגען די גוט־באזיצער, און מיטגעהאלפען אין דעם זיג פון דער שטאט.

די שטאט איז פאר'ן בעל מלאכה געווען ניט נאר א מארק, נאר אויך אן עיר מקלט. אויסער די בעלי מלאכות האבען זיך אין קורצען אויך אנגעהויבען אריבערציהען פון פריצישען הויף אין שטאט אריין אנדערע, אנטלאפענע פויערים, ווי אויך פרייע מענשען וואס האבען זיך פארנומען, אדער געוואלט זיך פארנעמען מיט האנט־ווערקעריי. קיין איבערפלוס פון בעל מלאכות איז נאך דאן ניט געווען, פארקערט, די שטאט האט זיך געפרעהט ווען זי איז פארגרעסערט געווארען, ווייל מיט דער פארגרעסערונג פון איהר באפעלקערונג איז פארגרעסערט געווארען איהר רייכטום און מאכט. די שטאט האט אונטער איהר שוץ גענומען די אנטלאפענע פריצישע פויערים און דינער. אפוואוינענדיג א יאר אין שטאט זיינען זיי געווארען פרייע. די בעלי מלאכות גופא האבען באטראכט די ניי־געקומענע ניט אלס קאנקורענטען, נאר אלס מיטקעמפער, און האבען זייער קומען מיט פרייד באגריסט. צוזאמען מיט אנגעקומענע בעלי מלאכות פון די פריצישע הויפען, איז אויך געוואקסען די צאל פון די פרייע. די ערשטע האבען זיך פאר־

אייניגט מיט די לעצטע, די באדייטונג און מאכט פון די שטאטישע ארבייטער איז געוואקסען, די ניט־פרייע צווישען זיי זיינען אלע מער אומאפהענגיג געווארען. די אפצאלונגען אין פראדוקטען און ארבייטס־טעג איז פארביטען געווארען אויף געלט־אפצאלונגען. די בעלי מלאכות האבען פאר זיך אויסגעקעמפט די פרייהייט פון מארק, דאס רעכט פריי און אומגעשטערט קויפען און פארקויפען. ענדליך האבען זיי זיך אויך דערשלאגען צו דער אנערקענונג, אז יע־דער שטאטישער איינוואוינער איז, אלס אזעלכער, שוין א פער־זענליך פרייער מענש.

איין מלאכה נאך דער צווייטער איז פארשוואונדען פון דעם פריצישען הויף; זיי זיינען געווארען אויסשליסליך שטאטישע. אלץ וואס די ערד־ארבייטער פלעגען פריהער פראדוצירען אין זייער אייגענער ווירטשאפט, האבען זיי איצט געדארפט קויפען אלס סחורה אויפ׳ן מארק.

די האנט־ווערקעריי האט זיך איצט אינגאנצען ארויסגע־גליטשט פון די הענט פון די ניט־פרייע מענשען. אם ענדע פון דער דאזיגער עוואלוציע זיינען די האנט־ווערקער, אלע אהן אויס־נאם פרייע מענשען, די האנט־ווערקעריי בליט אויף, און ווערט פון אלעמען געאכטעט.

די צייט פון דער דאזיגער עוואלוציע איז פארשידען פאר באזונדערע ארבייטען און באזונדערע לענדער. בכלל הויבט זיך דאס אן אין 11טען י. ה. און ענדיגט זיך אין 14טען *).

---

*) די צינז־צאלענדע יואוועלירען האבען שוין ביים סוף פון עלפטען יארהונדערט אנגעפאנגען צו ארבייטער פאר׳ן מארק, אחוץ זייער ארבייט אויפ׳ן פריצישען הויף. און אט די ארבייט האט שוין אזוי ווייט אנ־ווארען איר שקלאפישען כאראקטער, אז פרייע מענשען פלעגען זיך מיט איר באשעפטיגען (האנס מייער, Die Strassburger Goldschmiedenzunft fon ihren Entstehen bis 1681 לייפציג, 1881, ז. 154). פון דער צוויי־טער זייט איז אין באנן נאך אינ׳ם 14טען י. ה. די באשעפטיגונג מיט וועבעריי געווען א געצוואונגענע, זי איז אפגעהאנגען פון דעם פרי־צישען הויף (מייער, Geschichte der Stadtverfassung in Deutschland ערלאנגען 1870, 2, ז. 323).

3. די צעכען.

דער האנט־ווערקעריי, וואס האָט געהאַלטען אין אנטוויקלען זיך, איז אויסגעקומען צו פירען א קאמף ניט בלויז געגען די שטאָטישע לאַנד באזיצער. ניט וועניגער וויכטיג איז געווען דער קאמף געגען דעם שטאָטישען אדעל.

מיר האָבען געזעהן, אז אין אָנפאַנג זיינען די שטעט געווען פשוט'ע דערפער, באפעסטיגט מיט ווענט. די שאַפונג פון דער־פער האָט געמיינט דאָס שאַפען פון מארק־גענאָסענשאפטען. דאָס איז אויך פארבליבען אין די שטעט. פונקט ווי די דאָרפישע מארק־גענאָסענשאַפטען האָבען זיך אויך די שטאָטישע געטיילט אוף טייל־בארע און אומטיילבארע. אלע דאָרפישע איינוואוינער, וואָס האָ־בען געהאט אן אייגענע ווירטשאפט, האָבען אויך געהאט דאָס רעכט צו באנוצען זיך מיט'ן דאָזיגען אייגענטום. עס האָט זיך געשאַפען א קהלה, וואָס האָט געהערשט איבער אירע מיטגלידער און האָט געהאט אירע אייגענע געזעצען. אומעטום וואו נאָר עס האָבען זיך באוויזען אגריקולטורעלע ווירטשאפטען צווישען די מארקגענאָסענשאפטען, דאָרט האָבען די לאַנד־באזיצער אימער באקומען געוויסע פריווילעגיעס, זיי זיינען אימער געווען די פאַר־שטעהער פון די מארקגענאָסענשאפטען און די באשלוסען פון די קהלה זיצונגען האָבען זיך גענויטיגט אין זייער צושטימונג. דאָס איז געווען א סאָרט קאָנסטיטוציאָנעלע הערשאפט.

אין אָנהויב פלעגט יעדער ניי געקומענער גערן אריינגענומען ווערען אלץ מיטגליד אין דער קהלה. ערד איז געווען גענוג, עס האָבען בלויז געפעהלט מענשען זי צו באארבייטען. דאָס האָט זיך געענדערט פריהער ווי אלץ אין די שטעט וואו די באפעלקערונג איז שטארק אויסגעוואקסען. דער איבערפלוס פון ערד איז דאָ שנעל פארשוואונדען און די אלטע משפחות האָבען אָנגעהויבען זיך שרעקען, אז אריינעמענדיג די ניי־געקומענע אין די קהלות קאָן שאדען זייערע אייגענע אינטערעסען. די קהלה איז פאַר־וואנדעלט געוואָרען אין אן אָפגעשלאָסענער געזעלשאפט און האָט אריינגענומען מיטגלידער בלויז אין זעלטענע פאלען, דאן ווען זי האָט פון זיי געקאָנט ציהען וועלכע עס איז נוצען.

צוזאמען מיט די אַלטע שטאָטישע משפחות האָט זיך אין שטאָט געשאַפען אַ צווייטע קאַסטע וואָס איז באַשטאַנען פון די מענשען וואָס זיינען אָנגעקומען און האָבען זיך דערפאַר ניט באַטייליגט אין זייער פאַרוואַלטונג. די פאַרוואַלטונג פון דער קהלה אָבער איז געווען גלייכצייטיג אויך די שטאָט פאַרוואַלטונג. אויף דעם אופן האָבען די ניי־געקומענע קיין שום פּאָליטישע רעכט ניט געהאַט אין די שטעט. די אַלטע משפחות זיינען געוואָרען די שטאָטישע אַריסטאָקראַטיע.

אין אָנהויב זיינען די נייע איינוואוינער פון די שטעט, וואָס פלעגען אהין קומען זוכען שוץ, בלויז טאָלערירט געוואָרען. מיט דער צייט אָבער איז זייער צאָל און רייכטום שטאַרק אויסגעוואַקסען. צווישען זיי זיינען געווען אַ סך סוחרים און אַרבייטער. זיי האָבען אָנגעהויבען באַגרייפען זייער אייגענעם כח, און האָבען אָנגעהויבען פאָדערען אַ חלק אין דער שטאָט־פאַרוואַלטונג. פריהער אָדער שפּעטער, אין מאַנכע שטעט אין 13טען און אין אַנדערע אין 14טען י. ה., האָבען זיי אומעטום אָנגעהויבען אַ קאַמף געגען דער אַריסטאָקראַטיע, און ענדליך האָט זיך זיי איינגעגעבען אין 14טען און 15טען י. ה. כמעט אומעטום אַרונטערוואַרפען די הערשענדע מאַכט און באַקומען דאָס רעכט צו באַטייליגען זיך אין דער שטאָט־פאַרוואַלטונג.

די געמיינדע־מאַרקען זיינען פאַרבליבען דאָס אייגענטום פון די אַריסטאָקראַטען. וואו זי איז פאַרבליבען אַ ניט־צוטיילטע, דאָרט זיינען אויך פאַרבליבען דאָרפס־קהלות וואָס האָבען מיט זיך פאַרגעשטעלט אין זיך אָפּגעשלאָסענע געזעלשאַפטען אינוועניג אין דער שטאָטישער קהלה. די מאַרק אָרגאַניזאַציע איז פון דער שטאָט אָפּגעשאַפט געוואָרען. דער פּאָליטישער יסוד פון דער שטאָט איז שוין איצט געווען ניט די מאַרקגענאָסענשאַפט, נאָר דער צעך. אַמוועניגסטענס איז דאָס אַזוי געווען אין דייטשלאַנד.

גרויסע מאַסען מענשען קאָנען ניט אָנפירען קיין קאַמף פאַר אַ לאַנגער צייט ניט זייענדיג אָרגאַניזירט. די בעלי־מלאכות האָבען זיך געמוזט אָרגאַניזירען, אַלץ מוסטער פאַר זייער אָרגאַניזאַציע האָט געדינט די דאָרפישע קהלה. אין די רייכע פּריצישע הויפען, וואו פיל אַרבייטער זיינען געווען באַשעפטיגט, זיינען די אַרביי־

מער פון יעדער באזונדער מלאכה געווען צווישן זיך ארגאניזירט אונטער דער אָנפירערשאפט פון א מייסטער. די ארגאניזאַציעס האָבען, נאַטירליך, ניט געדארפט דינען פאר וועלכע עס איז קאמפּס צוועקן, נאָר בלויז פאר פּראָדוקציאָנס און אדמיניסטראַטיווע צוועקן. וואו אָבער עס איז געקומען צו א קאַמף צווישן די אָפּהענגיגע ארבייטער און זייערע באלעבאטים, האָבען די אָרגאניזאציעס געדינט אַלץ קאמפּס־מיטלען. זיי זיינען אויך פאַרבליבען אין דער צייט ווען די ארבייטער זיינען פריי געוואָרען, און האָבען זיך פארוואנדעלט אין פרייע צעך־פארבאַנדען.

אויסער דעם פלעגן די פרייע שטאָטישע ארבייטער ניט זעלטען גרינדען פאר זייער פארטיידיגונג אָרגאניזאציעס, וואָס זיינען פון אָנהויב אָן געווען פרייע און זעלבסט־פארוואלטענדע. די דאָזיגע פרייע פאראיינען פלעגן ווירקען אויף די ניט־פרייע און זיי שטיצען. סוף כל סוף זיינען די ביידע געווארען אידענטיש, און ווען די אָפּהענגיגקייט פון די שטאָטישע ארבייטער איז אָפּגעשאפט געוואָרען, באגעגענען מיר נאָר פרייע פאראיינען אָדער צעכען.

שוין אין 12טען און אין 13טען י. ה. האָבען זיך אין די מערסטע שטעט געגרינדעט צעכען, אין אַנדערע שטעט איז דאָס פאָרגעקומען שפּעטער. ניט אַלע פּראָפעסיעס האָבען זיך אָרגאנירט גלייכצייטיג. פריהער פון אַלע האָט זיך דאָס איינגעגעבען די גרעסטע און רייכסטע. אויסער די סחור'ישע זיינען די עלטסטע צעכען געווען די וואל־וועבער און שניידער, שפּעטער קומען די צעכען פון שוסטער, בעקער, קצבים א. אז. וו. עס האָט אויך געטראָפען, אז א געוויסע אינדוסטריע איז געווען צו קליין כדי צו אָרגאניזירען אָן אייגענעם צעך, דאן האָט זי זיך אָנגעשלאָסען אָן אַן אנדער צעך, כדי יענער זאָל זי באשיצען. אזוי, צ. ב. ש., האָבען אין רייטלינגען די פריזירער באלאַנגט צום צעך פון די קצבים, אין עסלינגען צו די רויכווארגער.

ווער עס האָט נאָר געקאָנט, האָט זיך אָנגעשלאָסען אָן א צעך*).

*) אפילו די גאסען־פרויען האָבען אָרגאניזירט צעכען, אזוי למשל, אין פראנקפורט, אין זשענעווע, אין פאַריז, וואו זיי האָבען זיך באַשעפטיגט מיט זייער „האָריזאָנטאַלער מלאכה” אונטער דעם שוץ פון דער הייליגער מאַגדאַלינע. מאורער אין זיין ציטירטען בוך, 2, ז. 471.

נים אַלע אָבער האָבען געהאט די מעגליכקייטען דאָס צו טאָן. עס זיינען אימער פאַרבליבען אַ סך פראָפעסיעס, וואָס פלעגען זיך זעהר שעלכט באַצאָלען, אָדער וועלכע מען פלעגט צו־פיל פאַר־אַכטען כדי צו אָרגאַניזירען זיי אין אַ צעך אָדער כדי מענשען זאָ־לען זיך אָן אַזאַ צעך אָנשליסען. אויף די דאָזיגע ארבייטער פון די נידעריגע פראָפעסיעס פלעגען די צעך־ארבייטער קוקען מיט פאַר־אַכטונג, פונקט ווי די אריסטאָקראַטען האָבען אויף זיי געקוקט, און עס איז זיי אפילו אין קאָפּ ניט געקומען צו פאַרטיידיגען די דאָזיגע נידעריגסטע שיכטען פון דער באַפעלקערונג.

זייט ביי זייט מיט דער אריסטאָקראַטיע זיינען די צעכאָווע ארבייטער געווען דער צווייטער פּריווילעגירטער שיכט אין דער שטאָטישער באַפעלקערונג.

אָבער וואָס מער דער צעך איז פארוואַנדעלט געוואָרען אין אַ פּריווילעגיע, אַלץ מער האָט זיך אין דער פראָפעסיע גופא אַנט־וויקעלט נייע קלאַסען הפוכים, צווישען די **מייסטערס און די פּועלים.**

דריטער קאפיטעל.

די פועלים.

1. די אַנטשטעהונג פון די פועלים.

די מאַסע פון די שטאָטישע לוין־ארבייטער האָבען צוזאַמענגעשטעלט די פועלים. זיי האָבען געלעבט פרעהליך און צופרידען, „אָהן יענער עגאָאיסטישער קנאה וואָס קוקט מיט אומצופרידענהיים אויף די וואָס שטעהען העכער", זיי זיינען שטאַלץ געווען מיט זייער לאַגע, זייער „צושטאַנד איז געווען אַ בליהענדער" און פלעגען קריגען „דעם טייל פון פּראָדוקטען וואָס האָט זיי על פי יושר געהערט." וואָס נאָך האָבען זיי געקאָנט פאַרלאַנגען? צוגלייך מיט די מייסטערס האָבען זיי געהאַט דעם „שוץ פון די צעכען" דורך וועלכע אַלע סכסוכים וואָס זיינען פאָרגעקומען צווישען זיי און זייערע מייסטערס פלעגען אויסגעגליכען ווערען און זייערע רעכט פלעגען אָפּגעהיט ווערען דורך די צעכען; זיי פלעגען פאַררעכענט ווערען פאַר מיטגלידער פון דעם מייסטער'ס משפּחה, פלעגען עסען ביי זיין טיש, דער מייסטער פלעגט זיי באַהאַנדלען אַזוי גוט ווי זיינע אייגענע קינדער, האָט אַכטונג געגעבען אויף זייער אויפפירונג, און געזעהן, אַז זיי זאָלען מיט דער צייט קאָנען ווערט זיין צו פאַרנעמען דעם פּלאַץ פון ערליכע מייסטערס — אַ כבוד, אויף וועלכער מען פלעגט קוקען ווי אויף אַ „פון גאָט באַשטימטער פליכט" און צו וועלכען די פועלים פלעגען זיך דערנעהענטערען מיט פונקט אַזאַ יראת הכבוד, ווי אַ גלח צו זיינע הייליגטימער, אָדער אַ נאָבעלמאַן צו דער צערעמאָניע ביים אריינגענומען ווערען אַלס ריטער. דאַן האָבען נאָך אַלע בעלי מלאכות געלעבט „אין צעך אין ברידערשאַפט, איינינקייט און ליבע", דאַן „האָט מען נאָך געאַרבייט ניט בלויז צוליב רוח, נאָר אויך צוליב גאָט'ס געבאָט".

אין יענער צייט האָבען נאָך די פרינציפען פון „גלייכהייט און ברידערליכקייט" ניט פארלאָרען זייער באדייטונג פאר די צעכען.

אזוי באשרייבען די פארהערער פון דער צעך־אָרדנונג און מיטעל־אַלטער די לאגע פון די פועלים אין דער בליהונגס־עפּאָכע פון צעך־ארביים. אויפ'ן גרונט פון דער דאָזי־גער באשרייבונג גלויבט מען נאָך איצט אויך אין מאנכע קרייזען, אז פאר דער אָפּשאפונג פון די הפוכים צווישען די אר־בייטער און ארבייטס־געבער, און פאר דער איינפירונג פון דער סאָציאַלער הארמאָניע איז נויטיג צוריק אויפלעבען די צעך־אָרד־נונג. די צעכען, הייסט דאָס, זיינען דער בעסטער מיטעל אויף אָפּצוהיטען די אינטערעסען ניט נאָר פון די באַלעבאַטים, נאָר אויך פון די ארבייטער.

דער הער י. יאנסען איז דער לעצטער פון די אָנגעזעהענע דייט־שישע היסטאָריקער, וואָס האָט באשריבען אין אזוינע אידילישע פארבען די לאגע פון די פועלים אין מיטעל־אַלטער. אויבען האָ־בען מיר זיך טיילווייז באנוצט טאַקי מיט זיינע אייגענע ווערטער. ניט ווילענדיג אָבער גנב'עט זיך אריין א צווייפעל, ווען מיר ליי־ענען ווי דער דאָזיגער היסטאָריקער שטעלט זיך אָפּ דערויף, וואָס די מייסטערס פלעגען זיך באקלאָגען אויף דער צולאָזונג־הייט און איבערענגערייי פון די פועלים, וואָס זיינען כלומר'שט געוואָרען אומערטרעגליך. אויב די דאזיגע קלאגען וואָלטען געקאָנט האָבען א באדייטונג אלס ארגומענטען, וואָלט ניט שווער זיין צו באווייזען, אז די לוין־ארבייטער האָבען זיך שטענדיג געפיהלט גאנץ גוט.

אויב אָבער מיר זאָלען זיך אויפמערקזאם צוקוקען צו די פאַקטען וועלען מיר זעהן, אז די לעבענס באדינגונגען פון די פועלים איז גאָר ניט ענליך אויף דער אידיליע, וועלכע יאנסען האָט געמאָלען.

די ערשטע ידיעות וועגען די פועלים, אדער „טאָג־ארבייטער", ווי מען פלעגט זיי פריהער רופען, געפינען מיר אין דייטשלאנד אינ'ם 13טען י. ה. ביז דער צייט פלעגען די בעלי־מלאכות ווארשיינ־ליך בלויז אין זעלטענע פאַלען האַלטען „לוין־ארבייטער" אזוי,

אז קיינער האָט נ־ט געהאַלטען פאַר נויטיג וועגען דעם צו דער־מאָנען *).

די באַדינגונגען פאַר דער אַנטוויקלונג פון אַ באַזונדערען קלאַס פועלים איז ביז דעם 14טען י. ה. געווען זעהר ניט קיין גינסטיגע. די בעלי־מלאכות זיינען געווען, ווי מיר האָבען שוין געזעהן, טייל־ווייז ניט קיין פרייע, אין די הויפען פון די גרויסע גוט־באַזיצער, און טיילווייז פרייע, אָבער ניט קיין פול־באַרעכטיגטע בירגער. בלויז די ערד־אַרבייטער, די מיטגלידער פון דער ערד־אַרבייטערשער קהלה, האָבען געהאַט פּאָליטישע רעכט, די אָרגאַני־זאַציעס פון די בעלי־מלאכות האָבען קוים געהאַט דאָס געזעצליבע רעכט אויף זייער עקזיסטענץ. זיי זיינען איבערהויפּט געווען קאַמפּס־אָרגאַניזאַציעס. יעדער צוגעקומענער אָדער אויסגעוואַק־סענטער בעל מלאכה איז באַגריסט געוואָרען אַלס חבר, מיט־קעמפער און פאַרשטאַרקערער פון צעך. עס איז קיין שום אורזאַך ניט געווען אויף ניט אַריינצונעמען איהם אין צעך, פאַרקערט, מען האָט זיך געמוזט אָנשטרענגען אויף איהם אַריינצוקריגען אַהין, דאָס איז געווען די באַדייטונג פון דעם צוואַנג פאַר אָנשליסען זיך אָן דעם צעך, און געוויס איז דער צוועק דערפון נ־ט געווען צו שאַפען אַ מאָנאָפּאָל **).

די טעכניק פון האַנטווערקעריי איז נאָך געווען זעהר פרימיטיוו און האָט ניט געפאָדערט קיין קאָאָפּעראַציע, קיין צוזאַמענאַרבייטונג פון פיעל מענשען. יעדער בעל־מלאכה האָט זיך גאַנץ לייכט גע־קאָנט פאַרשאַפען געצייג און פּראָדוקציאָנס מיטלען. אין יענער

*) דער שטראַסבורגער וואָל־וועבער צעך האָט נאָך אינ׳ם 8טען י. ה. אפילו קיין רמז אויף דעם רעכט פון די פועלים און אינ׳ם 14טען י. ה. אונטערשיידען זיך ווינציג וואָס די מייסטערס פון די פועלים (שמאלער, Die Strassburger Tucher und Weberzunft. שטראַסבורג, 1879, ז. 389, אויך ז. 451).

**) פארגל. ל. מאורער אין דעם ציטירטען ווערק, 2, ז. 399. נאָך אינ׳ם יאָר 1400 האָבען די שטראַסבורגער וועבער באַשלאָסען אַריינצו־נעמען אין צעך אָהן שום דרוידלאַך, ניט קוקענדיג אויף דער לערן־צייט, אַלעמען, ווער נאָר עס האָט, לויט׳ן באַשלוס פונ׳ם צעך־געריכט, וועלכער איז באַשטאַנען פון פינף מיטגלידער, געשטאַמט פון אַן אָרענטליכער פאַ־מיליע (שמאלער אינ׳ם ציטירטען בוך, ז. 402).

צייט פלעגט נאָך דער באַשטעלער, מערסטענס, געבען דעם בעל מלאכה די רויהע מאַטעריאַלען, וואָס דער לעצטער פלעגט באַאַרבייטען, פאַר אַ געוויסען שכר,ביים באַשטעלער אין דער היים. די מערסטע בעלי־מלאכות זיינען געווען צו אָרים כדי צו קאָנען האַלטען לוין־אַרבייטער, און אויסער דעם איז קיינער ניט געווען געצוואונגען צו פאַרדינגען זיך צו אַ צווייטען, ווייל עס איז ניט געווען קיין זאַך, ניט די טעכניק, ניט די עקאָנאָמיק, און ניט דאָס געזעץ וואָס זאָל איהם שטערען צו אַרבייטען פאַר זיך אַליין. פון וואַנען, אַלזאָ, האָבען זיך אונטער אַזוינע אומשטאַנדען געקאָנט נעמען לוין־אַרבייטער?

גאַנץ אַנדערש ווערט די לאַגע אין 14טען י. ה. עס ווערט געשאַפען אַ באַזונדערער קלאַס פון פועלים, וואָס האָט זיינע אייגענע רעכטס־פאַרמען; דאָס לערנען זיך פון אַ געוויסער מלאכה באַקומט אַ גאַנץ באַשטימטע פאָרם. מאַורער (אין זיין שוין ציטירט ווערק, ב. 2, ז. 367) רעכענט, אַז די נייע פאָרמען זיינען געשאַפען געוואָרען לויט די פאָרמען פון די ריטערישע אָרדענס. פונקט ווי אין די לעצטע פלעגען אונטערשיידט ווערען די פאַזשען, געווער־טרעגער און ריטער, אַזוי איז אויך אין די צעכען געווען לערען־אינגלאַך, פועלים און מייסטערס. דאָס איז, נאַטירליך, פאָרגעקומען אויך אונטער'ן איינפלוס פון אַנדערע באַדינגונגען.

אין 14טען י. ה. ווערט די האַנטווערקעריי דער וויכטיגסטער טייל פון דער שטאָטישער פּראָדוקציע. אין איר באַדייטונג שטייגט זי איבער ניט בלויז ערד־אַרבייט, נאָר אויך דעם האַנדעל. די בעלי־מלאָכות ווערען אַלץ רייכער, זייערע צעכען מעכטיגער און באַדייטענדער, און זייער איינפלוס אויף דער שטאָט רעגירונג האַלט אין איין וואַקסען.

מאַנכע בעלי־מלאכות האָבען שוין געקאָנט, אַ דאַנק זייער רייכקייט, האַלטען לוין־אַרבייטער. די צעכען האָבען פאַר זיך פאַרכאַפּט „דאָס געווער פון געזעצגעבונג" און דערמיט אויך די מעגליכקייט צו באַנוצען זיך מיט דער שטיצע פון דער גאַנצער געמיינדע פאַר זייערע פּריוואַטע צוועקען. אָבער די זעלבע באַדינגונגען וואָס האָבען דערצו געבראַכט האָבען אויך געשאַפען די עלעמענטען, פון וועלכע די מייסטערס האָבען געקאָנט רעקרוטירען די נויטיגע לוין־אַרבייטער.

די ערפאָלגען פון דער ארבייט און מסחר האָבען אויך גע־מאכט אַן איבערקערעניש אין דאָרפס־לעבען. מיר וועלען ברייטער וועגען דעם ריידען שפּעטער, ווען מיר וועלען דארפען באטראכטען די אורזאכען פון די פויערישע מלחמות. דאָ ווילען מיר בלויז באַ־מערקען, אַז די דאָזיגע ענדערונגען האָבען ניט בלויז געבראכט צו פויערישע מלחמות, נאָר זיינען אויך געווען די אורזאך פאַר דער צונויפזאמלונג פון גרויסע מאסען פראָלעטאריזירטע פויערים אין די בליהענדע שטעט, וואו זיי האָבען דערווארט צו באקומען שוץ, פרייהייט און וואילזיין.

ווי שטארק עס איז געווען דער דראנג נאָך דער גרויסער שטאָט באווייזט קלאָר ב ו כ ע ר אין זיינע אויספאָרשונגען, וואָס געפי־נען זיך אין זיין אויסגעצייכענטער ארבייט איבער דער באַפעל־קערונג פון פראנקפורט־אם־מיין אין 14טען און 15טען י. ה.

אזוי, צ. ב. ש., איז דער צו־וואקס פון דער פראנקפורטער באַפעלקערונג, רעכענענדיג בלויז די ניי־צוגעקומענע מענער פון קריסטליכען גלויבען, און אויסשליסענדיג די זין פון די שטאָטישע אריינוואוינער, געווען:

פון	1311	ביז	1350	איינגאנצען	1293	אין	דורכשניט	יעהרליך	32
״	1351	״	1400	״	1535	״	״	״	31
״	1401	״	1450	״	2506	״	״	״	50
״	1451	״	1500	״	2537	״	״	״	51

פאָלגליך זעהען מיר, אַז וואָס נעהענטער מיר קומען צום 16טען י. ה., אַלץ שנעלער וואקסט דער שטראָם פון דער באַ־פעלקערונג.

עס ווערט אויך אויסגעבריים דאָס פעלד פון וואנען די ניי־געקומענע בירגער קומען. פון יעדען הונדערט איינוואוינער פון פראנקפורט, זיינען געקומען פון פלעצער וואָס געפינען זיך

	ביז 2 מייל	10־2 מייל	20־10 מייל	איבער 20 מייל
אין יאָר 1311—1350 — —	54.8	35.5	6.5	3.2
״ ״ 1351—1400 — —	39.4	42.9	11.1	6.6
״ ״ 1401—1450 — —	22.9	54.4	12.6	10.1
״ ״ 1451—1500 — —	23.2	51.2	11.3	14.3

ניט אַלע צונעקומענע זיינען אריינגענומען געוואָרען אַלס ביר־גער. וואָס מער פּראָלעטאַרישע עלעמענטען האָבען זיך צונויפ־געזאַמעלט אין די שטעט, אַלץ מער האָבען זיי פאַרגרעסערט די ניט באַשטענדיגע שטאָטישע באפעלקערונג. כדי פעסטצושטעלען די צאָל פון דער דאָזיגער באפעלקערונג פעהלען אונז באווייזען. מיר מוזען זיך באַנוגענען דערמיט וואָס מיר ווע‍לען אָנצייגען אז אין די דייטשישע שטעט אַם ענדע פון 15טען י. ה. און אין אָנהויב פון 16טען י. ה. איז די צאָל פון אָרימע אומגעהויער אויסגעוואַק־סען. אין האַמבורג איז פון 1451 ביז 1538, גאַנצע 24%—16 פון דער באַפעלקערונג פאַרבליבען אָרים, אין אויגסבורג איז אין יאָר 1520 געווען ארום 2000 ניט־פאַרמעגליכע. וועגען דער אַנט־שטעהונג פון די דאָזיגע עלעמענטען קאָנען מיר בלויז מאַכען השערות; אָבער די גאַנצע דאַמאָלסדיגע לאַגע צייגט אַז דער צופלוס פון פּראָלעטאַריזירטע עלעמענטען פון די דערפער האָט גע־האַט אַ גרויסען איינפלוס אויף דעם אומגעהייערען וואוקס פון דעם שטאָטישען לומפען־פּראָלעטאַריאַט.

די מערסטע פון די נייע־צוגעקומענע האָבען וואַרשיינליך גע־וואָלט אריינטרעטען אין דעם קרייז פון די בעלי־מלאכות אָדער אַמ־ווענינסטענס מאַכען זייערע קינדער פאַר בעלי־מלאכות. איצט זיינען שוין ביי די מייסטערס געווען גענוג לוין־ארבייטער און זיי־נען שוין געוואָרען צופיל. די לוין־ארבייטער האָבען, נאַטירליך, געשטרעבט וואָס שנעלער אליין צו ווערען מייסטערס, די צאָל פון די בעלי־מלאָכות האָט אָנגעהויבען וואַקסען שנע־לער ווי די נאָכפראַגע אויף זייערע פּראָדוקטען. פריהער האָט דער צעך באַגריסט יעדען נייעם בעל מלאָכה אַלכ צוואוואַקס פון דעם צעכ׳ס כח, איצט אָבער האָט ער שוין אָנגעהויבען זעהן אין יעדען נייע־געקומענעם אַ קאָנקורענט. די מעכטיגקייט פון צעך איז שוין איצט ניט באַשטאַנען אין דער צאָל הענט, נאָר אין די געלט־זעקלאַך פון זיינע מיטגלידער, און די דאָזיגע זעקלאַך זיינען אַלץ פולער געוואָרען, וואָס ווענינער קאָנ־קורענץ עס איז געווען אין דער אינדוסטריע. די צעכען הויבען דערפאַר אָן אַלץ מער צו ווערען אָפּגעשלאָסענע, אַלץ אָפטער הויי־בען זיי אָן זיך באַנוצען מיט זייער עקאָנאָמישער און פּאָליטישער

מאַכט, כדי שווערער צו מאַכען די פרעמדע, איבערהויפּט די דאָרפישע עלעמענטען, אריינגטרעטען אין דער אינדוסטריע, און כדי צו מאַכען אין דער אינדוסטריע גופא דעם טיטול פון מייסטער אַ פּריווילעגיע וואָס זאָל וואָס שווערער זיין צו באַקומען. די רע־געלען וואָס האָבען געפירט דערצו זיינען איינגעפירט געוואָרען נאָך פיל פריהער פאַר דעם אַ־הויב פון דער „אַ־געשטאַנענקייט" פון דער צעך־אָרדנונג. זיי הויבען זיך אָן אין 14טען י. ה. און אין 16טען זיינען זיי שוין, לויט זייערע הויפּט־שטריכען, פאַרענ־דיגט. די קומענדע יאָרהונדערטען האָבען קיין וויכטיגעס צו זיי ניט צוגעגעבען. אויף אזא אופן זיינען די דאָזיגע רעגעלען געווען דער רעזולטאַט פון דער צעך־אָרדנונג אין איר בליהענדסטער צייט. אין דעם געשטאַלט ערשיינט נאָך איצט די דאָזיגע אָרדנונג פאַר זייערע אָנהענגער אַלס אידעאַל.

2. לערנערס, פועלים, מייסטערס.

די אָפּגעשלאָסענהייט פון די צעכען האָט זיך שוין אָנגעזעהן ביים אריינעמען לערנערס. אָנגעהויבען האָט זיך דאָס מיט אויסשליסען פרויען פון די פאַרשידענע מלאכות. דער לערנער האָט געמוזט זיין פון מענער־געשלעכט.

אין אָנהויב האָבען די מענער ניט געהאַט קיין שום מאָנאָפּאָל אויף ארבייט. אין דייטשלאַנד איז וועגען דעם קיין פּינקטליכע דאָקומענטען ניט פאַרבליבען, דערפאַר איז אָבער די פראַגע גאַנץ קלאָר בנוגע פראַנקרייך. דאָרט זיינען נאָך אין 13טען י. ה. די פרויען פּרינציפּיעל ניט נעווען אויסגעשלאָסען פון קיין שום אר־בייט. „פון הונדערט פאַרשידענע מלאכות, וועמעס סטאַטוטען עס זיינען צונויפגעזאַמעלט געוואָרען פון בואלא איז פאַראַן בלויז צוויי, וואָס שליסען אויס אינגאַנצען פרויען, און איינע אזא אין וועלכער די פרויען קאָנען פשוט ניט ארבייטען, אין אלע דריי מלאָכות אָבער איז די פרויען־ארבייט פריהער ניט געווען אויסגעשלאָסען, ווי מען קאָן דאָס לייכט זעהן פון די סטאַטוטען און רעזאָלוציעס. דערפאַר ווערען אין 8 אַנדערע מלאָכות דער־מאָנט די פרויען אַלס פול־בארעכטיגטע מייסטערס צוגלייך מיט די מענער. אויסער דעם זיינען דאָ נאָך זעקס ארבייטען וואָס ווע־רען איבערהויפּט געטאָן פון פרויען, און די דאָזיגע ארבייטען,

פונקט ווי אין אַלע אַנדערע זיינען אויך פאַראַן דריי שטופען: לערנערינס, העלפערינס און מייסטערינס. זיי באַזיצען אויך אויסער דעם די אַלע אַנדערע כאַראַקטעריסטישע סמנים פון די מלאָכות. פאַרוואַלטעט און אָנגעפירט ווערען זיי טיילווייז פון מענער און טיילווייז פון פרויען. אין אַלע אַנדערע אַרבייטען זיינען נישט קיין דירעקטע אָנווייזונגען, אַז עס פלעגען צוגעלאָזען ווערען צו דער אַרבייט אויך פרעמדע פרויען, אויסער די פרויען און טעכטער פון מייסטערס; פון די סטאַטוען קאָן מען אָבער בשום אופן ניט שליסען, אַז די פרויען־אַרבייט איז געווען פאַרבאָטען.

אָבער אויך וועגען דער לאַגע אין דייטשלאַנד זיינען פאַרבליבען באַווייזען, אַז שוין אין 14טען י. ה. פלעגען די פרויען, אָדער אָרגאַניזירען באַזונדערע צעכען, ווי צ. ב. ש. די וועבערינס אין קעלן, אָדער זיי פלעגען זיך אָנשליסען אָן די עקזיסטירענדע מענערשע צעכען, און פלעגען זיך זעלבסט־שטענדיג באַשעפטיגען מיט זייערע מלאכות.

אין דעם רעגלאַמענט פון די שניידער פון פראַנקפורט־אַם־מיין, וואָס איז צוזאַמענגעשטעלט געוואָרען אין דעם יאָר 1377, ווערט געזאָגט: „אויב אַ פרוי וואָס, האָט קיין מאַן ניט, וויל זיך באַשעפטיגען מיט אַ מלאכה, מוז זי פריהער ווערען אַ בירגערין, און וועגען דעם דאַרף זי זיך צונויפריידען מיט דער שטאָט־פאַרוואַלטונג, אויסער דעם דאַרף זי איינצאָלען 30 שילינג צום צעך, און אַוועקשטעלען אָן עמער וויין פאַר די בעלי־מלאכות צו טרינקען. ווען דאָס אַלץ וועט זיין דורכגעפירט, וועט זי באַקומען דאָס רעכט מיט דער מלאכה זיך צו באַשעפטיגען". די זעלבע פאָדערונגען פלעגען אויך געשטעלט ווערען צו מענער. (שטאַל, אין זיין ציטירטען בוך, ז. 80).

אין פילע ערטער זיינען אויך אַנדערע מלאכות געווען אָפען פאַר פרויען אין 14טען י. ה. אַזוי, צ. ב .ש., פלעגען די פרויען אין קעלן צוגעלאָזען ווערען אויף גלייכע באַדינגונגען אַלס קצבים, פעל־אַרבייטער, אויסנעהער און גאַרטעל־מאַכערס. בכלל אָבער ווערען קיין פרעמדע פרויען אין דעם 14טען י. ה. ניט ערלויבט צו פאַרנעמען זיך מיט מלאכה. אין די מערסטע צווייגען פון דער אינדוסטריע האָבען בלויז די פרויען און טעכטער פון די מייסטערס

פֿאַר זיך פֿאַרהיט דאָס רעכט צו פֿאַרנעמען זיך מיט מלאכות, און אַזוי האָט זיך דאָס געצויגן ביז'ן 16טען י. ה. שפּעטער איז אויך דאָס פֿאַרשוואונדען. די אויסשליסונג פֿון פֿרויען פֿון דער אינדוסטריע איז פֿון דער צייט אָן געוואָרען פֿאָלקאָם און פּרינציפּיעל.

אָבער אויך צווישען די לערנערס פֿון מענער געשלעכט האָט מען אָנגעהויבען מאַכען אַן אויסוואַל, און איין שיכט פֿון דער באַפֿעלקערונג נאָכ'ן צווייטען האָבען פֿאַרלאָרען זייער רעכט צו לערנען זייערע קינדער אַ וועלכע עס איז מלאכה. ענדליך זיינען מאַנכע צעכען געגאַנגען אַזוי ווייט, אַז זיי פֿלעגען פֿאָדערען פֿון די לערנערס אַ באַווייז פֿון חזקה. די מייסטערס האָבען געמעגט צונעמען אַלס לערנער בלויז די אינגלאַך, וועלכע האָבען געקאָנט באַווייזען, אַז זיי שטאַמען אָפּ פֿון אַ רייהע אור־עלטערען פֿון געזעצליכער, פֿרייער און ערליכער אָפּשטאַמונג *). די פֿאָדערונג פֿון געזעצליכער אָפּשטאַמונג פֿון אַ גאַנצער רייהע דורות האָט אויסגעשלאָסען אַ גרויסען טייל פּראָלעטאַריער, און די פֿאָדערונג פֿון פֿרייער אָפּשטאַמונג האָט פֿאַרמאַכט די טירען צו אַ וועלכער עס איז צעך־מלאָכה פֿאַר אַלע אָפּשטאַמענדע פֿון די פֿאַנסטשעוויקעס־פּויערים. אַלס „נידעריגע" פֿלעגען פֿאַררעכענט ווערען די מלאכות, וואָס זיינען מערסטענס צוגענגליך געווען פֿאַר די צוגעקומענע פּויערים, ווי אויך פֿילע אַרבייטען וואָס האָבען עקזיסטירט אין די דערפֿער אַ חוץ די צעכען, ווי אויך די, אין וועלכע די נידעריגסטע שיכטען פֿון דער שטאָט באַפֿעלקערונג זיינען געווען באַשעפֿטיגט. מאַורער (אין דעם ציטירטען בוך, ב. 2, ז. 447) רופֿט אָן „נידעריגע" די אַרבייט פֿון די פֿאַסטוכער פֿון שאָף, מילנערס, לייוועגט־וועבער **),

*) אין איניגע שטעדט האָט מען אפֿילו געפֿאָדערט באַווייזען פֿון אַ געזעצליכען פֿאַרגעהן אין טראָגען. עס איז קלאָר, אַז אָט די פֿאָדערונג האָט מעגליך געמאַכט די ווילדעסטע פּריטשעפּקעס צו מענשען, וואָס מען האָט ניט ליב געהאַט.

**) די לייוועגט־וועבעריי איז הויפּטזעכליך אַ דאָרפֿיש הויז־באַשעפֿטיגונג. אינ'ם 15טען יאָרהונדערט האָבען די וועבער אין מאַסען זיך אַ לאָז געטאָן אין די שטעט. אַזוי, למשל, זיינען אינ'ם יאָר 1488 קיין אולם אָנגעקומען פֿון שוואַבען 400 דאָרפֿישע וועבער. עס איז קיין חדוש ניט, וואָס די צעכען האָבען זיך געוואָלט אויסהיטען פֿון אַזאַ פֿאַרפֿלייצונג.

ווי אויך די גריכטליכע און פעלד־ארבייטער, נאכט־וועכטער, איינ־מאַנער פון צינזען, פליימען־שפילער, פייקלערס און אַפּט אויך פריזירער און בעדער.

דער עלטסטער דאָקומענט וועגען ניט צולאָזען די דאָזיגע עלעמענטען צו די מלאכות איז ווארשיינליך דער פון דער ברע־מענער שוסטער פארוואלטונג פון יאָר 1300 (דאָס עקזיסטירט בלויז אין קאפּיעס וואָס זיינען געמאכט געוואָרען אין 17טען י. ה., וואו עס זיינען מעגליך גענומען געוואָרען אין אנבאטראכט די פאָדערונגען פון דער צייט). לויט דעם דאָזיגען דאָקומענט, ווערען די מלאכות צוגעשלאָסען פאר די זין פון טרעגער און לייי־וועגט־וועבער.

די צייט פון לערנען זיך האָט מען געזוכט וואס מער צו פאר־לענגערען.

די לערן־צייט איז געוועזן פארשידען. אין אָנפאנג זיינען ניט געוועזן קיין סטאטוטען, וואס זאָלען בארירען די לערן־פראגע, עס איז בכלל ניט געוועזן קיין צוואנג צו זיין א לערן־יונג. די ערשטע סטאטוטען, וואס פירען דאָס איין אלס פליכט, ווערען צוגערעכענט צום יאָר 1304, בעת די לערן־צייט ווערט איינגעפירט אין צוריך פאר מילנער, הוט־מאכער און גארבער. נאָר בכלל האָט דאָס זיך ערשט פארשפרייט אין 15טען י. ה. מיר געפינען די צייט פאר לער־נען זיך פון איין יאָר ביז אכט יאָר, געוועגליך אָבער פלעגט דאָס זיין דריי יאָר. אין ענגלאנד איז די לערן־צייט געוועזן זעהר א לאנגע, ביז צוואנציג יאָר. דערפאר אבער איז אין ענגלאנד, נאָך דעם ווי די לערן־צייט האָט זיך געענדיגט דעם לערן־יונג ניט געמאכט געוואָ־רען קיין שטערונגען צו ווערען א מייסטער *).

אין דייטשלאנד איז די לערן־צייט קיינמאָל ניט געוועזן קיין לאנגע. דערפאר אבער איז צווישען דער לע־ן־צייט און מייסטער־צייט אריינגעשטעלט געווארען א משך וואס יעדערער האָט געדארפט דינען אלס אונטערמייסטער (פועל) אין די דאָזיגע

---

*) דאָס איז ווארשיינליך איינע פון די אורזאַכען פארוואָס אין ענג־לאַנד זיינען גאָר ניט געוועזן קיין פאַראיינען פון פועלים אין דעם זין, ווי זיי האָבען עקזיסטירט אין דייטשלאַנד.

צייט האָט מען געזוכט מיט אַלע מעגליכקייטען צו פאַרלענגערען, איבערהויפט דורך די אַזוי־גערופענע „וואַנדער יאָהרען".

וועגען די וואַנדערונגען פון די פּועלים, אַלס מנהג, ווערט שוין רערמאָנט אין 14טען י. ה. דאַן אָבער זיינען זיי נאָך אין ערגעץ ניט געוועזען קיין מוז, פּאַרקערט, עס זיינען נאָך דאַן געווען געוויסע פאַרבאָטען געגען די וואַנדערונגען. די ערשטע אָנ־ווייזונג אויף דער פליכט צו וואַנדערען געפינען מיר אין 1477 ביי דעם צעך פון די וואָל־וועבער פון דער שטאָט לובעק. זיי האָבען געפאָדערט אַז דעם מייסטער'ס זון זאָל אַ גאַנץ יאָר וואַנדערן איידער ער ווערט אַליין אַ מייסטער. וועגען די פּועלים ווערט נאָך דאָרט אפילו מיט קיין וואָרט ניט דערמאָנט. אין דעם 16טען י. ה. ווערט די געצוואונגענע וואַנדערונג אַן אָפטע ערשיינונג *).

די וואַנדערונגס־יאָרען האָבען זיך געוואַקסעלט אין פאַרשידענע צייטען צווישען איין און זעקס יאָר, געוויינליך פלעגען זיי זיך פאַרציהען פון דריי ביז פיר יאָר.

אויסער דעם זיינען אויך אַנדערע מיטלען אָנגענומען גע־וואָרען צו פאַרמיידען אַן איבערפלוס פון אַרבייטער, די צאָל לערען־אינגלאך און פּועלים איז באַגרענעצט געוואָרן, דערמיט איז אויך דערגרייכט געוואָרען אַ צווייטער רעזולטאַט. דורך דער דאָ־זיגער באַגרענעצונג איז פאַר די רייכע מייסטערס אוממעגליך גע־ווען צו ווערען גרויסע קאַפּיטאַליסטען און זיי האָבען דערפאַר אויך ניט געקאָנט ווערען קיין צו־געפעהרליכע קאָנקורענטען פאַר די אָרי־מערע.

אַזעלכע באַגרענעצונגען טרעפען מיר שוין אין 14טען י. ה.

אַזוי, צ. ב. ש., האָט דער בורגעמייסטער און די עלטסטע פון שניידער־צעך אין קאָנסטאַנץ, נאָך אין 1386, אַרויסגע־געבען אַ דאָקומענט, אין וועלכען עס ווערט באַדויערט דער פאַקט, וואָס מאַנכע מייסטערס האַלטען צופיל מענשען, און דאָס איז

*) אין ענגלאַנד האָט קיינמאָל ניט עקזיסטירט די געצוואונגענע וואַנ־דערשאַפט.

שעדליך פאר אנדערע. יעדער מייסטער באזונדער מעג דערפאר האלטען בלויז פינף לוין־ארבייטער און ניט מער ווי צוויי לערען־אינגלאך.

אין דעם 15טען י. ה. זיינען שוין די דאזיגע באגרענעצונגען פארשפרייט איבעראל.

ניט יעדער ארבייטער האט געהאט די געלעגענהייט אליין צו ווערען א מייסטער. די ארבייט פון דעם אפהענגיגען ארבייטער אויפ'ן פריצישען הויף האט אויפגעהערט. די ארבייט פון דעם פרייען ארבייטער אין דעם באשטעלער'ס היים איז אויך פאר־שוואונדען אדער געהאלטען אין פארשוואונדען ווערען. איצט פלעגען שוין די ארבייטער דארפען אויסארבייטען זייערע אייגע־נע רויע מאטעריאלען אין זייערע אייגענע ווערקשטאטען, זיי האבען געמוזט דעריבער האבען הייזער און מאטעריאלען. שוין אפילו דאן האט א גוט איינגעארדענטער ארבייטס־פלאץ געדארפט קאס־טען א באדייטענדע סומע. פארמעגליכקייט איז ביסלעכווייז געווארען ניט בלויז דער רעזולטאט, נאר טאקי אויך די באדינ־גונג פאר עפענען א זעלבסטשטענדיגע מאסטערסקאיע. עס איז דערפאר גאר קיין וואונדער ניט, וואס די צאל פון די לוין־ארביי־טער וועלכע זיינען געווען פאר'משפט אויף אימער צו פארבלייבען לוין־ארבייטער, האט געהאלטען אין איין וואקסען.

פונדעסטוועגען אבער איז די צאל פון לוין־ארבייטער גע־וואקסען שנעלער ווי דאס האט זיך געלוינט פאר די, וואס זיי־נען שוין געווען זעלבסטשטענדיגע מייסטערס. זיי האבען דערפאר דורך פארשיידענע געזעצען מיטגעהאלפען דער עקאנאמישער אנט־וויקלונג, און מיט אלע מיטלען אלץ שווערער געמאכט פאר די פועלים צו דערגרייכען זעלבסטשטענדיגקייט, וואס איז נאך אין 13טען יאר־הונדערט מיט קיינע שוועריגקייטען ניט געווען פאר־בונדען. די מערסטע פון די דאזיגע שוועריגקייטען זיינען געשא־פען געווארען אין 15טען י. ה.

איידער א פועל האט געקאנט ווערען א מייסטער, האט ער געמוזט באקומען בירגער־רעכט אין שטאט; באקומענדיג דאס,

האָט ער פונדעסטוועגן אָפּט געדאַרפט וואַרטן יאָרן ביז ער האָט באַקומען דאָס רעכט צו ווערן אַ מייסטער.

אין די סטאַטוטן פון די וועבער פון אולם, פון דעם יאָר 1403, ווערט געזאָגט: „די בירגער, וואָס האָבן געוואוינט פינף יאָר אין אולם אויף זייער אייגענער ווירטשאַפט, קאָנען לערנען זייערע קינדער וועבעריי, און ווען די לערן־יאָהרען וועלן פאַראיבער, קאָנען זיי קויפען פאַר זיי דאָס צונפט־רעכט (דאָס רעכט פון צעך). אויב אָבער אַ פרעמדער וועבער, וואָס איז אהער געקומען פון דאָרף אָדער פון אַן אַנדער שטאָט, וויל באַקומען בירגער־רעכט, איז אפילו ווען ער באַקומט שוין די בירגער־רעכט קאָן ער, אין פאַרלויף פון פינף יאָר, זיך ניט פאַרנעמען מיט וועבעריי, און פאַר דער צייט קאָן ער קיין צונפט־רעכט ניט באַקומען. די פועלים אָבער און די אַרבייטער פון דער וועבעריי אינדוסטריע קאָנען ניט באַקומען דאָס מייסטער רעכט אפילו ווען זיי האָבן שוין אָפּגעוואוינט פינף יאָר אין שטאָט. זיי באַקומען דאָס מייסטער־רעכט ערשט דאַן, ווען זיי האָבן אין פאַרלויף פון פינף יאָר געהאַט בירגער־רעכט" *).

אַ ווייטערע באַדינגונג איז געווען דער עקזאַמען וואָס מען האָט געדאַרפט אויסהאַלטען. ווער עס האָט געוואָלט ווערן אַ מייסטער האָט געדאַרפט פּראָדוצירען די אַזוי גערופענע „מייסטער־שטיק". ווענען דער מייסטער־שטיק האָבן, נאַטירליך, געדאַרפט אורטיילען די מייסטערס, ד. ה. די קאָנקורענטען. נאָך שטרענגער איז אפשר געווען די יחוס־פאָדערונגען. די פועלים האָבן געמוזט אויך צאָלען איינטריטס־געלט און מאַכען אַ טייערען באַנקעט פאַר זייערע צעך־חברים.

פאַר דעם פועל איז אַזוי ניט לייכט געווען נאָכצוקומען די דאָזיגע פאָדערונגען. די ראָמאַנטישע טרוימער ווילען אונז איינריידען, אַז דאָס איז געטאָן געוואָרען כדי צו באַשיצען די אינטערעסען פון דעם קאָנסומער, געבען איהם אַ גאַראַנטיע, אַז די אַרבייט וועט זיין גוט און ריכטיג געמאַכט. אויף ווי ווייט דאָס איז

*) ג. שאָנץ, „צור געשיכטע דער דייטשישען געזעלען פאַרבאַנדע".

ניט ריכטיג * קאָן מען זעהן דערפון, וואָס די דאָזיגע באַגרענצונגען זיינען זער לייכט פאַרענדערט געוואָרען אָדער אפגעשאַפט געוואָרען, פאַר די זין פון די מייסטערס, און אפילו אָפט פאַר די וואָס האָבען חתונה געהאַט מיט די טעכטער אָדער אַלמנות פון די מייסטערס. עס איז דאָך מערקווירדיג, וואָס בנוגע די לעצטע זיינען די באַדינגונגען פאַר „ערליכער און גוטער אַרבייט” אינגאַנצען פאַרגעסען געוואָרען. דאָס איז געטאָן געוואָרען ניט אין דער צייט ווען די צעכען האָבען שוין אָנגעהויבען צו פאַלען ווי מען וויל אונז איינריידען. שוין אין 14טען י. ה. איז אין פראַנקפורט ערלויבט געוואָרען צו ווערען קצבים בלויז די קצב'ישע זין און אין ברעמען איז דאָס זעלבע געווען בנוגע שוסטער. און אין 15טען י. ה. געפינען מיר שוין פראָבען צו מאַכען די צעכען פאַר פאַרשלאָסענע, און באַשטימען אַ באַגרענעצטע צאָל פון מייסטערס. אין דעם יאָר 1468 פאַרלאַנגען די פישערס פון האַמבורג פון דעם שטאָט־ראַט צו פאַרקלענערען זייער צאָל פון 50 אויף 40, אין 1469 ווערט אין דער זעלבער שטאָט די צאָל פון גאָלד־אַרבייטער באַגרענעצט אויף 12 און אין 1463 ווערט אין דער שטאָט ו ו א ר מ ס די צאָל פון וויין־אַרבייטער באַגרענעצט אויף 44. אין דער צייט באַגעגענען מיר זיך שוין אויך מיט דעם מנהג פון איבערנעמען בירושה דעם טיטול פון מייסטער.

די דאָזיגע באַגרענצונגען האָבען געהאַט צוויי הויפּט־רעזולטאַטען. פון איין זייט האָבען זיי מיטגעהאָלפען דער פּראָלעטאַריזאַציע פון דער דאָרפישער באַפעלקערונג און געהאָלפען שאַפען אַ שטאָטישען פּראָלעטאַריאַט, וואָס איז געשטאַנען אויסער די

*) אזוי, למשל, ווערט אין דער דערקלערונג, וואָס דער טוך־צעך האָט געשיקט דעם שטאָט־ראַט פון איגלאו (1510) פשוט געזאָגט, אַז ער פאָדערט די פאַרלענגערונג פון דער לערן־צייט אויף פיר יאָר „צוליב דעם, אַז עס זאָל אַזוי גרינג ניט אָנקומען דאָס רעכט צו באַשעפטיגען זיך מיט דער מלאכה”. אינ'ם יאָר 1597 האָט דער מיינצער הויפּט־ביסקופּ רעקאָמענדירט די גאַרבער און לעדער־אַרבייטער פון פאַרשידענע שטעט צו פאַרלענגערן די לערן־צייט און וואַנדער־צייט „כדי ניט צו דערלאָזען אומערפאַרענע לערן־אינגלאַך צונעמען ביי זיי דעם ביסען פון מויל”.

צעכען־אָרגאַניזאַציעס, און פון דער צווייטער זייט האָבען זיי גע־שאַפען אין דעם צעך גופא אַ געגענזאַץ צווישען די מייסטערס און פּועלים. אין פאַרגלייך מיט דער צאָל פון די פּועלים האָט די צאָל פון די מייסטערס געהאַלטען אין איין פאַלען. אַלץ שטרענגער און שטרענגער זיינען געוואָרען די פאַרפאָלגונגען קעגען די, וואָס האָבען געוואָלט ווערען מייסטערס. אַזעלכע פּועלים פלעגט מען געבען מיאוס'ע צו־נעמען ווי למשל: „פּושער", א. אַז. וו. אין קורצען איז פאַרבאָטען געוואָרען צו פאַרנעמען זיך מיט מלאכות אויסער'ן שטאָט, אין די פאָרשטעטלאַך און אפילו אין די ווייטערע דערפער. אָפט האָט זיך דאָס באַצויגען אויף שטעטלאַך וואָס זיינען עטליכע מייל פון שטאָט און אין אנדערע פאַלען אויף אַזוינע וואָס זיינען בלויז איין מייל פון שטאָט *). דאָס האָט געפירט צו אַ פאַרביטערטען קאַמף צווישען די שטאָטישע צעך־מייסטערס און די ארבייטער פון די דער־פער און פאָרשטעט, וואָס זיינען אין די צעכען ניט אריינגענומען געוואָרען. דער דאָזיגער קאַמף האָט זיך געפירט ביז דעם אָנהויב פון די פויערישע מלחמות. אין דער צייט וואָס די דאָרפישע באַפעל־קערונג האָט געהאַלטען אין איין שטראָמען אין שטאָט אריין, און די צאָל פון די, וואָס האָבען זיך געוואָלט פאַרדינגען אַלס לוין־ארבייטער האָט געהאַלטען אין איין וואַקסען, איז פאַר די פּועלים אַלץ שווערער געוואָרען צו ווערען זעלבסטשטענדיגע מייס־טערס. די צאָל פון מענשען וואָס זיינען אויף אַזאַ אופן פאַר־משפּט געווארען שטענדיג צו פאַרבלייבען לוין־ארבייטער, איז אַלץ געוואַקסען. דער טיטול פון פּועל (אונטער־מייסטער) איז פון אַן איבערגאַנגס נאָמען פאַרוואַנדעלט געוואָרען אין אַ שטענ־דיגען פאַר פיל ארבייטער. די פּועלים האָבען גאַנץ שנעל אויפ־געהערט צו באַטראַכטען זיך אַלס צוקונפטיגע מייסטערס, נאָר אַלס

*) אַזוי, למשל, איז אין דער שטאָט ציקאַו באַשטימט געוואָרען אינ'ם יאָר 1500, אַז אין דעם תחום פון דער שטאָט זאָלען נאָר אין די גרויסע דערפער זיך מעגען באַזעצען לייוועגט־וועבער, אייגער אין אַ דאָרף. ענ־ליכע באַגרענצונגען בנוגע צו אַנדערע מלאכות זיינען שוין דאָרט גע־מאַכט געוואָרען אין די יאָרען 1421 און 1492 און ניט אָהן געגנערשאַפט (ע. הערצאָג, Chronik der Kriesstadt Zwickan. צוויקאַו, 1845, 1, ז. 154, 162).

די עקספּלואַטאַציאָנס אָביעקטען פון די לעצטע. די אינטערעסען פון די פּועלים האָבען אַלץ מער און מער אָנגעהויבען ווערען פּונקט דער געגענזאַץ פון דעם מייסטער׳ס.

3. דער קאַמף צווישען די פּועלים און די מייסטערס.

אַם ענדע פון מיטעל־אַלטער ווערען די הפּוכים צווישען די אינ־טערעסען פון די מייסטערס און פּועלים אַלץ שאַרפער און שאַר־פער. ביז דער צייט ווען דער מייסטער איז נאָך אַלץ געווען דער הויפּט־ארבייטער, און האָט בלויז צוגענומען צו זיך צייטווייליגע ארויסהעלפער, האָט ער ניט געהאַט קיין אורזאַך צו פאַרלענגערען צופיל דעם ארבייטס־טאָג, ער אַליין וואָלט פון דעם געליטען מער ווי אַנדערע. דער לוין־ארבייטער האָט געגעסען צוזאַמען מיט איהם. עס האָט פּשוט ניט געלוינט צו קאָכען באַזונדער פאַר איין מענ־שען. אויב דעם מייסטער׳ס געשעפטען זיינען געגאַנגען גוט, איז דעם לוין־ארבייטער אויך גוט געווען,ביידענס אינטערעסען זיינען געווען אין העכסטען גראַד די זעלבע. אויסער דעם איז אין יענער צייט, ווען די סחורה פּראָדוקציע האָט זיך ערשט אָנגעהויבען, דער געלט לוין געווען פון קליינער באַדייטונג, ניט זעלטען פלעגט טרעפען אַז דער באַלעבאָס פלעגט זיך פּשוט טיילען מיט זיין אר־בייטער די פאַרדינסטען.

ביי די וועבער פון שטראַסבורג איז געווען אַ מנהג, אַז דער ארבייטער פלעגט ארבייטען מיט זיין מייסטער אויף פּראָצענטען. ער פלעגט באַקומען אַ דריטעל און אויך האַלב פון די פאַרדינסטען. דאָס זעלבע געפינען מיר אויך ביי די גאָלד ארבייטער פון א ו ל ם, לויט זייערע סטאַטוטען פון 1367 (שטאַל אין דעם ציט. בוך ז. 332).

ביי אַזוינע באַדינגונגען האָבען זיך געקאָנט טרעפען בלויז פּערזענליכע קריגערייען צווישען דעם פּועל און מייסטער, אָבער ניט קיין קלאַסען־קאַמף.

ווען אָבער די צאָל פון די פּועלים אין אַ געוויסער אינדוסטריע איז שטאַרק אויסגעוואַקסען, איז די זאַך גאַנץ אַנדערש געוואָרען. אכטונג געבען אויף פיער אָדער אויף פינף ארבייטער איז ניט אזוי לייכט, ווי אויף איינעם. דער מייסטער איז ביסלעכווייז פאַר־וואַנדעלט געוואָרען פון הויפּט־ארבייטער אין אַן „אַנטרייבער", וועלכער האָט געזוכט וואָס מער ארבייט ארויסצובאַקומען פון זיינע

ארבייטער. וואָס שווערער עס איז געוואָרען די אַרבייט פון די לעצטע, אַלץ לייכטער איז געוואָרען די ארבייט פון דעם מייסטער. אויב ער האָט נאָר געהאַט אַ סך ארבייטער, איז זייער ארבייט גע־ווען גענוג ניט נאָר אויף אויסהאַלטען זיי אַליין, נאָר אויך אויף אריינצוברענגען דעם מייסטער אַ בכבוד'יגע הכנסה. אָפט איז דעם מייסטער אפילו די ארבייט פון אַן אָנטרייבער געווען צו שווער, דאַן האָט ער איינגעפירט שטיק־ארבייט, און שוין אין 15טען י. ה. האָט מען געפונען פאר נויטיג פארבאָטען די מייסטערס צו אַר־בייטען אַליין.

וואָס וועניגער דער מייסטער האָט געאַרבייט אַליין, אַלץ מער האָט ער זיך געמוזט זאָרגען, אַז די ארבייטער זאָלען אויסאַרבייטען פאַר איהם אַ גרעסערען מער־ווערט, אַלץ לענגער האָט ער דערפאַר געמאַכט די ארבייטס־צייט. אמת, דער ארבייטס־טאָג איז, ווי עס שיינט, ניט פארלענגערט געוואָרען, דערפאַר אָבער איז שטאַרקער גע־וואָרען דאָס שטרעבען אָפּצושאַפען דעם פרייען מאָנטאָג, און צווינ־גען די אַרבייטער צו ארבייטען אין אַ סך ימים־טובים, און אָפט אפילו אום זונטאָג.

פונקט ערב דעם פויערים־מלחמה אין 1522 האָט אין זאַקסען דער הערצאָג הענריך ארויסגעגעבען אַ שטרענגען באַפעל, וואו עס ווערט פארווערט צו ארבייטען אום יום־טוב, גלייכצייטיג ווערט אָבער דאָרט ערקלערט, אַז די פועלים האָבען קיין רעכט ניט צו פייערן דעם „פרייען" אָדער „גוטען" מאָנטאָג (ק. וו. גערינג, געשיכטע דעם זאַקסישען האָכלאַנדס, לייפּציג, 1828, ב. וו., ז. 31). אין 1503, בעת דעם סטרייק פון די פועלים פון שניידער צעך אין וועזעל, האָט דער בורגעמייסטער געזאָגט אין דער אינדוסטרי־עלער פאַרוואַלטונג, אַז די דאָזיגע פועלים זיינען באמת זעהר אַן אומ־רוהיג פאָלק, אָבער אַז „די מייסטערס זיינען אויך אַ סך שולדיג, ווייל זיי ווילען ניט נאָכגעבען די גערעכטע פאָדערונגען פון די פועלים — געבען זיי עסען דריי מאָל אַ טאָג, ווי עס באַדאַרף צו זיין, און דערמיט וואָס זיי לעגען אויף זיי ארויף צופיעל ארבייט". ער סטראָשעט די מייסטערס מיט אַ שטראָף, אויב זיי וועלען ווייטער צווינגען זייערע ארבייטער צו ארבייטען „זונטאָג און ימים־טובים ביז דעם אָנהויב פון דער גאָטעס־דינסט", אָדער אויב זיי וועלען

רייסען פאר די האָר אָדער שלאָגען מיט די פויסטען זייערע לערן־אינגלאך". דאָ דאָזיגע רייד פון דעם בורגעמייסטער האָבען מיר געפונען איבערזעצט ביי יאנסענען (ערשטער בוך, ז. 337). דאָס הארמאָנירט זעהר ווענינ מיט זיין צעך־אידיליע.

גלייכצייטיג מיט דער טענדענץ שווערער צו מאכען די ארבייט איז געגאנגען די טענדענץ צו פארערגערען דעם ארבייטער'ס שפייז און פארקלענערען זיינע שכירות. ווען עס איז אויסגעקומען צו שפייזען 4 אָדער 5 ארבייטער און דערצו נאָך 2 אָדער מער לערן־אינגלאך, האָט זיך שוין געלוינט צו קאָכען באזונדער פאר זיי. אויף דעם אופן האָט מען געקאָנט שפּאָרען עפּעס פון זייער שפּייז, ניט שטערנדיג דאָס באקוועמע לעבען פו'נם מייסטער. די אויפנעמונג פון ארבייטער אין דעם מייסטער'ס משפחה — א זאך וואָס זעהט אויס פאר יאנסאנען און זיינע חברים אזוי שעהן און פּאטריארכאליש, — איז באמת געווען א מיטעל צו עקספּלואטירען די ארבייטער נאָך מער.

נאָך מער ווי אויף דער שפּייז האָבען די „שפּאָרזאמע" מייסטערס געזוכט צו עקאָנאָמיזירען דעם ארבייטס־לוין. די שטרעבונג צו פארקלענערען די שכירות איז אלץ שטארקער, וואָס גרעסער, אונטער גלייכע אנדערע באדינגונגען, עס איז די צאָל פון געזעלען אין אן אונטערנעמונג. ווען עס ארבייט בלויז איין ארבייטער, האָבען מער עטליכע גראָשענס א טאָג קיין באדייטונג ניט, ווען אָבער עס ווערען עקספּלואטירט הונדערטער מענשען, דאן ווערט די סומע גאנץ גרויס און קאָן אָפּט גרייכען אין די טויזענטער. אין א קלענער מאָס האָט זיך שוין די ווירקונג פון אזעלכע באציהונגען אויסגעדריקט שוין ביים סוף פון מיטעל־אלטער. נאטירליך האָט נאָך אין יענער צייט קיין רייד ניט געקאָנט זיין וועגען אזעלכע אונטערנעמונגען וואו איין מייסטער זאָל קאָנען באשעפטיגען הונדערטער ארבייטער. האָבענדיג זעקס אָדער זיבען געזעלען ארבייטער, פלעגט שוין דער מייסטער געוויינליך איבערטרעטען די גרעניצען פון דאָס נאָרמאלע און ערלויבטע. פונדעסטוועגען איז דאָס שוין געווען גענוג, אז עס זאָל זיך אנטוויקלען די שטרעבונג צו פארקלענערען די שכירות.

פון דער צווייטער זייט איז אָבער אויך אויסגעוואַקסען דאָס שטרעבען ביי די ארבייטער צו פארגרעסערן זייערע שכירות. אין

דייטשאַלנד איז דאָס פאַרגעקומען אַלס פּועל יוצא פון דער רעוואָ־לוציע אין די פּרייזען, איז געקומען אַלס רעזולטאַט פון דער פאַרגרע־סערונג פון דעם סכום גאָלד און זילבער אין 15טען יאָר־הונדערט. דאָס איז אויך געווען די אורזאַך פאַר אַ שפּעטערדיגער, פיעל וויכ־טיגערער רעוואָלוציע, וואָס איז אין לויף פון 16טען יאָר־הונדערט אַרויסגערופען געוואָרן דורך דער אַנטדעקונג פון אַמעריקע, וואָס איז אַזוי רייך געווען אין גאָלד און זילבער. די צווייטע רעוואָלוציע איז שוין געווען אַזאַ וואָס האָט אַנגערירט די גאַנצע ציוויליזירטע אייראָפּאַ. אויסער דער איבערקערעניש אין דעם אופן פון באַקומען די איידעלע מעטאַלען, האָט אויך געווירקט אויף די הע־כערונג פון די פּרייזען די מאָנאָפּאָליע פון די סוחרישע געזעלשאַפ־טען. גלייכצייטיג אָבער איז געוואַקסען דער ל ו ק ס ו ס, עס זייי־נען געוואַקסען די באַדערפעניסען פון די מייסטערס. עס איז גאָר קיין וואונדער ניט, אַז די אַרבייטער, לעבענדיג צוזאַמען מיט די מאַס־טערס, און וואָס זיינען נאָך גאָר ניט לאַנג געווען גלייך מיט זיי, האָבען אויך געוואָלט באַקומען זייער חלק אין דעם געזעלשאַפטליכען וואוילזיין.

אַ דאַנק דעם איז דער אַנטאַגאָניזם צווישען די מייסטערס און פּועלים אין 15טען און אין אָנהויב פון 16טען י. ה. געוואָרען אַלץ שאַרפער, איבערהויפּט אין דער פראַגע פון שכירות.

דאָס, צוזאַמען מיט אַנדערע אורזאַכען אויף וועלכע מיר האָ־בען שוין אָנגעצייגט, האָט געפיהרט דערצו, אַז דער קאַמף צווי־שען די מייסטערס און פּועלים וואָס האָט זיך אָנגעהויבען נאָך אין 14טען יאָהרהונדערט זאָל ווערען אַלץ באַשטענדיגער און פאַרבי־טערטער, וואָס מער מיר דערנענטערען זיך צום 16טען יאָרהונדערט.

אונזערע ראָמאַנטישע אָנהענגער פון די צעכען, האָבען ליב קענען שטעלען דער קאַפּיטאַליסטישער פּראָדוקציע די צעך אָרדע־נונג, אַלס פּראָדוקציאָנס אופן וואָס איז געווען אַ גן עדן פאַר די אַרבייטער, און וואָס האָט ניט צוגעלאָזען קיין קלאַסען שנאה. בלויז דער קאַפּיטאַליזם, אָדער ווי די האַלב־אַזיאַטען דריקען זיך אויס, דאָס „יודענטום” האָט אַרויסגעשטויסען אָט די עטיק פון דעם עקאָנאָמישען לעבען און האָט פאַרזייהט די קערנער פון קלאַסען־האַס. אָבער נאָך אפילו אין 14טען און 15טען יאָהרהונדערט זיי־

נען די צעך־מייסטערס און די גוט־באזיצער גאנץ ווייט געווען פון יענער לויבענסווערטער אומשולדיגקייט פון דער פאר־קאפּיטאליס־טישער צייט. פון די נאכפאלגענדיגע יאהרהונדערטען איז גאר קיין רייד ניטא—אין זיי איז שוין קלאר און בולט דער איינפלוס פון קאַ־פּיטאליזם. דאס „אויפבליהען" פון דער צעך־פּראדוקציע ווערט שוין דאן באזירט אויף דער עקספּלואטאציע פון די לוין ארביי־טער און רופט ארויס א שארפען קלאסען־קאמף.

אין זיין אויסגעצייכענטען בוך זאגט שאנץ, גאנץ ריכטיג, פאלגענדעס: „וועגען דעם פאקט (ד. ה. וועגען דער עקספּלואטא־ציע פון די לוין ארבייטער) וואלט אויך ניט שאדען צו געדענקען די וואס רעדען אזוי ווי שענבערג וועגען דער גרויסער אויפבלעבונג פון דער אינדוסטרי און דעם אלגעמיינעם וואוילזיין פון די אר־בייטער אין 14טען און 15טען יאהרהונדערט. מען קען קוים צווייפלען אין דעם, אז דער וואוילזיין פון די מייסטערס איז אי־בערהויפּט געווען מעגליך א דאנק דער ניט באצאלטער ארבייט און שוויים פון די ארבייטער" (געזעלפארבאנדע ז. 21).

ניט קוקענדיג אויף זייער מעכטיגקייט, ניט קוקענדיג אויף דעם וואס זיי האבען אזוי שטאלצירט מיט זייער אוטאנאמיע און זעלבסטשטענדיגקייט, האבען פונדעסטוועגען די צעכען ניט גע־שעמט צו באנוצען זיך מיט'ן שטאט „איינצושטילען" די די אומרוהיגע ארבייטער. שוין אזוי פריה ווי אין 15טען יאהרהונ־דערט (אין ענגלאנד אין 14טען) זיינען ארויסגעגעבען געווארען פארשידענע לוין באשטימונגען, ארויסגעגעבען פלעגען זיי ווערען פון דער ארמיניסטראציע, פון שטאט־ראט, אדער פון דעם גוט־באזיצער אויב די שטאט איז געווען אונטער זיין הערשאפט. עס זיינען אויך געווען אזוי אלגעמיין־שטאטליכע באשטימונגען, פאר די בעלי מלאכות אזוי גוט ווי פאר די דארפס ארבייטער. מיר וועלען דא בלויז ברענגען איינע אזא, צו וועלכער עס איז צוגעגע־בען א זעהר כאראקטעריסטישער ארייננפיהר. דאס איז א טייל פון דער „לאנדס־ארדנונג" וואס די הערצאגען ערנסט און אלבערט האבען אין 1482 ארויסגעגעבען פאר זאקסען. דארטען ווערט געזאגט: „מיר האבען באקומען פיל קלאגען פון די העכערע גייסט־ליכע, פון פרינצען און נאבעל־לייט אויך פון שטעט, אז אונזע־

רע אונטערטאַנען געפינען זיך אין אַ שלעכטער לאַגע און געהען אונטער; דאָס אַלץ איז דער רעזולטאַט פון די גרויסע מטבעות, און די אומגעהויערע שכירות וואָס ווע־רען געצאָלט צו באַדינער און אַרביי־טער, און אַ דאַנק דעם וואָס עס איז צווישען אַלע שיכטען פון פאָלק פאַרשפּרייט געוואָרען אַן אויסבערענגעריי בנוגע עסען, טרינ־קען און קליידער. אין די שטעט איז דאָס איבערהויפּט פאַר־געקומען דערפאַר ווייל מאַנכע פון די העכערע גייסטליכע און נאָ־בעל־לייט *), ווי אויך דאָרפישע בעלי מלאכות האָבען זיך גענומען צו אזעלכע אַרבייטען, ווי די פּראָדוצירונג פון זאַלץ, ביר און וויין־פאַרקויף. דאָס טויג ניט פאַר זיי, און אַזאַ מנהג איז פריהער קיינמאָל ניט געוועזן. נאָך אַ ישוב־הדעת, דאַרף מען פריהער פון אַלץ פאַרפאַרטיגען און צירקולירען, אַ קלענערע מטבע פון נידעריגערען ווערט**), כדי דערמיט צו צאָלען די דינער און אַר־בייטער. קיינער דאַרף ניט קליידען זיינע לוין אַרבייטער אַנ־דערש ווי אין פּשוט׳ע קליידער וואָס ווערען פּראָדוצירט אין דער היים, און נאָר אייניגע זאַכען (זיי ווערען גענוי אויסגערע־כענט) מעג מען קויפען פון אַ וועלכען ווערט מען וויל און זיי פאַ־נאַנדערטיילען. אויב אָבער דער פּרינץ אָדער נאָבעל מאַן גיט זיין לוין־אַרבייטער ניט קיין זאַכען נאָר געלט, מעג ער געבען דעם שטאָטישען אַרבייטער פינף, און דעם אויפזעהער איבער די פערד פיר שאָק נייע גראָשען (אין איין שאָק איז פאַראַן 60 שטיק). נאָכדעם ווערט אויסגערעכענט אַ גאַנצע טאַקסע פון לוין פאַר די דאָרפס אַרבייטער. און דאַן ווערט דאָרט געזאָגט: „אַן אַרביי־טער דאַרף מען געבען, צו די קעסט וואָס ער באַקומט פון באַלע־

---

*) דאָס זאַקסישע אַדעל האָט, ווי עס ווייזט אויס, שוין דעמאָלט אָנ־געפאַנגען צו פאַרגרעסערען זיינע הכנסות דורך דער דאָרפישער אינדוסט־ריע. קיין שנאַפּס איז נאָך דעמאָלט ניט געווען באַקאַנט, דערפאַר האָט זיך דאָס אַדעל גענומען צו פּראָדוצירען ביער.

**) אַט דער איינפאַכער מיטעל אָפּצונאַרען די אַרבייטער ביים אויס־צאָלען די שכירות, וועלכען די פירשטען האָבען אָנגעווענדט, וועט זיכער ערוועקען די באַוואונדערונג און קנאה פון אַ סך מאָדערנע בימעטאַ־ליסטען.

באַס, ניין נייע גראָשענס וועכענטליך, אויב אָבער ער איז אויף זיין אייגענע קעסט — דאַרף מען איהם געבען 16 גראָשען. די פועלים דאַרפען צו וואַרמעס און וועטשערע באַקומען, בלויז פיר מאכלים, אין די פשוט'ע טעג זופּ, צוויי פליישיגע מאכלים און גרינסען; פרייטאָג און אין אַנדערע טעג ווען מען עסט ניט קיין פלייש דאַרפען זיי באַקומען זופּ, פרישע אָדער געטריקענטע פיש, און צוויי מינים גרינסען. אין תעניתים דאַרפען זיי קריגען פינף מאכלים: זופּ, צוויי פיש מאכלים און צוויי מינים גרינסען. אויסער דעם דאַרפען זיי באַקומען 18 גראָשען, די פשוט'ע אַרבייטער אָבער קריגען בלויז 14 גראָשען וועכענטליך. אויב אָבער די דאָזיגע אַרבייטער זיינען אויף אייגענע קעסט דאַרף מען די פּאָלירער געבען ניט מער ווי 27 און פּראָסטע שטיין־העקער ניט מער ווי 23 גראָשען א וואָך.

די דאָזיגע רעגעלען צושטערען באמת די לעגענדע וועגען די טובות וואָס די מאָדערנע געזעלשאַפט טוט דעם פּראָ־לעטאַריאַט, זיי באַווייזען אָבער ניט אז די אַרבייטער פון יענער צייט האָבען זיך געפיהלט אויסערגעוויינליך צופרידען. כדי צו פאַרשטעהן די לאַגע פון א וועלכען עס איז קלאַס איז נאָך ניט גענוג צו קענען אים אליין, מען מוז אים אויך פאַרגלייכען מיט א צווייטען, און מיט די אַלגעמיינע באַדערפעניששע פון דער צייט. אין היינטיגער צייט האָט זיך דער לוקסוס אין קליידער, איבערהויפּט אין מענער־קליידער, שטאַרק פאַרקלענערט, אויך עסט מען היינט בכלל ווייניגער ווי אמאָל. דער וואַרעמס און וועטשערע וואָס ווערט באַשטימט פאַר די זאַקסישע אַרבייטער, ווייזט זיך אונז אויס פאַר א גאַנץ גרויסען, אָבער אין פאַרגלייך מיט דער גרויסער מאַסע שפּייז, וואָס מען פלעגט דאַן אויפעסען, איז עס זעהר ווייניג *).

---

*) „אין מיטעל־אַלטער האָט גוט און אַ סך עסען און טרינקען גע־שפּילט אַ גרויסע ראָלע. מיר וועלען דאָ ברענגען נאָר עטליכע ביישפּילען. צוליב דער חתונה פון אָטטאָקער פּשעמישל דעם צווייטענס פלימעניצע, קוניגונדע, מיט דעם אונגאַרישען פּרינץ בעלא, וועלכע איז פאָרגעקו־מען אינ'ם יאָר 1246 ביים דונאַי, נעבען ווין, האָט מען פון עסטרייך, שטיריען און מאָראַוויען צוגעפירט אומגעהויער גרויסע מאַסען שפּייז

אָבער דער דאָזיגער פאַרגלייך איז ניט גענוג צו פאַרשטעהן די זאַך. דער כאַראַקטער פון אַ געזעלשאַפט קען אַמבעסטען באַשטימט ווערען, ניט לויט איהר צושטאַנד אין אַ געגעבענעם מאָמענט, נאָר דורך די טענדענצען פון איהר אַנטוויקלונג. ניט די אָרעמקייט אַן און פאַר זיך שאַפט די אומצופרידענהייט, נאָר די געצוואונגענע אָרעמקייט פון איינעם אין אַ סביבה וואו אַלע דערהויבען זיך אויף דער העכסטער מדרגה פון וואוילזיין. וואָס שנעלער די אַנטוויקלונג קומט פאָר אַלץ שאַרפער פיהלט זיך די דאָזיגע טענדענץ, אַלץ שטאַרקער פיהלט זיך דער סאָציאַלער קאַמף. פאַר דער פראַנצויזישער רעוואָלוציע איז די אָרעמקייט אין דייטשלאַנד געווען גרעסער ווי אין פראַנקרייך, פונדעסטוועגען איז די לעצטע געווען דער אויסגאַנגספונקט פון דער איבערקערעניש, ווייל דאָרט איז די עקאָנאָמישע אַנטוויקלונג געגאַנגען שנעלער. פון 1870 געהט די עקאָנאָמישע אַנטוויקלונג פון דייטשלאַנד שנעלער ווי אין אַלע אַנדערע לענדער, אין דייטשלאַנד און ניט אין ענגלאַנד

מכל המינים: מען האָט אויסגעשטעלט פינף בערג שפייז אַזוי גרויס, ווי דער גרעסטער קלויסטער; די געשטאָפּטע רינדער און קלענערע פיה האָבען באַדעקט דעם גאַנצען דונאַי־אינזעל און דעם דערבייאיגען פלאַךפלאַץ; עופות און חיות פון יאגד זיינען געווען גאָר אָהן אַ צאָל; עס איז דאָרט געווען אַרום טויזענט מעסטלאַך ווייץ אויף ברויט און אַזוי פיל ווייז, אַז דאָס וואָלט געקלעקט פאַר דער באַפעלקערונג פון צוויי מלוכות אויף עטליכע טעג". (פ. פּאַלאַצקי, Geschichte von Bohmen, פראַג, 1866, 2, ז. 188). דאָס דערמאָנט עטליכע באַשרייבונגען פון סעודות פון רַאבּלע. אין 1561־טען יאָר, איז אויף דער חתונה פון וויל־העלם פון אָראַן פאַרברויכט געוואָרען: פיר טויזענט שעפעל ווייץ, אַכט טויזענט שעפעל קאָרן, 13 הונדערט שעפעל האָבער, 3,600 עמער וויין און 1600 פעסלאַך ביער. אויף דער גרויסער טרויער סעודה נאָכ'ן טויט פון אַלברעכט פון בייערן, אינ'ם יאָר 1509, זיינען געווען ניט ווייניגער פון דריי און צוואַנציג מאכלים. אויף דער סעודה פון אַן אַבּבאַט, וואָס איז אינ'ם יאָר 1569 געוואָרען אַ פּראָטעסטאַנט, און וועלכע ווערט באַצייכענט אַלס זעהר אַ באַשיידענע, האָבען 110 מענשען אויפגעגעסען צוויי אָקסען, דריי חזירים, צען קעלבער, צען שאָף, 60 הינער, 120 קאַרפּען, אַן עמער לעשצשעס, אַ פערטעל טון פּוטער, זעקס הונדערט אייער און צוויי זיסע מילך קעזלאַך (א. שלאָסאר, Sperse und Trunk Vergangener Zeite in Deutschland, וויען, 1877, ז. 33—35).

איז די היים פון דער סאָציאַל דעמאָקראַטיע ; **אמת, אין דער לעצטער** זיינען די קלאַסען הפוכים פיל מער, אָבער אין **די לעצטע צענדליגער יאָרען** ווערען די דאָזיגע הפוכים **פאַרשאַרפט זעהר לאַנגזאַם.** דאָס לאַנד אין וועלכער די עקאָנאָמישע אנטוויקלונג געהט אין דער איצטיגער צייט שנעלער ווי אומעטום איז די פאַראייניגטע שטאַטען ; עס איז זעהר מעגליך אַז אין אַ צען, צוואַנציג יאָר שפּעטער וועט דאָרט ווערען דער הויפּט צענטער פון דער סאָציאַליסטישער באַוועגונג, הגם די לאַגע פון דעם ארבייטער אין די פאַראייניגטע שטאַטען איז אין דורכשניט בעסער ווי ערגעץ אנדערש.

וועגען אַ וועלכער עס איז עוואָלוציע רעדען אונזערע היסטאָריקער זעהר ווייניג. אונזערע ליבעראַלע היסטאָריקער באַווייזען מיט אַלע ראיות אַז די אַרבייטער האָבען אַלע אורזאַכען צו זיין גליקליך, ווייל אַ דאַנק די מאַשינען האָבען זיי אַ מעגליכקייט צו געניסען פון אַלע לוקסוס זאַכען, טראָגען זאָקען און נאָזטיכלאך וואָס עס האָבען אַ מאָל ניט געקאָנט קריגען אפילו קיין קעניגען. די קאָנסערוואַטיווע היסטאָריקער ציינגען אונז עטליכע באַשרייבונגען פון עטליכע לוין־טאַקסען און רעגעלען וועגען דער קליידונג פון 14טען און 15טען יאָרהונדערט און זאָגען: אַט ווי גליקליך עס זיינען געווען די אַרבייטער און פּויערים אין דער גוטער אַלטער צייט, ווען די צעכען האָבען געבליהט און די קירכע האָט געהערשט איבער דעם געזעלשאַפטליכען לעבען. אַ גאַנץ אַנדער בילד וואָלט זיך באַקומען ווען סיי די ערשטע, און סיי די צווייטע וואָלטען אונז אָנגעוויזען די ריכטונג אין וועלכער די געזעלשאַפטליכע אַנטוויקלונג געהט היינט און אין וועלכער ריכטונג זי איז געגאַנגען מיט פיר הונדערט יאָר צוריק. זיי וואָלטען דאַן געמוזט דערציילען אַז די עקספּלואַטירענדע קלאַסען האָבען זייער גאַנצע מיה אַוועקגעגעבען וואָס מער צו פאַראָרעמערען די אַרבייטענדע מאַסען. אמת, דאַן, פּונקט ווי היינט, האָט זיך מאַנבע גליקליכע טיילען פון דעם אַרבייטער קלאַס איינגעגעבען ניט נאָר צו באַפרייען זיך פון דער שטאַרקער אונטערדריקונג, נאָר אויך זיך דערשלאָגען צו אַ בעסער לעבען ; אויב אָבער זייער לעבען איז אפילו פאַרבעסערט געוואָרען, איז דאָס אָבער ווייט געווען ניט

פראָפּאָרציאָנעל צו דעם וואוילזיין פון די עקספּלואַטאַטאָרען פון די גייסטליכע, נאָבעל־לייט, סוחרים און מייסטערס. בכלל איז זייער חלק אין די פּראָדוקטען און אין דער קולטור געוואָרען אַלץ קלע־נער און קלענער.

ניט קוקענדיג אויף די וואַרעמע און סאַמעטענע קאַפּטענס, גע־פינען מיר ניט אין די רייען פון די לוין אַרבייטער קיין סימן פון'ם ראָזינגען „בליהענדען וואוילזיין" און „צופרידענהייט", אָדער די אַב־וועזענהייט פון „קנאה און שנאה צו די וואָס שטעהען העכער", יענע פרעהליכע צופרידענהייט, וועגען וועלכע יאַנסאָן דערציילט אזוי סענטימענטאַל. פאַרקערט מיר געפינען ביי זיי פּונקט דעם היפוך.

4. די פאַראיינען פון די פּועלים.

א קאַמף פון גרויסע מאַסען, און פאָלגליך אויך א קלאַסען קאַמף, איז ניט מעגליך אָהן אַן אָרגאַניזאַציע. די פּועלים זיינען גע־ווען געצוואונגען צו אָרגאַניזירען זיך. וואָס בלוטיגער עס איז געוואָרען דער קאַמף וואָס זיי האָבען געדאַרפט פירען אַלץ מער האָבען זיי זיך גענויטיגט אין אַן אָרגאַניזאַציע.*)

אין אָנהויב האָבען די פאַראיינען פון די פּועלים געטראָגען א צייטווייליגען און צופעליגען כאַראַקטער. דער ערשטער פון אַט די פאַראיינען פון וועלכע מיר ווייסען איז געווען דער פאַראיין פון גאַרטעל מאַכער אין ברעסלוי, וועלכער האָט אין 1329 גע־וואָלט אָפּשטעלען די אַרבייט אויף א גאַנץ יאָהר. באַלד אָבער הויבען זיך אויך אָן באַווייזען פעסטערע פּועלים־פאַראיינען.

עס איז נאַטירליך אַז די זעלבע אורזאַכען וואָס האָבען צו־נויפגעבראַכט די פּועלים פון איין באַשטימטער אינדוסטריע אין א

*) אין דאַנציג האָט מען נאָך אין 1385־טען יאָר אָפּגעשניטען אויערען ביי די פּועלים, וואָס האָבען אָרגאַניזירט אַ סטרייק. וועגען אַזעלכע זאַכען דערצעהלט גאָר ניט יאַנסען. זיי וואָלטען טאַקע ניט גע־פּאַסט צו זיין אידיליע. און פונדעסטוועגען איז דאָס פאָרגעקומען בעת די צעכען זיינען געווען קאַטוילישע און דורכגעזאַפּט מיט'ן גייסט „פון קריסטליכער, ברידערליכער ליבע".

וועלכער עס איז שטאַט זאָלען נעווען אויך זיי געבען דעם ערש־טען אַנשטויס צו אָרגאַניזירען זיך, און פיל באַאיינפלוסען זייער כאַראַקטער. די אורזאַכען און דער זאַמעל פּלאַץ איז אין מיטעל־אַלטער געווען די ק י ר כ ע און דער ט ר אַ ק ט י ר, און אָפט אויך די מ ל ח מ ה. מען רעכענט, אַז מאַנכע ציווילע געזעלשאַפ־טען זיינען אַנשטאַנען דורך דעם וואָס די אינדוסטריעלע מייס־טערס פלעגען זיך אויסדרייהען פון מיליטער־דינסט און אויף זייער פּלאַץ פלעגען זיי שיקען די פּועלים, וואָס פלעגען דערפאַר קריגען באַצאָלט פון די צעכען. די פּועלים פלעגען דערנאָך, אויך אין די פרידליכע צייטען אויפהאַלטען זייערע מיליטערישע פאַראיי־נען, אָבער מיר ווייסען ניט קיין פאַראיין וואָס איז אויף אַזאַ אופן אַנטשטאַנען.

אַ פיל אָפטערע פאָרמע פון פּועלים־פאַראיינען זיינען געווען די קירכליכע ברודערשאַפטען און צוזאַמען מיט זיי די שפּייז־הייזער. די ערשטע פלעגען איבערהויפּט דינען פאַר צוועקען פון זעלבסט־הילף, די שפּייז־הייזער האָבען געדינט אַלס פעסטונגען פון ווידערשטאַנד געגען די מייסטערס און דער אַדמיניסטראַציע. אָבער די פונקציעס פון די דאָזיגע צוויי אַרטען אָרגאַניזאַציעס, זיינען קיין מאָל ניט געווען קיין שאַרף אָפּגעטיילטע, די קירכליכע ברו־דערשאַפטען פלעגען גאַנץ אָפט פאַרוואַנדעלט ווערען אין קעמ־פענדע אָרגאַניזאַציעס.

די ערשטע פּועלים פאַראיינען אין דייטשלאַנד באַגעגענען מיר אין אָנהויב פון 15טען יאָרהונדערט און אפשר שוין ביים סוף פון׳ם 14טען, ביי די וועבער. אין 1389 רעדט מען שוין וועגען דעם קאַסירער פון די וועבער־פּועלים אין דער שווייץ, און דאָס איז אַ באַווייז אַז די לעצטע האָבען שוין דאַן געהאַט בעגעגנזייטיגע הילפס־קאַסען. אין אולם האָבען שוין די פּועלים אין 1402 גע־האַט אַ ברודערשאַפט וואָס האָט אויפגעהאַלטען אין אַ שפּיטאָל צוויי בעטען פאַר זייערע אָרימערע חברים און האָט אויך גע־האַט אַ געמיינשאַפטליכע קאַסע צו דעקען די לויה הוצאות פון די מיטגלידער.

כדי צו כאַראַקטיריזירען די דאָזיגע ברודערשאַפטען וועלען מיר דאָ ברענגען די תקנות פון איינעם פון זיי, וועמעס אַנערקע־

נונג די שטראסבורגער וועבער פועלים האָבען אויסגעקעמפט אין יאָר 1479. אין אָט די תקנות ווערט געזאָגט:

„מיר, האנס הערבאָט, מייסטער, און פינף דערוויילטע פון די וועבער פון שטראַסבורג, מאַכען אַלעמען באַקאַנט, ווער עס וועט נאָר אליין דעם בריף לייענען אָדער הערען ווי עמיצער לייענט אים, אז צו אונז זיינען געקומען די חשוב'ע, האנס בלעזינג און מארטין שוסטער פון וויסאַר'ן, וואָס זיינען די קאַסירערס פון די וועבער פועלים פון שטראַסבורג און האָבען געבעטען און געפאָדערט, אַז מיר זאָלען מנדב זיין, און באַשטעטיגען די פאָלגענדע, אונטען־געבראַכטע תקנות און פאַראַגראַפען.

„זייער ברודערשאַפט ווערט געגרינדעט ביים שפיטאַל פון שטראַסבורג, איצט און אין דער צוקונפט דאַרף זי דאָרט פאַרבלייבען און קען אין קיין אַנדער פלאַץ ניט אַריבערגעטראָגען ווערען. יעדעס האַלב יאָהר דאַרפען זיי דערוויילען צוויי קאַסירערס... די דערוויילטע קאַסירער דאַרפען שווערען אַז זיי וועלען ערליך אַרבייטען פאַר דעם נוצען פון דער אַלגעמיינער קאַסע, און אויף וויפיל עס וועט נאָר פאַר זיי מעגליך זיין, וועלען זיי איר פאַרטיידיגען פון יעדען שאָדען. אויב אַ דערוויילטער קאַסירער אַנטזאַגט זיך פון אַזאַ אַמט, דאַרף ער באַצאָלען אַ האַלבען פונט וואַקס אַלס קנס, דער וואַל מוז אָבער בלייבען ווי ער איז, ניט קוקענדיג אויף דעם ווי שטאַרק דער דערוויילטער זאָל קעגען דעם ניט פּראָטעסטירען. נאַטירליך, אויב דאָס ווערט באַשטעטיגט פון די מייסטערס. אין דער צייט ווען די קאַסירערס געהען איין מאָל אין צוויי וואָכען אַרום צונויפזאַמלען געלט, טאָרען זיי אויף זייערע פּערזענליכע באַדערפענישען ניט אויסגעבען קיין געלט פון דער אַלגעמיינער קאַסע. אויב אַ פועל איז שולדיג געבליבען דער ברודערשאַפט צוויי פעניג און אַנטזאַגט זיך זיי אָפּצאָלען ווען דער קאַסירער קומט מאָנען, דאַרף ער צאָלען צוויי פעניג קנס. פון דער קאַסע טאָר מען קיינעם קיין געלט ניט אַרויסגעבען, סיידען איינער ווערט קראַנק, אָבער אויך דאַן מוז מען דערצו האָבען די צושטימונג פון די מייסטערס און אַן ערבות וואָס זאָל ווערט זיין מער ווי די הלואה. יעדער פועל דאַרף יעדען תענית־טאָג אַריינברענגען איין פעניג אין דער אַלגעמיינער קאַסע, און מנדב זיין איין גוטען שטראַסבורגער

פעניג; אויב ער געפינט זיך אין דער צייט, אויסער'ן שטאָט דאַרף ער זיין פעניג איינצאָלען ווען ער קומט צוריק אין שטאָט."

נאָך דעם געהעז רעגעלען וועגען באַזוכען די קירכע, ווערען מנדב זיין היילינגע ליכט און אז. וו. אין די תקנות ווערען פאַר־נעזעצט אזוי: „אויב א פרעמדער פועל וועט קומען, אזעלכער וואָס האָט נאָך אין שטאָט קיינמאָל ניט געאַרבייט, מעג ער א וואָך אָדער צוויי אַפּאַרבייטען אומגעשטערט; אויב אָבער ער וויל פאַרבלייבען אויף ווייטער דאַרף ער איינצאָלען צוויי פעניג איינטריט געלט און דערנאָך דאַרף ער פונקט ווי אַלע אַרבייטען פאַר דער ברודערשאַפט. פועלים וואָס וועלען זיך משפט'ן מיט זייערע מייסטערס מוזען צאָלען די אויסגאַבע פון זייערע אייגע־נע קעשענעס און ניט פון דער אַלגעמיינער קאַסע." דאַן קומט ווייטער א פּאַראַגראַף וועגען היילינגע ליכט און נאָכדעם ווערט גע־זאָגט: „די פועלים וואָס צאָלען ניט אָפּ צו די קאַסירער זייערע איינטריט געלדער, אָדער דעם וועכענטליכען אָפּצאָל, האָבען קיין רעכט ניט צו אַרבייטען ביז וואַנען זיי צאָלען אָפּ זייער חוב, אָדער ביז אַן אנדער חשוב'ער פועל צאָלט פאַר זיי ניט אָפּ. אויב אָבער דאָס וועט ניט געטאָן ווערען, דאַן זאָלען זייערע נעמען פאַרשריבען און געלייענט ווערען אויף יעדער פאַסט־טאָג פאַרזאַמלונג פון די פועלים."

„די קאַסירער דאַרפען אָפּגעבען א רעכענונג אויף די פאַרזאַמ־לונגען פון די פועלים און שווערען אז זיי וועלען מער ווי א שילינג פון דער קאַסע ניט נעמען. די קאַסירער פאַרפליכטען זיך אויך, דורך א שבועה, צו איינמאָנען ביי אַלע ברידער זייער וועכענט־ליכע און תענות־טעג אָפּצאָלונגען. אין יעדען תענית־טאָג דאַרף זיין א גאָטעס דינסט און מען זאָל תפלה טאָן פאַר אַלע ברידער און שוועסטער, לעבעדיגע און טויטע."

„אויב, איינער פון די ברידער וועט, חס ושלום. קראַנק ווערען און דאַרפען אָנקומען אין שפּיטאָל, דאַרף מען איהם פון קאַסע אַרויס־געבען טעגליך איין פעניג. אויב א פועל וועט שטאַרבען, זאָל גאָט געבען אז דאָס זאָל ניט טרעפען, אין דעם הויז פון דעם מייסטער אָדער אין אַן אנדער פּלאַץ, אבי נאָר ניט אין שפּיטאָל, דאַרפען די קאַסירער צונויפרופען אַלע פועלים צו דער לויה, מיט

דער ווארנונג צו צאָלען צוויי פעניג קנס אויב מען וועט ניט פאָלגען."

אלע בחורים-וועבער פועלים מוזען פון איצט אָן שטעהן אין דינסט פון דער ברודערשאפט."

די ברודערשאפט איז אלזאָ געווען א מין געמיינשאפטליכע קראנקען- און לויה-קאסע צו וועלכער די פועלים האָבען געמוזט געהערען.

פאר די צעכען און פאר דער שטאָט-פארוואלטונג זיינען אָט די ברודערשאפטען געווען א דאָרן אין אויג. פארניכטען זיי האָט מען ניט געקענט צוליב זייער קירכליכען כאראקטער; אויסער דעם זיינען זיי געוואָרען אלץ נויטיגער און נויטיגער וואס מער עס איז געוואקסען די צאָל פון די פועלים, וואָס האָבען זיך גע-נויטיגט אין קראנקען פארזיכערונג און לויות. איבערטראָגען די דאָזיגע פארזיכערונג אויף די צעכען וואָלט פאר די לעצטע געווען א צו שווערע לאסט. דערפאר איז דער קאמף קעגען די דאָזיגע ברודערשאפטען באשטאנען איבערהויפט אין באגרענעצען, און אונטערוואָרפען זיי אונטער'ן קאָנטראָל פון די צעכען און פון דער אדמיניסטראציע.

גלייכצייטיג מיט די ברודערשאפטען זיינען אנטשטאנען די שפייז-הייזער. יעדער צעך האָט געהאט זיין אייגען „שפייז-הויז". אין זיי איז צוגעגרייט געוואָרען דער קאמף צווישען די צעכען און די פאטריציער; זיי זיינען געווען דער הויפט זאמעל פונקט פון דער דעמאָקראטישער באוועגונג. אין אָנהויב זיינען די פועלים געגאנגען צוזאמען מיט זייערע מייסטערס, אָבער וואָס מער די היפוכים צווישעןביידע זייטען זיינען שארפער געוואָרען, וואָס מער די מייסטערס האָבען אָנגעהויבען קוקען אויף די פועלים פון אויבען ארונטער, אלץ מער האָבען, אמאָל געצוואונגענערהייט, און אמאָל דורך זייער פרייען ווילען די לעצטע זיך אָנגעהויבען אָפּזונדערען פון די ערשטע. און די זעלבע ראָליע וואָס די שפייז-הייזער פון די צעכען האָבען געשפּילט אין דעם קאמף קעגען די פאטריציער, האָבען איצט אָנגעהויבען שפּילען די שפּייז הייזער פון די פועלים אין דעם קאמף קעגען די צעכען. עס איז דערפאר קיין וואונדער ניט, וואָס צום סוף פון מיטעל אלטער איז אָנגעגאנגען א ביטערער

קאמף פאר די שפייז־הייזער. די שטאָטישע אויטאָריטעטן האָבען זיי געוואָלט איינגאַנצען פאַרניכטען. דאָרט וואו דער קאַמף צווישען די צעכען און די פּאַטריציער האָט זיך נאָך געפירט, וואו די פּאַטריציער האָבען נאָך געשפּילט די הויפּט ראָליע אין דעם שטאָט ראַט, זיינען גאַנץ אָפט פאַרווערט געוואָרען אויך די שפּייז־הייזער פון די צעכען. געוויינליך אָבער פלעגען צוגעמאַכט ווערען בלויז די שפּייז הייזער פון די אינדוסטריען, וואָס האָבען נאָך קיין צעך־אָרגאַניזאַציע ניט פאַרמאָגט. אָבער אין 14טען און 15טען יאָהרהונדערט זיינען די שפּייז־הייזער פון די פּועלים אומעטום פאַרווערט געוואָרען.

אין די ווערק פון שמאָלער און בוכער, וועלכע מיר האָבען שוין אַ סך מאָל ציטירט, זיינען דאָ פיל אילוסטראַציעס בנוגע דער באַוועגונג געגען די שפּייז־הייזער אין שטראַסבורג, פראַנקפורט און אַנדערע שטעט.

„אין דעם יאָהר 1421 זיינען אין מיינץ, ווארמס, שפּייער און פראַנקפורט, געמאַכט געוואָרען פּראָבען אויפצולייזען אַלע שפּייז־הייזער פון די לוין אַרבייטער, און די לעצטע זיינען געצוואונגען געוואָרען צו שווערען, אַז זיי וועלען זיך ניט צוזאַמענקומען אויסער פאַר קירכליכע ענינים. אינ׳ם יאָר 1390 און אינ׳ם יאָר 1423 אַז די לוין אַרבייטער פון קאָנסטאַנץ איינגאַנצען פאַרווערט געוואָרען צו פאָרמירען וועלכע עס איז פאַראיינען אָדער ברודערשאַפטען. דאָס זעלבע איז אומעטום געטאָן געוואָרען. דער קולמינאַציאָנס פונקט פון אָט דער גאַנצער באַוועגונג איז דער שטראַסבורגער געזעץ פאַר לוין אַרבייטער, וואָס איז געפּאַסט געוואָרען אין 1465טען יאָר. דער געזעץ איז געווען דער רעזולטאַט פון אַן אָפּמאַך פון פאַרשיידענע שטעט און איז פאַרעפענטליכט געוואָרען ניט בלויז אין שטראַסבורג, נאָר אויך אין פילע אַנדערע שטעט, וואָס האָבען זיך אין דעם דאָזיגען אָפּמאַך באַטייליגט. דער דאָזיגער געזעץ האָט דאָס געדאַרפט איינמאָל פאַר אַלע מאָל מאַכען אַ סוף צו אַלע אומאָרדנונגען.

דער דאָזיגער „געזעץ פאַר לוין־אַרבייטער“, אַ מין „געזעץ געגען סאָציאַליסטען“, וואָס איז אַרויסגעגעבען געוואָרען פון אונזערע אורעלטערן מיט 400 יאָהר צוריק, איז אַזוי באַמערקונגס־

ווערט, אז די וויכטיגסטע טיילען פון איהם וועלען מיר דא אי־בערגעבען. זיי לייענען זיך ווי פאלגט:

„דאס איז די מיינונג פון די דעלעגאטען פון די העכערע און נידעריגערע דייטשע שטעט, וואס זיינען זיך צוזאמענגעקומען מאנטאג, נאכ'ן יובילעאום־זונטאג אין שטראסבורג, כדי צו באַ־שפרעכען די לאגע פון די ארבייטער און פועלים און די אנדערע לוין ארבייטער, און האבען באשלאסען פאלגענדעס:

„ערשטענס, די מייסטערס און די פועלים טארען זיך אין דער צוקונפט ניט פאראייניגען, ניט שאפען קיינע פאראיינען אדער ברודערשאפטען, דארפען ניט געבען קיין געמיינשאפטליכע הבטחות אדער שבועות אהן דער צושטימונג און ערלויבניש פון די מייסטערס און פון שטאט ראט, פון דער שטאט אין וועלכע־זיי וואוינען".

„אויסער דעם דארפען די לוין־ארבייטער, ווענען זיי זאלען ניט דינען, ריטער, דינער אדער שטאט־לייט, אויב זיי וואוינען נאר אין שטאט, ווי אויך די אלע פועלים וואס דינען אין שטאט, שווערען אז זיי וועלען זיך אונטערווארפען דעם בורגעמייסטער און דעם שטאט־ראט, אז זיי וועלען אויספאלגען זייערע אורטיי־לען, און ניט זוכען קיין גערעכטיגקייט ערגעץ אנדערש."

„די פועלים טארען אין דער צוקונפט ניט אפהאלטען אנ־דערע פועלים פון ארבייטען ביי זייערע באלעבאטים, זיי האבען קיין רעכט ניט צו מאכען סטרייקס, ארויסלאזען א שם רע אויף א מייסטער איז שטרענג פארבאטען."

ווייטער ווערט אין דעם זעלבען פאראגראף געפאדערט, אז די פועלים זאלען מיט אלע סכסוכים צווישען זיך גופא, אדער מיט זייערע מייסטערס זיך ווענדען צום געריכט פון די מייס־טערס פון זייער שטאט, און זאלען זיך אונטערווארפען אונטער זייערע אורטיילען; אויסגעשלאסען דערפון זיינען נאר די פא־לען, ווען דער סכסוך געהט אריין אין דער יורידיקציע פון דעם שטאט־ראט. יעדער מייסטער וואס דינגט אן ארבייטער מוז ווענען דעם מעלדען דעם עלטסטען פון צעך ניט שפעטער ווי אין אכט טאג ארום. דער לעצטער דארף נעמען פון דעם אר־בייטער א שבועה, אז ער וועט זיך אונטערווארפען אונטער דעם

אורטייל פון דעם געריכט פון די מייסטערס. א מייסטער וואס מאכט ניט די נויטיגע מעלדונג אין פארלויף פון אכט טאג, צאהלט פינף שילינג א טאג קנס. דאס איז זעהר א ליבליכער אנהויב פון פאליצייאישער אויפזיכט איבער די ארבייטער!

דער נאכפאלגענדער פאראגראף שרייבט פאר, אז אן ארביי־טער אדער אן אנדער באדינער טאר ביי זיך קיין מעסער ניט האבען, סיידען ער געפינט זיך אין וועג.

„נאך דעם ווי די דאזיגע תקנות וועלען פארעפענטליכט ווע־רען טאר קיין מייסטער פון אונזער געגענד ניט צונעמען אלס פועל אדער פאר היימישער ארבייט, א ווערלכען עס איז לוין־אר־בייטער, וואס שטעלט זיך געגען די דאזיגע פונקטען און פארא־גראפען, און וויל זיי ניט אויספאלגען. דער מייסטער וואס וועט דאס ניט אויספאלגען, וועט באצאהלען פיר גולדען קנס." פון די געלט־שטראפען באקומט האלב דער שטאט־ראט און האלב דער צעך.

קיין איינע פון די שטעט, וואס האבען זיך אין דעם אפמאך באטייליגט, קען ניט ענדערען קיינע פון די תקנות אהן דער צו־שטימונג פון די איבעריגע שטעט.

„קיינער פון די וואס דינען אלס לוין־ארבייטער און וואס זיינען ניט קיין בירגער פון דער שטאט שטראסבורג, טאר ניט געהן בייטאכט דורך געהיימע וועגען". פון פסח ביז דעם יום טוב פון מיכאעל טארען די ארבייטער אדער אזוי מענשען וואס האבען ניט קיין בירגער־רעכט אין שטאט, ניט געהן אין גאס נאך צעהן אזייגער אין אווענט. אן אויסנאם ווערט געמאכט בלויז פאר די וואס געהען פאר זייערע באלעבאטים. דער וואס פאלגט דאס ניט אויס ווערט באשטראפט מיט דרייצען שילינג אדער פיר טאג תפיסה אויף ברויט און וואסער.

נאך צען א זייגער אין אווענט טארען די לוין־ארבייטער זיך ניט צוזאמענקלייבען אין די שפייז־הייזער אדער גערטנער. די שטראף איז אין דעם פאל די זעלבע ווי פריהער.

די באלעבאטים טארען ניט עפענען זייערע הייזער און אריינ־לאזען די ארבייטער שפעטער פון דער באשטימטער צייט. אויב זיי טוען דאס, ווערען זיי באשטראפט מיט פינף פונט. „דאס

אָבער דאַרף ניט אָנגעווענדעט ווערען אויף הערען, וואָס דינען ביי ריטער, סוחרים אָדער גלחים.״

אַ לוין־אַרבייטער, וואָס איז איינגעשפּאַרט און וויל ניט אויספאָלגען די דאָזיגע תקנות, קען אָהן אַן ערלויבניש פון שטאָט־ראַט און פון די מייסטערס ניט באַשעפטיגט ווערען פון קיינעם אין שטראַסבורג.

אויסער דעם האָבען זיך אין דעם „געזעץ פאַר לוין אַרביי־טער״ אויך געפונען די פאָלגענדע פיר פונקטען: 1) די לוין־אַרבייטער טאָרען פון איצט און ווייטער ניט האָבען קיין אייגענע שפּייז־הייזער, טאָרען ניט דינגען קיין הייזער אָדער גערטנער, און טאָרען זיך בכלל ניט צוזאַמענקומען אין גאַנצע געזעלשאַפ־טען, אויסער דאַן, ווען דאָס קען בשום אופן ניט זיין געפערליך. 2) דעם צווייטען זונטאָג נאָך יעדען תענית מעגען זיי צוזאַמענ־רופען אַ פאַרזאַמלונג וועגען זייערע ליכט, אָבער אויך בלויז ווען זיי וועלען וועגען דעם פריהער מעלדען דעם עלטסטען פון צעך. דער לעצטער דאַרף אויסקלייבען איינעם אָדער צוויי מייסטערס פון דער זעלבער אינדוסטריע אין וועלכער די לוין־אַרבייטער זיי־נען באַשעפטיגט און דאַרף זיי שיקען אַנוועזענד זיין אויף דער פאַרזאַמלונג. 3) די אַרבייטער דאַרפען מאַכען זייערע לויות אין אַ יום טוב טאָג און ניט אינדערוואָכען. 4) ניט מער ווי דריי לוין־אַרבייטער קאָנען אומבאַשטראָפט טראָגען די זעלבע היטלען, רעק, הויזען אָדער אויסצייכנונגען.

אויף דעם אופן זיינען די שפּייז־הייזער און אַזוי גוט ווי יעדע אַנדערע פאַראייניגונג פון לוין־אַרבייטער פאָלשטענדיג פאַר־ווערט געוואָרען. בלויז קירכליכע פאַראיינען (וואַרשיינליך ניט בלויז „צוליב ליכט אַליין, נאָר אויך צוליב געגענזייטיגער שטיצע״) זיינען געבליבען ערלויבט. זיי זיינען אָבער געווען אונטער׳ן קאָנטראָל פון די מייסטערס.

פונדעסטוועגען זיינען שוין די לעצטע פיר פונקטען ניטאָ אין דעם „געזעץ פאַר לוין־אַרבייטער״ פון 1473טען יאָר, הגם בכלל אונטערשיידט ער זיך גאַנץ ווייניג פון דעם פריהערדיגען, פון 1465טען יאָר. די פריהער געבראַכטע תקנות זיינען רעדאַ־גירט געוואָרען אין דעם יאָר 1473, זיי זיינען פאַרהיט געוואָרען אין

די ביכער פון די אויפקויפער פון דעם יאָר 1551 (דער אָריגינאַל ווערט געבראַכט פון שמאָלער׳ן אין דעם אויבען ציטירטען ווערק אויף ז. 208 און ווייטער), הייסט דאָס אַז שוין אין אכט יאָר אַרום איז מען געצוואונגען געווען די שטרענגסטע פונקטען פון אָט דעם „געזעץ געגען סאָציאַליסטען" אָפּשאַפען.

און אַזוי איז דאָס פאָרגעקומען אומעטום. אַרום דעם יאָר 1400 האָט דער שטאָט־ראַט פון פראַנקפורט פאַרווערט די טאָג־אַרבייטער און די פועלים צו האָבען זייערע שפּייז־הייזער. ווער עס האָט, להפוך צו דעם געזעץ, פאַרדונגען זיי אַ הויז אָדער אַ צימער פאַר אַ שפּייז־הויז, האָט געדאַרפט צאָלען אַ גרויסען שטראָף: אַ גולדען אַ טאָג.

דער חרם אָבער האָט ווייניג וואָס געווירקט. אין דעם 15טען י. ה. זעהען מיר ווי די פועלים רוקען זיך אומעטום אַלץ מער און מער אַרויס צום פראָנט, און אַז די געזעצען וואָס זיינען געמאַכט געוואָרען זיי צו באַשרענקען פאַלען איינס נאָכ׳ן צווייטען. די פועלים דערשלאָגען זיך דערצו, אַז זייערע פאַראיינען זאָלען אַנ־ערקענט ווערען, דער אַריינטריט אין די פאַראיינען ווערט אַ גע־צוואונגענער. זיי הויבען אָן ווערען אַ כח. צום סוף פון דעם יאָרהונדערט פאַרנעמען שוין די פועלים אַ חשוב׳ען פּלאַץ און זייערע אָרגאַניזאַציעס באַקומען אַ גרויסע באַדייטונג. דער כאַ־ראַקטער אָבער פון די צעך־אָרגאַניזאַציעס, ביים סוף פון מי־טעלאַלטער, ענדערט זיך, אויב מען זאָל זיי באַטראַכ־טען ניט אַלס צושטאַנד וואָס איז דער רעזולטאַט פון דעם מיטעלאַלטערליכען „גייסט", נאָר אַלס רעזולטאַט פון קאַמף. די מערסטע קולטור־היסטאָריקער שטעהען אויף דעם ערשטען שטאַנדפּונקט. דאָס וואָס איז ביים שלום פון אַ וועלכער עס איז עפּאָכע דער רעזולטאַט פון אַ לאַנגען און פאַר־ביטערטען קאַמף, שרייבען זיי צו אַלס איינענשאַפט צו דער גאַנ־צער עפּאָכע.

די אַלע פראַגען צו דערשטיקען די פועלים־אָרגאַניזאַציעס האָבען זיך ניט איינגעגעבען, איבערהויפּט דערפאַר ווייל די אָר־גאַניזאַציעס זיינען געווען נויטיגע, ווייל זייער באַדייטונג אין דעם פּראָדוקציאָנס־אופן פון שטאָט איז געוואַקסען. די אינדוס־

טריעלע ארבייט איז ניט נאָר געוואָרען דער הויפּט־קוואַל פון חיונה אין די מערסטע שטעט, נאָר אפילו אין איר גופא האָבען די פּועלים אַ דאַנק זייער גרויסער צאָל באַקומען אַ גרעסערע באַדייטונג פון די מייסטערס. די אויפּבליהענדע שטעט זיינען אַלץ מער און מער געוואָרען אָפּהענגיג פון די לוין־ארבייטער. אויב זיי האָבען ערגעץ וואו אוועקגעלעגט די ארבייט, אָדער זיינען בכלל אוועקגעגאַנגען, איז געווען אַ געפאַר אַז די גאַנצע אינ־דוסטריע זאָל אונטערגעהן, דערצו נאָך זיינען די באַדינגונגען פון יענער צייט זעהר גינסטיג געווען פאַר דער שאַפונג פון אַ שטאַרקער אחדות צווישען די פּועלים. לויט בוכער'ען, איז די באַפעלקערונג פון פראַנקפורט אין דעם יאָר 1440 באַשטאַנען פון 8,000 מענשען. און נירענבערג זיינען אין 1440 געווען 20,000 מענשען (בוכער, אויבען ציטירטער בוך, ז. 196—34). די צאָל פון די פּועלים האָט דערגרייכט ביז 10% פון דער גאַנ־צער באַפעלקערונג. (לאַמפּרעכט, ז. 407).

עס איז נאַטירליך אַז זייענדיג אַ קליינע צאָל האָבען די ארבייטער פון איין און דער זעלבער אינדוסטריע געקענט איינער דעם צווייטען, די באַציהונגען צווישען זיי זיינען נאָך לייכטער געמאַכט געוואָרען וואָס די ארבייטס־פלעצער פלעגען זיך געפינען אויף די זעלבע גאַסען. אויסער דעם איז נאָך אין דעם 15טען און 16טען י. ה. ניט געווען די ליבליכע מדה אָפּצוטיילען די אר־בייטער פון דער אויסערליכער וועלט, האַלטענדיג זיי ווי ארעס־טאַנטען אין פאַבריקען מיט אייזערנע גראַטעס און פאַרשמירטע פענסטער. עס איז דאַן ניט נויטיג געווען ניט דאָס גע־ריקטע וואָרט, און ניט קיין פאַרזאַמלונגען כדי זיך צוזאַמענרעדען ווי אַזוי צו האַנדלען. וועה וואָלט געווען יענעם וואָס וואָלט ניט געווען סאָלידאַריש מיט אַלע אַנדערע! זיין לעבען וואָלט אימער געווען פאַרביטערט. אין יענער צייט איז יעדער ארבייטער, ניט נאָר ביי דער ארבייט, נאָר אויך אין געזעלשאַפטליכע לעבען בסדר אָפּהענגיג געווען פון זיינע חברים־ארבייטער.

די געווענהייט צו וואַנדערען האָט די פּועלים געמאַכט באַוועג־ליכער איידער די מייסטערס, און דאָס האָט אויך געפירט צו דער אַנשטעהונג פון ענג־צוזאַמענגעבונדענע ארגאַניזאַציעס פון

פועלים פון פארשיידענע שטעט. קיין סטרייק האט אין יענער צייט נים געקענט געבראכען ווערען דורך ברעננען סטרייק־ברע־כער פון אן אנדער שטאט. אט ווי אזוי שמאלער דאגה'ט וועגען דעם: „פאר דער מאראלישער (!) און זאכליכער לאגע פון די פועלים ארגאניזאציעס איז דער פאקט וואס די מערסטע פון זייערע מיטגלידער זיינען ניט געווען קיין שטאטישע איינוואוינער, געווען גאנץ נוצליך. דאס האט פארגרעסערט דעם לייכטזין, אומפאראנטוואָרטליכקייט און הפקרות, און געשטעלט זיי העכער פאר די מייסטערס. די לעצטע זיינען געווען צוגעבונדען צו זייערע וואוין־ערטער. אפילו דארט וואו עס זיינען יא געווען פאראייניגונגען צווישען די הויפט צעכען האבען זיי זיך בלויז מיט גרוים מיה און זעהר לאנגזאם געקענט פארשטענדיגען מיט זייערע חברים פון אנדערע שטעט. די פועלים אבער האבען כסדר און אומעטום געהאט פאראיינען און געשיקט איינס דעם צווייטען אפט ידיעות. זיי האבען זיך ניט געפיהלט אלס איינוואוינער פון שטאט אין וועלכער זיי האבען געוואוינט. פארברענגענדיג פיל יארען אין וואנדערען, איז זיי לייכט געווען ביי דער ערשטער געלעגענהייט צו געהן ווייטער. ווען עס איז געקומען צו א סכסוך צווישען זיי און די מייסטערס, פלעגען זיי ניט לאנג טראכטען און מיט געזאנג און פייפעריי אוועקגעהן אין אן אנדער שטאט. דארט פלעגען זיי זיך ארומדרעהען לעדיג, און ווען זיי פלעגען שליסען שלום מיט דער שטאט פון וואנען זיי זיינען אוועק, פלעגען זיי פאדערען מען זאל זיי באצאלען פאר דער צייט. א דאנק זייער בעסערער ארגאניזאציע און דעם גייסט פון קאאפעראציע, וואס איז ביי די פועלים געווען פיל העכער אנטוויקעלט, האבען זיי געמאכט אוממעגליך א שטארקען צופלוס פון ארבייטער, וואס דאס וואלט געקענט העלפען די מייסטערס". (שמאלער, דאס בראנדענבורגישע פרייסישע איננגסוועזען, ב. 1 ז. 79).

אויסער דעם זיינען זיי גאנץ זעלטען געווען באלעסטיגט פון ווייבער און קינדער. פארהייראטע פועלים זיינען געווען אן אויסנאם, אין מאנכע פלעצער זיינען אזעלכע בכלל ניט געווען. די פועלים האבען דאך געהערט צו דער מייסטער משפחה, און

די לעצטע האָבען געדענקט אַז עס וועט לייכטער זיין אויסצי־איבען אויף זיי א „פאַטערליכען" איינפלוס און האַלטען זיי וואָס ווייטער פון דעם שפּייז־הויז, ווען זיי וועלען ניט זיין פאַרהיי־ראַט, מען וועט זיי טאַקי מער קאָנען עקספּלואַטירען, געבען ער־גערע עסען, און דערפאַר פלעגען די מייסטערס ווי ווייט מעגליך אָפּהאַלטען די פועלים פון חתונה האָבען.

אָבער טאַקי דערפאַר וואָס זיי זיינען געווען בחורים, האָבען די פועלים באַקומען א מערקווירדיגע ווידערשטאַנדס קראַפט. דער פאַקט וואָס זיי האָבען ניט געהאַט קיין פאַמיליעס האָט, וואַרשיינ־ליך, מער געהאָלפען זיי צו געווינען אָט די פאַרצוגען וואָס מיר האָבען אויבען ציטירט פון שמאָלער'ען, זייער איינגעשפּאַרטקייט, חוצפּה און גלויבען אין זיך זעלבסט.

אויף וויפיל שווערער עס איז דער קאַמף פון דעם מאָדער־נעם פּראָלעטאַריאַט! ביי יעדען סטרייק, אין יעדען וואַל־קאַמף, אַלע מאָל ווען ער נעמט אויף זיך א פּערזענליכע פאַראַנטוואָרט־ליכקייט, ליידען זיין פרוי און קינדער צוזאַמען מיט איהם. אין די קליינע שטעטלעך, וואו די אַרבייטער קאָנען גאַנץ לייכט, אָהן דער הילף פון דער פּרעסע און פאַרזאַמלונגען, זיך צוזאַמענרעדען, ווערען זיי די שקלאַפען פון זייערע אַרבייט־געבער א דאַנק זייער זאָרג פאַר דער ווייב און קינדער. אין די גרויסע שטעט קאָנען די אַרבייטער ניט איינער דעם צווייטען. כדי צו קומען צו א פאַרשטענדניש צווישען זיך מוזען זיי אָנקומען צו דעם געדרוק־טען וואָרט, צו גרויסע פאַרזאַמלונגען און פאַראייניגען. היינט איז שוין ניט גענוג דאָס מינדליכע און פּערזענליכע צוזאַמענרעדען זיך, כדי צו שאַפען אָט די אחדות, וואָס איז אינ'ם קאַמף קעגען דעם צענ־טראַליזירטען און מעכטיגען קאַפּיטאַל פיל נויטיגער, ווי אַמאָל אין דעם קאַמף קעגען די קליינע מייסטערס. עס איז דערפאַר קיין וואונדער ניט, וואָס דער עקאָנאָמישער קאַמף פון די אַרביי־טער נעמט אַלץ מער און מער אָן א פּאָליטישען כאַראַקטער, וואָס פרייהייט מיינט פאַר זיי ברויט, וואָס דער, וועלכער נעמט ביי זיי אוועק זייערע פּאָליטישע רעכט, נעמט אויך אוועק זייער ברויט, און וואָס די אומשטאַנדען טרייבען זיי אומעטום אויסצוברייטען זייער קאַמף פאַר העכערע שכירות און א קירצערען אַרבייטס־

טאָג, אין א קאמף פאר דער פארבאפונג פון דער פּאָליטישער מאכט.

ביי די פּועלים פון׳ם סוף פון מיטעל־אלטער ביז אונזערע טעג, געפינען מיר ניט קיין באזונדערע פּאָליטישע טענדענצען. זיי זיינען אינגאנצען געווען פארטאָן מיט זייערע אינדוסטריעלע אָרגאניזאציעס, דורך וועלכע זיי האָבען דערגרייכט גרויסע רעזולטאטען, און האָבען פאר זיך ערוואָרבען אזעלכע פּאָזיציעס, וועלכע היינט, ביי די ברייטסטע פּאָליטישע רעכט, קאָנען בלויז געציילטע ארבייטער אָרגאניזאציעס דערגרייכען, און דאָס אויך בלויז צייטווייליג. עס פארשטעהט זיך, אז נ״ט פאר אלע ארבייטער און ניט פאר אלע אינדוסטריעס זיינען די אומשטאנ־דען געווען גלייך גינסטיג. עס זיינען געווען שוואכע און שטארקע, אָרגאניזאציעס וואָס האָבען קיין שום איינפלוס ניט געהאט, און אָרגאניזאציעס מעכטיגע. די ארבייטער, וועלכע מען האָט לייכט געקאָנט פארבייטען אויף אנדערע, האָבען בכלל קיין אָרגאניזאציע ניט געהאט און זיינען געווען אינגאנצען אָנגעוויזען אויפ׳ן גוטען ווילען פון די עקספּלואטאטאָרען. ביי זיי איז ניט געווען קיין „קאָאָפּעראטיווער גייסט״ און ניט קיין „אידעע פון ליבע צום נאָהענ־טען״, וועלכע זיינען כלומר׳שט געווען אזוי שטארק פארשפּרייט אין מיטעל־אלטער.

עס פלעגט אפילו טרעפען, אז ארבייטער אָרגאניזאציעס, וואָס זיינען אנשטאנען אין 13טען און 14טען י. ה. פלעגען זיך פאנאנדערפאלען. דאָס פלעגט זיין איבערהויפּט דער שיקזאל פון די ניט־געשולטע ארבייטער, די טאָג־ארבייטער. זייערע אָרגאניזאציעס פלעגען ניט קאָנען אויסהאלטען די קאָנקורענץ פון דעם דאָרף, פון וואנען גרויסע צאָלען פון אזעלכע ארבייטער פלע־גען כסדר צוקומען. דערצו האָט, ווארשיינליך מיטגעהאָלפען דאָס פאלען פון דער ערד־ארבייט אין דאָרף. אָפט האָבען אויך די ניט ערד־ארבייטענדע טאָג־ארבייט געהאט דעם זעלבען מזל. אזוי צ. ב. ש. האָבען די בוי ארבייטער פון פראנקפורט אם ענדע פון 14טען י. ה. (1387) געהאט אַן אָרגאניזאציע, אויך האָבען נאָך דאַן עקזיסטירט די וויין ארבייטער און די טרעגער ארגאניזא־ציעס. אָבער גלייכצייטיג זיינען שוין אויך דאָ אוביייטער פון

דעם זעלבען פאך, וואָס געהערען ניט צו דער אָרגאניזאציע. אזעלכע זיינען דאן פאראן 16 וויין ארבייטער, 4 טרעגער, 10 זעגער און 6 שלוחים. אין 1440טען יאָהר עקזיסטירט שוין ניט מער אינגאנצען דער צעך פון די בוי ארבייטער, און דער צעך פון די טרעגער עקזיסטירט בלויז ביז דעם ערשטען העלפט פון 16טען י. ה. אָבער די וואָס געהערען ניט צום צעך באַקומען שוין דאן אַלץ מער און מער איינפלוס.

די דאָזיגע שטאָטישע פּראָלעטאריער וואָס האָבען קיינמאָל קיין אָרגאניזאציע ניט געהאט, אָדער וואָס האָבען איהר פאַרלאָרען, זיינען געפאַלען אַלץ נידעריגער און נידעריגער, ניט זעלטען טאקי אבסאלוט, אָבער כסדר פארהעלטניסמעסיג, אין פארגלייך מיט די ארגאַניזירטע פועלים. דער אָפּגרונט צווישען די ערשטע און די לעצטע איז געוואָרען אַלע מאָל אַלץ ברייטער און טיפער.

5. די שטאָטישע ארבייטער־אַריסטאָקראַטיע.

וואָס גרעסער עס זיינען געווען די ערפאָלגען פון די אָרגאַניזירטע פועלים, אַלץ מער האָבען זיי זיך געפיהלט אַלס א פּריווילעגירטער קלאַס, אַלס אריסטאָקראַטען, וואָס האָבען זיך באַצויגען מיט אזא פאראכטונג צו די פּראָלעטאריער, וועלכע זיינען געשטאַנען נידעריגער פון זיי, צו די „געמיינע מענשען", ווי די מייסטערס גופא. דער פועל, וואָס האָט מיטגעבראַכט אין שפּייז־הויז „געמיינע מענשען", איז באַשטראָפט געוואָרען. מיר האָבען שוין פריהער באמערקט וועמען מען האָט געמיינט מיט אָט די ווערטער. ס'איז באַלד געוואָרען א בזיון ביי די אָרגאַניזירטע ארבייטער זיך צו רופען מיט'ן זעלביגען נאָמען, ווי די איבריגע פּראָלעטאריער. אין דער צווייטער האַלב פונ'ם 15טען י. ה. זעהען מיר, אז זיי זאָגען זיך אומעטום אָפּ מיט ענטריסטונג פונ'ם נאָמען „פועל" און פאָדערען, מען זאָל זיי רופען „אונטערמייסטערס". אייניגע הערען זעהען אין דעם דאָס אויפוואַכען „פונ'ם דעמאָקראַטישען גייסט", א פארזוך אוועקצושטעלען זיך אין סאָציאַלען הינזיכט אויף דעם זעלביגען שטאַפּעל מיט די מייסטערס אָדער, לכל הפחות, צו זיי זיך דערנעהנטערען. מיר זיינען מיט זיי ניט איינשטימיג. דוקא, כל זמן די לוין־ארבייטער האָבען זיך גערופען פועלים, זיינען זיי סאָציאַל געשטאַנען א סך נעהנטער צו די מייסטערס, ווי בעת זיי זיי־

נען געוואָרען „אונטער־מייסטער". אמת, איצטער האָבען זיי זיך ערהויבען העכער פון די פּועלים און פּראָלעטאַריער, אָבער ניט אַזוי שנעל, ווי די מייסטערס, וועלכע זיינען געוואָרען זייערע עקספּלואַ־טאַטאָרס און הערשער. נאָך אינ'ם 14טען י. ה. האָבען די פּועלים געטרונקען אין איין שפּייז־הויז מיט די מייסטערס. אָבער שוין אינ'ם 15טען י. ה. האָבען די מייסטערס זיך געשעמט צו זיצען ביי איין טיש מיט די פּועלים. מען האָט זיי פאַריאָגט פון די שפּייז־הייזער, פאַר וועלכע זיי האָבען געמוזט פירען אַ לאַנגיאָריגען קאַמף. און אונטער אַזעלכע באַדינגונגען האָט זיי נאָך געקאָנט אריין אין קאָפּ צו פיהלען זיך מער גלייכבארעכטיגט מיט די מייסטערס, ווי פריהער!

ניין, זיי האָבען זיך געשעמט צוזאמענמישען מיט אַנדערע פּועלים, וועלכע האָבען ניט נאָר קיין אַנטייל ניט גענומען אין דער אַלגעמיינער אויפהויבונג, נאָר וועלכע האָבען זיך זעהר אָפט אַראָפּ־געלאָזט פיל נידעריגער. אין דער הייגטיגער צייט קען מען אַזאַ פּוסטע גאווה נאָר באַגעגענען אין יענע צווייגען פון דער אינדוסטריע, וואו די אַרבייטער האָבען, אַ דאַנק זייערע פּראָפעסיאָנעלע פאַראיי־נען, זיך ערוואָרבען ספּעציעלע פּריווילעגיעס. געוועהנליך, זיינען דאָס קוואַליפיצירטע אַרבייטער, וועמען ניט די מאַשינען, ניט די פרויען־אַרבייט האָבען נאָך ביז איצטער מיט זייער קאָנקורענץ ניט געבראַכט קיין שאָדען. נאָך גאָר ניט לאַנג צוריק האָבען אונזערע זעצער, למשל, זיך באַליידיגט ווען מען האָט זיי גערופען אַרבײ־טער. זיי האָבען זיך אַליין גערעכענט . . . פאַר „קינסטלער".

וואָס מער נוצען די אינדוסטריעלע פאַראיינען פון די פּועלים אין פאַרשידענע פאַכען האָבען געבראַכט, אַלץ שמעלער איז גע־וואָרען דער האָריזאָנט פון זייערע מיטגלידער. זייער איינציגער ציל איז געוואָרען צו מאַכען זייער פאַראיין אַלץ שטאַרקער און מעכטי־גער ניט נאָר אין באַצוג צו די מייסטערס, נאָר אויך אין באַצוג צו די פּועלים פון אַנדערע פאַכען. זייער אָרגאַניזאַציע האָט ענט־וויקעלט ניט קיין קלאַסען־באַוואוסטזיין, נאָר עפּעס אַ שמאָלען פאַכאָוועז גייסט, אַ קליינליכע אייפערזוכט און פּוסטע גאווה.

לכתחילה פלעגט מען אין די פּועלים־פאַראיינען אויך אריינ־נעמען אַרבייטער פון אַנדערע פאַכען, אפילו מענשען פון אַנדערע

שטאַנדען, וועלכע האָבען נאָר סימפּאַטיזירט מיט די פּועלים. שפּע־טער האָט מען אָט די פּראַקטיק אויפגעגעבען. אַזוי, למשל, האָט מען אין דער ברודערשאַפט פון די שלאָסער־פּועלים אין פראַנקפורט אריינגענומען:

פונ'ם יאָר 1402 ביז'ן יאָר 1471 — 1,096 מיטגלידער, פון זיי זיינען 27 פּועלים.

פונ'ם יאָר 1472 ביז'ן יאָר 1524 — 1,794 מיטגלידער, פון זיי זיינען 6 פּועלים.

פונ'ם יאָר 1402 ביז'ן יאָר 1471 — 35 פּועלים פון ניט־מעטאַל־פאַכען.

פונ'ם יאָר 1472 ביז'ן יאָר 1496 — 6 פּועלים פון ניט־מע־טאַל־פאַכען.

פונ'ם יאָר 1496 האָט מען בכלל אויפגעהערט אריינגעמען פּועלים, וואָס האָבען געאַרבייט אין דער ניט־מעטאַל פּראָדוקציע. אָט די סטאַטיסטיק קען מען אפילו דערקלערען דערמיט, וואָס צו־זאַמען מיט דער שלאָסער־ברודערשאַפט האָבען זיך פאָרמירט אויך אַנדערע פאַראיינען, אַזוי אַז די פרעמדע פּועלים האָבען זיך שוין ניט גענויטיגט אין דער שטיצע פון דער שלאָסער אָרגאַניזאַציע. אָבער די צאָלרייכע קריגערייען צווישען זיי ציינען באַשיינפּערליך ווי הויך עס האָט געשטיגען די קליינליכע קאָנקורענץ צווישען די פאַרשידענע פאַראיינען. דעמאָלט איז שוין שווער געווען צו גע־פינען א מעהר סענטימענטאַלען געפיהל ווי די „פאַכען עהרע". זי איז געווען אַזוי איידעל און ברוכיג, ווי למשל, אין אונזער צייט די עהרע פון אַן אָפיציער אָדער אַ סטודענט פון אַן אוניווערזיטעט־קאָרפּאָראַציע. די אורזאַכע פון אָט דער סענטימענטאַליטעט איז ניט געווען דער הויך־ענטוויקעלטער געפיהל פון עהרע, נאָר דער צופיל ענטוויקעלטער געפיהל פון זעלבסט־נאַרעריי.

דער אַרויסרוף, וואָס די לייפּציגער שוסטער פּועלים האָבען אינ'ם יאָר 1471 געשיקט דעם דאָרטיגען אוניווערזיטעט כדי צו פאַר־טיידיגען די באַליידיגטע פאַכען־עהרע איז גוט באַוואוסט. אַזעלכע געוואַגטע זיינען געווען די בעקער און די דינער פון דעם מאַרק־גראַף יאַקאָב באַדענסקי, וועלכע האָבען אינ'ם יאָר 1470 אַרויסגע־שיקט אַן אויפפאָדערונג צו די קייזערליכע שטעט רייטלינג און עס־

לינגען. אינ'ם יאָר 1477 האָט פאַסירט נאָך שענערס: דער קוכער פונ'ם הער פאַן עפשטיין פון מאַנצענבערג מיט זיינע אַרויסהעלפערס האָבען געשיקט אַן אַרויסרוף דעם גראַף זאַלמסקי'ן. אַ קאַמף פון די אַרבייטער צווישען זיך איז שוין פאַרגעקומען אינ'ם 14טען י.ה. אַזוי, למשל, האָט אינ'ם יאָר 1350 פאַסירט אין שטראַסבורג צווישען די פועלים וואָל־וועבער און די פועלים וואָל־קעמער, צווישען די ערשטע און די פועלים לייווענט וועבער. נאָר עקשנות'דיגער פון אַלע זיינען, וואַרשיינליך, געווען די בעקער־פועלים פון דער שטאָט קאָלמאַר: זיי האָבען אינ'ם יאָר 1495 אַרויסגערופען אַ סטרייק צוליב דעם, וואָס דער שטאָט־ראַט האָט ערלויבט אַנדערע געזעלשאַפטען וועלכע האָבען געהאַט פונקט אַזעלכע טייערע ליכט, ווי זיי, צו געהען, אינ'ם טאָג, וואָס מען האָט איבערגעטראָגען דעם טויטען־לייל׳אך (פון קריס־טוס'ען) נעבען זיי מיט הייליגע מתנות. דער סטרייק האָט גע־דויערט צען יאָר, ביז די בעקער האָבען ניט באַזיגט די שטאָט און די חברים פועלים. ענליכע פאַלען קען מען אָנווייזען אין די טוי־זענטער.

צוליב אָט דער גייסטיגער באַגרענעצטקייט, האָט דער אַנטאַ־גאָניזם צווישען די פועלים און מייסטערס און דער קאַמף, וואָס האָט פון איס געשטאַמט, ניט קוקענדיג אויף זיין פאַרביטערטקייט און אומאויפהערליכקייט, ניט געקענט באַשאַפען קיין איינהייטלי־כע אַרבייטער באַוועגונג, און אויך קיין שטרעבונגען צו איבערבויען די געזעלשאַפט. דוקא אין די שטאַרקסטע אַרבייטער אָרגאַניזאַ־ציעס האָט זיך ניט נאָר ניט אַנטוויקעלט דער געפיהל פון אחדות מיט אַנדערע אַרבייטער, דער קלאַסען־באַוואוסטזיין, נאָר אדרבא, אין זיי האָט זיך באַוויזען אַ ווידערשפרוך, פון איין זייט, צו די אַנדערע אָרגאַניזאַציעס, וואָס האָבען זיך געהאַלטען אין אַנטוויק־לען, וועמעס ערפאָלגען עס האָבען דערוועקט צו זיך קנאה, און פון דער צווייטער זייט, צו דעם וואַקסענדען פּראָלעטאַריאַט, וואָס האָט זיך ניט געקענט אָרגאַניזירען און וואָס איז אַלץ טיפער געזונקען אין נויט און אין אָרימקייט. נאָר די קאַפּיטאַליסטישע אינדוס־טריע האָט געפיהרט צום אונטערגאַנג פון די אָרגאַניזאַציעס פון די פועלים, זיי דערנידעריגט אין סאָציאַלען הינזיכט און זיי אַוועק־געשטעלט אויף איין ברעט מיט די איבעריגע פּראָלעטאַריער. פאָלג־

זיך האָט נאָר דער קאַפּיטאַליסטישער פּראָדוקציאָנס־אופן צוגעגרייט דעם באָדען פאַר אַן איינהייטליכען קלאַסען־באַוואוסטזיין פון דעם גאַנצען ארבייטער־קלאַס. אויב דער דאָזיגער פּראָדוקציאָנס־אופן פיהרט אַמאָל דאָ אָדער דאָרט צו דער אַנטשטעהונג פון אַ נייער ארבייטער אַריסטאָקראַטיע, איז דאָס אויך ניט אויף לאַנג. צווי־שען די גרעסטע ענדערונגען וואָס אָט דער פּראָדוקציאָנס אופן גרייט צו אין היינטיגער צייט, איז די פאַרניכטונג פון דעם אַריסטאָקראַטי־שען שיכט פון די אינטעליגענטע ארבייטער, די אויסגלייכונג פון גייסטיגער אַרבייט מיט פיזישער. דאָס איז אַזא גוואַלדיגע און אומ־געוועהנליכע איבערקערעניש, אַז זי איז עד היום פאַררעכענט ביי אַ סך קלוגע מענשען אַלס אַן אומזיניגע אוטאָפּיע, הגם זי האָט זיך שוין אָנגעפאַנגען פאַר זייערע אויגען.

די האַנטווערק־פּראָדוקציע פון מיטעל־אַלטער האָט ניט גע־האַט אַזא רעוואָלוציאָנערען כאַראַקטער. די אָרגאַניזירטע פּועלים זיינען געווען אַן אומרוהיגער און היציגער עלעמענט, האָבען גע־קאָנט האַלטען אַ ביקס אין דער האַנט, פלעגען אייפערזיכטיג אָפּ־היטען זייערע רעכט און די צעך־עהרע. זיי זיינען מער פון די היינטיגע ארבייטער געניינגט געווען צו דערשלאָגען זיך צו זייערע רעכט דורכ׳ן סטרייק, דורך אומאָרדנונגען, און אַ נויט אפילו דורך דער מאַכט פון געווער.

זייער אויפפירונג איז געווען אַ סך „ראַדיקאַלער״ פון דער אויפ־פירונג פונ׳ם מאָדערנעם פּראָלעטאַריאַט. די מערסטע פון אונזערע אַנאַרכיסטען זיינען אמת׳ע לעמעלאַך אין פאַרגלייך מיט די חוצפה׳־דיגע און לייכטזיניגע פּועלים ביים סוף פון מיטעל־אַלטער. נאָר דאָס באַריהרט נאָר זייער אויסערליכע אויפפירונג. זייערע שטרע־בונגען האָבען געהאַט אַ סך אַ מעסיגערען כאַראַקטער. „דער פרייער מאָנטאָג״ איז, וואַרשיינליך, געווען די ראַדיקאַלסטע פאָדערונג פון די פּועלים. און זיי האָבען טאַקע ניט געהאַט צוליב וואָס צו שטרע־בען אַרונטערצואוואַרפען די געזעלשאַפט, וואו זיי אַליין זיינען גע־ווען צווישען די פּריוויליגירטע, וואו זיי פלעגען קריגען אַ גאַנץ פיי־נעם חלק, הגם ניט אַזוי גרויס ווי דער חלק פון די מייסטערס, סוחרים און פירשטען. אמת זייער חלק איז געוואָרען אַלץ קלענער אין פאַרגלייך מיט׳ן חלק פון די לעצטע; זיי האָבען געפירט אַ

ביטערען קאמף פאר דער פארגרעסערונג פון זייער חלק, אבער זיי זיינען קיינמאל ניט ארויסגעטראטען געגען דער געזעלשאפט, וואס האט זיי ארומגערינגעלט. אין א רעוואלוציאנערער עפאכע זיינען זיי, אמת, צוגעשטאנען צו אנדערע, מער ראדיקאלע עלעמענטען. אבער די צעך־מייסטערס האבען דאך אויך געטאן דאס זעלביגע, בעת זיי האבען געקעמפט געגען די „ערהאבענע" שטאטישע קהילות און סוחרים. אבער סיי די מייסטערס, סיי די פועלים זיינען געווען אלץ איינס ניט קיין זיכערער עלעמענט, זיי האבען קיין אויסדויער ניט געהאט. ביים ערשטען אפהאלט, ביים ערשטען מיספאלג האבען זיי זיך אפגעזאגט פון דעם אויפשטאנד, וועמעס צילען עס זיינען זיי לכתחילה ניט געווען גאר נאהענט. דעם אויפשטאנד פלעגען זיי וועלען נאר אויסנוצען פאר זייערע פריוואטע צייטווייליגע אינטערעסען. דאס איז אויך געווען איינע פון די אורזאכען פאר־וואס די רעוואלוציאנערע באוועגונג פונ'ם יאר 1525 איז אזוי שנעל צופאלען געווארען.

דער ציל פון די פועלים־פארזאיינען ביים סוף פון מיטעל־אלטער איז ניט געווען קיין נייע געזעלשאפט, קיין סאציאלער אידעאל.

דריטער קאַפּיטעל.

קאַפּיטאַל און אַרבייט אין דער מינען־אינדוסטריע.

1. מאַרקגענאָסענשאַפט און בערגרעכט.

אין אַלטערטום זיינען די מינען־אַרבייטער געווען, אויף ווי־פיל אונז איז באַוואוסט, אָהן אַ אויסנאַם, שקלאַפען אָדער פאַרברעכער, וואָס האָבען געדאַרפט אָפּקומען זייער שטראָף. אין מיטעלאַלטער זיינען זיי געווען *פרייע* מענשען. אין אָנפאַנג זיינען זיי אויך געווען *מאַרק־גענאָסען*.

מיר האָבען שוין אָנגעוויזען אויף דעם, אז דער שטח פון יעדער מאַרקגענאָסענשאַפט פלעגט פאַנאַנדערפאַלען אין צוויי טיילען, אין דעם *געטיילטען* און *אומגעטיילטען* מאַרק.

יעדע משפחה פון דער מאַרקגענאָסענשאַפט האָט באַקומען אין דאָרף אַ שטיק לאַנד, אויף וועלכען ס'איז געשטאַנען איר הויף (אַ וואוינהויז מיט די איבעריגע געביידעס, אין וועלכע אַ ווירטשאַפט נויטיגט זיך און אַ גאָרטען) *אַלס פּריוואַט אייגענטום*. דאָס אקער־לאַנד איז אויך אָפּגעזונדערט געוואָרען פון דעם בשותפות'דיגען מאַרק און פאַרטיילט געוואָרען צו איינצעלנע משפחות לויט באַשימטע כללים.

דאָס פיטערונגס־פּלאַץ, דער וואַלד, די וואַסער און די וועגען זיינען געבליבען בשותפות'דיג אייגענטום און האָבען געבילדעט דעם אומגעטיילטען פעלד־מאַרק; זיין שטח ווערט אָבער מיט דער צייט פאַרקלענערט, טיילווייז צוליב דעם, וואָס די באַפעלקערונג האָט זיך פאַרמערט — און דאָס האָט געפירט צו דער גריגדונג פון נייע דערפער, פאַר וועלכע מען האָט געמוזט אויס־

טיילען נייע פעלד־מארקען פון דעם בשותפות׳דיגען מארק, — און טיילווייז צוליב דעם, וואָס די יאַגד און די פיה־צוכט ווערען וואָס אמאָל מער ארויסגעשטופּט דורך דעם אַקערבוי—און דאָס פּירט צום אויסשפּרייטען דעם פּארטיילטען פעלדמארק אויפ׳ן חשבון פון דעם אומגעטיילטען מארק.

פּונקט אַזוי ווי דער חלק פון יעדען מיטגליד אין דעם פּאַר־טיילטען מארק איז פון אָנפאַנג אָן געווען גלייך גרויס, אַזוי איז אויך גלייך גרויס געווען זיין רעכט זיך צו באַנוצען מיט דעם בשותפות׳דיגען מארק. דער אופן אָבער פון דעם באַנוצען פלעגט באַשטימט ווערען פונ׳ם כלל. ער האָט רעגולירט דאָס נוצען פון דער פאַשע פאַר בהמות, דאָס באַציהען פון אָפּגעפאַלענע צווייגען, בוי־ און ברענ־האָלץ פון די וועלדער, און אַם ענדע אויך די עקספּלואַטאַציע פון שטיין. יעדער מארק־גענאָסע האָט געהאַט דאָס רעכט לויט געוויסע תנאים, וואָס זיינען פון דער גענאָסענשאַפט באַשטימט געוואָרען, אין די גרענעצען פון דעם מארק צו ברעכען שטיינער פון די שטיינבערג פאַר זיין אייגע־נעם נוצען.

אין די מערסטע מארקגענאָסענשאַפטען איז דאָס שטיינער־האַקען געבליבען אַן אונטערגעאָרדענטע טעטיגקייט, וואָס פלעגט אויסגעאיבט ווערען נאָר זעלטען. גאַנץ אַנדערש אָבער אין ערטער, וואו עס זיינען אַנטדעקט געוואָרען אָדערן פון זאַלץ, אייזען, קופּער אָדער גאָר זילבער און גאָלד, אָדער, און דאָס פלעגט נאָך זעהר אָפט פּאַרקומען, דאָרט, וואו די אריינגעדרונגענדע נער־מאַנען האָבען איבערגענומען און וויטערגעפירט א בערגבוי, וואָס איז מיט צייטען צוריק אָנגעהויבען געוואָרען פון די קעלטען אָדער רוימער. אין אַט די מקומות האָט די ארבייט פון גראָבען און זוכען מינעראל אוצרות, פון ברעכען און ארויסנעמען די דאָזיגע קאָסטבאַרע מינעראַלען פאַרנומען נאָר אין ניכען דעם אויבענאָן. אין די דערמאָנטע מינעראַלען האָט מען זיך אומעטום געגויטיגט און מען האָט זיי געזוכט, אָבער געפונען האָט מען זיי נאָר ווייניג. פּריצייטיג האָבען דערפאַר די קיבוצים, וואָס האָבען פאַרמאָגט בערגווערק באַצירקען, אָנגעהויבען צו עקספּלואַטירען זייערע מינעראל אוצרות א י ב ע ר דעם אייגענעם געברויך, כדי דאָס

איבעריגע איבערצובייטען ביי די שכינות'דיגע געמיינדען אויף זייערע פּראָדוקטען. די דאָזיגע מינעראַלען האָבען, אלזא, גע־הערט צו די ערשטע אָביעקטען פון דער סחורה פּראָדוקציע און דעם סחורה האנדעל.

די בערגווערק באצירקען פלעגען ליגען אממערסטענס אויף בערג, וואו דער אקערבוי האָט לכתחילה געשפּילט א קליינע ראָליע. וואָס מער דאָס בערגבוי האָט זיך אנטוויקעלט, אלץ מער איז יענער צוריקגעטראָטען אויף דעם צווייטען פּלאַן. מען האָט נישט מער געדארפט אזוי פיל אקערלאנד, ווי פריהער, ווייל מען האָט דאָך געקאָנט די פּראָדוקטען פון דער בערגארבייט אויסבייטען אויף לעבענסמיטלען. אויף דעם אופן האָט אָבער דער אקערבוי — און פּונקט אזוי די פיה־צוכט פאר־לאָרען אלץ מער הענט, ווייל די מארקגענאָסען האָבען זיך אלץ מער צוגעוואוינט צום בערגבוי, ווען דאָס האָט זיך ארויסגע־וויזען אלס א גוטער קוואל פון הכנסה. די פּראָדוקציע פאר דעם אייגענעם געברויך האָט איר נאַטירליכען גרענעץ אין די איי־גענע באדערפענישען. די סחורה פּראָדוקציע געפינט אים ערגעץ אין די באדערפנישען פונ'ם מארק, און דער מארק איז פאר די פּראָדוקטען פונ'ם בערגבוי געווען באמת אומבאגרענעצט, ווייל די ווייניגע מקומות, וואו מען האָט געפונען און פּראָדוצירט זאלץ און מעטאַלען, זיינען נישט געווען בכח צו פּראָדוצירען מער, איידער דער מארק האָט געפאָדערט: ער איז געווען מער אויסגעשפּרייט, ווי מען האָט זיך געקאָנט פאָרשטעלען. פון האנט צו האנט, פון דאָרף צו דאָרף זיינען די ווערטפולע מאטעריאלען געגאנגען אומגעהויערע שטרעקען. בפרט, אז די מעטאַלען זיינען דאָך פארהעלטניסמעסיג לייכט צו טראנספּאָרטירען, וויבאלד מען האָט נאָר פון זיי געמאכט וואפען, ווערקצייג אדער צירונג.*

---

*) שוין אין דער שטיינצייט טרעפען מיר אָן אן אויסגעשפּרייטען האַנדעל צווישען די פעלקער, מיט וואפען און צירונג אָדער מיט מאַטעריאלען, פון וועלכע מען פאבריצירט זיי. אין סקאַנ־דינאַוויע, דייטשלאנד, שווייץ, פראנקרייך, ענגלאנד און איטאַליע געפינען זיך שטיינערנע העק פון דעם שטיין, נ ע פ ר י ט, א שטיין, וואָס מען האָט אים אין איראָפּא נישט געקאָנט געפינען. מען

דאָס, וואָס ס'איז היינט בלויז א כלל פאר די איידעלע מעטאַלען, יאָ, אין א סך פאַלען נאָך פאר גאָלד, אז דאָס זיינען סחורות, וואָס יעדער נעמט זיי, וואָס יעדער גארט נאָך זיי, וואָס עס איז דערפון פאר קיינעם נישט פאראַן קיין צופיל — דאָסזעלבע קאָן מען אין אָנהויב פון דער סחורה פּראָדוקציע זאָגען וועגען אייזען, קופּער, פיל מאָל אויך וועגען זאַלץ. דער באַגער זיי צו פּראָדוצירען, איז געווען אין לשער. עס איז דארום קיין חידוש נישט, אז דער בערג־בוי איז געווארען די וויכטיגסטע טעטיגקייט אומעטום דאָרט, וואו די רייכקייט פונ'ם באָדען אין די מינעראַלען האָט איהם צוגע־שפּילט. דער אקערבוי, וואָס האָט נאָך א לאַנגע צייט געדינט צו באַפרידיגען די אייגענע באדערפנישען און נישט פאַר סחורה פּראָדוקציע, איז, ווי געזאָגט, אָפּגעטראָטען אויפ'ן צווייטען פּלאַן.

לכתחילה האָט מען די גרובען געמאכט אויפ'ן שטח פון דעם שותפות'דיגען מארק. אָבער וואָס האָט מען געקאָנט טאָן אז דער בערגבוי האָט זיך פארשפּרייט און מען האָט געפונען אין דעם פארטיילטען מארק ווערטפולע מינעראַלען? דער פעלדמארק איז דאָך בלויז פארטיילט געווארען מיט'ן צוועק דאָס פעלד צו באַ־ארבייטען; האָט עס אימיצער נישט באַארבייט איז דאָס רעכט דעריבער צוריק איבערגאַנגען צו דער מארקגענאָסענשאַפט. דאָס איז געווען דער פאַל, ווען מען האָט אנגעהויבען צו גראָבען אין דעם אקער און זוכען מינעראַלען. אזוי ווי דער בערג־

האָט אים אלזא איםפּאָרטירט פון אזיע, וואו ער געפינט זיך אין א גאַר גרויסע מאָס. אין פראַנקרייך, צווישען טורס און פּואַטיערס געפינט זיך זעהר אַ גוטער פייערשטיין פון אַ מין האָניג פאַרב און אַ גלייכמעסיגען קערן. נעבען פּרעסיני־לע־גראַן האָט דר. לעווילע אַנטדעקט דעם רעשט פון אַ ווערקפּלאַץ, פון וועלכען אַ גרוי־סער שטח פלעגט ווערען פאַרזאָרגט מיט געצייג פון דעם דאָזיגען פייער־שטיין אין גאַנץ פראַנקרייך און בעלגיען. אויך אין דער שווייץ טרעפט מען אָן געצייג פון פייערשטיין פון דער געגענט, וואָס מען קאָן לייכט דערקענען אין דעם ספּעציפישען קאָליר. אין אַ מ ע ר י ק א טרעפט מען אָן אין די קברים פון די פריהערע באַוואוינער פונ'ם מיססיסיפּי־טאָל, קופּער פונ'ם אויבערען ים, גלימער פון אַלעגהאַניעס, מושלען פונ'ם מעקסיקאַנישען גאָלף און אָבסידיאן פון מעקסיקא. (לובבאק, די פּאָרהיסטאָרישע צייט, יענא 1874, ב. 1, ז. 74, 77, 187).

בוי איז אומעטום, ווי ער האָט זיך אנטוויקעלט, געוואָרען חשוב'ער ווי דער אקערבוי, איז באלד געקומען דערצו, אז ווען א מינעראל אוצר איז אין דעם פארטיילטען פעלדמארק ג ע פ ו נ ע ן געוואָרען, איז דער באטרעפענדער אקער אָדער דאָס פעלד צוריק אריינגעפאלען אינ'ם רשות פון דעם בשותפות'דיגען מארק. כדי צו שטיצען מיט אלע כחות דאָס געפינען פון מינעראל אוצרות, האָט צום סוף שוין די בלויז ו ו א ר ש י י נ ל י כ ק י י ט, אז א פעלד האָט מינעראלען, עס פארוואנדעלט אין א חלק פון דעם בשותפות'דיגען מארק. סוף כל סוף האָט דער דורשט נאָך ווערטפולע מינעראלען באזייטיגט דאָס פריוואט־אייגענטום אפילו פונ'ם הויף. יעדער מארקגענאָסע האָט באקומען דאָס רעכט, א ו מ ע ט ו ם אין דעם מארק, וואו זיין הארץ האָט געגלוסט צו גראָבען און צו זוכען מינעראלרייכע אדערען. איז עמיצער דורכ־דעם געשעדיגט געוואָרען, האָט ער געקאָנט פאָדערען באלוינונג, אָבער פ א ר ו ו ע ר ע ן עס האָט מען נישט געטאָרט. „ווייל דאָס בערגרעכט איז שטארק און נישט דער קעניג, נישט דער דוכס, נישט קיין גראפען קאָנען ניט שטערען עמיצען צו גראָבען אין דעם צווייטענס גאָרטען, אפילו ביז אונטער זיין שלאָפצימער", לעזט זיך אין אן אלט בוך פון דעם קלויסטער שטיינפעלד.*'

בכלל ווייזט די אנטוויקלנג פון דער מארק־קאָנסטיטוציע די טענדענץ, אויסצוברייטען דאָס רעכט און שטח פונ'ם פריוואט־אייגענטום אויפ'ן חשבון פון דעם בשותפת'דיגען מארק, וואָס מער דער אקערבוי איז חשוב'ער געוואָרען פון די אנדערע צווייגען, ווי פיה־צוכט און יאגד. אין די בערג־ווערקבאצירקען דאגעגען, וואו דער אקערבוי האָט פארלאָרען זיין באדייטונג צוליב דעם בערגבוי, זעהען מיר א להיפוך'דיגע טענדענץ. דאָס בערגרעכט באשרענקט דאָס רעכט פונ'ם פריוואט־אייגענטום און פארוואנדעלט דאָס אין מאנכע פאלען ווידער אין בשותפות'דיגען מארק.

די גרובענפלעצער געהען אָבער אריבער אין דעם רשות פון

---

*) ח. אכענבאַך, דאָס אלגעמיינע דייטשע בערג־רעכט, באַשריבען אין פאַרבינדונג מיט'ן פריוסישען בערג־רעכט, א. אז. וו. באָן, 1871, ב. 1, ז. 71.

דעם בשות׳פותדיגען מארק נאָר, כדי באלד ווידער אָפּגעזונדערט צו ווערען פון אים. די ערשטע בערגווערק זיינען געווען העכסט פּרימיטיוו, איינפאַכע גרובען, פון וועלכע מען האָט אַ־ויסגעבראַכט די מינעראַלען. איינער אדער אַ פּאָר מענשען זיינען געווען גענוג, כדי אַזאַ גרוב צו באַארבייטען. עס איז נישט געווען מעגליך זיי אויסצונוצען בשותפות, ווי למשל די בשותפות׳דיגע פּאַשע. גראַד אַזוי, ווי די איינצעלנע שטיקער פעלד האָבען אויך די פאַרשיידענע גרובענפּלעצער געמוזט אוועקגעגעבען ווערען צו די איינצעלנע מאַרקגענאָסען, זיי זאָלען זיי באַארבייטען. היות אָבער די פאַר־שיידענע גרובען האָבען געבראַכט אַ פאַרשיידענעם רוח, און האָ־בען נישט געקאָנט, אַזוי ווי אַקערפעלדער, פאַרמערט ווערען, ווען מען האָט געוואָלט האָט מען זיי פאַרטיילט נאָר מיט דער באַדינגונג אַז אַ טייל פון דעם רוח מוז מען אָפּגעבען צום גענאָסענשאַפט. געטאָן האָט מען דאָס, כדי צו באַשיצען די אינטערעסען פונ׳ם כלל. און גראַד אַזוי, ווי דאָס באַארבייטען פון דעם אַקערפעלד, איז אויך דאָס גראָבען געשטאַנען אונטער דער אויפזיכט און לייטונג פון דער גענאָסענשאַפט, און אַ פאַרלאָזענע גרוב איז צוריק איבערגע־גאַנגען אין אייגענטום פון דער מאַרק־גענאָסענשאַפט אַזוי ווי אַ ניט באַארבייט שטיק אַקער פעלד. וויבאַלד דער אייגענטימער פון אַ גרוב הערט אויף זי צו באַארבייטען, פאַרלירט ער יעדע חזקה אויף איהר.

דאָס ערשטע רעכט אָבער צו באַקומען אַ מינעראַל גרוב האָט, פאַרשטעהט זיך, געהאַט דער, וואָס האָט זי געפונען און לחלוטין ניט דער, צו וועמען דאָס באַטרעפענדע פּלאַץ האָט ביז דאַמאָלסט געהערט, אויב דאָס איז שוין בכלל איבערגעגאַנגען אין פּריוואַט־אייגענטום. די דאָזיגע חזקה פונ׳ם אַנטדעקער איז געבליבען ביז צום היינטיגען טאָג.

ביי די וועניגער ווערטפולע מינעראַלען איז דער בערג־בוי לאַנג געבליבען אויף אַ פּרימיטיווער מדרגה. אין אַ סך פּלעצער איז דאָס אַזוי פאַרבליבען ביז צו היינטיגען טאָג ביי אייזען־ און קוילענגרובען. אָבער דער בערגבוי פון די איידעלע מעטאַלען האָט זיך שוין גאָר פרי דערהויבען צו אַ הויכער מדרגה פון טעכניק, ווי מיר וועלען דאָס וייטער זען. וואָס אַמאָל מער ווערען די בערג־

ווערק, אלץ קאמפּליצירטער און געפערליכער. וואס ווייטער, איז אלץ אוממעגליכער געווארען, אז יעדער מיטגליד פון דער גענאסענשאפט זאל זיך פירען דעם בוי אזוי, ווי אים געפעלט. די פארשיידענע גרובען ווערען אלץ מער אפּהענגיג איינע פון דער אנדערער, זיי בילדען אלץ מער אן איינהייטליכע גאנצקייט. ווי פארזיכטיג די פאר־שיידענע פּראָדוצירער זאָלען ניט געווען אפּהיטען, אז זייערע גרובען זאָלען בלייבען אָפּגעזונדערט, אז יעדענ׳ס חלק אין זיין שטח זאָל בלייבען אָפּגעהיט, דער ב א ט ר י ב ווערט (אלץ מער) דורך דער טעכנישער נויטווענדיגקייט א בשותפות׳דיגער. דער באאמטער פון דער מארק־גענאָסענשאפט, וואס האט לכתחילה נאָר געזאָלט זיין דער ב ע ר ג ע נ מ י י ס ט ע ר, ווערט דער לייטער פונ׳ם גאנצען באטריב, וועלכען ער האט פּלאנמעסיג ארגאניזירט.

בערגווערק, וואס האבען דערגרייכט אט די מדרגה, זיינען אָבער שוין אזוי רייך געווען, אז זייערע רוחים האבען אלץ מער באפרייט פון דער בערג ארבייט די מארק־גענאָסען. די ארבייט האבען זיי סוף כל סוף איינגאנצען ארויפ־געווארפען אויף די קנעכט. די געווערקען ווערען פּאמעליך ק א פּ י ט א ל י ס ט ע ן.

די צאָל פון די קנעכט ווערט אין רייכע בערגווערק אלץ גרע־סער. דערצו קומען נאָך צו די ארבייטער אין גוס־פאבריקען, אין וועל־כע די מעטאלען ווערען גערייניגט. א חוץ זיי וואנדערען אלץ מער בעלי־מלאכות אריין אין דעם דיסטריקט, וואו דער בערגווערק גע־פינט זיך. זייער צוועק איז צו מאכען דאס נויטיגע בערג־געצייג, פאר באפרייען די מעטאלען אָדער דינען בכלל די שטענ־דיג וואקסענדיגע באדערפענישען פ ן דער באפעלקערונג. אויך סוחרים געפינען דא גרויסע הכנסות דורכ׳ן פארקויף פון די פּראָ־דוצירטע באָדען־אוצרות, זייער צאָל וואקסט דערפאר אויך שנעל. אזוי אנשטעהט ארום דעם בערגווערק א שטאָט, א „בערגשטאָט“, אין וועלכער די מארק־גענאָסען, די אייגענטימער פון די בערג־ און גוס־פאבריקען, אינאיינעם מיט די סוחרים וואס שטאמען צום טייל אודאי אויך פון זיי בילדען נאָר א מיעוט, אן אריסטאָקראטיע. כאָטש די בערג־גענאָסענשאפטען האבען אנגענומען אן איי־

געװטימליכען פרצוף, דערקענט מען נאָך אַלץ אין זיי די מאַרק־געגאָסענשאַפטען. אמת, דאָס קולטיווירען פון פעלד און האָדעווען בהמות האָבען פאַרלאָרען זייער באַדייטונג, אָבער א חוץ דעם בערגוװערק איז דער װאַלד געװען פון גרעסטער װיכטיגקייט, װייל ער האָט געליפערט ברענהאָלץ פאַר די גוס־פאַבריקען, װאו מען האָט געשמאָלצען די מעטאַלען. דאָרט, װאו עס האָט זיך נאָך ערהאַלטען די אַלטע, מאַרק־געגאָסענשאַפטליכע קאָנסטיטוציע פון די געװערקען, טרעפען מיר **װאַלד־געגאָסענשאַפטען**.

אויף װאָס פאַר אַן אופן עס האָט זיך אַזוי געבילדעט די קאָנסטיטוציע פון אַן אַלטער בערג־געמיינדע, קאָנען מיר באַשיינפערליך זעהן אין אַ באַשרייבונג, װאָס גירקע מאַכט פון דער גרויסער בערג־געמיינדע הארץ דעם מיטעל פונקט גאָסלאַר*):

„אין דער שטאָטישער קאָנסטיטוציע איז די געגאָסענשאַפט פון די „בערג און גוס־פאַבריקען" (בערגלייט און װאַלדװערקע Silvani און Montani) פאַרנומען אַ מיטעל פּלאַץ צװישען אַ בירגערליכער קאָרפּאָראַציע פון סוחרים און צעכען (מינצען־מאַכערס, קרעמערס און בעלי מלאכות), אלס אַזעלכע איז זי געװען באַטייליגט אין דער שטאָטישער פאַרװאַלטונג, האָט געשיקט דעפּוטאַטען צו באַטייליגען זיך אין דער געזעצגעבונג און האָט געהאַט אַ דעה ביי יעדער ענדערונג פונ'ם געזעץ; אַ חוץ דעם האָט מען לויט דעם שטאָטישען רעכט פון דער געגאָסענשאַפט ניט געקאָנט נעמען קיין משכנות און זי האָט געהאַט אַ גרעסער רעכט אויף זעלבסטהילף בנוגע אירע דינער. בנוגע דעם הארץ־װאַלד זיינען די װאַלד־װערקען צוגלייך געװען אַ מאַרק־געמיינדע, װאָס פלעגט אַ חוץ דעם בערגבוי זיך אויך באַשעפטיגען מיט האַקען האָלץ פון װאַלד, יאַגד און פישעריי. אין די אינװעניגסטע ענינים אָבער פון די בערגלייט און װאַלדװערקען האָבען זיי געבילדעט אַ זעלבסטשטענדיגע, אויטאָנאָמע געגאָסענשאַפט, אין װעלכער די הויפּט אויפזיכט און דער העכסטער געריכט האָט באַלאַנגט קודם צום לאַנדשאַפט און שפּעטער צו דער

*) אָטטאָ גירקע: „דאָס דייטשע געגאָסענשאַפטסרעכט", בערלין, 1868, ב. 1, ז. 443.

שטאָט גאָסלאַר, וואו דאָס איז איבערגעגעבען געוואָרען צו 6 מענער פון דער געמיינדע פאַרוואַלטונג. די געווערקען האָבען זיך געוועהלט אַ בערגריכטער אָדער בערגמייסטער און האָבען אַליין פאַרוואַלטעט דעם בערגבוי — זיי האָבען זיך אויף זייער אַלגעמיינער אַסיפה אין גאָסלאַר אַליין באַשטימט די בערגאָרדנונג, די בערג־תקנות און דאָס בערגרעכט, און האָבען אַלס ריכטער אַרויסגעגעבען אורטיילען".

אָבער די זעלבסטשטענדיקייט און ריינקייט פון דער מאַרק־קאָנסטיטוציע האָט זיך ביי די בערגווערק געמיינדעס כמעט אין ערגעץ נישט לאַנג דערהאַלטען. דאָס אויפקומען פון גרויסע גוט־באַזיצער איז פאַר זיי געווען אַ צרה, פונקט אַזוי ווי פאַר די פויערים.

די רייכע גענאָסענשאַפטען פון די בערגווערק האָבען פאַר־שטעט זיך געהאט גאַנץ אַנדערע מיטלען זיך צו באַפרייען פון זייערע שונאים, ווי די אָרימע פויערים געמיינדען. אַזוי געפינען מיר, למשל, קיין זכר ניט דערפון, אַז די בערגלייט זאָלען אין מיטעל־אַלטער ערגיץ וואו אַריינפאַלען אין אָפּהענגיגקייט אָדער גאָר ווערן אונטערטעניג. אָבער גראַד דאָס עשירות פון די בערגווערק האָט די פּריצים געלאָזט זיי צו צווינגען צו צאָלען צינזען. די פּריצים האָבען דערקלערט דעם בערגבוי פאַר זייער פּריווילעגיע, פונקט אַזוי ווי פרי־הער די יאַגד. אין דער געגענד אויף דער לינקער זייט פון'ם ריין, געפינען מיר אין אַ סך געזעצביכער, אַז דער בערגבוי ווערט בפירוש געשטעלט אין איין שורה מיט דעם „ווילדפאַנג". „דעם גנעדיגען האַר" הייסט עס, געהערט „דער ווילדפאַנג אויף דער ערד און אין דער ערד". דער העכסטער גוט־באַזיצער אָבער אין לאַנד איז געווען דער קעניג; איהם איז עס אויך געלונגען פאַר זיך צו פאַרכאַפּען אַ גאַנצע רייהע פון בערגווערק; ניט לאַנג האָט גע־דויערט און ער האָט שוין פאַרלאַנגט אויף די בערגווערק, וואָס די אַדעליגע, די קלויסטערס אָדער בישאָפס האָבען פאַר זיך פאַרכאַפּט. די קעניגע, אין דייטשלאַנד די קיסרים, האָבען לסוף דערקלערט, אַז קיינער וואָס איז ניט באַשאַנקען פון זיי טאָר זיך ניט פאַרנעמען מיט בערגבוי. דער בערגבוי, קודם כל, אויף גאָלד, זילבער און זאַלץ, ווערט דערקלערט אַלס רעגאַל.

לכתחילה איז די קיסרים געלונגען לכל הפחות טיילווייז

אויספירען זייערע פאדערונגען. אכענבאך דערציילט אונז אין זיין בוך, וואס מיר האבען אויבען דערמאנט, א סך ביישפילען. אזוי האט, למשל, פרידריך דער ערשטער אין 12טען יאהר־הונדערט גע־בראכט א סך בישאפס דערצו, אז זיי האבען פון איהם אנגענומען זייער אייגענע בערגווערק אלס מתנות. אבער שוין אין נעקסטען יאהר־הונדערט האט די קייזערליכע מאכט אנגעהויבען קלענער צו ווערען, בעת די מאכט פון די גרויסע פריצים האט זיך אנטוויקעלט אזוי, אז זיי זיינען געווארען זעלבסטשטענדיגע לאנד־פירשטען. דאס בערג רעגאל איז אויף דעם אופן איבערגעגאנגען אין רשות פון די לאנד־פירשטען, און זיי ווערען באלד אויך שטארק גענוג לגבי די קלענערע פריצים און די איינצעלנע געמיינדען און גענאסענשאפטען, און פירען טאקע דעם רעגאל דורך.

שוין קארל דער פערטער האט געמוזט אין זיין „גאלדענער בוללע" אנערקענען דעם בערג־רעגאל אלס פריווילעגיע פון די קורפירשטען. קארל דער פערטער האט ענדליך אין זיין „קאפי־טולאציע פון 1519, גאראנטירט צו אלע פריוויליגירטע קלאסען זייערע רעגאלען.

די מארק־גענאסענשאפטליכע קאנסטיטוציע איז אינ׳ם בערג־בוי אין יענער צייט כמעט אין גאנצען שוין צופאלען געווארען (לכל הפחות אויף וויפיל מיר ריידען פון גרעסערע בערגווערק). ניט נאר די פלעצער פון פריי געוויילטע גענאסענשאפטליכע בא־אמטע פלעגען פארנומען ווערען פון לאנד־פירשטליכע באאמטע, וועלכע פלעגען אנפירען אליין דעם גאנצען באטריב פונ׳ם בערג־ווערק (אומאפהענגיג פון די מארק־גענאסען און געווערקען), ארויס־געבען געזעצען און פסק׳ענען אליין, און האבען א דעה דאריבער, ווער ס׳זאל באשאנקען ווערען מיט א גרוב און ווער ניט, נאר די גאנצע גענאסענשאפט איז אין גיכען פארשוואונדען געווארען. די באשרענקונגען אינ׳ם באטריב פונ׳ם בערגווערק ווערען אלץ מער אומערטרעגליך. דער באטריב נויטיגט זיך אין אלץ גרעסערע ארביי־טער־מאסען, וועלכע מען מוז באציהען פון וויים־ווייט, ווייל אין די פוסטע בערגיגע מקומות, וואו דאס רוב בערגווערק איז געלעגען, וואוינט א נאר קליינע באפעלקערונג. א חוץ דעם, וואס מער די בערגווערק פארשפרייטען זיך און

ווערען טייערער, נויטיגען זיי זיך אין אלץ מער קאפיטאל. דער־פאר וואקסט ביי די גרויסע סוחרים פון די שטעדט דער חשק צו באַ־קומען צוטריט צו די בערגווערק. זיי האָבען על פי רוב זעהר גוט געלעבט מיט די פירשטען, העלפענדיג זיי אָפטמאָל מיט הלוואות, און דאָס איז מסתמא אויך געווען די סיבה, צוליב וועלכער די לאנד־פירשטען האָבען אויסגענוצט זייער מאכט, און געבראָכען די פריוויליגיע פון די מארק־גענאָסען. די בערגווערק ווערען אפגעזונ־דערט פון די מארקען, די בערג, אויף וועלכע זיי געפינען זיך, ווערן ערקלערט פאר „פריי". אויף די דאָזיגע פרייע בערג איז יעדען געווען ערלויבט דער בערגבוי — פארשטעהט זיך, מיט דער הסכמה פונ'ם לאנד־פירשט. נאָכדעם, ווי די מויער, וואָס האָט געזאָלט אָפּהאַל־טען פרעמדע עלעמענטען איז באזייטיגט געוואָרען, האָט זיך בפרט אין די זילבער־ און גאָלד־בערגווערק, א לאָז געטאָן א שטראָם פון סוחרים, וואוכערער, אוואנטוריסטען, ארבייטער, בעטלער; יעדער האָט געזוכט דאָס גליק. אויף דעם אופן קאָנען מיר זיך דערקלערען די שנעלע אנטוויקלונג פון די גרויסע בערגווערק.

א יעדע שיכות פון דעם בערגווערק מיט דער מארק ווערט צו־ריסען. קיין חידוש נים, אז די רוימישע יוריסטען, וואָס האָבען פון דער מארק־קאָנסטיטוציע ממילא גאָר נים פארשטאַנען האָבען זיך נים געקאָנט קיין עצה געבען מיט דעם דייטשען בערגרעכט, וואָס איז געווען אויף דער מארק־קאָנסטיטוציע אויפגעבויט. ערשט די פאָרשונגען פון ג י ל. פ אָ ן מ ו י ר ע ר וועגען דער מארק־קאָנסטיטוציע, גיבען דעם שליסעל צום דייטשען בערג־רעכט, ווי צו א סך אנדערע סאָציאלע ערשיינונגען.

---

2. דער קאַפּיטאַליסטישער גרוים־באַטריב אין בערגבוי.

פאר א רוימישען יוריסט האָט דאָס דייטשע בערגווערק אין אָנהויב פונ'ם 16טען יאָרהונדערט געהאַט א מאָדנעם אויסזעהן.

דער אויסבייטער פון א בערג־ווערק האָט נים געהאַט קיין פול אייגענטום־רעכט, נאָר בלויז א נוצרעכט. דאָס רעכט פלעגט אים שענקען א באַאַמטער פונ'ם פירשט, דער בערגמייסטער. דער באַ־

שאַנקענער גרינדעט זיך אַ געווערקשאַפט מיט פיר, שפּעטער מיט מער אקציעס אָדער קוקסען*) (שטאַמט פונ'ם טשעכישען „קוס", דער טייל). אַ באַשטימטע צאָל פון די קוקסען געהט איבער אינ'ם אייגענטום פונ'ם פירשט. די קוקסע האָט מען געמענט פאַרקויפען. דער באַזיצער פון איינעם אָדער מערערע קוקסען האָט געהייסען „געווערקע". די באַלעבאַטים פון די בערגווערק זיינען אַלזאָ אַק־ציענגעזעלשאַפטען. דער קוקס גיט אָבער נאָך ניט קיין רעכט צום בערגווערק גופא, נאָר צום ר ו ח אליין. דער רוח ווערט פאַר־טיילט צווישען די קוקס־באַזיצער. גראָד אַזוי ווערען אויך די קאָסטען און די הוצאות פונ'ם בערגווערק צווישען זיי פאַרטיילט. זיינען די הוצאות פון בערגווערק גרעסער, ווי די הכנסות און אַ געווערקע איז ניט בכח דעם דיפערענץ, וואָס פאַלט אויף איהם צו באַצאָלען, פאַרלירט ער זיין קוקס, און די איבריגע געווערקען מעגען אים געבען עמיצען אַנדערש. ווערט אין אַ בערג־ווערק בכלל ניט מער געאַרבייט, פאַרלירט די געווערקשאַפט אויף איהר יעדע חזקה, און דער פירשט קאָן זי ווייטער פאַרשענקען.

אָבער דאָס זיינען נאָך ניט אַלע תקנות, וואָס מאַכען חוזק פון די אייגענטום־באַגריפען פונ'ם רוימישען רעכט. דער באַטריב פונ'ם בערג־ווערק איז געווען אָנגעפירט פון אַ פירשטליכען באַאַמ־טען, וואָס האָט די רעכט פון דער מאַרקגענאָסענשאַפט ז י ך גע־נומען און די געווערקען האָבען נאָר אַ קליינע דעה געהאַט.

די בערג־אָרדנונג, וואָס איז אַרויסגעגעבען פונ'ם דוקס און קורפירשט אווגוסט פון זאַקסען (געדרוקט 1574) רעכענט אויס אינ'ם דריטען קאַפּיטעל פאָלגענדע בערגבאַאַמטע, נאָמינירטע פונ'ם

*) ביי די דאָזיגלע אקציעס שפּילט די ציפער 4 אַ גרויסע ראָלע. אוים די תקנות פון דעם קוטענבערגער בערגווערק איז בפירוש געדרונ־גען, אַז דאָס בערגבוירעכט איז צום אָנהויב געטיילט געוואָרען אין 4 גרונד חלקים, אויב מערערע פאַרשוינען זיינען געווען באַטייליגט אין בערגבוי. שפּעטער האָט מען געמאַכט 8, 16, 32, צום סוף 4×32=128 קוקסען און די צאָל ווערט דערנאָך אַ מנהג. צום ערשטען מאָל געפינען מיר אַ רייד דערויף אין אַ כתב יד פון 1327. אין פרייבערגר ווערט דאָס רעכט פאַרטיילט אויף 128 קוקסען ערשט זייט 1698 (ז. אכענ־באַך, א. א. א. ז. 291.)

פירסט: צוויי בערגראַטען, וואס זאלען קומען קאָנטראָלירען די בערג־ווערק אלע האלבע יאָר אין דער באגלייטונג פון איין הויפטמאן, אויבער־בערגווערק־מייסטער און בערגווערק־פארוואלטער. „א חוץ דעם האָבען מיר אין יעדער בערגשטאָט, לויט איר גרויס און לאגע, איינגעאָרדענט א בערגמייסטער און א היבשע צאָל געשוואוירענע, בערגפארשטענדיגע מענער, צעהנ׳דער, פארטיילער, שרייבער, בערגשרייבער, פארוואלטער פון הוטעס, הוטענשרייבער און זילבערברענער”.

די געווערקען שטעלען אָן (ארטיקעל 42) די שטייגערס און שיכטמייסטערס, אָבער נאָר בהסכם מיט׳ן הויפטמאַן, אויבערבערג־מייסטער, בערגווערקפארוואלטער און בערגמייסטער פון יעדען אָרט. לויט ארטיקעל 44 האָבען די דאָזיגע באאמטע דאָס רעכט צו קינדיגען די שטייגער און שיכטמייסטערס. דער שיכטמייסטער נעמט אויף די ארבייטער און קינדיגט זיי, אבער נאָר בהסכם מיט׳ן בערג־מאסטער און מיט די צוויי געשוואוירענע.

אגריקאָלא, אוים וועמעס בוך מיר נעמען ארויס די ידיעות*) באשרייבט באריכות, וואָס פאַר פונקציעס די איינצעלנע באאמטע האָבען געהאט.

דעם בערגהויפמאן מוז יעדער פאָלגען, ער איז דער העכסטער ריכטער. תיכף נאָך אים קומט דער בערג־מייסטער. מיטוואָך זיצט ער צווישען די געשוואוירענע און איז

---

*) מיר האָבען זיך באַנוצט מיט דער דייטשער אויטאָריזירטער אויסגאבע:

“Vom Bergwerk XII Bucher, darin alle Empter, Instrument, Gefenge und alles in disem handel gschoerig, mit schonen figuren vorbildet und klarlich beschnihen sindt, erstlich in Lateinischer sprach durch den Hochgelerten und Weithberumpten Herrn Georgium Agricolam, Doctorn und Burgermeistern des Churfunsterchen statt kempurtz, petzund aben verteutscht durch den Achtpanen und Hochgelerten Herrn Philippino Bechruni, Pewlosophen, Artzet und des loblichen Universitat fin Basel Professoren.”

א ריכטער. אין אלע אנדערע טעג גיט ער אכטונג אויף די גרובען און ווייזט אָן, וואָס מען דארף טאָן. שבת מוזען אים די שטייגערס אָפּגעבען דין וחשבון.

דער ב ע ר ג ש ר י י ב ע ר שרייבט צעטעל פאַר דיאיעניגע, וואָס באַגערען גרובען און שטעלט צונויף פאר די געווערקען יעדעס פערטעל־יאָר די חשבונות וועגען די הכנסות און הוצאות פון די גרובען. ער פיהרט וועגען דעם ענין א באַזונדערען בוך. דער צ ע ה נ ׳ ד ע ר נעמט די הכנסה פון דער גרובע און צאָהלט דערפון די שטייגערס דאָס נויטיגע געלד, כדי דעם באַטריב צו דערהאַלטען. דעם רוח פאַרטיילט דער אַ ו י ס ט י י ל ע ר צווישען די געווערקען. איז פאַראַן היזק, שרייבט אויף דער בערגשרייבער די סומע אויפ׳ן צעטעל און אויב דער בערגמייסטער און די בערג־געשוואוירענע געבען זייער הסכמה, ווערען די צעטעל צוגעקלעבט אויף דער טיר פון די באַטרעפענדע געווערקען (אָדער פון זייערע פאַרטרעטער).

דער ש ט י י ג ע ר פאַרוואַלטעט דעם בערג־ווערק און צאָלט אויס די שכירות, ווענעם הויך ער באַשטימט צוזאַמען מיט די געשוואוירענע. אָפּט צווינגען די געשוואוירענע צוזאַמען מיט׳ן שטייגער די אַרבייטער צו מאַכען פּראָבען אין פאַרשיידענע טיילען פון די מינען, כדי לויט דער הארטקייט פון באָדען באַשטימען די שכירות. טרעפען די אַרבייטער בשעת דעם גראָבען אָן פלוצים אויף א הארטען שטיין, קריגען זיי א העכערען פרייז, אויב דער שטיין איז לייזער און וויכער, ווי מען האָט גערעכענט, באַקומען זיי ווינציגער.

דער ש י כ ט מ י י ס ט ע ר פירט אָן די אַרבייט אין דער מינע און איז אויפזועהער.

ווי מיר זעהען, האָבען די געווערקען, אחוץ דעם קאָמערציעלען טייל — וואָס איז אָבער ביי די זילבער־גרובען, וואו דער רוח פלעגט פאַרווענדעט ווערען פאַר מינצען, אויך נישט געווען צו גרויס — כמעט נישט געהאַט עפּעס אַנדערש צו טאָן ביים באַטריב פונ׳ם בערגווערק, ווי צו צאָלען געלד, אז ס׳איז געגאַנגען שלעכט, און צו נעמען געלד, אז ס׳איז גוט געגאַנגען. אַגריקאָלאַ מיינט אפילו (ז. 31), אז די געווערקען זאָלען וואוינען אויפ׳ן באַרג, כדי

בעסער צו קאָנען איבערוואַכען די ארבייטער. זיי דאַרפען זיך נישט פאַרלאָזען אויפ'ן שטייגער. „דעם פריצ'ס אויג מאַכט פעט די ערד". אַגריקאַלאַ'ס התראה איז אָבער פאַר אונז נאָר אַ באַווייז, אַז די געווערקען האָבען שוין אין זיין צייט ליב געהאַט צו וואוינען ווייט פון די מקומות, וואו זייער עשירות איז פּראָדוצירט געוואָרען; זיי זיינען איבעריג געוואָרען פאַר'ן פּראָדוקציאָנס־פּראָצעס, וועמעס לייטונג ס'האָט גענומען אין דער האַנד אריין די ביוראָקראַטיע פונ'ם לאַנד־פירשט.

אין דערזעלבער מאָס, וואָס די פּ ע ר ז ע נ ל י כ ק י י ט פון די געווערקען ווערט איבעריג פאַר'ן באַטריב, וואַקסען די פּרעטענ־זיעס צו זייער ק אַ פּ י ט אַ ל. באַלד איז עס געוואָרען אַ פּריווי־לעגיע פון גרויסע קאַפּיטאַליסטען, פון גרויסע סוחרים און באַנק־מענשען אין די שטעט, צו קאָנען עקספּלואַטירען אַ בערגווערק מיט גליק און מיט רוח.

די טעכניק פון דער בערגאַרבייט אַנטוויקעלט זיך צום סוף פונ'ם מיטעלאַלטער און צום אָנהויב פון דער נייער צייט אויף אַן אויפפאַלענדען אופן, בפרט אין דייטשלאַנד וואָס איז דעמאָלט גע־ווען דאָס רייכסטע לאַנד אין זילבער און אין גאָלד, דאָס "פּערו פון אייראָפּאַ".

די נויטען און די סכנות פונ'ם בערגבוי וואַקסען גאָר שנעל, ווייבאַלד מען דרינגט אריין אין דער טיפעניש. צוליב דעם איז דער בערגבוי פון די מייסטע מאַטעריאַלען, ווי למשל אייזען און שטיינקוילען, געבליבען אַ לאַנגע צייט פּרימיטיוו.*) ווייטער, ווי

*) דער בערגבוי פון ברוינע קוילען אונטער דעם ערצגעבירג האָט נאָך ביז דער האַלב פון דעם פאַרגאַנגענעם יאָרהונדערט געבראַכט צו ווייניג רוח, אַז עס זאָל קאָנען איינגעפירט ווערען דער גרויסבאַטריב. דאָרט האָבען עקזיסטירט נאָר קליינע בערגווערק, אָפט גאָר נאָר טאָגווערק („טאָגעבויע")‚ אין וועלכע דער געווערקע האָט געגראָבען אַליין מיט זיין ווייב און קינד; מיט דער גרובענאַרבייט האָט מען זיך בכלל אָפּגעגעבען נאָר אום ווינטער, ווען קיין פעלדאַרבייט איז נישט געווען. די געווערקען זיינען געווען מייסט פויערן, (פגל. Braf, Studien uber Chomische arbeiterferhaltnisse nord—(פּראג 1881, ז. 4.

דער גריפעלשיפער ווערט נאָך היינט אין'ם מ י י נ י נ ג ע ר

ביז צו געוויסע גרעניצען האָט מען מיט פּשוט'ען געצייג נישט גע־קאָנט קומען; דאָס ארויסשלעפּען די שטיינמאסען איז געוואָרען צו שווער; דאָס צופירען פון לופט צו די גרובען האָט שלעכט פונקציאָנירט און דערפאר האָט מען נישט געקאָנט ווייטער אריינ־דרינגען, אונטער־ערדישע וואסערען האָבען די גרובען פארפלייצט. די תאוה אָבער נאָך איידעלע מעטאַלען האָט געוואוסט ווי גובר צו זיין אַלע די מניעות, זי האָט אין איר דינסט געשטעלט דעם פאָר־שונגס גייסט פון די פּראַקטיקער סיי פון די געלערטע, זי האָט גע־שטעלט דער נייער טעכניק, וואָס האָט זיך נאָר וואָס אָנגעהויבען צו אנטוויקלען, אַלץ גרעסערע אויפגאבען, זי האָט זי געטריבען פון איין ערפינדונג צו דער אַנדערער, זי זאָל ווערען דער באהערשער פון דער נאַטור זאָל אויסטראַכטען אַלץ קאָמפּליצירטערע געצייג, אַלץ גרויסארטיגערע שעפּונגען.

צוליב דעם זעהען מיר שוין אין 16טען יאָהרהונדערט דאָס דייטשע בערגוועזען אויף אַ גרויסער הויך פון דער טעכניק.

ווער עס וויל זיך דערמיט גענויער באַקענען, האָט אַן אויסגע־צייכענטען פירער אין דעם בוך פונ'ם קעמניצער געאָרג אַגריקאָלאַ, וואָס מיר האָבען שוין דערמאָנט.

פאָר אונז איז אָבער וויכטיגער איבערצוגעבען אַ שילדערונג, וואָס איז נישט אַזוי דעטאַלירט און פאַכמעניש אָבער לעבעדיגער,

---

א ו י ב ע ר ל א נ ד פּראָדוצירט אויף דעם פּרימיטיווסטען אופן. „...אומעטום ריכטעט מען אַזוי איין דעם באַטריב, אַז עס ווערען גע־מאַכט אַ סך לעכער אויף פונקטען, וואו מען רעכענט, אַז דער גריפּעל־שטיין געפינט זיך נישט טיף און וועט קאָנען אמבעסטען און אמלייכ־סטען אַרויסגעגראָבען ווערען. דאָרט געהט מען נאָך נאָך אָט די שטיינ־אָדערן און מלייגט צונויף די אויסגעגראָבענע ערד תיכף לעבען דעם אָרט, וואו מען געפינט דעם שטיין. לאָזט מען זיך תיכף אָפּ פון דער ארבייט, וויבאַלד דער גריפּעלשטיין ווערט ערגעץ פארוואָרפען דורך אַ שטערונג, וואָס קומט אָפטמאָל פאָר, אָדער ווען דאָס לאָך ווערט דער־טרונקען צוליב דעם וואָס אַ וואַסערלייטונג פעלט אָדער איז זעהר פעלערהאַפט. דעם באַטריב פירען קליינע פאַכט געזעלשאַפטען פון גריפּעלארבייטער, זיי טוען אליין די ארבייט. (E. Sax, יענא, 1882, 1, אויף דעם אופן דארפען מיר זיך בכלל פאָרשטעלען יעדען אנהויב פון אַ בערגווערק־באַטריב.

קלאָרער און קירצער, אַ בילד, וואָס דער פּאסטאָר מ א ט ט ה ע ז י ו ס פון יאָאכימסטאָל מאָלט אין זיין „ס אַ ר ע פּ ט אַ", איבער די טעכנישע איינריכטונגען, אין וועלכע עס האָט זיך אין דער צייט געגוויטיגט דער באַטריב פון אַ זילבערבערגווערק.*)

די וויסענשאַפט איז שוין אין דער צייט אינ׳ם דינסט פונ׳ם בערגבוי. טעאָרעטיש אויסגעבילדעטע אינזשעניִרען האָבען געמוזט די בערגווערק איינאָרדנען און לייטען. די אַרבייט איז אָבער שוין נאָר אויסגעוואקסען איבער די כחות פון אַ פּשוט׳ען, אומגעבילדעטען באַרג־אַרבייטער. אָבער מיט דעם ק אָ מ פּ אַ ס האָבען אויך זיי זיך געמוזט קאָנען באַנוצען. „דאָס זיינען אויסגעצייכענטע אינסטרומענטען, וואָס זיינען ווערט געלויבט צו ווערען. ניט בלויז פירען זיי פוסגעהער אויף דער יבשה, און ים־רייזענדע איבער ימים, נאָר אויך אייך באַרג־אַרבייטער, וואָס איר געפינט זיך אונטער דער ערד. זיי ווייזען אייך וואוהין די וועגען פירען, און וואוהין איהר דאַרפט געהן". מען זעהט פון דעם, וואָס פאַר אַ קאָמפּליצירטער און פאַרצווייגטער בוי דאָס בערגווערק איז שוין דעמאָלט געווען, אַז דער בערגמאַן האָט שוין געמוזט האָבען אַ קאָמפּאַס (כדי נישט צו פאַרבלאָנדזשען). בפרט האָבען זיך אָבער מיט דעם קאָמפּאַס באַנוצט די אינזשיניִרען ביי זייערע טריגאָנאָמעטרישע חשבונות, כדי צו באַשטימען די גרעניצען פון איינצעלנע גרובען, איינצואָרדנען ווענטילאַציאָנסגענג וכדומה.

"Sonderlich aber dienter fur edlen Kunst des Markschcidens, der man beim Bergwerk nicht gerathen kaum, will man anders den Geweshen (Gruhenhessn) nicht zu Schaden bauen oder bald fun Durchchlagen kommen, Wasserbenchmen, Wetter bringen und ziben bei seiner Serechtigkeit schutzen und handhaben. . . . Es mussen die Layen, so von Euchid und des grundlichen Geamctrie untersichtet sein, viel Instrument und Schnure und dressens haven

---

*) Johann Matthesius, "Bergpastilla oder Sarepter. . . Sampt der Joachinssthalischen kunzen kurzen Chroniken bisz auffs 1578 Jar." Nurinberg 1578.

דאָס בוך איז אַ זאמלונג פון פּרעדיגטען (דרשות), וואָס זיינען געהאלטען געוואָרען פון 1553—1562.

veben ihrem Pfeffel und Lolholzel und was dergleichen alter Instrument, Marzstabe und Schmure wehr sein, Aber der Triangel und acht arf die Troportion haben, das ist in diesen fall Meister, wer sich darein schicken kann.'' (143.3).

מיר זעהען, ווי דאָ הויבט זיך שוין אָן צו אנטוויקלען א אייגענשאפט פון דער קאפיטאליסטישער גרויסאינדוסטריע, די צעטיילונג פון די ארבייטער אין צוויי קלאסען: אויף איין זייט אומגעבילדעטע האנט־ארבייטער, אויף דער אנדערער זייט געבילדעטע קאָפּארבייטער. צוביידע שטעלט מען די העכסטע פאדערונגען: ביי יענע, צו זייער פיזישען כח, ביי די צו זייערע גייסטיגע קענטענישען.

פון דעסטוועגען איז נאָך צום אָנהויב פונ׳ם 16טען יאָהרהונדערט נישט געווען קיין „איבערפּראָדוקציע אין אינטעליגענץ", לכל הפּחות נישט אויפ׳ן טעכנישען געביט, גיכער שוין אויפ׳ן טעאָלאָגישען. די אינזשענירען זיינען נאָך נישט אין אזא צאָהללעדיג ארומגעלאָפען, ווי היינט, און ווערען נאָך הויך געאכט. אזוי רופט אויך אוים מאטטהעזיוס, מען זאָל „ליבען די מיה און ארבייט פונ׳ם קינסטלער און לערנען שעצען אזעלכע וואונדערמענשען, וואָס באשעפטיגען זיך מיט׳ן אמת„ העכער איידער אָן אנדערען בערגמאן, וואָס קאָן נאָר אויסבויען אָן אלטען שאכט, ווייל אזוי ווי אויך פירשטען און פריצים ווייסען וואָס פאר א כבוד מען דאַרף אָפּגעבען אזעלכע „קינסטלער", וואָס גאָט און די נאטור האָט זיי העכער געשטעלט ווי אנדערע. דער קאיזער מאקסימיליאן האָט זיינע קינסטלער גאָר גוט באהאנדעלט; אלס באווייז קאָן דינען פאָלגענדער פאקט: אז דער קינסטלער, וואָס האָט געמאכט דאָס ווערק אין א י נ ס ב ר ו ק און האָט געשאפען א ברונען אויף דעם ק ו ט ע׳נ ב א ר ג און האָט אויסגעטריקענט א גרויסען ים מיט אָן אינסטרומענט ווי מיט אָן עמער, איז פון עטליכע מענשען באליידיגט געוואָרען און האָט זיך באקלאָגט פאר׳ן האר, האָט דער פרומער קאיזער געזאָגט: „די לייט ווייסען נישט, ווי אזוי מען דאַרף זיך באגעהן מיט קינסטלער."

אזוי ווי אָבער אין די שולען ווערט איצט — א דאנק זיין ליבען נאָמען — שוין געלערנט נישט נאָר דאָס עוואנגעליום, נאָר

אויך די אינזשעניר־קונסט, און אזוי ווי מען קאָן שוין מיט פאַר־שידענע אינסטרומענטען אויסמעסטען די ערד, זיינען די בערג־באַזיצער און די בערגשטעט מחויב צו העלפען און צו שטיצען אַלע פיינע קעפּ, וואָס באַזיצען נאַטירליכע פעהיגקייטען און האָבען אַ חלק און ליבשאַפט צו דער מאַטעמאַטיק און צו דער קונסט, כדי זיי זאָלען קאָנען שטענדיג נאָך נאָכקלערען איבער בעסערע און פעסטערע אינסטרומענטען, מיט וועלכע מען קאָן אָהן גרויסער מיה יעדען טאָג ארויסציהען דאָס וואַסער און די שטיינער אויס דער גרובע".

די וויסענשאַפט איז שוין אין 16טען יאָרהונדערט גע־וואָרען אַן אינסטרומענט פון דער פּראָדוקציע; די טראַדיציע, דער מנהג פון די אבות, וואָס האָט אַזאַ ראָלע געשפּילט ביים האַנד־ווערק, ווערט איצט אין חרם אַריינגעלעגט, אויף איר אָרט קומט די מעטאָדישע, וויסענשאַפטליכע פאָרשונג אַלס אַ רעוואָלוציאָנערער פאַקטאָר; איהר צוועק איז שטענדיג איבערצואַנדערשען דעם פּראָ־דוקציאָנס־אופן, אויסצוגעפינען אַלץ בעסערע אינסטרומענטען, דאָס הייסט אַזעלכע, וואָס קאָסטען ווייניגער און שפּאָרען אַרבייט. דאָס אַלץ זיינען שוין מאָמענטען, וואָס זיינען כאַראַקטעריסטיש פאַר דער מאָדערנער, קאַפּיטאַליסטישער גרויסאינדוסטריע.

אויף ווי ווייט עס האָט זיך דעמאָלט ביי די באַדינגונגען אַנט־וויקעלט אין בערגבוי די מאַשין־פּראָדוקציע, קאָנען מיר זען אויס אַ באַריכט פון מ א ט ט ה ע ז י ו ס, וואָס באַשרייבט גענוי דעם פּראָדוקציאָנס־פּראָצעס אינ'ם ב ע ר ג ב ו י.

אויס א ג ר י ק א ל א ס ווערק קאָן מען זעהן, אין וואָס פאַר גרויסע געביידעס מען האָט דעמאָלט ב א א ר ב י י ט די מ י־נ ע ר א ל ע ן. ער דערמאָנט שטאַמפּמיהלען, שמעלצאויוועגס, אַפּאַראַטען צום אָפּשיידען די מעטאַלען פון די „האַרטע זאַפּטען", ווי זאַלץ, גלאָז און אַזוי ווייטער. מיר ווערען דערפון געוואָר, אַז די אַרבייט אינ'ם בערגבוי, לכל הפּחות וואָס איז נוגע די איידעלע מעטאַלען, האָט אינ'ם 16טען יאָהרהונדערט שוין לאַנג אָנגעוואוירען דעם האַנדווערקמעסיגען כאַראַקטער. זי איז נישט מער באַשטאַנען אין אַ סכום פון איינפאַכע האַנט באַוועגונגען, וועלכע דער בערגמאַן האָט אויסגעלערענט אין משך פון דער לערנ־

צייט, אזוי אז לסוף האָט ער פארשטאַנען דעם גאַנצען באַטריב. דער באַטריב איז איבערגעוואַקסען דעם שכל פון דעם פשוט'ען ארבייטער; אַ בערגווערק איז געוואָרען אַ גרויסער, קאָמפּליצירטער אָרגאַניזם, וואָס האָט געפאָדערט אויסגעשפּרייטע און קונסט־רייכע, זעהר טייערע געביידעס און איינריכטונגען. נאָר ווי־סענשאַפטליך געבילדעטע טעכניקער, „קינסטלער", האָבען איבער זיין גאַנצקייט און באַוועגונג געקאָנט האָבען אַן איבערזיכט און אים לייטען; און שטאַרקערע כחות ווי מענשליכע קאָנען אים האַלטען אין שטענדיגער באַוועגונג, אַן אָרגאַניזם, וואָס האָט צו זיין דערהאַלטונג געמוזט באַזיצען ק אַ פּ י ט אַ ל.

אַ פּראָלעטאַריער האָט ביי די פאַרהעלטנישען נישט געהאַט קיין שום אויסזיכט צו ווערען אַן אייגענער באַלעבאָס איבער אזא בערגווערק. אויך קלענערע קאַפּיטאַליסטען זיי־נען אַלס יחידים נישט געווען בכח איינצוריכטען אַ בערגווערק אַנ־שטענדיג. זיי האָבען נישט געהאַט דאָס נויטיגע ק אַ פּ י ט אַ ל.

אוּדאי האָבען זיך געקאָנט מערערע צונויפנעמען און גרינדען אַ געזעלשאַפט, אַ געווערקשאַפט, און דאָס איז אויך אָפט געשעהן. *) אָבער נישט תמיד איז דער ערפאָלג געווען אַ גוטער.

די געאָלאָגיע איז געווען קוים אין איר אָנהויב־שטאַדיע, דער בערגבוי איז דערפאַר דעמאָלט געווען אַ האַזאַרדשפּיל נאָך אַ סך גיכער, איידער ער איז עס נאָך היינט אין אַ סך פאַלען. דער רוח פון די גרובען פלעגט זיך בייטען אין גאַנץ אומגלויבליכע פּראָפּאָר־ציעס. עס זיינען געווען צייטען, ווען מען האָט נישט נאָר איינ־צעלנע גרובען, נאָר אויך גאַנצע, גרויסע בערגווערק גענצליך פאַר־לאָזען. שפּעטער האָט מען זיי ווידער אויפגענומען, און אָפט מיט גליק.

אין 10טען יאָהרהונדערט האָט מען אָנגעהויבען צו ארבייטען אין די זילבערבערגווערק אין ה אַ ר ץ (ביי ג אָ ס ל אַ ר). אין

*) די אַקציעס קוקסען זיינען פאַר קליינע לייט נישט תמיד געווען לייכט צו באַצאָלען. אין מאַנכע צעכען פון י אָ אַ כ י מ ס ט אַ ל האָט מען פאַרקויפט אַ קוקס פאַר ט ו י ז ע נ ד י אַ אַ כ י מ ס ט אָ ל ע ר, דעמאָלט אַ גרויסע סומע. (מאַטטהעזיוס, ז. 18.)

די ערשטע הונדערט יאָר איז זייער הכנסה געווען זעהר א רייכע. דערנאָך הערען מיר פון זיי וועניג, ביז מיר ווערען געוואָר, אז דער באטריב ווערט אין 1205 ווידער אויפגענומען, נאָכדעם ווי ער איז פאַר א לענגערער צייט געווען אָפּגעשטעלט.

אין 12טען יאָהרהונדערט האָט מען אָנגעהויבען די עקספּלואַטאַציע פון די זאקסישע זילבערגווערק, אין 13טען יאָרהונדערט — פון די בעמישע. ווענצעל דער 2טער פון בעהמען באהויפּטעט אין יאָר 1295 אין זיינע בערג־תקנות, אז די גאָלד־ און זילבער־גרובען זיינען אומעטום אויסגעשעפּט, און נאָר אין בעהמען גיסט זיך גאָלד און זילבער ממש איבער די ברעגעס. די גאָסלארער בערגווערק געהען אונטער אין 14טען יאָרהונדערט, קומען אין באַוועגונג ערשט אין 1419 און בלייבען נאָך א גאנצען יאָרהונדערט אין באַטריב.

די מייסענער בערגווערק האלטען זיך בעסער. אָבער ווי שטאַרק פלעגט זיך ענדערען זייער הכנסה!

די הכנסה פון די מאריענבערגער גרובען מאכט אויס אין 1520 258 פלאָרין; אין 1521 — 772 פל.; אין 1522 — 1608 פל.; אין 1523 — 1161 פל., אין 1529 — 2562 פל., אין 1530 — 6572 פל.; פון יענער צייט שטייגט די הכנסה שנעל, דערגרייכט איר העכסטען פונקט אין 1540 מיט 270,384 פל. און זינקט דער־נאָך ווידער ביז 22,749 פל. אין 1552.

אין שנעעבערג איז פארטיילט געוואָרען אין די אקטיווע צעכען אַלס רוח (דער איבערפלוס איבער די פּראָדוקציאָנס־קאָסטען):

יאָהר	מאַרק פיינזילבער	יאָהר	מאַרק פיינזילבער
1511	6,192	1519	6,779
1512	59,340	1520	10,787
1513	17,673	1521	774
1514	8,127	1522	6,321
1515	14,214	1523	1,935
1516	21,156	1524	253
1517	25,324	1525	2,515
1518	9,675		

אין די אקציוועבערגווערק שוואנקט אלזא דער פארטייל־טער רוח צווישען 59,000 און 250 מארק. וויפיל מען האט גע־מוזט דערלעגען אין די פאסיווע, ווייסען מיר נישט. אויף יעדען פאל זיינען אין א סך בערג־ווערק נעווען יארען מיט א גרויסען דעפיציט. דעמאלט האט מען געמוזט אדער צוטראגען א סך געלט אדער פארמאכען דעם באטריב (אדער אויפגעבען דעם אנטייל דערין). דאס האט געהייסען פארלירען דעם גאנצען קא־פיטאל, וואס מען האט אריינגעלייגט אין די בערג־ווערק.

א גרויסער קאפיטאליסט, וואס האט געהאט כח אויסצוהאל־טען, האט אין משך פון יארען געמאכט א שיינעם רוח. דער קליי־נער קאפיטאליסט איז גאר לייכט געווארען א בעטלער. האט ער אבער געהאט מזל און עס האט זיך ארויסגעוויזען, אז זיין נעשעפט ווארפט אראפ רוח, איז געווען געווען מיטעל, אים עס צו פאר־גמאס'ען, א דאנק דער השפעה וואס די גרויסע פינאנצלייט הא־בען אויסגעאיבט אויף דעם פירשט און אויף זיינע באאמטע.

אגריקאלא דערצעהלט אונז, אז א סך האבען באטראכט דער בערגבוי פאר אוממאראליש, צוליב אומשטאנדען, וועל־כע ער לייקענט ניט אפ: „קוים באוויזט זיך נאר א האפנונג צו געפינען א מעטאל אין דער ערד, קומט תיכף ענטוועדער דער פירשט אדער בכלל די רעגירונג און פארשטויסט די געווערקען פון דעם בערגווערק אוים זייער באזיץ*); אדער עס קומט אן איבערגעשפיצ־טער שכן, אן עקשן און פירט מיט די אלטע געווערקען א קריג אזוי לאנג, ביז ער רויבט ביי זיי לכל הפחות א טייל פון דעם בערגווערק. אדער דער בערגהויפטמאן לעגט ארויף אויף די געווערקען שווערע אפצאלונגען, כדי זיי זאלען זייערע טיילען פארלירען, אויב זיי ווילען נישט אדער קאנען נישט באצאלען, און ער נעמט זיך צו דעם בערגווערק און נוצט דאס אוים, וואס איז געגען יעדען יושר. אדער דער שטייגער פארשטאפט דעם בעג; דערנאך, שפעטער א פאר

---

*) ארטיקעל 1 פון די בערג־תקנות פון אווגוסט פון סאקסען פון 1574 זאגט צו די געווערקען, אז זייערע חלקים וועלען נישט מער קאנ־פיסקירט ווערען, ווי דאס האט אזוי אפט פאסירט. א שעהנער אפיציע־לער ודוי.

יאָר, אז די געווערקען מיינען, די גרובען זיינען שוין אין גאנצען אויסגעשעפּט און פארלאָזען זיי, קומט ער און איבערנעמט דעם באזיץ. אחוץ דעם, איז די גאנצע מחנה בערגלייט (פון די לוינארבייטער רעדט זיך דאָ נישט) צונויפגעקליבען פון לינגערס, שווינדלער און לייכטזיניגע פארשוינען... אָדער ער לויבט די מינע מיט פאלשע רייד, כדי ער זאָל קאָנען די קוקסען צוויימאָל אזוי טייער פארקויפען, ווי זיי זיינען ווערט, אָדער מאכט זיי צו גאָרנישט, כדי ער זאָל זיי קאָנען ביליג קויפען". (1, בוך.)

עס איז אלזאָ קיין חידוש נישט, וואָס דער בערגבוי האָט גע־האט אזא שלעכטען שם, ווי היינט די בערזע — אָבער ער האָט אויך אזוי די קאפּיטאליסטען צו זיך געצויגען, ווי די בערזע. ביידע זיינען א מיטעל צו רואינירען די קליינע קאפיטאַליסטען, וואָס ווילען שנעל רייך ווערען. דאָס האָט מען ניט געוואגט געגען די גרויסע קאפיטאליסטען, ווי די פריהער דערמאָנטע, די פוגגערס, וואָס האָבען געפאכטען די שוואצער גאלדבערג־ווערק*) אָדער די צוועקאויער סוחרים רעמער. די ברידער רעמער האָבען צוגענומען כמעט דעם גאַנצען רוח פון די שנעעבערגער זילבערגרובען און אזוי אומגעהויער פארגרעסערט זייער רייכטום.

„ווער עס וויל בויען א בערגווערק", זאָגט מאטטהעזיוס (6טע פרעדיגט), „דער מוז האָבען געלד אָדער ארבייטזאַמע הענט, ווייל נאָר גאנץ רייכע אָדער גאנץ אָרימע זאָלען זיך באשעפטיגען מיט פעלד־פראָדוקציע, מיט גראָבען א. א. ו." מיט אנדערע ווערטער, בײם בערגבוי, האָבען געקאָנט א לעבען מאכען נאָר גרויסע קאפיטאליסטען און פראָלעטאריער.

---

*) די אויגסבורגער פוגגערס האָבען נאָר פון די בערג־ווערק אין שוואץ און טיראָל, וואָס מען האָט זיי געגעבען אַלס משכן, געהאט אַ יערליכע הכנסה פון 200,000 פל.; אַ געזעלשאפט פון די אויגסבורגער האָכשטעטער האָט אויס די בערגווערק ארויסגעשלעפּט צווישען 1511 און 1517 נישט ווייניגער ווי 149,770 מאַרק זילבער און 52915 צענטער קופער. J. Jansen, Geschichte des Deidtschen Volkes, II. S. 290.)

3. די באַרגאַרבייטער.

אין דער זעלביגער מאָס, וואָס די אַלטע, באַרגבויענדע מאַרק־נענאָסען ווערען קאַפּיטאַליסטישע געווערקען, ווערען די קנעכט, מיט וועלכע די מאַרקגענאָסען האָבען לכתחילה געאַרבייט ביים באַרגבוי, לוינפּראָלעטאַריער. זיי אַרבייטען נישט מעהר אינאיינעם מיט די באַלעבאַטים און לעבען נישט מעהר מיט זיי און זייער בני־בית, טיילענדיג מיט זיי פרייד און לייד. די אַלטע פּאַטריאַרכאַלישע פאַרהעלטנישען האָבען אויפגעהערט צו עקזיסטירען. אָפט האָבען די שטיינקלאָפּער קוים געקאָנט דעם קאַפּיטאַליסט, פאַר וועלכען זיי האָבען געהאָרעוועט, למשל אַ רייכען סוחר אין אַ ווייטער שטאָט, וועלכער האָט פון באַרגאַרבייט אפילו קיין באַגריף נישט געהאַט.

אודאי, דאָרט וואו דער באַרגבוי־באַצירק איז אָפּגעזונדערט געוואָרען פון דעם בשותפות׳יגען מאַרק און ערקלערט געוואָרען פאַר „פריי״, איז דערמיט געשאַפען געוואָרען פאַר יעדען, אפילו פאַר׳ן אָרימסטען, די מעגליכקייט צו ווערען אַ געווערקער. איז דאָס אָבער שוין געווען ריזיקאַליש פאַר אַזאַ בירגער, וואָס האָט געהאַט נאָר אביסעל געלד, בפרט ביי די אומשטענדען, וואָס מיר האָבען באַשריבען אין פריהערדיגען קאַפּיטאַל. פאַר אַזוינעם, וואָס האָט נאָר נישט געהאַט איז דאָס געווען ממש אוממעגליך. העכסטענס אַ ש ט י י ג ע ר האָט געהאַט אַמאָל אויסזיכט אַזוי הויך אַרויפצוקומען.

אַז מיר פאַרגלייכען די צייט מיט די היינטיגע פאַרהעלטנישען, זעהען מיר, אַז די לאַגע פון די באַרגקנעכט איז צום אָנהויב פונ׳ם 16טען יאָהרהונדערט נישט געווען קיין שלעכטע. די טעגליכע אַרבייטסצייט, די דויער פון די שיכטען, האָט אין דער רעגעל אויסגעמאַכט 7 שעה. (לויט אַ ג ר י ק אָ ל אַ, 4טער בוך.) די ערשטע שיכט האָט זיך אָנגעהויבען 4 אַזייגער אין דער פריה און האָט געדויערט ביז 11 אַזייגער; די צווייטע פון 12 ביז 7 אַזייגער. אַ נאַכטשיכט (פון 8 אַזייגער אָוונט ביז אַרום 3 אין דער פריה) איז געווען דערלויבט נאָר אין אַ פאַל פון אַ גרויסער סכנה. קיין שום באַרגאַרבייטער טאָר נישט אַרבייטען קיין צוויי שיכטען איינע

נאָך דער אַנדערער, ווייל ער וועט ביי דער אַרבייט אַנשלאָפֿען ווערען. „אַזוי ווערט ער מיד מחמת גרויסער און שווערער אַרבייט".

אָבער נישט בלויז אין זונטאָג'ס און ימים טובים פלעגט נישט געאַרבייט ווערען, אויך שבתים פלעגט מען פייערן. דעם לעצטען טאָג האָט געדאַרפט די באַרגקלאָפּער באַנוצען, כדי איינצוקויפען פאַר דער גאַנער וואָך. די וועכענטליכע אַרבייטסצייט האָט בכן באַטראָפען 35 שעה — זי איז געווען נאָך קירצער, אַז ס'איז געפאַלען אַ יום טוב אין מיטען דער וואָך; און אין ימים טובים איז דעמאָלט קיין מאַנגעל נישט געווען. נישט זעלטען פלעגען פאָרקומען נאָך קירצערע שיכטען, אַזוי אין ק ו ט ע נ ב ע ר ג און אין ה אַ ר ץ זיינען זיי געווען ז ע ק ס-ש ע ה'ד י ג ע*). ד י ג ע.*)

איבער די שכירות פון די באַרגאַרבייטער האָבען מיר אין די קוואַלען, וואָס מיר האָבען געקאָנט באַנוצען, נישט געפונען קיין פּרטים. ווען מיר געדענקען אָבער, אַז די אַלגעמיינע לאַגע פון די אַרבייטער אין 16טען יאָהרהונדערט איז בנוגע זייער מאַטעריעלען וואוילזיין געווען אַ בעסערע ווי היינט און אַז די בערגאַרבייטער האָבען פאַרנומען אַ וויכטיגען פּלאַץ אין דער אַרבייטער באַפעלקערונג, קאָנען מיר מיט רעכט רעכענען, אַז זייערע שכירות זיינען געווען רעלאַטיוו גוטע.

אָבער שוין ווייזט זיך אין דער לאַגע פון די באַרגאַרבייטער ווי פון די לוינאַרבייטער בכלל אַ טענדענץ פון אַ מרידה. מיר האָבען אויבען געזעהן, אַז ביים באַרגבוי איז שוין אין 16טען יאָרהונדערט איינגעטרעטען די אָפּטיילונג פון קאַפּאַרבייט און האַנטאַרבייט. דאָס האָט פאַרקלענערט דעם אָנזעהן און די הכנסות פון די יעניגע, וואָס האָבען זיך באַשעפטיגט נ אָ ר מיט האַנט-אַרבייט. מען האָט געקאָנט אויף זייער אָרט לייכטער באַקומען אַן

*) פאַרגלייך דעם אינסטרוקטיווען אַרטיקעל פון ת. אַ פּ ע נ ב אַ ך „די דייטשע בערגלייט פונם עבר" אין דער „ציימשריפט פאַר באַרגרעכט, אַרויסגעגעבען פון ב ר אַ ס ע ר ט און אַ פּ ע נ ב אַ ך, באַ ן, 12טער יאָרגאַנג, 1871, ז. 110.

אנערען, זיי האָבען געדאַרפט װעניגער לערנען, די באַשאַפונג־קאָסטען פון זייער ארבייטס־כח זיינען אין פארהעלטניש געװען קלענער. די א ר ב י י ט ס ט י י ל ו נ ג געהט װאָס װייטער און דריקט אַלץ מער אראָפּ די לאַגע פון די בארג־ארבייטער.

א אמת'ער בארגארבייטער זאָל אייגענטליך א סך פארשטעהן, אָבער זעלטען װען עס געפינט זיך איינער, װאָס פארשטעהט די גאַנצע קונסט, באַקלאָגט זיך א ג ר י ק אָ ל א (1 טער בוך): „איהר װעט נאָר װייניג געפינען אַזעלכע, װאָס פארשטעהען אין גאַנצען דעם בארגװערק, װייל געװיינטליך האָט איינער נאָר די קענטניש צו גראָבען, דער אַנדערער צו װאַשען, אַן אַנדערער אָבער פארלאָזט זיך אויף דער קונסט צו שמעלצען, אַן אַנדערער קאָן די קונסט פון מארקשיידען (אָפּטיילען די מארק), אַן אַנדערער מאַכט א קינסטליכען בוי, און אַן אַנדערער װידער איז באַהאװענט אינ'ם בארגרעכט".

ביי די פארשידענע מאַשינען איז געװען א רייהע פון אר־בייטען, װאָס א יעדער קרעפטיגער מאַן האָט זיי געקאָנט טאָן אָהן א לאַנגער פארבערייטונג. ביים איבעראַרבייטען פון די מע־טאַלען האָט מען שוין פארװענדעט א סך פרויענארבייט, אפילו קינדערארבייט, בפרט ביים קלייבען און װאַשען די מינעראַלען, װי מיר קאָנען דאָס לעזען אין אַכטען בוך פון א ג ר י ק אָ ל א.

עס װאַקסט די צאָל פון באַשעפטיגונגען ביי דער בארגארבייט, װאָס יעדער האָט זיך איהר אויסגעלערענט לייכט און גיך אָהן שום הקדמות װאָס איז אָפען געװען פאַר יעדען איינעם מיט געזונטע אברים.

װאָס עס האָט זיך י ו ר י ד י ש אָנגעהויבען מיט דער אָפּזונדערונג פון די בארג־װערקען אוים דער בשותפות'דיגער מארק, איז אייגענטליך ערשט רעאַליזירט געװאָרען דורך דער טעכנישער אנטװיקלונג; די צולאָזונג פון א ל ע צו דער בארג־ארבייט.

אין מענשען, װאָס האָבען א געברויך געמאַכט פון דער צו־לאָזונג, איז קיין מאַנגעל נישט געװען. באַנקראָטע, פאַר־אָרימטע פויערים און שטאָטישע פּראָלעטאַריער האָבען פּונקט אַזוי גערן, — אויף װיפיל זיי זיינען נישט געװאָרען קיין װאַגאַבונדען אָדער לאַנד־קנעכט, — געװאַנדערט אין די נאָלד־

און זילבער בארג־ווערקען פון זאקסען, בעהמען, זאלצבורג און טיראל, ווי די פויערים האבען זיך א לאז געטאן זייט דעם יאר 1849 קיין קאליפארניען. די מייסטע בארג־לייט, מיינט אגריקאלא, פארשטעהען גאר נישט פונ׳ם בארג־ווערק, „ווייל ס׳רוב לויפען די יעניגע צו בארג־ווערק, וואס האבען א סך חובות און האבען נישט מיט וואס צו באצאלען; אדער סוחרים, וואס זיינען אויפגעקומען; אדער אזעלכע, וואס זיינען אנטלאפען פונ׳ם אקער צוליב דער ארבייט".

לוטהער׳ס פאטער, א בארגארבייטער אין מאנספעלדישען בארגווערק, איז אויך געוועז א רואינירטער פויער.

וואו א זילבער בארגווערק איז געווען אין באטריב, פלעגט שנעל צונויפשטרעמען א גרויסע צאל מענשען, ווען אין דעם שנייבארג אין זאקסען זיינען געפונען געווארען רייכע זילבעראדערן, איז דארט אנטשטאנען אין 1431 א גאנצע שטאט ווי דורך א כשוף. ווען מ׳האט אנגעהויבן אין 1516 צו ארבייטן אין בארג־ווערק אין יאאכימסטאל, זיינען דארט זיך צונויפגעקומען מער ווי 8000 מענשען.

אין נויטיגע ארבייטס־כחות אין קיין מאנגעל נישט געווען. קיין חידוש נישט, וואס די שכירות זיינען געפאלען, אדער לכל הפחות נישט געוואקסען, הגם די פרייזען זיינען אין אנהויב פון 16טען יארהונדערט שנעל געשטיגען.

די געווערקען און די לאנדפירשטליכע באאמטע האבען נאך פארשארפט די טענדענץ, וואו זיי האבען נאר געקאנט. אזוי האבען זיי נישט נאר דעם געלט־לוין ווי ווייט מעגליך גערדיקט, נאר פלעגען נאך דערפון אפרייסען די ארבייטער א היבשען חלק דורך פארשידענע קונצען און באטריגערישע שפיצלעך, דורך אויסצאלען מיט נידעריגערע מטבעות און דורך דעם טרוק־סיסטעם.*)

אזוי ווערט דערצעהלט פונ׳ם שנייבארג אינ׳ם סוף פונ׳ם 15טען יארהונדערט, „אז די שנייבערגער זילבער הכנסות האבען זיך אזוי פארמערט, אז דער מעטאל האט נישט

*) א סיסטעם צו אויסצאלען דעם לוין מיט פראדוקטען.

געקאָנט אין גאַנצען פאַרמינדערט ווערען, האָבען די געווערקען אָנגעהויבען אַרויסצופירען אין אַנדערע ערטער דאָס אויסגעשמאָלצענע רויהע זילבער און אויסבייטען עס פאַר מטבעות מיט אַ קלענערען ווערט, מיט וועלכע זיי פלעגען באַצאָלען, אָדער ריכטיגער, באַטריגען די בארגלייט".*)

אוגוסט פון זאקסען'ס בארג־תקנות, פון 1574, וואָס מיר האָבען שוין אַ פּאָר מאָל דערמאָנט, האַלטען פאַר נויטיג צו באַשטימען אין אַ באַזונדערען אַרטיקעל, אַז די אַרבייטער מוז מען צאָלען מיט גוטע מטבעות. אַרטיקעל 43 פאַרבאָט די שטייגערס און שיפטמייסטערס צו נעמען די אַרבייטער אויף קעסט.

אַקעגען דעם טרוק־סיסטעם זיינען בכלל תקנות אַרויסגעגעבען געוואָרען, אַ סימן, ווי זעהר ס'איז געוועזן פאַרשפּרייט. געוויינליך איז אָבער נאָר געוועזן פאַרבאָטען דאָס אויפצווינגען פון סחורות. אַזוי ווערט אין די טיראָלער בארג־תקנות פון 1510 געזאָגט: „קיין שום אַרבייטער זאָל ניט ווערען גענויטיגט אָדער געצוואונגען צו מוזען נעמען סחורה אַלס באַצאָלונג פאַר זיין לוין, נאָר דאָס זאָל זיין אָפּהענגיג פון זיין ווילען, און אויב אַן אַרבייטער וויל נישט נעמען קיין סחורות און קלאָגט וועגען זיין לוין, זאָלסט דו אַלס אונזער בארג־שופט איהם זיין באַהילפליך, ווי עס שטעהט געשריבען אין בארג־רעכט, לויט די תקנות איהם דערלויבען צו קלאָגען און אַרויסגעבען אַ פּסק דין".

עס ווייזט אָבער אויס, אַז די דאָזיגע תקנות זיינען געבליבען אויפ'ן פּאַפּיר. מיר טאָרען נישט פאַרגעסען, אַז די לאַנדפירשטליכע באַאַמטע האָבען געהאַט אַן אַנטשיידענע השפּעה אויף דער הויך פון די שכירות און אויף דער באַהאַנדלונג פון די בארג־לייט, אַז ס' האָט בכן אָהן זייער הסכמה גאָר נישט געקאָנט קומען דערצו, דעם לוין קלענער צו מאַכער אָדער עפּעס פון איהם אָפּצורייסען.

דערפאַר אויך האָבען די אַרבייטער באַטראַכט די פירשטען און זייערע באַאַמטע, ווי אויך די געווערקען פאַר אַזעלכע גרויסע

*) ע. הערצאָג, I, Chronsh der Kreisstadt Zwichau, ז. 201.

שונאים. מיט די ק ל י י נ ע געווערקען האָבען זיי אפילו געהאט א סך בארירונגס־פונקטען, וואָס האָבען זיי פאראייניגט. דער אידעאַל פון א בארגארבייטער איז, אמת, באשטאַנען דארין, אליין אמאָל צו ווערען אזא געווערק. מיר האָבען אָבער געזעהן, ווי די פירשטען, זייערע באאַמטע און די גרויסע קאפּיטאַליסטען נוצען אויס די קליינע געווערקען און זוכען זיי צו באשווינדלען און מאכען זיי דעם צוטריט צו די רייכע גרובען שווערער, יאָ, אָפּט אוממעגליך, דערמיט פארקלענערען זיי אויך די שוין אזוי אויך קליינע אויסזיכטען פון די בארגארבייטער זיך אמאָל צו דערהויבען אויס׳ן פּראָלעטאריאַט. די קליינע געווערקען און די ארבייטער האָבען גראָד אזוי די זעלבע געגנער, ווי היינט די בעל־מלאכות און די ארבייטער. דאָס פירט דערצו, אז זיי דערהויבען זיך אָפּט פ א ר א י י נ י ג ט געגען זייערע בשותפות׳דיגע שונאים, די פירשטען און גרויסע קאפּיטאַליסטען, בפרט אין די אַלפּענבארג־ווערק געפינען מיר די פארבינדונג זעהר אָפּט.

אַם ערגסטען פלעגט זיין די פארבינדונג צווישען ארבייטער און געווערקען אין בערגווערק, וואו דער קליינבאטריב האָט זיך דערהאַלטען, צ. ב. ש. אין אייזען־שטיין־בארגווערקען. דער געווערק ארבייט דאָ אליין, ער באשעפטיגט ס׳רוב נישט קיין לוין־ארבייטער אין זיין מינע, נאָר די פאמיליען־מיטגלידער. אָבער אויך אין אזעלכע בארג־ווערקען אנטוויקעלט זיך אָפּט א סתירה צווישען די ארבייטער און די קאפּיטאַליסטען. ווען, למשל, דער קליינבאטריב האָט זיך דערהאַלטען אין די אייזענשטיין־ג ר ו ב ע ן, זיינען דאָך די אייזען ה ו ט ע ס געוואָרען גרויסע באטריבען אויף א קאפּיטאַליסטישען שטייגער און די אייזענשטיינגרובען פאַלען באַלד אריין אין א פולשטענדיגער אפּהענגיגקייט פון די הוטעס, אזוי, אז די כלומרשט זעלבסטשטענדיגע באשאָנקענע, וואָס האָבען באארבייט די גרובען, ווערען פונקט אזוי לוינשקלאַפען פון די ה ו ט ע ־ ב א ז י צ ע ר, ווי אַן ערך היינט די „זעלבסטשטענדיגע” גריפּעל־מאכער פונ׳ם מ י י נ ו נ ג ע ר א ו י ב ע ר ל א נ ד, וואָס זיינען שקלאַפען פון זייערע פארלעגער.

די שארפסטע סתירות צווישען בארגארבייטער און געווערקען זיינען באשטאַנען אין די גאָלד־ און זילבערגרובען. זיי האָ־

בען אויך אמערסטען געהאט צו ליידען אונטער'ן דרוק פון דער לאנד־פירשטליכער ביוראָקראטיע. דערפאר אָבער זיינען גראד אין אזעלכע בארגווערק אויך די ארבייטער געווען אם מערסטען ווידערשטאנד־פעהיג.

די בארגארבייטער זיינען געווען די איינציגע ארבייטער, וואָס האָבען שוין גאָר פריה אינאיינעם געארבייט אין מאסען — אין דעם פּרט, ווי אין א סך אנדערע, קאָנען מיר זיי פארגלייכען צו די ארבייטער פון דער מאָדערנער גרויס אינדוסטריע. שוין אין מיטעל־אַלטער בארעכענט מען די צאָל פון די ארבייטער אין א גרויסען בארגווערג אין די טויזענדער, בפרט אין די זילבערבארג־ווערק, אזוי אינ'ם ה א ר ץ, אין פ ר י י ב ע ר ג, אין א י ג ל ו י און ק ו ט ע נ ב ע ר ג*), שפּעטער אויך אין מ א נ ס פ ע ל ד י ש ע ן**), א. א. וו.

צום חילוק אָבער פון די מאָדערנע ארבייטער זיינען אַלע בארגבייטער געווען ב א ו ו א פ ע נ ט. נאָך אינ.ם יאָר 1530 איז קארל דער 5טער אויפגענומען געוואָרען אין ש ו ו א ץ (טירָאָל) פון 5600 גוט באוואפענטע בארגלייט, וואָס האָבען פאר זיינע אויגען אויפגעפירט א שפּיל.

פון די מ א נ ס פ ע ל ד י ג ע בארגלייט, וואָס האָבען אין טורינגישען אויפשטאנד געשפּילט א באדייטענדע ראָל דער־צעהלט אונז ש פ א נ ג ע נ ב ע ר ג, אז מען האָט זיי אין 1519 גערופען צום פריזיוו: „גראף ג ע ב ה א ר ט פ ו ן מ א נ ס־ פ ע ל ד האָט דעמאָלט, — בשעת זיין ברודער, גראף א ל ב־ ר ע כ ט איז געווען אין ב ר ו י נ ש ו ו י י ג ביים הערצאָג

---

*) אַפּענבאַך, Wie deutschen Bergleute der Vergangenheit

**) „די בארגלייט און מאנספעלדישען בארג ווערק", זאָגט ביערינ־גען, „באַקומען מייסטענס אַלע 14 טעג זייערע ריכטיגע באַצאָלונג אין בארג־אַמט און אויסלעבען, וואו עס פלעגען פארצייטען פּאַרטיילט ווערען אַלע לוינטעג ביז 18—20,000 טאָלער פאר די בארגלייט, ארבייטער, בארג־דינער, א. א. וו." יאָהאַן אַלבערטי ביערונגס, S. S. Thcol, Cultor und Manszfeldischen Landes-kindes Historische Beschreibung des schi alten und loblichen Manszfeldischen Zeng-werks,

לייפציג אוןסלעבען, 1743, ז. 8.

ה י י נ ר י ך, — אין זיין אייגענעם נאָמען, און זיין ברודער'ס און זיינע שוועסטערקינדער'ס נעמען, ארויסגעגעבן א באַפעל צו די באַרגלייט אַז אַ יעדער מוז זיין גרייט צו קומען מיט זיין בעסטען כלי זין, ווען מען וועט זיי רופען. דערצו האָבען זיי מלא שמחה מסכים געווען און דער באַרג־שופט פון א י י ז ל ע ב ע ן, באַסטיאַן מ ע ד ע ל ו ו י ץ, האָט זיי אַלע גערופען, דעם 21טען סעמטעמבער, אויף א פעלד ביי ו ו י מ ע ל ב ו ר ג אויף אַ רעוויזיע. ער האָט זיי איבערגעקוקט און געפונען, אַז זיי זיינען גישקשה'דיג באַוואָפענט" *).

אין די דאָזיגע באַוואָפענטע ארבייטער באַטאַליאָנען האָט גע־הערשט אַ ווידערשפּענסטיגער, מוטיגער גייסט, און זיי זיינען שטענדיג געווען גרייט זיך אקעגען צו שטעלען מיט געוואַלט גע־גען יעדער קריוודע, וואָס האָט זיי באַגעגנט. וואָס שאַרפער ס'איז געוואָרען די סתירה צווישען זיי און די קאַפּיטאַליסטען און פירשטען, וואָס האָבען באַהערשט דאָס באַרגוועזען אַלץ אָפטער זיינען געווען זייערע אויפשטאַנדען**). אין די קראָניקען פון יענער צייט זיינען פאַרשריבען זעהר א סך אויפשטאַנ־דען פון די באַרגאַרבייטער גראָד אין די לעצטע יאָרצענער און יאָהרען פאַר'ן אויסברוך פונ'ם פּויערנקריג, אַ סימן, ווי געשפּאַנט די סיטואַציע איז געווען.

---

*) ציריאַקוס שפּאַנגענבערג, Laehsische Chroniea,

**) לעבען די אייגענטליכע באַרגאַרבייטער זיינען, ווייזט אויס, בפרט די באַרג־קאָוואַלעס געווען אַ ווידערשפּענסטיגע אומה'לע. פאַר אַל־טערס האָבען זיך באַזעצט באַרג־קאָוואַלעס אין שכנות פון וויכטיגע באַרג־בוי פּונקטען, וואָס פלעגען צוגרייטען דאָס באַרג־געצייג און דאָס אייזערנע גרובענגעצייג. שוין די קוטענבערגער באַרג תקנות (1 ג. 16 — ארויסגעגעבן געגען 1300 — רעדט באַריכות פון די באַרג־קאָוואַלעס, באַצייכענט זיי אַלס די הויפּט רעבעליאַנטען אויף די באַרג־ווערק און האָט רעקאָמענדירט די קאָוואַלמייסטערס מיט ישוב הדעת אויסצוקלייבען זיך אַזעלכע געזעלען „וואָס באַטייליגען זיך נישט אין אסיפות אָדער פאַרשווערונגען אָדער וועלכע ניט אקציעס געגען דער מלוכה contra nostram rempublicam aliguibus machinationibus)" Das deutsche Bergecht, 204.3, I. אַפּענבאַך.

אלס ביישפיל ווילען מיר דערמאָנען די לוינסקעמפען אין די זאַקסישע בארגווערק.

אין 1478 שרייבען די דוקסען ערנסט און אלברעכט פון זאַק־סען צום ראט פון פ ר י י ב ע ר ג: „ליבע געטרייע! עס איז אונז באוואוסט געווארען, אז די ארבייטער אויפ'ן שנייבארג און אין אנדערע ערטער און אן אנדער פלאץ אין פירסטענטום, וואו עס ווערען געבויט בארקווערק, פארלאנגען מער לוין, ווי עס איז זיי ביז איצט געצאָלט געוואָרען. אויב מען זאָל דאָס דערלויבען, דולדען און זיי נאָכגעבען, וואָלט פאר אונז און פאר די אונזעריגע אין עתיד אנטשטאַנען און ארויסגעוואקסען א גרויסער שאָדען. כדי דאָס צו פארהיטען, האָבען מיר בדעה וועגען דעם זיך דורכ־צורעדען מיט די מבינים אין דעם ענין פון אונזער פירשטענטום, כדי צו פארפאסען און ארויסצוגעבען אלגעמיינע תקנות, וויפיל מען דארף געבען א יעדען ארבייטער לויט זיין פארדינסט און ארבייט. דערפאר פאָדערען מיר אייך אויף, איהר זאָלט זיין ביי אונז אין ד ר ע ז ד ע ן אויף דינסטאָג, נאָך דעם זונטאָג א ק ו ל י און מיטברענגען מיט אייך צוויי אָדער דריי בארג־עקספערטען, וואָס זיינען מבינים אויף ארבייט און לוין פון די ארבייטער. אויף דעם טאָג האָבען מיר אויך אנדערע עקספערטען באפוילען אהער צו קומען... ארויסגעגעבען אין ד ר ע ז ד ע ן, מאָנטאָג נאָך רעמיניסצערע, 1478"**).

די ארבייטער זיינען, פאָלגליך, ניט צוגעלאָזען געוואָרען צו די פארהאנדלונגען. מיט וואָס דאָס האָט זיך געענדיגט — ווייסען מיר ניט. שוין אין דעם יאָר 1496 שרייבט מען: דעמאָלט האָבען זיי (די מינען־ארבייטער) פאַריאָגט די ריכטער און שופטים פון ש נ ע ע ב ע ר ג, ווייל מען האָט ביי זיי געוואָלט אראָפּ־דינגען א גראָשען פון דעם לוין. אַן אנדער טייל האָט זיך א לאָז געטאָן קיין ש ל ע ט ו י און קיין ל ו ס נ י ץ אויך קיין ג י י ע ר. דער דעמאָלסטינער הויפטמאַן פאַן פלאניץ האָט גע־מוזט, מיט דער הילף פון די פויערים, פארכאפען שנעעבערג. אין

---

*) אָפּגעדרוקט ביי קלאָטצש, Ursprung des Bergwerke in Sachsen ז. 87

פיר טעג ארום איז שוין א טייל פון די ארבייטער צוריקגעקומען צו דער ארבייט. פונדעסטוועגן חזר'ט זיך דער אויפשטאנד איבער שפעטער מיט צוויי יאר. אינ'ם יאר 1498 באפעהלען די מינען ארבייטער די האספעלער און די העלפער זיי נאכצוגעהן, אויב זיי ווילען ניט צוהאקט ווערען אויף שטיקער. זיי לאזען זיך אוועק געגען די צוויקויער און די פלויאינער ארביי־טער, וואס זיינען קענען זיי מאביליזירט געווארען. אבער סוף כל סוף האט מען די בונטאוושיקעס בארוהיגט מיט גוטע רייד.

אינ'ם יאר 1496 מאכען אויך די קוטענבערגער מינען־אר־בייטער אן אויפשטאנד אלס רעזולטאט פון לוין־סכסוכים, לאזען זיך ארויס פונ'ם שטאט באוואפענט, שלאגען אויף זייערע גע־צעלטען אויף א דערבייאיגען בארג און שטעלען דארט ארויס זיי־ערע פאנען. אבער זיי האבען דאך געמוזט זיך אונטערגעבען.

עס זיינען פאראן ידיעות וועגען אויפשטאנדען צווישען די מינען־ארבייטער פון יאאכימסטאל א קורצע צייט פאר'ן אויס־ברוך פון דעם פויערים־קריג.

אין דעם יאר 1516 צובליט זיך די מינעריי (מינען־ארבייט) אין יאאכימסטאל. מאטעזיוס דערצעהלט אין זיין בוך "Chronica der freyen Bergstadt in Ioachimstahl" וועגען אן אויפשטאנד, וואס איז פארגעקומען שוין אינ'ם ערשטען יאר פון דער מינעריי.

אינ'ם יאר 1517 האט אויסגעבראכען דער ערשטער אויפ־שטאנד פון די מינען־ארבייטער, בעת זיי זיינען אינ'ם טאג פון מארגארעטע אוועק אין וואלד אריין...

אינ'ם יאר 1522 איז געווען דער צווייטער אויפשטאנד, בעת זיי זיינען אוועק קיין טיורקנער.

אין דעם יאר 1524 ווערט ווידער דערמאנט „אן אויפשטאנד פון די מינען־ארבייטער אינ'ם פערטען שבת נאך פאסכא, וואס ווערט אונטערדריקט דורך גראף אלעקסאנדער פאן לייסניק".

אבער פון די אלע קאמפען וואקסט נישט ארויס נישט ביי די מינען־ארבייטער, נישט ביי די האנטווערקגעזעלען קיין באוועגונג, וואס זאל זיין רעוואלוציאנער אין אירע צילען.

און כאטש די מינעריי איז אין 15טען און 16טען יאר־

הונדערט טעכניש און עקאָנאָמיש געווען אַ סך מער ענטוויקעלט, ווי אַלע אַנדערע צווייגען פון דער פּראָדוקציע אין יענער צייט, הגם זי האָט זיך אָם מייסטען דערנענטערט צו דער קאַפּיטאַליס־טישער גרויס־אינדוסטריע, פונדעסטוועגן זיינען נישט אירע ארבייטער געוואָרען די אָנפירער פונ׳ם פּראָלעטאַריאַט.

די סבה דערפון מוזען מיר זוכען אינ׳ם כאַראַקטער פון דער מינעריי. זי האָט איזאָלירט אירע ארבייטער אין געבערגסטאָלען אָהן וועגען *), ווייט פונ׳ם וועלט־פאַרקער, ווייט פון די באַלעבטע מיטעלפּונקטען פונ׳ם האנדעל, אָפּגעזונדערט זיי פון זייערע חברים אין אַנדערע געגענדען, אָפּגעזונדערט זיי פון די איבעריגע אונטער־דריקטע און עקספּלואַטירטע פאָלקס־שיכטען, פאַרשמעלט זייער האָריזאָנט אָדער לכל הפחות נישט דערלאָזט אים זיך אויסברייטען, באַגרעניצט זייערע אינטערעסען אויף די קליינסטע לאָקאַלע אָדער פאַכאָווע אנגעלעגענהייטען.

אמת, מען האָט זיי עקספּלואַטירט און זיי זיינען געווען אומ־צופרידען, אמת, זיי האָבען נישט מורא געהאַט צו פאַרטיידיגען זיי־ער רעכט מיט׳ן שווערד אין דער האַנט, און זיינען אפילו געווען גרייט זיך אָנצושליסען אָן אַ רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג, יאָ, זיך צו שטעלען אָן דער שפּיץ, אָבער נאָר דעמאָלט, ווען זייערע באַ־שרענקטע מאָמענט־אינטערעסען האָבען זיך צופעליג צונויפגעטראָ־פען מיט דעם אינטערעס פון דער כלל באַוועגונג. אָהן אחריות לאָ־זען זיי די באַוועגונג פונ׳ם כלל און אירע אָנפירער אין שטיך, ווי נאָר זייערע מאָמענט־אינטערעסען זיינען פאַרענטפערט, ווי באַלד מען האָט זיי צופרידענגעשטעלט בנוגע לוין־ און ארבייטס־פאַר־העלטנישען.

אַ דאַנק זייער אָפּגעשלאָסענקייט האָבען די מינען־ארבייטער כמעט נאָך בולט׳ער אַנטוויקעלט די צעבאָווע אָפּגעזונדערטקייט, ווי די שטאָטישע האנדווערקגעזעלען. זיי האָבען זי אָם לענגסטען אָפּגעהיט, ביז צו אונזערער צייט.

---

*) מאַנכע פון די אַלטע גאָלד־באַרגווערק אין די מאָורערן זיינען געווען אין דער גלעטשער געגענד.

פערטער קאפיטעל.

קאפיטאל און ארבייט אין דער וועבעריי.

נאָך וועניגער ווי די האנדוועוערקגעזעלען און מינען־ארבייטער זיינען — פארשטעהט זיך — די נישט־אָרגאניזירטע פּראָלעטאריער מאסען געווען ביכולת צו אנטוויקלען אַן אמת׳דיג רעוואָלוציאָנערע פּאָליטיק און זי קאָנסעקווענט און עקשנות׳דיג דורכצופירען. זיי האָבען זיך נישט געפילט אַלס אַ נייער, שטייגענדער קלאַס, נאָר ווי צעפאַלענע שטיקלעך פון אראָפּגעקומענע קלאַסען. און טאקע מיט זיי פארקניפּען זיי זייערע סימפּאַטיעס, קודם כל מיט די פּויערים, פון וועמעס סביבה זיי קומען טאקע אָפּט ארויס. זיי בלייבען אומפעהיג זיך צו שטעלען אייגענע צילען און צו שוואך אַ ציל אליין צו דערגרייכען, ווייל זיי זיינען צוטיילט, דערשלאָגען און צעבראָכען. נאַטירליך, זיינען זיי געווען אומצופרידען מיט דער עקזיסטירענדער אָרדנונג, אָבער מיר קאָנען זיך דאָס נאָר משער זיין פון דער גרייטקייט, מיט וועלכער זיי פּלעגען צושטעהן צו יעדען רעוואָלוציאָנערען אויפשטאַנד. שטענדיג זיינען זיי גרייט געווען צו מאַכען יד־אחת מיט די פּויערים אין צייט פון אַן אויפשטאַנד. זיי באַטייליגען זיך אויך אין אַ קאָמוניסטישער באַוועגונג, אויב אַזעלכע איז נאָר ערגעץ וואו אנטשטאַנען. אָבער די איניציאַטיווע פון אַזאַ באַוועגונג אָדער בכלל די אידעע פון אַ סאָציאַלער איבער־קערעניש, האָט פון זיי נאָך נישט געקאָנט ארויסקומען.

נישט די מינען־ארבייטער, נישט די האנדוועוערקגעזעלען, נישט די אומאָרגאניזירטע שטאָטישע פּראָלעטאריער זיינען געווען מסוגל צו זיין די אָנהויבער פון דער קאָמוניסטישער ארבייטער באַוועגונג. נאָר א י י ן ארבייטער שיכט האָט עקזיסטירט, וועמען די פאַר־העלטנישען האָבען נישט נאָר געמאַכט פעהיג אויפצונעמען קאָ־מוניסטישע טענדענצען, נאָר אויך אריינגעגעבען אין אים דעם נוי־

טיגען גייסטיגען ברען, צו שאפען פון די דאָזיגע טענדענצען אַ נייעם געזעלשאַפט־אידעאַל. גלייכצייטיג באַשאַפען זיי אין אים אויך די נויטיגע ענערגיע, נישט אָפצוזאָגען זיך פון דעם אידעאַל אַפילו דעמאָלט, ווען עס איז אוממעגליך דער אידעאַל זאָל מקוים ווערען. דאָס זיינען געווען די אַרבייטער פון דער טעקסטיל אינדוסטריע, ספּעציעל די וואָלוועבער.

נאַטירליך, מוז מען פאַרשטעהן Cum Grano Salis ווען מען באַהויפּטעט היינט, און מיט רעכט, אַז דער אינדוסטריע־לער פּראָלעטאַריאַט איז דער טרעגער פון דער סאָציאַל־דעמאָקראַ־טישער באַוועגונג, הייסט עס נאָך ניט, אַז עס קאָנען זיך אין איר נישט באַטייליגען און אָפטמאָל זעהר ענערגיש באַטייליגען, מיטגלידער פון אַנדערע קלאַסען, קליינבירגער, ליטעראַטען, פּאַב־ריקאַנטען וכדומה. אַ טייל פון זיי קאָן אַפילו זיין אין דעם סאַמע אויבען־אָן פון דער באַוועגונג. דאָס מיינט אָבער אויך ניט אַז יעדער אינדוסטריעלער פּראָלעטאַריער איז אַ סאָציאַל־דעמאָ־קראַט.

מיט אַזעלכע תנאים דאַרף מען אויך אויפפאַסען דעם זאַץ, אַז די אַרבייטער פון דער טעקסטיל אינדוסטריע זיינען געווען די ערשטע פון דער קאָמוניסטישער אַרבייטער באַוועגונג. מיר וועלען נאָך זעהן, אַז אויך אַנדערע עלעמענטען האָבען זיך אין איר באַטייליגט; אויך וואָלט עס געווען אַ נאַרישקייט צו באַהויפּטען, אַז יעדער וועבער איז געווען אַ קאָמוניסט. אָבער ווי ווייט מיר קאָנען דורכפאָרשען אָט די באַוועגונג און אויף וויפיל מיר האָבען וועגען איר גענויע ידיעות, געפינען מיר די וועבער שטענדיג אין דער באַוועגונג טעטיג, שטענדיג אין איר באַטייליגט, און דאָס איז דאָך זיכער נישט קיין צופאַל.

לויט אונזער מיינונג וועט די דערקלערונג פון דער דאָזיגער ערשיינונג זעהר לייכט זיך איינגעבען ווען מען זאָל זיך צוקוקען צו דער אנטשטעהונג פון דער וואָל־אינדוסטריע.

מיר לאָזען דאָ אינגאַנצען אויס די אַנדערע פאַכען פון דער טעקסטיל אינדוסטריע, די לייוונט־באַוועל־און זייד אינדוסטריע, ווייל, וואָס איז שייך אינטערנאַציאָנאַלע באַדייטונג אין מיטעל־אַל־טער, קאָנען זיי זיך מיט דער וואָל־אינדוסטריע נישט גלייכען. דאַרט,

וואו די לייוועגט און באוועל וועבעריי האָט זיך אנטוויקעלט צו עקספּאָרט־אינדוסטריען, ווי אין אולם און אויגסבורג, ווייזען זיי אין עצם ארוים דיזעלבע קאפּיטאליסטישע אייגענ־ארטיגקייטען, ווי די וואָל אינדוסטריע. דאָס זעלביגע קאָן מען אויך זאָגען וועגען דער איטאַליענישער זייד־אינדוסטריע*).

„צווישען אלע פאכען פון דייטשלאנד פארנעמט פון שטענ־דיג אָן דעם אויבענאָן די וואָל מאנופאקטור. זי האָט אין מיטעל־אלטער משפּיע געווען אויף דעם כח און בליהען פונ'ו בירגער־טום. אוף דעם אימפּאָרט פון די נויטיגע רוימאטעריאלען און אויף דעם עקספּאָרט פון אירע פּראָדוקטען האָט זיך געשטיצט די ים־מאכט פון דער האַנזאַ און דער אמאָליגער דייטשער וועלט־האנדעל. דער וואווילשטאנד, וואָס האָט זיך דורך איר פאר־שפּרייט איבער דער וועלט האָט פיל געהאָלפען דער דייטשער מלוכה פאר די לעצטע יאָרהונדערט פונ'ם מיטעלאלטער צו באַפעס־טיגען איר מאכט און ראָלע. די געשיכטע פון דער אנטוויקלונג פון דער דייטשער וואָל אינדוסטריע איז דערפאר פיל ברייטער, ווי די געשיכטע פון דער אנטוויקלונג פון דער גאנצער אינדוסטריע־צווייג; זי איז אין דערזעלבער צייט די געשיכטע פון דער ווירט־שאפטליכער קולטור פון דייטשלאנד. יאָ, עס שפּיגעלט זיך אין איר אָפּ דער גאנג פון אונזער נאציאָנאלען לעבען".

מיט די ווערטער הויבט זיך אָן אן אָפּהאנדלונג פון היל־דעבראנד „צו דער געשיכטע פון דער דייטשער וואָל אינ־דוסטריע**). מיט א קליינער באשרענקונג איז דאָס גאר קיין גוזמא נישט; די באשרענקונג איז, אז די שטעלונג פון דייטשלאנד אין וועלט האנדעל איז געווען א פּועל יוצא נישט נאָר פון דער וואָל אינדוסטריע נאָר אויך פון דער מינען־אינדוסטריע, וואָס האָט אין געוויסע צייטען, למשל אין אָנהויב פונ'ם 16טען יאָרהונדערט, נאָך

---

*) פגל. דאריבער ראָמאָלאָ גראַף בראָגליאָ ד'אַ־נאַנאָ, „די ווענעציאַנישע זייד־אינדוסטריע און איר אָרגאַניזאציע ביז צום סוף פונ'ם מיטעלאַלטער", שטוטגאַרט, 1893.

*) אין הילדעבראַנד'ס יאָרביכער, יענאַ, 1866, 4 באַנד, ז. 186 א. וו.

שטאַרקער געווירקט אויפ'ן ווירטשאַפטליכען לעבען פון דייטש־לאַנד, ווי די וואָל אינדוסטריע.

אַ פאַקט איז, אַז אין דייטשלאַנד איז זי געווען די ערשטע עקספּאָרט אינדוסטריע. אַזוי איז דאָס געווען בכלל אין די מערב־אייראפּעאישע קריסטליכע לענדער.

אַ חוץ לעדער און פעל פלעגט מען אין מיטעל־אַלטער באַנוצען לייוועגט צו באַקליידען זיך. וואָלענע שטאָפען זיינען געווען אַ לוקסוס־זאַך און בלויז די פאַרנעמסטע האָבען זיך געקאָנט ערלויבען מיט זיי זיך צו באַנוצען. די לייוועגט־וועבעריי איז קודם געווען אַ פאַמיליען אינדוסטריע. די פרויען פלעגען אַליין אויסוועבען די לייוועגט, וואָס איז נויטיג געווען פאַר'ן אייגענעם גע־ברויך. להיפך, די אויסאַרבייטונג פון וואָל האָט געמוזט אויפ־הערען צו זיין אַ פאַמילען־אינדוסטריע, ווי נאָר זי האָט זיך אַבי־סעל אַנטוויקעלט, ווייל דערצו דאַרף מען גרעסערע איינריכטונגען: פאַרבהייזער, מילען, שער־פלעצער א. אז. וו. נאָר גרויסע אָרגאַניזאַ־ציעס, מאָנאַסטירען, שטאָטישע געמיינדען אָדער צעכען, זיינען געווען ביכולת די דאָזיגע איינריכטונגען צו שאַפען.

די ערשטע וועבער (מענער) געפינען מיר אין די מאָנאַסטירען די לעצטע האָבען וואַרשיינליך אַם מערסטען געהאָלפען דער פאַרשפּרייטונג פון דער וואָל אינדוסטריע אין דייטשלאַנד, ווי בכלל זיינען די מאָנאַסטירען אין אָנהויב פון מיטעל־אַלטער גע־ווען די טרעגער פון טעכנישען פּראָגרעס אין דער אינדוסטריע און אין דער לאַנדווירטשאַפט. פאַלש איז די „אויפגעקלערטע“ אַנ־שויאונג, אַז די מאָנאַכען האָבען זייער ממשלה באַגרינדעט דורך דאַוונען און איבערשרייבען עוואַנגעליעס.

אין מאָנאַסטירען פון קאָנסטאַנץ, שוין אין 9טען יאָר־הונדערט ווערט דערמאָנט וועגען וואַלגערערס און שניידער פון קאָנסטאַנצער מאָנאַסטיר. די מאָנאַכען האָבען אויס־געלערענט די איינוואוינער פון באַדענזעע צו וועבען וואָל און זיך קליידען אין וואָלענע שטאָפען *). אינ'ם 11טען יאָר־

*) צ. ג. רעחלעז, „געשיכטע פון די האַנטווערקען און גע־ווערבען“, לייפּציג, 1856, ז. 97.

הונדערט ווערט די וועבעריי נאָך נישט דערמאָנט באַזונדער אין די סטאַטוטען און תקנות פון די מאָנאַסטירען. אָבער אין 12טען יאָרהונדערט באַקומט זי שוין פאַר די מאָנאַסטירען אַזאַ באַדייטונג, אַז אין זייערע תקנות פון דעם יאָרהונדערט ווערט דער וואָל־האַנדעל, דאָס אָפּגעבען זיך מיט דער וואָל גופא און אויך דאָס וועבען, פאַרצייכענט אַלס רעגעלמעסיגע באַשעפטיגונגען פון די מאָנאַסטירען־ברידער, ספּעציעל קאָן מען דאָס זעהן אין די באַשלוסען און תקנות פונ׳ם ציסטערציענזער אָרדען, וואָס האָבען אַ שייכות צום 12טען יאָרהונדערט״, (ש מ אָ ל ל ע ר, דער שטראַסבורגער צעך פון טוכערן און וועבער, ז. 301). די ציסטערציענזער האָבען טאַקי געמאַכט די פאַבריקאַציע פון טוך פאַר זייער ספּעציאַליטעט. „געגרינדעט אין אָנהויב פונ׳ם 12טען יאָרהונדערט אין די מערב־טיילען פון דער דייטשער מדינה, וואו עס געפינט זיך אַ פאַרשפּרייטע און באַרימטע טוך־אינדוסטריע, שאַפט זיך דער אָרדען שנעל אַ וועג קיין מזרח. אין ציסטערציענזער מאָנאַסטיר אין ב ר אַ ב אַ נ ט, אין ט ו ר י נ ג ע ן (אין אַלטען צעללע) אין שלעזיען געפינען מיר די טוך־פאַבריקאַציע פאַר׳ן פ אַ ר ק ו י ף. און אַזוי ווי זיי פלעגען אויפנעמען אַ חוץ די געזעלען און לערנאינגלאַך אויך אומגעלערנטע אַרבייטער, איז קיין חידוש נישט, וואָס געוויסע פּאָרטיילען פון די בראַבאַנטער וועבער זיינען באַקאַנט געוואָרען אויך אין טיף דייטשלאַנד״*).

אַ חוץ אין די מאָנאַסטירען האָט זיך אָבער אויך אין די שטעט

*) צו דערגעשיכטע פון דער דייטשער וואָל־אינדוסטריע, ז. 216— אַז די קירכע האָט זיך אויך סתם באַמיהט צו פאַרשפּרייטען נוצליכע קענטעגישען, באַווייזט אַן אָנפראַגע, וואָס ס׳האָט געשיקט דער הייליגער ב אָ נ י פ אַ צ י ו ס צו דעם גראַד אַזוי הייליגען פּאָטער אין רוים. ווי אַזוי ס׳איז אַם געזונדסטען צו עסען חזיר שמאַלץ. דער פּאַפּסט מיט׳ן נאָמען זאַכאַריוס האָט געענטפערט, אַז ער האָט ביי די קירכען אָבות גאָר נישט געפונען איבער דער פראַגע, וואָס איז אַזוי וויכטיג פאַר דעם וואוילטאָג פון דער זינדיגער מענשהייט. על פי דעתו זאָל מען חזיר־שמאַלץ נאָר געניסען, אַז ס׳איז דורכגערויכערט אָדער געבראָטען, וויל מען דאָס אָבער געניסען רויהערהייט, דאַן זאָל מען דאָס טאָן ערשט נאָך פּסח. (פגל. א. ש ל אָ ס ס ע ס, „שפּייז און טראַנק פון די פריהערדיגע צייטען אין דייטשלאַנד״, ז. 9).

שנעל אנטוויקעלט די וואָל־וועבעריי אלס האנט־ווערק, קודם אין די נ י ד ע ר ל א נ ד ע ן, וואו זי האָט שוין אָנגעהויבען אויפצובליהען אין 10טען יאָרהונדערט.

די נייע אינדוסטריע איז געווען אַ לוקסוס־אינדוסטריע. צו וואָלענע שטאָפען האָבען זיך אַ לאנגע צייט געקאָנט צושלאָגען נאָר די אריסטאָקראַטישע און בכלל די רייכערע קלאַסען; אז אין 15טען יאָרהונדערט איז אנטשטאַנען אויך ביי בעלי־מלאכות און פויערים אַ נאָכפראגע נאָך וואָל־שטאָפען, ווערט דאָס באטראכט אלס באווייז פון אַ גרויסען לוקסוס, וואָס פארשפרייט זיך צווישען די נידריגערע קלאַסען.

פיינע טוכען זיינען געווען טייערע לוקסוס ־ ארטיקלען. צוליב דעם האָט זיך געלוינט זיי ווייט טראנספּאָרטירען און זיי האָבען געקאָנט זיין אַ געגענשטאנד פאר עקספּאָרט. דער מארק פאר זיי איז געווען גאַנץ אייראָפּא. עס איז קיין חידוש ניט, אז וואו אַט די אַלע נויטיגע באדינגונגען זיינען זיך צונויפגעקומען, בפרט נאָך וואו ס'האָבען זיך געפונען זעהר פיל גוטע בוי־מאטעריאַלען, וואו די טעכניק האָט דערגרייכט די נויטיגע מדרגה, האָט זיך דאָרט אומעטום די טוך־אינדוסטריע לייכט אַנטוויקעלט צו אַן עקספּאָרט אינדוסטריע.

קודם איז דאָס פאַרגעקומען אין פ ל א נ ד ר י ע. פלאַנדרישע טוכען זיינען שוין אין 13טען יאָרהונדערט געווען בארימט אין גאַנץ אייראָפּע*).

---

*) אין פלאַנדריע האָט זיך פריהצייטיג אַנטוויקעלט די וואָל־וועבעריי. די פלעמישע וועבער האָבען אָבער געהאַט אונטער דער האַנט נישט נאָר די וואָל, וואָס זייער אייגען לאַנד האָט זעהר פיל פּראָדוצירט, נאָר אויך די ענגלישע וואָל, די דעמאָלט בעסט באַקאַנטע וואָל. ענגלאנד אליין האָט ערשט שפּעטער אנטוויקעלט איר וואָל־אינדוסטריע. — דאָ איז כדאי צו באַמערקען אַ זאַך, וואָס געהערט אַפילו נישט צו דעם ענין, מיר האַלטען עס אָבער פאר נישט איבעריג: הילדעבראנד ווייזט אָן אין דער שוין דערמאָנטער אָפּהאַנדלונג דארויף, אַז די וואָל־מאַנופאַקטור האָט זיך (שפּעטער אין דער קאַפּיטאַליסטישער צייט) אנטוויקעלט הויפּטזעכליך אין די לענדער, וואָס זיינען געווען צוגעפּאַסט פאַר שאָף־צוכט, אין צפון דייטשלאַנד, זאַקסען, ענגלאַנד. פאַרקערט, די וויין־

אין אַ סך שטעט איז די וואָל־פּראָדוקציע געבליבען אַ אינדוסטריע בלויז פאר דעם לאָקאַלען מאַרק. אָבער אויך דאָ ווערט זי אָפּהענגיג פון׳ם וועלט־מאַרק, ווייל די דרויסענדיגע קאָנקורענץ סטאַרעט זיך צו פאַרכאַפּען אויך דעם אינערען מאַרק. אויף דעם אופן ווערט דער אינערער מאַרק אַ שטיק וועלט־מאַרק. דער לעצטער ווערט אַנטשיידענד פאר דער וואָל־אינדוסטריע אויך דאָרט, וואו עס איז איר נישט געלונגען אַראָפּצוואַרפען פון זיך דעם לאָקאַלען כאַראַקטער און צו ווערען אַ עקספּאָרט־אינדוסטריע. צוליב דעם אָבער ווערען די טוך־פּראָדוצענטען פון אַזעלכע געגענדען פיינדליך צו די סוחרים, וואָס אימפּאָרטירען טוך, ווייל זיי קאָנקורירען מיט זיי. דאָס איז נישט די טראַדיציאָנעלע פיינטשאַפט פון דער מאַסע פון דער באַפעלקערונג אַלס קאָנסומענטן געגען די סוחרים, נאָר אַ גאַנץ באַזונדערער אַנטאַגאָניזם צווישען פּראָדוצענטן און סוחרים. אין דער זעלביגער צייט וואָס די באַפעלקערונג באַציט זיך צו די

פּראָדוקציע איז, ווייזט אויס, אַ מניעה פאַר דער שאָף־צוכט און דערמיט פאַר דער אַנטוויקלונג פון דער וואָל־מאַנופאַקטור, ווי, למשל, אין דרום־מערב דייטשלאַנד (א. א. ז. 232, 233). מען וואָלט אפשר געקאָנט נאָך ווייטער געהן און זאָגען: די שאָפצוכט איז גינסטיג פאַר׳ן לאַנדווירטשאַפטליכען גרויסבאַטריב אין דער פאָרם פון פאַשע־ווירטשאַפט. אין לענדער, וואו די שאָפצוכט לוינט זיך, אַנטוויקעלט זיך בכן אינאיינעם מיט דעם אויפבליהען פון דער קאַפּיטאַליסטישער וואָל־אינדוסטריע קודם אויך די מעגליכקייט פון אַ קאַפּיטאַליסטישען גרויס־באַטריב אין דער לאַנד־ווירטשאַפט; אין די דאָזיגע לענדער האָבען די גוטס־באַזיצער אַם מערסטען געהאַט אורזאַכען צו עקספּראָפּריאירען די קליינבויערן, צו בילדען גרויסע לאַנדווירטשאַפטליכע באַטריבען. די וויין־פּראָדוקציע איז להיפך גינסטיג פאַר׳ן קליינבאַטריב. וואו זי האָט זיך אַנטוויקעלט, האָט זיך מער געלוינט פאַר די גוטס־באַזיצער צו עקספּלואַטירען זייערע פויערים, אַרויפלעגענדיג אויף זיי שווערע צינזען, איידער צו פאַרגרעסערען די אייגענע באַטריבען דורך פאַרטרייבען די פויערים. אין די געגענדען, וואו עס ווערט פּראָדוצירט וויין, ווי אין דרום־דייטשלאַנד, אין מאַנכע פלעצער פון פראַנקרייך א. א. וו., דערהאַלט זיך דערפאַר דאָס קליינבירגערטום. די פאַרשיידענע פאָרמען פונ׳ם גרונד־באַזיץ אין די דערמאָנטע לענדער דערקלערען זיך דורך די פאַרשיידענע פּראָדוקציאָנס פאָרמען, וואָס האָבען זיך דאָרט אַנטוויקעלט.

סוחרים פיינטליכער, ווען זיי ה ע כ ע ר ע ן די פרייזען, באציהען זיך די וואָל־ארבייטער צו די סוחרים מיט שנאה, דערפאר וואָס זיי פארקויפען ב י ל י ג ע ר זייערע אימפּאָרטירטע סחורות.

עס אנטוויקעלט זיך אָבער נאָך אן אנדער געגענזאַץ צווישען די וואָל־ארבייטער און די סוחרים: צוזאמען מיט דעם אנטאגאָניזם צווישען צוויי קאָנקורענטען קומט דער אנטאגאָניזם פון דעם ע ק ס פּ ל ו א ט י ר ט ע ן צום ע ק ס פּ ל ו א ט א ־ ט אָ ר. וואו די וואָל־אינדוסטריע איז געווארען אן עקס־פּאָרט־אינדוסטריע, ווערט נויטיג א קאַפּיטאַל פאר איר אָנפירונג, ווייל מען פארקויפט דאָך נישט דירעקט צום קונה. די סחורה מוז מאַ־כען לאנגע נסיעות, אָפט וואנדערן פון מארק צו מארק, איידער זי ווערט פארקויפט; אין דער צווישען־צייט דראָהען איר פיל סכנות, עס דויערט א שטיק צייט ביז עס קומט אָן דאָס געלט פאר דער פארקויפטער סחורה. דאָרט וואו די וואָל־אינדוסטריע ווערט אן עקספּאָרט־אינדוסטריע, מוז מען אָבער אויך באלד אָנהויבען צו באציהען פון ווייטע מקומות דעם רויהען מאַטעריאַל, די וואָל. די נאָהענטסטע געגענדען זיינען נישט בכח צו באפרידיגען די וואַק־סענדע נאָכפראַגע אויף וואָל. און וואָס מער די אינדוסטריע אַנטוויקעלט זיך, וואָס מער די קאָנקורענץ וואַקסט, וואָס מער עס וואַקסט דער פארלאַנג נאָך א פיין און גוט שטיקעל סחורה, אַלץ זאָרגפעלטיגער ווערט מען ביים אויסוויילען דעם רוי־מאַטעריאַל. נאָר ווייניג מקומות האָבען פּראָדוצירט גענוג גוטע וואָל. די בעסטע פלעגט קומען, ווי שוין דערמאָנט, פון ענגלאנד. די רוי־מאַטערי־אַלען ווערען אַלץ טייערער, וואָס ווייטער עס זיינען געלעגען די ער־טער פון וואַנען מען פלעגט זיי באציהען. מען האָט געמוזט טאָקע זיך באַזאָרגען מיט גרויסע זאַפּאַסען. דער קאַפּיטאַל וואָס איז נויטיג אריינצולעגען אין מאַטעריאַלען, וואַקסט, און זיין אומזאַץ פאַר־קלענערט זיך אין דער זעלביגער מאָס, אין וועלכער דער עקספּאָרט אים די נויטיגע געלדער פּאַראַוים. די אַנטוויקלונג איז געגאַנגען פאַרשפּרייט זיך. ענטוועדער דער טוך־פּראָדוצענט מוז אַליין ווערען א קאַפּיטאַליסט אָדער ער ווערט אָפּהענגיג פון׳ם סוחר, וואָס גיט אין ביידע ריכטונגען. דער וואָל־וועבער ווערט ענטוועדער אַראָפּ־געשטופּט אויף דער מדרגה פון א הויזאינדוסטריעלען ארבייטער

אין מאָדערנעם זין, צו אַ היים־אַרבייטער מיט איין אַרויסהעלפער אָדער אפילו אָהן אַזעלכען, וואָס פלעגט באַקומען דעם רוי־מאַטעריאַל פון׳ם סוחר און האָט אים געמוזט ווידער אָפּליפערען דעם פאַרטיגען פּראָדוקט באַקומענדיג דערפאַר אַן אַנטשפּרעכענדען לוין. אָדער דער טוך־פּראָדוצענט ווערט אַ קאַפּיטאַליסט, וואָס באַשעפטיגט אַ גרעסערע צאָל אַרבייטער און קאָנצענטרירט אין זיינע הענט די פּראָדוקציע און דעם האַנדעל. נישט תמיד איז עס דער וועבערמייסטער, וועמען עס געלינגט זיך צו דערהויבען צו דער מדרגה; אָפט איז עס אַן אַנדערער בעל־מלאכה, וואָס העלפט נאָר מיט ביי דער טוך־פאַבריקאַציע. די וואָל האָט געמוזט דורכמאַכען די פאַרשידענסטע פּראָצעסען, איידער דער טוך ווערט פאַרטיג, פּראָצעסען, וואָס ווערען אַלץ מער זעלבסטשטענדיג און באַלאַנגען צו פאַרשידענע מלאכות. אין שטראַסבורג, צ. ב. ש., האָבען זיך אין 14טען יאָרהונדערט אָפּגעזונדערט קודם כל די וואָל־שלעגער פון די וועבער; זיי האָבען געדאַרפט רייניגען די וואָל, זי צורעכט מאַכען און אויסשפּינען. דער פאָדים קומט דערנאָך צום וועבער. פון׳ם וועב־שטול קומט דאָס טוך צום וואַלקער; אויך די וואַלקעריי איז געוואָרען אין ווערט אויך די אַרבייט פון טוך־שערער, וואָס באַאַרבייטען דעם ווערט אויך די אַרבייט פון טוך־שערער, וואָס באַאַרבייטען דאָס טוך נאָך דעם וואַלקען. אַם שפּעטסטען האָט זיך די וואָל־פאַרבעריי אָפּגעזונדערט פון דער וועבעריי. ערשט אין דער צווייטער העלפט פון 15טען יאָרהונדערט הויבט אָן די פאַרבעריי אויפצוטרעטען אַלס אַ זעלבסטשטענדיגע מלאכה. נאָך אין 16טען יאָרהונדערט פאַרבען אַ סך טוך־מאַכער אַליין זייערע טוכען.

יעדע פון די מלאכות איז געווען טעכניש אָפּהענגיג פון די אַנדערע, יעדע מלאָכה פלייסט זיך די אַנדערע צו אונטערצואָרדנען. ספּעציעל צווישען די וואָלשלעגער און די וועבער האָט זיך געפירט אַ הייסער קאַמף. אין מאַנכע ערטער, צום ביישפּיל, אין שלעזיען, איז עס די וועבער געלונגען צו באַזיגען די וואָלשלעגער, על פּי רוב אָבער זיינען די לעצטע געווען די שטאַרקערע. פון די וואָלשלגער אַנטוויקעלט זיך אַן אַריסטאָקראַטיע פון וואָלהענדלער, וואָס געבען אַוועק די וואָל צום

שפּינען צו אָרימערע מייסטערס אָדער צו אייגענע קנכט, און צום אויסוועבען געבען זיי זי אַוועק צו די קנעכט אָדער צו זעלבסט־שטענדיגע היימאַרבייטער. מיר דערקענען דאַרין שוין דעם אָנהויב פונ'ם מאַנופעקטור סיסטעם, וואָס בילדעט זיך צוערשט אויס אין די מאַנאַסטירען. זיי פאַראייניגען לכתחילה אין איין הויז אַלע מאַניפּולאַציעס, וואָס זיינען נויטיג, כדי דעם טוך פאַרטיג צו מאַכען. אָבער אויך ביים האַנטוועדק באַמערקען מיר זייט דעם 15טען יאָרהונדערט, אַז די טוך־פאַבריקאַנטען באַשעפטיגען אין זייערע הייזער נעבען וואָלשלעגער־קנעכט אויך וועבערקנעכט; מיר באַמערקען אין דער וועבעריי אַן אַנטוויקעלטע אַרבייטס־טיילונג, וואו יעדער וואָלוועבער וועבט א י י ן געוויסען סאָרט טוך; די וואָלוועבעריי פאַלט זיך פאַנאַנדער אין פינף ביז זעקס אונטעראָפּטיילונגען; אַן אַנדערע אַרבייטס־טיילונג ווערט איינגעפירט אין דער וואָלשלעגעריי, וואו פאַרשיידענע טייל־אַרבייטען ווערען אויסגעפירט פון פאַרשיידענע אַרבייטער. דער פועל יוצא דערפון איז: די צעכאָווע וואָלשלעגער־מלאכה הערט אויף צו עקזיסטירען, איהרע פאַרשיידענע אַרבייטען ווערען פאַרטיילט צווישען נישט־צעכאָווע, צום טייל אפילו אומגעלערנטע לאַנדאַרבייטער, צווישען פ ו י ע ר י ם, פ ר ו י ע ן א ו ן ק י נ ד ע ר. דער קאַפּיטאַליסטישער כאַראַקטער פון דער טוך־אינדוסטריע, ברענגט אויך מיט זיך וואָס גאָר שנעל ווערט איינגעפירט דער שטיק־לוין.*)

גלייך ווי דער מאָדערנער פּראָלעטאַריער, מעגען אויך די וועבערקנעכט גרנדען פאַמיליעס. דערמיט אונטערשיידען זיי זיך פון די מערסטע אַנדערע האַנטווערק פועלים. דערמיט הערט

*) אין אַ טייל ערטער איז שוין אַזוי וויט דערגאַנגען, אַז דער שטיק־לוין האָט געווירקט שעדליך און איז דערפאַר ווידער אָפּגעשאַפט געוואָרען, אַזוי איז ער פאַרווערט געוואָרען אין א ו ל ם אינם יאָר 1492 דורך אַ שבאַלוס פונ'ם „ראַט", „ווייל די איילעניש שאַדט דער גוטסקייט". די שענע סיסטעם פון אראָפּרעכענען צוליב שטראָף, דורך וועלכער דער מאָדערנער קאַפּיטאַליסט פּרעסט אַרויס די בעסטע קוואַליטעט ביי דער שנעלסטער אַרבייט, איז אין פינסטערען מיטעלאַלטער נאָך ווייניג וואָס געווען באַקאַנט.

דער וועבערקנעכט אויף זיך צו רעכענען צו דער פאמיליע פונ׳ם מייסטער.

די וואָל־אינדוסטריע איז אויך די יעניגע שטאָטישע אינדוסט־ריע, אין וועלכער דער טעכנישער פראָגרעס אנטוויקעלט זיך אם שנעלסטען. מיר האָבען שוין אָנגעוויזען דארויף, אז זי נויטיגט זיך לכתחילה אן א גאָר גרויסען טעכנשען אפאראט. דער אפאראט ווערט אלץ גרעסער, וואָס מער עס אנטוויקעלט זיך די ארבייטס־טיילונג. אויף איהר ווירקט ווידער שטארק די פראָדוקציע פאר׳ן עקספאָרט, די מאסענפראָדוקציע.

קודם מוז די רויע וואָל גערייניגט ווערען. צו דעם איז געווען נויטיג א וואָל־קיך. דאָרט ווערט זי פון די וואָל־שלעגער גערייניגט און לויז געמאכט. פאר׳ן שפינען מוז מען זי צוקעמען. דאָס פלעגען טאָן באזונדערע ארבייטער, די וואָלקעמער, אָדער פרויען. נישט זעלטען טוט מען דאָס אין ספעציעלע הייזער, קעם־הייזער.

פונ׳ם וואָלקעמער קומט די וואָל צום שפינער. דאָס שפינען ווערט אויסגעפירט סאַי דורך א באזונדערען צעך, סאַי דורכ׳ן הויזגעזינד פונ׳ם וועבער, אָדער ווידער דורך זייטיגע, מחוץ דעם צעך שטעהענדע מענשען, בפרט פרויען. דאָס שפינראָד איז שוין אין 16טען יאָרהונדערט גוט באקאנט און אומעטום פאר־שפרייט.

פונ׳ם שפינער קומט דער פאָדים צום וועבער, וואו ער געהט דורך דעם וועבשטול. פון איהם קומט ער צום וואלקער אין דער וואלק־מיהל. ארויסגענומען די טיכער אויס דער וואלק־מיהל, פלעגט מען זיי אויפשפאנען אויף ראמען צום טרקענען. דערצו זיינען נויטיג געווען ספעציעלע פלעצער. דערנאָך ווערען די טוכען איבערגעגעבען צו די קאַרדער, וואָס מאכען מיט בארשטען לויז די פעדים. נאָך זיי צושניידען די טוכשערער מיט שפיציגע שערען די לויז געמאכטע פעדים. דערנאָך קומט דער טוך אין בלייכגאָרטען צום בלייכען אָדער אין פארב־הויז, אָפט אויך שוין טאקי צום טוכדרוקער (אין שטייער־רעגיסטער פון אויגסבורג ווערט וועגען דעם דערמאָנט שוין אינ׳ם יאָר 1490).

ענדליך געפינען מיר, אז ס'ווערען נאָך דערמאָנט פּ ר ע ס־ה י י ז ע ר פאר די טוכען; עס ווייזט בכן אויס, אז זיי פלעגען ווערען אויך געגלעט און געפרעסט, ווי היינט די לייוועגט.*)

א טייל אפּאראטען זיינען געווען אזוי גרויס און טייער, אז דער יחיד האָט צו זיי גאָרנישט געקאָנט קומען. זיי געהערען ענט־וועדער צו די שטעט אָדער צו די צעכען. עס קומט נאָך ניט פאָר, אז איינצעלנע קאפּיטאליסטען זאָלען זיין די באַלעבאַטים פון'ם געצייג פון זייערע ארבייטער. אָבער דוקא צוליב דער אַלץ גרע־סערער ארבייטטיילונג הויבט זיך אָן אין דער וואָל־אינדוסטריע צו רירען דער ערפינדערישער גייסט; דאָס איינפירען פון די דער־מאָנטע אפּאראטען באדייט א רייהע פון ט ע כ נ י ש ע ר ע וו א ל ו צ י ע ס און ניט א שטוים די וויי‏טערע טעכ־נישע רעוואָלוציעס, צו שטענדיגע אויסבעכערונגען און ערפינדונ־גען. דאָס שפּינראָד צ. ב. ש. טרעט אויף צום סוף פון'ם 15טען יאָרהונדערט קודם אלס ה א נ ט ר א ד. אינ'ם יאָר 1530 אנט־דעקט י ו ר ג ע נ ס פ ו ן וו א ט ע נ מ י ל אין ברוינשווייג דאָס טרעט־שפּינראָד. וואלקערן פלעגט מען לכתחילה בלויז מיט די פיס. די ערפינדונג פון וואלקמילען, וואָס ווערען געטריבען פון וואסער (בערך אין 12טען יאָרהונדערט) מאכט א סוף צו דער פוסוואלקעריי. די לעצטע פוסוואלקער געפינען מיר אין 14טען יאָרהונדערט.

דורך יעדער פון די פארפאָלקאָמונגען ווערען אַלץ מער אר־בייטס־כחות איבעריג געמאכט. די דאָזיגע ערשיינונג פון'ם מאָדער־נעם אינדוסטריאליזם קומט אין ערגיץ נישט אזוי פריה ווי ביי די ארבייטער פון דער וואָל־אינדוסטריע.

אזא גרוס־אינדוסטריעלען, קאפּיטאליסטישען אויסזעהן, ווי די מינען־אינדוסטריע, נעמט אָבער די וואָל־אינדוסטריע ניט אָן אין דער צייט פאר דער רעפאָרמאציע. אין דעם פּרט בלייבט זי הינטערשטע־ליג. אָבער בשעת די מינען־אינדוסטריע קומט פאר אין די וועלדער, בשעת די מינען־אינדוסטריע בלייבט איזאָלירט, ווייט פון די וואוי־

*) ב. ה י ל ד ע ב ר א נ ד, צו דער געשיכטע פון דער דייטשער וואָל־אינדוסטריע, הילדעבראנד'ס יאַרביכער, 1866, באַנד 7, ז. 90—98.

נונגען פון אנדערע מענשען, אָהן אַ שום שייכות מיט זייערע קאַמפען און שטרעבונגען, באַקומט די וואָל־אינדוסטריע איהר קאַפּיטאַליס־טישען כאַראַקטער צומייסט אין שטעט, דורך וועלכע עס יאָגט דער וועלט־פאַרקעהר, וואָס שטעהען אונטער דער השפעה פון די פּראָגרעסיווסטע לענדער פון אייראָפּאַ, איטאַליען, די נידערלאַנדען, פראַנקרייך, דייטשלאַנד. אין די שטעט איז די וואָל־אינדוסטריע געוועזן די דאָזיגע מלאכה, וואָס האָט אַמפּריסטען און אַמשטאַרק־סטען אַנטוויקעלט דעם קאַפּיטאַליסטישען כאַראַקטער, גראָד אַזוי, ווי צום סוף פונ'ם 17טען יאָרהונדערט האָט אין ענגלאַנד די טעקסטיל־אינדוסטריע געמאַכט דעם אָנהויב פון אַ אינדוסטריעלער רעוואָלוציע. די מייסטערס שטרעבען צו ווע־רען סוחרים, קאַפּיטאַליסטען, זיי נוצען אויס זייערע געזעלען מער ווי די מייסטערס פון וועלכער ס'איז אַנדערער שטאָטישער מלאכה און זיינען פון זיי אויך אָפּגעטיילט דורך אַ טיפערען תהום. וואו דאָס געלינגט זיי נישט, ווערען זיי אַליין לוינשקלאַפּען פון די סוחרים, הויז־אינדוסטריעלע, וואָס שטעהען נענטער צו זייערע געזעלען, ווי די מייסטערס פון אַנאַנדער מלאכה און פיהלען זיך מיט זיי סאָלידאַריש אַקעגען זייערע אַלגעמיינע עקספּלואַטאַטאָרס. אָבער דוקא דער נישט־צעכאָוואָער פּראָלעטאַריער ווערט פון די גע־זעלען אַלץ מער באַטראַכט אַלס ארבייטס־חבר, אַלס סאָציאַל גלייכ־געשטעלטער.

און בשעת די וואָל־ארבייטער דערוויטערן זיך אַלץ מער פון דעם צעכאָוועןען קלייזעל, ווערט ברייטער זייער האָריזאָנט אַ דאַנק דער באַדייטונג, וואָס דער וועלטמאַרק באַקומט פאַר זיי. וואָס פאַר די אַנדערע בירגער איז געוועזן סתם אַ זונטאָגספאַרגעניגען:

„אַ שמועס פון מלחמה און מלחמה־געפּילדער,
ווען דאָרט ערגיץ, וויט, אין דער טערקיי,
די פעלקער מיט אַנאַנד זיך צושלאָגען".

דאָס איז פאַר די באַטייליגטע פון דער וואָל־אינדוסטריע געווען די ערנסטסטע זאַך פון דער וועלט. דער אימפּאָרט פון זייערע מאַטעריאַלען, דער פאַרקויף פון זייערע סחורות איז געווען אָפּהענ־גיג דערפון, צי למשל ענגלאַנד פירט קריג מיט פראַנקרייך, און

ווי אזוי פלאַנדריע פארהאַלט זיך דערצו, ווי די ה א נ ז ע שטעט פארטראָגען זיך מיט דענמארק, צי די וועג קיין נאָווגאָראָד איז אָפען, צי דער קאַיזער מאַכט שלום מיט ווענעציען א. א. וו. ווער עס ארבייט פאר'ן וועלט־האַנדעל, פאר דעם פארשווינדט די פאָליטיק פון זיין „שטעטיל", אָבער אויך די זאָרגלאָזיגקייט, די זיכערקייט פונ'ם בעל מלאכה, וואָס ארבייט בלויז פאר זיינע פריינד און קרובים. צו די שטאָטישע קאַמפען, אין וועלכע עס באַטייליגען זיך די וואָל־ארבייטער, אין וועלכע זיי שפּילען אָפט די ערשטע פידעל, צו די צעבקאמפען, וואָס זיינען ארויסגערופען געוואָרען דורך די דערמאָנטע טעכנישע און סאָציאַלע ענדערונגען קומען נאָך צו די ווירקונגען פון די אויסלענדישע שונאים און האַנדעלסקריזען און האַלטען די אינדוסטריע אין א צושטאַנד פון שטענדיגער באַוועגונג. די וואָל־אינדוסטריע איז געווען די רעוואָלוציאָנערסטע שטאָטישע מלאכה פונ'ם מיטעלאַלטער, און רעוואָלוציאָנער זיינען אויך געווען איהרע ארבייטער. פאר זיי האָט די געזעלשאַפט נישט באַדייט עפּעס פעסטעס, אומפארענדערליכעס; זיי האָבען אמלייכטסטען געקאָנט קומען אויף דער אידעע, זי איבערצואנדערשען. זיי האָבען אמבלוטיגסטען געפילט די עקספּלואַטאַציע, זיי האָבען די מייסטע סבות געהאַט צו טראָגען א שנאה געגען די רייכע.

די וואָל־אינדוסטריע איז אבער אויך צווישען אלע מלאכות געווען די שטאַרקסטע. יעדע שטאָט האָט דעמאָלט געבילדעט א זעלבסטשטענדיגע געמיינדע פאר זיך, אין די רייכע שטעט אָבער, אין די יעניגע, וואס האָבען געארבייט פאר'ן וועלטמארק פון דער מערב־אייראָפּעאישער אינדוסטריע — און ער האָט זיך געצויגען פון ענגלאַנד ביז נאָווגאָראָד און קאָנסטאַנטינאָפּאָל — איז די וואָל־אינדוסטריע געווען די עקאָנאָמיש וויכטיגסטע מלאכה. פון איר, ד. ה., פון אירע ארבייטער, איז אָפּהענגיג געווען דער וואוילשטאַנד פון דער שטאָט.

אָבער נישט נאָר לויט זייער באַדייטונג, אויך לויט זייער צאָל האָבען די וואָל־ארבייטער, בפרט די וועבער, געבילדעט א מאכט אין די שטעט, וואו די וואָל־אינדוסטריע האָט געבליט, א מאכט, וואָס מעג זיך אונז אויסווייזען קליין, וואָס איז אָבער אין די קליינע שטעט פון יענער צייט געווען גאָר געוואַלטיג. ר ע ל א ־

טיוו געגומען, זיינען דאָס געווען אומגעהויערע מענשענמאַסען, וואָס די דאָזיגע אינדוסטריע האָט דעמאָלט קאָנצענטרירט אין אירע הויפּט־צענטערס.

אין ברעסלוי האָבען די וועבער שוין אינ׳ם יאָר 1333 ארויסגע־מאַרשירט מיט 900 גוט־באוואפענטע מענער. אין קעלן זיינען נאָך איין איינציגען נישט געלונגענעם אויפשטאַנד פאַרטריבען געוואָרען 1800 וועבער. אין א באזונדער גרויסער צאָל געפינען זיי זיך אין די נידערלאַנדען. אינ׳ם יאָר 1350 האָט מען געציילט אין לעווען 4000 וועבשטולען, אזוי פיל אויך אין איפערן, 3200 אין מעכעלן. אינ׳ם יאָר 1326 ווערען3000 וועבער מיט אמאָל פאַרטריבען פון גענט, ווייל זיי זיינען געווען גרייט צו אן אויפשטאַנד געגען די פלאַנ־דרישע גראַפען. אין דער צווייטער העלפט פונ׳ם 14טען יאָרהונדערט שטעהען דאָרט 18,000 באוואפענטע מענער, וואָס זיינען באשעפ־טיגט אין טוכמאַכעריי. אין בריוגגע האָבען אין דער בליהונגס־צייט פון דער מלאכה געלעבט 50,000 מענשען פון דער וואָלאינ־דוסטריע.*)

פון דער קאָנצענטראַציע אין איינצעלנע מקומות האָבען די וועבער געצויגען א געוואַלטיגען רעוואָלוציאָנערען כח. קיין חידוש נישט, אז אין די כראָניקס פונ׳ם גלח טרודא ווערט געזאָגט וועגען זיי, אז זיי זיינען שטאָלצער און חוצפה׳דיגער, ווי אלע אנדערע פועלים.

נעהמט מען צונויף די אלע טעמים, פאַרשטעהט מען ערשט, פאַרוואָס דוקא די וואָל־אינדוסטריע איז געוואָרען דער מיטעלפּונקט פון אלע סאָציאַל־רעוואָלוציאָנערע שטרעבונגען פון דער רעפאָר־מאַציאָנס־צייט, פאַרוואָס די וועבער זיינען עס געווען, וואָס האָבען געקעמפט אין דער ערשטער רייהע ביי יעדען קאַמף אקעגען דער עקזיסטירענדער שטאָטישער און מלוכה־מאַכט, און פאַרוואָס עס האָט זיך ביי זיי געשאַפען די טענדענץ דערקלערען קריג דער גאַנצער הערשענדיגער געזעלשאַפטס־אָרדנונג. מען פאַרשטעהט,

*) הילדעבראַנד, אָ. אָ. אָ., ז. 83. פּגל. אויך דר. ה. גראָטהע, בילדער און שטודיען צו דער געשיכטע פונ׳ם שפּי־נען, וועבען, נייען, בערלין, 1875, ז. 215 א. וו.

פארוואָס די וועבער שטעהען אין פארבינדונג מיט די קאָמוניס־טישע באוועגונגען ביים סוף פונ׳ם מיטעלאַלטער און פון דער רעפאָרמאציאָנס־צייט, אויף וויפיל זיי האָבען בכלל אין זיך עפּעס פון א פראָלעטארישען קלאסענכאראקטער. „נישט אומזיסט״ — זאָגט שמאָללער — „האָט די שפּראך, אידענטיפיצירענדיג דעם באגריף פונ׳ם וועבער און פארשווערער, ביז צום היינטיגען טאָג גענומען דאָס בילד פונ׳ם צעטעל פונ׳ם וועבשטול, ווי אזוי מען גרייט צו בסוד און פאמעליך פּאָליטישע אומרוהען״*) [אויף דייטש זאָגט מען: eine Umruhe aufettelu, דער איבערזעצער].

„אין די אויגען פון מאנכע צייטגענאָסען״, זאָגט הילדענבראנד, „האָבען די צעכען פון די טוכמאכער פארנומען אן אָרט, גלייך צו דעם, וועלכען אייניגע הערען האָבען זיך באמיט אינ׳ם יאָר 1848 צו געבען דעם פּריווילעגירטען (!) קלאס פון די „אר־בייטער״.**)

*) שמאָללער, אָ. אָ., ז. 465.
**) אָ. אָ. אָ., ז. 115.

דריטער טייל.

דער קאָמוניזם אין מיטעלאַלטער און אין דער עפּאָכע פון דער רעפאָרמאַציע

ערשטער קאַפּיטעל.

דער מאָנאַסטירישער קאָמוניזם.

איטאַליען און דרום פראַנקרייך, דאָס זיינען געווען יענע לענדער פון'ם קריסטליך־גערמאַנישען קולטורקרייז, אין וועלכע ס'איז אם טיפסטען געווען איינגעוואָרצעלט די ציוויליזאַציע פון דער רוימישער וועלט־מלוכה. די טראַדיציעס פון דער דאָזיגער ציוויליזאַציע זיינען, דורך דער פעלקער־וואַנדערונג, דאָרטען אם ווייניגסטען צעשטערט געוואָרען און געליטען, און דאָרטען האָט זיך נאָך אם לעבעדיגסטען דערהאַלטען דער פאַרקער מיט די פאַרהעלט־ניסמעסיג הויכציוויליזירטע מדינות פון'ם מזרח, מיט מצרים, סיריען, קליינאַזיען, קאָנסטאַנטינאָפּאָל. דער שטאָטישער מהות פאַרשווינדט נישט אין גאַנצען אין איטאַליען און אין דרום פראַנק־רייך אפילו בשעת די פינסטערסטע צייטען פון באַרבאַריזם, וואָס זיינען געקומען נאָך דער פעלקער־וואַנדערונג; דאָרט דערהויבען זיך ווידער די שטעט אם שנעלסטען צו עשירות און מאַכט און די סאָציאַלע ווידערשפּרוכען, וואָס זיינען א פועל יוצא פון דער סחורה־פּראָדוקציע, באַווייזען זיך אין מיטלאַלטער קודם כל אין יענע מדינות. אָדער נאָך ריכטיגער, זיי זיינען פון'ם אַלטערטום אַרי־בערגענומען געוואָרען אינ'ם מיטעלאַלטער.

אויך דער פּראָלעטאַריאַט איז דאָרטען קיינמאָל ניט אינגאַנצען אונטערגעגאַנגען. אין די שטעט פון איטאַליען און פון דרום־פראַנק־רייך איז ער צוערשט ווידער געוואָרען א סאָציאַלער פאַקטאָר, און דערפאַר איז גאַנץ נאַטירליך, וואָס אין זיין שוים ווערען געבוירען די ערשטע קאָמוניסטישע שטרעבונגען אין מיטעלאַלטער.

אָבער גראָד אַזוי, ווי דער כאַראַקטער פון די איטאַליענישע און דרום־פראַנצויזישע שטעט ווייזט אין יענער צייט אַרויס א גרויסע קרובה'שאַפט מיט'ן רוימישען גייסט און ווי די טראַדי־ציעס פון דער רוימערצייט דערהאַלטען זיך דאָרט אם לעבעדיג־

סטען, גראָד אזוי בלייבט דער פּראָלעטאַרישער קאָמוניזם געטריי צו די פאָרמען, וואָס זיינען אים איבערגעגעבן געוואָרען פון דער צייט פון דער אָפּשטאַרבענדיגער רוימישער מלוכה. די פּראָלעטאַרישע אָפּאָזיציע קעגען דער בירגערליכער געזעלשאַפט נעמט לכתחילה אַן כמעט אין גאַנצען אַ מאָנאַכישען כאַראַקטער, און האָט אין איטאַליען און אין דרום־פראַנקרייך קיינמאָל דעם כאַראַקטער ניט פאַרלוירען — פאַרשטעהט זיך, ביז צו דער נייסטער צייט.

כדי אָבער צו כאַראַקטעריזירען דאָס מאָנאַכישע וועזען, מוזען מיר זיך אומקערען צו די ערשטע יאָהרהונדערטע פונ'ם קריסטענטום. מיר האָבען געזעהן, אַז די שטרעבונגען פונ'ם אור־קריסטענטום צו רעאַליזירען דעם קאָמוניזם, האָבען קיין קיום נישט געהאַט מחמת די פאַרהעלטנישען אין דער דעמאָלטיגער געזעלשאַפט זיינען נאָך נישט געווען רייף דערצו. מיר האָבען אָבער אויך געזעהן, ווי די זעלבע פאַרהעלטנישען, וואָס האָבען דעמאָלט נאָך נישט דערלאָזען, אַז דער קאָמוניזם זאָל ווערען דער אַלגעמיינער צושטאַנד פון דער געזעלשאַפט, באַשאַפען שטענדיג נייע פּראָלעטאַריער און ממילא אויך אַלץ אויף ס'ניי דאָס באַדערפניש נאָך קאָמוניסטישע איינריכטונגען.

וואָס מער דאָס קריסטענטום פאַרשפּרייט זיך, אַלץ באַשיינפערליכער זאָגט עס זיך אָפּ דורכצופירען דעם קאָמוניזם, אין דערזעלבער מאָס אָבער וואַקסט דער פאַרלאַנג צו גרינדען איינצעלנע קאָמוניסטישע קאָרפּאָראַציעס טאַקע אינ'ם קריסטענטום גופא.

אַ מוסטער געפינען זיי אין דער איינציגער קאָמוניסטישער אָרגאַניזאַציע, פון וועלכער עס האָבען זיך נאָך דעמאָלט דערהאַלטען לכל הפחות רעשטלעך: אין דער פ א מ י ל י ע אָדער, בעסער געזאָגט, אין דער ה ו י ז ג ע נ אָ ס ע נ ש אַ פ ט. אין אַלטערטום, און אויך נאָך אין דער קיסר־צייט, איז יעדע ווירטשאַפט געווען פאַר זיך אַן אָפּגעשלאָסענע איינהייט, וואָס האָט אַליין פּראָדוצירט דאָס נויטיגע, וואָס זי האָט נאָר געברויכט, און פלעגט פאַרקויפען אַלס סחורה נאָר דאָס, וואָס איז איבערגעבליבען.

לכתחילה זיינען די דאָזיגע באַטריבען געווען אויסשליסליך הויז־געזעלשאַפטען, גרעסערע פאַמיליען פון אַן ערך 40 — 50 מענשען, וואָס האָבן געלעבט אין פולשטענדיגען קאָמוניזם און זיינען בשותפות געווען באַלעבאַטים און געברויכער פון די פּראָדוקציאָנס־ און קאָנסומציאָנס־מיטלען. די שקלאַפען־ווירט־שאַפט שפּאַרט אַרוים די הויזגעזעלשאַפטען, זייער אַרט פאַרנעמען ווירטשאַפטליכע באַטריבען, אין וועלכע די פּראָדוקציאָנס מיטלען און דער געברויך זיינען דאָס פּריוואַטאייגענטום פון אַ יחיד, וועמען ס׳געהערען אויך די אַרבייטער — די שקלאַפען. אָבער פונדעסט־וועגען איז די הויזגעזעלשאַפט אין די ערשטע יאָרהונדערטען פונ׳ם קריסטענטום נאָך אַלץ געווען געוואוינט לעבעדיג, אום צו קאָנען דינען פאַר אַ ביישפּיל פון געזעלשאַפטליכע שאַפונגען.

די דאָזיגע נייע שאַפונגען זיינען געווען די מאָנאַסטירען, קינסטליכע הויזגעזעלשאַפטען, וואָס ווערען פאַרקניפּט, אַחוץ דורך די בשותפות׳דיגע אינטערעסען, נישט דורך בלוט־קרובה־שאַפט, נאָר דורך באַשטימטע, אויסגעפּלאַנטע תקנות און שבועות.

פון דיזעלבע פאָלקס־שיכטען, פון וועלכע עס האָבען זיך געוואונען די ערשטע קריסטען, זיינען אויך געקומען די מייסטע מיטגלידער פון די נייע הויזגעזעלשאַפטען, די מייסטע מאָנאַ־כען און מאָנאַשקעס. פון איין זייט זיינען דאָס געווען נגידים, וועלכע עס האָט אָנגעוואוינען אַן עקעל צום רייכטום און צו דער געזעלשאַפט, אין וועלכער עס האָט זיי אַריינגעבראַכט. פון דער אַנדערער זייט זיינען עס געווען — און דאָס איז געווען דער רוב — אָרימע לייט, וואָס האָבען אין מאָנאַסטיר געפונען אַן אָב־דאַך, נישט קענענדיג אים געפינען אין דער „וועלטליכער", ד. ה. בירגערליכער געזעלשאַפט. „איצט אָבער", באַקלאָגט זיך דער הייליגער אויגוסטינוס, „זיינען זיך מקריב פאַר דער געטליכער עבודה צומייסט שקלאַפען אָדער באַפרייטע וואָס זיינען צוליב דעם טאַקע פון זייער האַר באַפרייט געוואָרען אָדער דאַרפען ערשט באַפרייט ווערען, אָדער פּויערים, אָדער בעל מלאָכות, אָדער סתם פּלעבעער".*)

*) לערנבוך פון דער קירכענגעשיכטע, 3, אויפל. 1, ז. 545, ביי י. צ. ל. גידעלער.

א משפחה קאָן געפינען איר חיונה אויף פאַרשיידענע אופנים: דורך אַרבייט, דורך בעטלען, דורך עקספּלואַטאַציע. אויך די מאָנאַסטירען האָבען אויסגענוצט פאַרשיידענע מיטלען צו קריגען חיונה. ביי איינע וועגען אריבער די נייגונגען פון לומפּענפּראָלע־טאַריער, וואָס זיינען פריהער געווען זייערע מיטגלידער; זיי באַשעפטיגען זיך הויפּטזעכליך מיט בעטלען. אַנדערע האָבען גליק און געפינען רייכע מיטגלידער אָדער „פּאַטראָנען", וואָס שענקען זיי אוועק געלד, האָב און גוטס, שקלאַפען אָדער פּויערים. אָט די מאָ־נאַסטירען ציהען זייער חיונה פון דער עקספּלואַטאַציע פון די אומ־זיסטיגע אַרבייטער. די מערסטע מאָנאַסטירען אָבער זיינען געווען פאַראיינען פון אַרימע לייט, וואָס זיינען געוואָרען געגרינדעט כדי זיך לייכטער דורכצושלאָגען מיט פּרנסה. זיי לעבען, לכל הפּחות לחתחילה, פון דער פיזישער אַרבייט פון זייערע מיטגלידער.

די ערשטע מאָנאַסטירען, פון וועלכע מיר ווייסען, אין פערטען יאָרהונדערט האָבען פאַרגעשריבען פיזישע אַרבייט; די באַדיי־טענדסטע גרינדערס פון מאָנאַסטירען פון יענער צייט פאָדערען זי: אַנטאָניוס, פּאַכאָמיוס, באַזיליוס, אין פערטען יאָהרהונדערט; בענעדיקט פון נורזיא, דער באַגרינדער פון'ם בענעדיקטינער אָרדען, אין אָנהויב פון'ם זעקסטען יאָרהונדערט.

אין אָנהויב האָט יעדער מיטגליד געקאָנט אַרויסטרעטען פון זיין הויז־געגאָסענשאַפט, ווען ער האָט געוואָלט; ער טראָגט נאָך די זעלבע קליידער ווי די איבעריגע מענשען פון דער באַפעל־קערונג.

לויט זייער כאַראַקטער און זייער צוועק קאָן מען די מאָנאַס־טירען פון דער צייט זעהר גוט פאַרגלייכען מיט די פּראָדוקטיוו־גענאָסענשאַפטען פון די פּראָלעטאַריער אין אונזער צייט. די ערשטע ווי די אַנדערע מאַכען אַ פאַרזוך צו פאַרענטפערען די „סאָ־ציאַלע פראַגע" פון זייער צייט פאַר אַ באַשטימטען קרייז פון מענשען דורך די אייגענע כחות.

אָבער ביי דער גאַנצער ענליכקייט ווייזעןביידע אָרגאַניזאַ־ציעס אויך אויף באַדייטענדע חילוקים וואָס ענטשפּרעכען די פאַר־שיעדענהייטען צווישען דער הייַנטיגער און דער רוימישער גע־זעלשאַפט.

דער קאַפּיטאַליסטישער אופן פון פּראָדוקציע האָט כמעט די גאַנצע פּראָדוקציע פאַרוואַנדעלט אין אַ סחורות פּראָדוקציע. דערפאַר מוזן אויך די פּראָדוקטיווגענאָסענשאַפטן פון די ארבייטער פּראָדוצירען סחורות. זיי פּראָדוצירען געברויכס־געגענשטאנדען נישט פאַר׳ן אייגענעם געברויך, נאָר פאַר׳ן מארק, זיי זיינען געצוואונגען צו קעמפען מיט דער גאַנצער ריזיקע און מיט די אַלע דעמאָראַליזירענדע ווירקונגען, וועלכע עס ברענגט מיט זיך די סיסטעם פון פרייער קאָנקורענץ און פון קריזיסען.

פ א ר דעם קאַפּיטאַליסטישען אופן פון פּראָדוקציע האָט זיך די פּראָדוקציע הויפּטזעכליך באַגרעניצט מיט דעם באַשאַפען פון געברויכסגעגענשטאנדען פאַר׳ן אייגענעם באַדאַרף. ווי יעדער פויערישער הויף, יעדע לאַטיפונדיע, יעדער פריצ׳ישער הויף האָט פּראָדוצירט אַלץ אָדער כמעט אַלץ, וואָס ער האָט אַליין באַדאַרפט, און געבראַכט נאָר דעם איבערפלוס אויפ׳ן מארק אַלס סחורה, אזוי איז אויך געווען ביי די מאָנאַסטירען. דער איבערפלוס, וואָס פאַרבינדט זיי מיט׳ן מאַרק, מיט דער וועלט, איז פאַר זיי מייסטענס אַ גרויסער נסיון, נאָך וועלכען עס קומט גאָר גיך די עבירה. דער איבערפלוס האָט געדאַרפט באַלאַנגען צו די ארימע לייט, אָבער ס׳האָט זיך בעסער געלוינט אים צו פאַרקויפען און צו פאַרווענדען פאַר זיך.

אין שפּעטערען מיטעלאַלטער, ווען די שטאָטישע אינדוסטריע פאַנגט זיך אָן צו אנטוויקלען, קאָנקורירט די מאָנאַסטירישע מארק־פּראָדוקציע מיט די בעלי מלאכות (פגל. ז. 97). אָבער די פּראָדוקציע פאַר׳ן אייגענעם געברויך בלייבט נאָך אַלץ די הויפּט־זאַך. אין די מאָנאַסטירען וואַרפט זי זיך ניט אונטער דעם איינפלוס פונ׳ם אויפקומענדיגען קאַפּיטאַליזם; דערפאַר דערהאַלט זיך דאָ די נאַטוראַל־ווירטשאַפט אַס לענגסטען. די דאָזיגע ווירטשאַפט־סיסטעם האָט זיי צוגעגעבען אַ קאָנסערוואַטיזם אָבער אויך אַן עקשנות׳דיגקייט און כח, וועלכען מיר זוכען אומזיסט ביי די היינטיגע פּראָדוקטיוו־גענאָסענשאַפטען.

דער צווייטער גרויסער חילוק איז דער, וואָס די פּראָדוקטיוו־גענאָסענשאַפטען פון אונזער צייט שטיצען זיך נאָר אויף דעם

בשותפות׳דיגען אייגענטום פון די פּראָדוקציעמיטלען און נײַשט פון די געברויכס־מיטלען. אין די מאָנאַסטירען איז להיפוך די הויפּטזאַך געווען דאָס בשותפות׳דיגע לעבען, די בשותפות׳דיגע באַלעבאַטישקייט, און דאָס שותפות׳דיגע אייגענטום פון די פּראָ־דוקציע מיטלען אַ נעבענזאַך, מיט וועלכער מען האָט זיך געמוזט באַנוצען, אויב מען האָט געוואָלט מאַכען די קאָמוניסטישע ווירט־שאַפט פאַר אַ שטענדיגער איינריכטונג. ווייל די ערפאַרונג האָט געוויזען, אַז דער שותפות׳דיגער הויזהאַלט שטעהט אין אַ געגענזאַץ צום פּערזענליכען פּריוואַטאייגענטום פון די פּראָדוקציאָנסמיטלען און אַז זי קאָן ניט לאַנג עקזיסטירען אויב דאָס פּריוואַט־אייגענטום בלייבט ווייטער באַשטעהן.

און נאָך איין חילוק איז דאָ צווישען די היינטיגע פּראָדוק־טיוו־גענאָסענשאַפטען און די מאָנאַסטירען. די ערשטע פאַרלאַנגען ניט מען זאָל זיך אָפּזאָגען פון׳ם פאַמיליען־לעבען, פאַר דעם שותפות־אייגענטום פון פּ ר אָ ד ו ק צ י ע ־ מיטלען איז דאָס קיין מניעה ניט, פאַר דעם שותפות־אייגענטום פון קאָנסומציע־מיטלען אָבער יאָ. אחוץ דער הויזגענאָסענשאַפט האָט דערפאַר דער מאָנאַך אָדער די מאָנאַשקע נישט געטאָרט האָבען קיין אַנדער פאַמיליע. אָבער די מאָנאַסטירען האָבען געמוזט נאָך ווייטער געהן. די פּרימיטיווע הויזגענאָסענשאַפט פאַרבאָט נישט דעם איינצעלנעם גענאָסע חתונה צו האָבען. אָבער די דאָזיגע גענאָסענשאַפט האָט זיך געשטיצט אויף בלוט־קרובה׳שאַפט, וואָס איז געהייליגט געוואָרען דורך אַ טויזענדיאָריגען מנהג און נישט אויף נאָר וואָס אנטדעקטע קינסט־לערישע קאָנסטרוקציעס, און זי האָט עקזיסטירט אין אַ געזעל־שאַפט, אין וועלכער עס איז נאָך נישט געווען קיין פּריוואַט־אייגענטום און ירושה־רעכט פון איינצעלנע יחידים, לכל הפחות נישט אויף די וויכטיגסטע פּראָדוקציאָנס־מיטלען. די מאָנאַסטירען זיינען להיפך אנשטאַנען אין אַ צייט, וואו דאָס אייגענטום־ און ירושה־רעכט איז שוין געווען פולשטענדיג אַנט־וויקעלט. און ווי ווייט זיי האָבען נישט געזאָלט אַנטלויפען אין מדבריות, כדי צו לעבען אויסער דער בירגערליכער וועלט, זיינען זיי דאָך געבליבען אונטער איר ווירקונג. וואָלט מען אין מאָנאַסטיר איינ־געפירט די איינצעלמשפחה, וואָלט דאָס בלי שום ספק צעקלאַפּט

דעם קאָמוניזם, גראד אזוי, ווי זי האָט אוועקגע׳הרג׳עט דעם קאָ־מוניזם פון דער קריסטליכע קירכע.

די מאָנאַסטירען איז גאר נישט איבערגעבליבען, ווי אָפּצוזאָגען זיך פון חתונה האָבען, אויב זיי האָבען געוואָלט דערהאַלטען דעם קאָמוניזם און דערמיט זיך אליין. דער אויפגעקלערטער ליבע־ראל זעהט אין דער הייראַטסלאָזיגקייט פון די מאָנאַכען און מאָנאַש־קעס א פועל יוצא פון זייער גרויסער אידיאָטסטווא. אָבער דער היסטאָריקער, אויב ער קאָן נישט באגרייפען עפּעס א היסטאָרישע מאסענערשיינונג, וועט טאָן א סך גלייכער אויב ער וועט זוכען די סבה דערפון אין דער אייגענער אומקענטניש פון די אמת׳ע צוזאַ־מענהאַנגען, און וועט זיי אויספאָרשען, איידער ארויפצואוואַרפען דאָס אחריות אויף דער נאַרישקייט פון די מאסען, הגם דאָס לעצטע איז פאַר׳ן שרייבער באקוועמער און דערהויבט אים העכער אין די אייגענע אויגען. די הייראַטסלאָזיגקייט פון די מאָנאַכען באַ־ווייזט נישט, אז די מאָנאַסטיר־גרינדער זיינען געווען אידיאָטען, נאָר אז די עקאָנאָמישע פארהעלטנישען קאָנען אונטער געוויסע באדינגונגען ווערען שטאַרקער ווי די געזעצען פון דער נאַטור.

אחוץ דעם הייסט נאָך הייראַטסלאָזיגקייט ניט נויטוועדיגער־ווייזע געשלעכטליכע ריינליכקייט. זי קאָן, ווי מיר האָבען שוין דער־מאָנט, אויך דורכגעפירט ווערען ביי א אומפארהייראַטען געשלעכטס־פּארקער. פּלאַטאָ האָט געזוכט דעם אויסוועג. אָבער אין דער רוי־מישער געזעלשאפט איז די הייראַט געוועזען צו שטאַרק באפעסטיגט, אז די מאָנאַסטירען זאָלען זיך קאָנען באנוצען מיט דעם אויסוועג. זיי וואַרפען זיך אונטער דער פאָדערונג פון צניעות, בפרט אז די צייט איז בכלל געווען א טרויעריגע און די נייגונג צו אסקע־טיזם שטאַרק פארשפּרייט.

אז אונזער מיינונג דאָס די הייראַטסלאָזיגקייט אין די מאָנאַסטי־רען איז א פועל יוצא פונ׳ם קאָמוניזם פון די קאָנסום־מיטלען, איז נישט קיין ספּעקולאַציע, באווייזט דער פאַקט, אז מיר געפינען שטענדיג די דאָזיגע צוויי ערשיינונגען אינאיינעם. אין אַלטער־טום ווייזט אונז דאָס פּלאַטאָ און די אסיים. מיר קאָנען אָבער נאָך ווייטער ברענגען א פאַרגלייך פון די קאָלאָניעס אין די פאַראייניג־טע שטאאטען, וואָס האָבען אין די לעצטע יאָרצעהנדליגע פונ׳ם

18טען און אין די ערשטע פונ׳ם 19טען יאָרהונדערט געוואָלט דורכפירען אַ פּרימיטיווען קאָמוניזם; מען טאָר זיי אָבער נישט פאַרבייטען מיט יענע קאָלאָניעס, וואָס האָבען געדאַרפט רעאַליזירען די אידעען פון די נייעסטע אוטאָפּיסטען, פון דעם אוטאָפּיזם, וואָס איז אנטשטאַנען אַ דאַנק דער ערקענטניש פונ׳ם קאַפּיטאַליסטישען אופן פון פּראָדוקציע און וואָס האָט דערפאַר געמאכט דעם קאָמוניזם פון די פּראָדוקציאָנס־מיטלען צום יסוד פון זיינע פּאַרזוכען, וועמעס פאָרשטעהער זיינען געוועזן ר. אָוען, פוריע און קאַבע.*)

צווישען די פאַרשיידענע רעליגיעז־קאָמוניסטישע געמיינדען אין די פאַראייניגטע שטאַטען, וואָס טשאַרלס נאָרדהאָף באַשרייבט אין זיין ווערק איבער די קאָמוניסטישע געזעלשאַפטען פון דעם לאַנד, איז נישטאָ קיין איינציגע, וואָס זאָל נישט האָבען קיין פיינטליכע באַציהונג צו דער הייראַט הגם זיי זיינען אַנטשטאַנען אויף די פאַרשיידענסטע דרכים און אונטער פאַרשיידענסטע תנאים אָהן אַ שיכות צוואַנאַנד. די עהנליכקייט איז נישט קיין צופאַל.

צוויי פון די סעקטען דערלויבען אפילו די הייראַט יאָ, די אמאנא געמיינדע (געגרינדעט אינ׳ם יאָר 1844) און די סעפּאַראַטיסטען (עקזיסטירט זייט דעם יאָר 1817); אָבער אויך זיי האַלטען די הייראַטסלאָזיגקייט פאַר העכער און בכבוד׳יגער. די סעפּאַראַטיסטען פון צאָאַר האָבען צום אָנהויב פאַרבאָטען חתונה צו האָבען. זייט 1830 איז דאָס ביי זיי יאָ דערלויבט. אָבער דער נײַנטער פון די צוועלף אַרטיקלען, וואָס זייערע תקנות האָבען, זאָגט: „מיר האַלטען יעדען געשלעכטליכען פאַרקער, וואָס איז נישט נויטיג

---

*) די אָפּגעשטאַנענקייט פון יענעם קאָמוניזם אַקעגען דעם, ווייזט זיך שוין ארויס אין זיין רעליגיעזען כאַראַקטער. ביי די קאָמוניסטישע געמיינדען, פון וועלכע מיר רעדען דאָ, איז די רעליגיע נישט קיין פּריוואַט־זאַך. זיי שטעהען נאָך אויף יענער מדרגה, וואו סאָציאַלע עיקרים טוען זיך אָן אַ רעליגיעזען בגד, דאָס באַלאַנגען צו דער געמיינדע איז אַ תנאי, אַז מען מוז אויך באַלאַנגען צו באַשטימטע רעליגיעזע דאָגמען.

כדי דעם מין צו פארמערן, פאר אן עבירה און א היפך צו גאָט'ס געבאָט. פולע אומבארירטקייט איז בכבוד'יגער ווי די הייראט". (א. א. אָ., ז. 104).

די אנדערע סעקטען פארבאָטען די הייראט דירעקט. די ראַפּיסטען האָבען זי לכתחילה דערלויבט, פונ'ם יאָר 1803 אָן, זיי קומען אָבער אין 1807 צו דער מיינונג, אז די הייראטלאָזיגקייט איז נויטיג. אינ'ם יאָר 1832 זונדערען זיך אָפּ פון דער הויפּט־געמיינדע 250 ראַפּיסטען, וואָס ס'איז זיי נמאס געוואָרען דער צעליבאט, און גרינדען אן אייגענע געמיינדע. זי איז באלד אונטערגעגאנגען, דאָס פארמעגען פארטיילט צווישען די איינצעלנע משפחות.

די סהאקערס, די עלטסטע פון די אמעריקאנישע קאָמוניסטען־סעקטען, וואָס איז נאָר אנטשטאנען אין 18טען יאָרהונדערט, פארצייכענען צווישען זייערע פינף הויפּט יסודות אלס ערשטען דעם קאָמיניזם, אלס צווייטען דעם צעליבאט.

נאָר איינע פון די סעקטעס האָט געוואגט דעם פּרואוו איינצופירען די הייראטסלאָזיגקייט, וואָס איז אויך ביי זיי א פאָרשריפט, נישט דורכ'ן צעליבאט נאָר דורך דעם פּלאטאָנישען פּלאן, וועלכער איז אָבער פאר א מאָדערן פיהלענדען און דענקענדען מענש נאָך ווייניגער אננעמבאר ווי די לעבענסלענגליכע אומבארירטקייט. דאָס זיינען די פּערפעקטיאָניסטען פון אָנעידא און וואללינגפאָרד, וואָס האָבען זיך פאראייניגט אין 1848־טען יאָר. זיי גלויבען, אז קריסטוס האָט געלערנט נישט בלויז די שותפות'דיגקייט פון די גיטער, נאָר אויך פון די פארשוינען. קיינער האָט נישט קיין רעכט, צו פארקערען געשלעכטליך מיט אן אנדער פערזאָן געגען זיין ווילען. אָבער זיי האלטען די „אויסשליסליכע און גאָטלאָזע טריישאפט" פון צוויי פערזאָנען פאר א סימן פון זינדיגען עגאָאיזם, און וואו אזעלכע ווייזט זיך ארויס, ווערט זי דערשטיקט דורך „קריטיק" און אנדערע מיטלען. ווי אינ'ם פּלאטאָנישען שטאט ווערט אויך ביי די פּערפעקטיאָניסטען דאָס געבערען פון קינדער רעגולירט דורך דער געזעלשאפט און ווערט דורכגעפירט לויט „וויסענשאפטליכע גרונדזאצען". (א. א. א. ז. 276).

אינטערעסאנט איז, אז גראָד די פּערפעקטיאָניסטען שטעהען

פרימיטיוו־עקאָנאָמיש און אינטעלעקטועל אַ סך העכער פון די קאָמוניסטישע סעקטען. זיי זיינען די איינציגע, וואָס פירען אָרענטליך ביכער און ווייזען ארויס קינסטלערישע און ליטעראַרישע אינטערעסען.

מיר קאָנען דארום זאָגען, אַז די הייראַטסלאָזיגקייט אין די מאָנאַסטירען איז נישט קיין פּראָדוקט פון אַ נאַרישען קאַפּריז אָדער גאָר פון אַ שגעון, נאָר זי איז געוועזן אַ פּועל יוצא פון די מאַטעריעלע תנאים, אין וועלכע זי איז אנטשטאַנען.

פון דעם בליק אויף די קאָמוניסטישע קאָלאָניען פון אמעריקא לערנען מיר נאָך אַ זאַך: דער קאָמוניזם שאַפט אַ אויסערגעוויינליכען פליים, אַ אויסערגעוויינליכע אַרבייטס־שמחה. קיין זאַך איז ניט לעכערליכער ווי די מורא, אַז אין אַ קאָמוניסטישער געזעלשאַפט וועט וועט מען ניט אַרבייטען. די ערפאַרונג האָט שוין לאַנג באַוויזען דעם היפּך.

דער שוין ציטירטער בוך פון נאָרדהאָף ברייננגט אויך דערפאַר אַ מענגע מיט ראיות. „איך האָב אָפט געפרעגט“, דערצעהלט ער, „וואָס טוט איר מיט די פוילע מענשען? אָבער אין אַ קאָמוניסטישע געמיינדע זיינען נישט פאַראַן קיין פוילע. איך ציה דערפון דעם שלוס, אַז די מענשען זיינען נישט בטבע פויל. אפילו די „ווינטער־סהאַקערס“, יענע פוסטע בחורים, וואָס, וויבאַלד די קאַלטע צייט רוקט זיך אָן, קומען זיי אָן צו די סהאַקערס און צו אַנדערע געמיינדען, מיט אַ תירוץ, אַז זיי ווילען ווערען מיטגלידער; וואָס קומען אין אָנהויב ווינטער, ווי אָן עלטסטער פון די סהאַקערס האָט מיר געזאָגט, מיט אַ לעדיגען מאָגען און אַ לעדיגען טשעמאָדאַן און געהען אוועק ווי באַלד די רויזען הויבען אָן צו בליהען, האָבענדיג ביידע אָנגעפילט", — אפילו אָט די פאַרדאָרבענע נפשות פאַלען אונטער דער ווירקונג פון פלאַנמעסיגקייט און אָרדנונג און טוען זייער חלק אַרבייט אָהן טענות, ביז די וואַרימע פריהלינג־זון נאַרט זיי ארויס ווידער אויף דער פרייהייט“. (א. א. א. ז. 395).

מיר מעגען דערפאַר אָננעמען, אַז די פאָדערונג פון פיזישער אַרבייט, וואָס די גרינדער פון מאָנאַסטירען האָבען אויפגעשטעלט,

איז געווען גאַנץ ערנסט און אַז די באַריכטען וועגען פּליים פון די מאַנאַכען זיינען נישט סתם קיין מליצות, הגם מיר ווייסען, אַז וואָס איז שייך המצאות און גוזמאות, האָט די קירכליכע רעטאָ־ריק תמיד פאַרנומען אַ ערשטען פּלאַץ און פאַרטונקעלט אין שאָטען יעדען מין רעטאָריק, אַפילו די אַדוואָקאַטישע *).

און נאָר אַ זאַך ציייגען אונז די פּרימיטיווע קאָמוניסטישע קאָלאָניעס פון צפון־אַמעריקא: דעם גרויסען עקאָנאָמישען יתרון פון אָט דער געזעלשאַפטס פאָרם איבער דער פּויערישער און קליינבירגערליכער, אין ווען־עס שוים זיי זיינען אַנטשטאַנען.

עס וואָלט צו ווייט געפירט, זיך אָפּצושטעלען אויף די סבות פון דער דאָזיגער ערשיינונג.**) גענוג, זי איז בולט און ווערט

---

*) אַז די מאָנאַכען האָבען אויף זיך נישט גענומען צופיל אַר־בייט, פאַרשטעהט זיך אליין, גראַד אַזוי, ווי אויך די אַנדערע פריייע אַרבייטער, פאַר דעם אנשטעהען פון דער קאַפּיטאַליסטישער פּראָדוקציע. אין די בענעדיקטינער מאָנאַסטירען האָט אויסגעמאַכט דער נאָרמאַלער אַרבייטס־טאָג, בהסכם מיט די תקנות פונ'ם הייליגען בענעדיקט פון נורדיאַ, זיבען שעה. (ראַצינגער, „געשיכטע פון דער קירכליכער צדקה אַרבייט”, ז. 100). מיר ראַטען דער פרומער קריס־טען־וועלט זיך אַביסעל צו פאַרטראַכטען איבער דעם נאָרמאַלען אַרבייטס־טאָג.

**) נאָרדהאָף האָט וועגען זיי אין זיין דערמאָנטען ווערק באַריכות געשריבען. ווי געזאָגט, מען טאָר נישט אָט די קאָמוניסטישע קאָלאָניעס פון איינפאַכע פּויערים און בעל־מלאכות, וואָס האָבען זיך דורך דעם קאָמוניזם דערהויבען עקאָנאָמיש איבער דער מדרגה פונ'ם קליינפּויער־טום און קליינבירגערטום, צונויפמישען מיט די קאָמוניסטישע קאָלאָניעס, וואָס זיינען געשאַפען געוואָרען פון געבילדעטע שטאָט־מענשען, און דערצו נאָך על פּי רוב פון די אינטעליגענטע באַרופען, מיט דעם ציל צו בויען אַ נייע פאָרם פון געזעלשאַפט, וואָס זאָל שטעהן העכער נישט נאָר פון דער פּויערישער און קליינבירגערליכער, נאָר אַפילו פון דער קאַפּיטאַליסטישער אין איר אַנטוויקעלסטער פאָרם. די דאָזיגע פאַרזוכען האָבען זיך נישט איינגעגעבען שוין לכתחילה, ווייל דער שטאָט־מענש איז, ווייבאַלד ער איז אָנגעוויזען אַליין אויף זיין אייגענער אַרבייט, אַ שלעכטער פּיאָנער פון קולטור אויפ'ן דאָרף און בפרט אין דער ווילדערניש. אָבער ווען אַפילו דער פּרואוו איז כלומרשט געלונגען, האָט ער אויך נישט דערפילט זיין צוועק, ווייל אַ איינצעלנע, קאָמוניסטישע געמיינדע, מוז — ווי גוט זי זאָל נישט זיין אָרגאַניזירט — תמיד שטעהן

אַם בעסטען באַוויזען דורך דעם שנעלען וואַקסען פונ׳ם רייכטום, וועלכען עס באַזיצען די געמיינדען.

נאָך בולט׳ער האָט זיך געמוזט אַרויסווייזען זייער באַדייטונג אין דער אָפּשטאַרבענדיגער רוימישער אימפּעריע, וואָס האָט נישט פאַרמאָגט קיין בליהענדיגען קלאַס פון פּויערים און קיין בליהענדען קליינבירגערטום, ווי די פאַראייניגטע שטאַטען אין דער ערשטער העלפט פון דעם 18טען י. ה. די פּויערנשאַפט איז געווען רונירט, די לאַטיפונדיען־ווירטשאַפט מיט שקלאַפען איז געגאַנגען אויף דעמזעלבען וועג און איר אָרט פאַרנעמט אַ קליין, אָרים פּעכטערטום, דער קאָלאָנאַט. אין פאַרגלייך מיט זיי זיינען די מאַנאַסטירישע פּראָדוקטיוו־גענאָסענשאַפטען געשטאַנען גאָר הויך. קיין חידוש נישט, וואָס די מאָנאַסטירען פאַרשפּרייטען זיך שנעל אין דער קריסטליכער וועלט און ווערען די טרעגער פון דער רוימישער טעכניק און בכלל פון דער רוימישער קולטור.

נאָך וועניגער וועלען מיר זיך חידוש׳ען, וואָס נאָך דער פעלקערוואַנדערונג זעהען די גערמאַנישע פירשטען און פּריצים אין די מאָנאַסטירען דעם פּאַסיגסטען מיטעל, ווי אויף איינפירען אין זייערע לענדער אַ העכערען פּראָדוקציאָנס־אופן און אַז זיי שטיצען דאָס גרינדען פון מאָנאַסטירען, פּונקט ווי אין 18טען יאָרהונדערט האָבען די אייראָפּעאישע הערשער געשטיצט די קאַפּיטאַליסטישע מאַנופאַקטורען. בשעת אין דרום פון די אַלפּען איז דער הויפּט צוועק פון די מאָנאַסטירען באַשטאַנען אין דעם

אַ סך נידריגער ווי אַ קאַפּיטאַליסטישע געזעלשאַפט, וואָס באַהערשט דעם גאַנצען אינוועניגסטען מאַרק פון אַ גאַנצער נאַציע און דערביי נאָך אַ שטיק פונ׳ם וועלט־מאַרק, אַ קאָמוניסטישע קאָלאָניע קאָן זיך אין דער היינטיגער געזעלשאַפט נאָר דעמאָלט דערהאַלטען, ווען אירע מיטגלידער ווערען פאַרפויערט און זאָגען זיך אָפּ פון אַלע קולטורעלע נצחונות פון דער קאַפּיטאַליסטישער געזעלשאַפט. דאַדורך קאָן מען פאַרשטעהן, וואָס פּאַר אַ ווערט עס האָבען, למשל, הערצקאַ׳ס אַפריקאַנישע עקספּערימענטען. ווען זיי זאָלען, אַקעגען יעדער ערוואַרטונג, געלונגען (בשעת דער בוך געהט אין דרוק, קומט די ידיעה פון זייער מפּלה), וואָלט דער רעזולטאַט געווען, אַז ס׳איז געגרינדעט געוואָרען נישט אַ נייע, העכערע געזעלשאַפט, נאָר אַ פּאָר פּויערישע דערפער, וואָס שטעהען אין יעדען פּרט אויסער דער ציוויליזאַציע.

צו זיין ערי מקלט פאַר פּראָלעטאַריער און פאַר געפּייניגטע פּויערים, איז אין צפון פון די אַלפּען זייער הויפּט אויפגאַבע געווען צו אַנטוויקלען די לאַנדווירטשאַפט, די אינדוסטריע, דעם פאַר־קער.

אָבער גראָד די עקאָנאָמישע העכערקייט איבער די אַנדערע ווירטשאַפטליכע באַטריבען פון יענער צייט האָט געמוזט יעדען מאָנאַסטיר — אויב ־ער האָט זיך נאָר בכלל דערהאַלטען אונטער יענע שרעקליכע באַדינגונגען — פריהער אָדער שפּעטער ברייגגען צו מאַכט און עשירות) אויב ער האָט דאָס נאָך פריהער ניט געקראָ־גען פון סתם א רייכען באַשיצער. מאַכט און עשירות פאַרזיכערען אָבער די מעגליכקייט צו הערשען איבער דער אַרבייט פון אַנדערע. די מאָנאַכען און מאָנאַשקעס זיינען שוין נישט מעהר געצוואונגען אַליין צו אַרבייטען, עס עפענט זיך פאַר זיי א מעג־ליכקייט צו לעבען פון דער אַרבייט פון אַנדערע, און זיי באַנו־צען זיך אויך, פאַרשטעהט זיך, מיט דער מעגליכקייט. פון פּראָ־דוקטיוו־גענאָסענשאַפטען ווערען די מאָנאַס־טירען עקספּלואַטירענדע גענאָסענשאַפ־טען.

דאָס איז סוף כל סוף דער גורל פון יעדען געלונגענעם פּרואוו, דורכצופירען דעם קאָמוניזם פאַר א קליינער קערפּערשאַפט, אין א געזעלשאַפט פון פּריוואַט־אייגענטום און עקספּלואַטאַציע. דאָס באַציט זיך גראַד אַזוי אויף דעם קאָמוניזם פון די פּראָדוקציאָנס־מיטלען ווי פון די קאָנסום־מיטלען אָדער אויף ביידע אינאיינעם. פאַר'ן ערשטען ברענגט אונז א סך ראיות די גע־שיכטע פון די פּראָדוקטיוו גענאָסענשאַפטען, פאַר די לעצטע — די געשיכטע פון די פּרימיטיוו־קאָמוניסטישע קאָלאָניעס פון אַמע־ריקא.

סיי די ערשטע און סיי די אַנדערע, אויב זיי האָבען נאָר א קיום און פאַרשפּרייטען זייער פּראָדוקציע, זיינען גיכער גרייט אויפ־צונעמען לוינאַרבייטער, אַנשטאַט גלייכבאַרעכטיגטע מיטגלידער, מיט וועלכע די פריהערע וואָלטען זיך געמוזט טיילען.

די באַפרייאונג פון דער האַנט־אַרבייט הייסט נאָך ניט, אַז מען גיט אויף יעדע אַרבייט. זי מאַכט מעגליך דאָס פאַרנעמען

זיך מיט גייסטיגער ארבייט און גראָד אין דעם פּרט זיינען די מאָנאַסטירען געוואָרען גאר וויכטיג.

אין אָנפאנג האָבען זיי נאַטירליך נישט געהאַט קיין שום באַדייטונג פאר דער קונסט און וויסענשאַפט. פּראָדוקטיוו געגאַ־סענשאַפטען פון געוועזענע פויערים, בעל מלאכות, שקלאַפען, לומ־פּענפּראָלעטאַריער, דערצו נאָך געגרינדעט אויסער די שטעט אין פּאַרוואָרפענע מקומות, וואו די בירגערליכע געזעלשאַפט און די מלוכה האָט זיי נישט געקאָנט „אריינקוקען אין טאָפּ אריין" — זיינען נישט געווען קיין פּאַסיגע פּלעצער צו פאַרשפּרייטען קונסט און וויסענשאַפט. די קונסט און די וויסענשאַפט זיינען אין רוימישען רייך געבליבען קאָנצענטרירט אין די שטעט, אויך בשעת דער הערשאַפט פונ'ם קריסטענטום.

אָבער גלייכצייטיג מיט'ן אויפהערען פון דער שקלאַפעריי, וואָס האָט געליפערט אזא איבערפלוס פון פּראָדוקטען, ווערט פאַרשוואונדען אַלץ מער און מער נישט בלויז דער לוקסוס, נאָר אויך די וויסענשאַפט קונסט האַנטווערק, די ציוויליזאַציע בכלל. די לאַנדווירטשאַפט זינקט אַלץ מער אראָפּ צו א פּרימיטיווער פאַכט־ווירטשאַפט פון גראָבע יונגען, און ברייננגט גאָר א קליינעם רווח; אין אייניגע מקומות געהט זי געגעליך צוגרונד. נאָך דער רואינע פון דער לאַנדווירטשאַפט קומט די רואינע פון די שטעט. עס ווערט אַלץ קלענער זייער באַפעלקערונג, זייער שטח און וואוילטאָג. די פעלקערוואַנדערונג רואינירט זיי געגצליך, זיי פאַר־לירען יעדע באַדייטונג.

איצט ווערען די מאָנאַסטירען, וואָס זיינען אין דער צווישענ־צייט רייך געוואָרען, די בעסטע, יאָ, כמעט די איינציגע באַהעל־טענישען פאַר דער וויסענשאַפט און קונסט. אין פּערטען יאָר־הונדערט הויבט זיך אָן דאָס מאָנאַסטיר־לעבען צו אַנטוויקלען, אָבער ערשט פונ'ם 6טען י. ה. אָן, טראָגט זיך מדרגה'ווייז אריבער דער שווערפּונקט פונ'ם גייסטיגען לעבען אין די מאָנאַסטירען אריין, וואו ער בלייבט שוין ביז די שטעט הויבען אויף'ס'ניי אָן צו בלי־הען.

אָבער די יעניגע, וואָס זיינען געגאַנגען אין א מאָנאַסטיר, כדי דאָרט זייער צייט מקריב צו זיין פאַר דער קונסט און וויסענ־

שאפט, זיינען אלץ געבליבען נאָר א מיעוט פון די מאָנאַסטיר־באוואוינער. די מערסטע האָבען באנוצט דעם וואוילטאָג און די פרייע צייט, וואָס די עקספּלואטאַציע האָט זיי פּארשאפט, פאר גרעבערע תענוגים. די פוילקייט, זנות און שכרות פון די מאָנאַכען איז אלגעמיין באַקאַנט.

אָבער נאָך אַן אַנדער אנטוויקלונג קומט פאָר, וויבאַלד איינע פון די מאָנאַסטירישע פּראָדוקטיוו־גענאָסענשאַפטען הויבט אָן צו בליהען און ווערט רייכער, דערהויבט זי זיך איבער דער מאַסע פון דער איבעריגער באַפעלקערונג. און די יחוס'דיגע שטעלונג קאָן זי נאָר פארנעמען, אויב זי שליסט זיך אָפּ פונ'ם המון גם, וואָס שטופּט זיך אַהין, כדי אויך אַ חלק צו האָבען אין דעם גליק. אזוי ווי אמאָל די מאַרקגענאָסענשאַפטען און די צעכען, און אזוי ווי אין אונזער יאָרהונדערט נישט איין בליהענדע קאָמוניסטישע קאָלאָניע אָדער פּראָדוקטיווגענאָסענשאַפט, אַזוי ווערען אויך די מאָנאַסטירען אָפּגעשלאָסען וויבאַלד זיי ארבייטען זיך אביסעל ארויף. די אָרימע לייט, וואָס מעלדען זיך אלס נייע מיטגלידער, ווערען געהאלטען פון דערווייטען. להיפך ווערען גאר פריינדליך אויפגענומען מענשען, וועמעס שטעלונג אָדער רייכטום עס קאָנען דעם מאָנאַסטיר ברענגען נוצען. אזוי ווי די מאָנאַסטירען הערען אויף צוליב זייער רייכקייט צו זיין **פּראָדוקטיוו־גענאָסענשאפטען** און ווערען **אויסבייטער־גענאָסענשאפטען**, אַזוי הערען זיי אויך אויף צו זיין **ערי מקלט'ס** פאר אָרימע און געפּייניגטע. זיי ווערען אנשטאלטען כדי צו **פארזאָרגען** די יונגערע זין און די פארזעסענע טעכטער פונ'ם **אדעל**.

אָבער דער פארלאנג נאָך פּראָדוקטיוו־גענאָסענשאפטען אויף איין זייט און נאָך ערי מקלט'ס פאר אָרימע און געפּייניגטע אויף דער אַנדערע זייט איז אין מיטעלאלטער זעהר שטארק און דער מאָנאַסטיר איז די איינציגע פארם אויף צו באפרידיגען אָט דעם פארלאַנג. און בעת מען האלט זיך אין איין באקלאָגען אין דער גאנצער צייט, אַז די דיסציפּלין און די גוטע מדות פון מאָנאַכען פארשווינדען, הערט מען נישט אויף צו מאכען פארשידענע פאר־

זוכען דאָס צו ענדערען, סיי דורך רעפאָרמען אין די אַלטע מאָ־נאַסטירען, סיי דורכ'ן גרינדען פון נייע.

די מעטאָדען פון די רעפאָרמען זיינען געווען די פארשיידענ־סטע. דער איינפאַכסטער און פאר'ן רעפאָרמאַטאָר דער לוינענד־סטער איז געווען דער, צו קאָנפיסקירען ביים מאָנאַסטיר דאָס גאַנצע איבערפליסיגע פארמעגען. *) אָבער נישט תמיד גיט זיך איין די רעפאָרמאַציע, ווייל די מאָנאַכען פון יענער צייט וועהרען זיך גאָר שטאַרק. נישט איין גלח, וואָס האָט זיך צו שטאַרק פארקאָכט אין רעפאָרמען, און דורך זיי גע'הרג'ט געוואָרען. אָפטמאָל אויך דורך געדונגענע מערדער.

און אפילו וואו די רעפאָרמאַציע גיט זיך איין, ברענגט זי אויך ווייניג נוצען. אין א קורצער צייט ארום זעהען מיר ווידער די אַלטע צושטאַנדען.

נישט אַנדערש געהט עס אויך צו ביי די נייגעגרינדעטע אָר־דענס פון מאָנאַכען. די גרינדער באַמיהען זיך אויסצואַרבייטען אַלץ נייע כללים כדי נאָר צו פארטרייבען דאָס גשמיות פונ'ם מאָנאַסטיר. אַלע תאוות דארפען ווערען קינסטליך פארטריבען דורך זעלבסט־פייניגונג. אַלץ שטרענגער ווערט דער אסקעטיזם, אַלץ מעהר שליסט מען זיך אָפּ פון דער ארומיגער וועלט. אָבער אזוי ווי מען האָט נאָר באַקעמפט די איינצעלנע סימפּטאָמען און נישט געגאַנגען צום שורש, זיינען אָט די אַלע קוועלערייען געווען אָהן א ווירקונג און מייסטענס געבליבען — צום גליק — נישט אויסגעפירט.

די מייסטע ארדענס זיינען געגרינדעט געוואָרען אין 12טען און 13טען יאָרהונדערט.דעמאָלט האָבען די שטעט פון איטאַליען און דרום פראַנקרייך געהאַלטען אין איין אויפבליהען. דאָס עקאָ־נאָמישע בליהען האָט אָבער מיט זיך געבראַכט דאָס וואַקסען

---

*) באַזונדערס האָט זיך אויסגעצייכענט אויף דעם אופן דער דייטשער קיסר היינריך דער 2טער (1002—24) (פגל. ל אַ מ פ ר ע כ ט, „דייטשע געשיכטע", 2, ז. 280 און ג י ז ע ב ר ע ט, „די דייטשע קאַיזער־צייט", 2, ז. 84 און וויטער). דער דאָזיגער גרויסער קאָנ־פיסקאַטאָר פון קלויסטער־גיטער איז געוואָרען ערקלערט פאַר הייליג. אַ מוסטער פאַר פרומע קריסטען...

פונ'ם פראָלעטאַריאַט, פון אַן ארבייטענדען, אָבער אויך פון א לומפּענפּראָלעטאַריאַט. אין מאַנכע שטעט האָט ער געגנוג כח, אום ארויסצורופּען סאָציאַלע באַוועגונגען. זיי דריקען זיך אויס אין א שטאַרקערער נייגונג צום מאָנאַכישען וועזען און טראָגען אין אים אריין מער פּראָלעטאַרישען כאַראַקטער, ווי ער האָט געהאַט אין דער גאַנצער צייט פונ'ם זעקסטען ביז צום עלפ־טען יאָרהונדערט. נישט תמיד זיינען די מאָנאַכישע טענדענצען פריינדליך צו דער הערשענדער קירכע. אָפט פאַרבינדען זיי זיך מיט אפּיקורסים, שונאים פון דער קירכע, וואָס הויבען אָן אין דער צייט צו באַווייזען זיך אין איטאַליען און אין דרום־פראַנקרייך.

אָבער אָפט געלינגט עס די פּויפּסטען אויסצונוצען פאַר זיך די מאָנאַכישע פּראָלעטאַרישע טענדענצען. באַזונדער וויכטיג זיינען דורך דעם געוואָרען די בעטלער־אָרדענס פון ד אָ־מיניקאַנער און פראַנציסקאַנער. דער לאַטעראַ־נישער קאָנצול (1215) האָט פאַרבאָטען צו גרינדען נייע אָרדענס, כדי אמאָל אַן עק צו מאַכען מיט די שטענדיגע „גרינדאַכצער". אָבער דער פּויפּסט איז עובר אויף דעם פאַרבאָט לטובה פון די צוויי דערמאָנטע אָרדענס, וואָס זיינען דעמאָלט געגרינדעט געוואָרען.

באַזונדערס כאַראַקטעריסטיש איז דער אָנפאַנג פון די פראַנ־ציסקאַנער. זייער גרינדער, דער הייליגער פראַנציסק פון אסיזי, איז געבוירען געוואָרען אינ'ם יאָר 1182 איז געווען א זון פון א רייכען סוחר און האָט פאַרבראַכט א לוסטיגע יוגענד. דער־נאָך, בשעת דעם געוועהנליכען קאַצעניאַמער, האָט ער באַקומען אַן עקעל פאַר'ן רייכטום און א דראַנג צו העלפען אָרימע. ער פאַרקויפט זיין האָב און גוטס, פאַרטיילט זיין געלט צווישען די אָרימע און באַשליסט מקריב צו זיין פאַר זיי זיין לעבען. ער ציהט צו זיך צו נאָך חברים און אָרגאַניזירט אַן אָרדען, וועלכען אינאָצענץ דער 3טער באַשטעטיגט מינדליך אינ'ם יאָר 1215 און מאָנאָריוס— שריפטליך אינ'ם יאָר 1232.

דער הייליגער פראַנציסק האָט געגלויבט, אַז עס וועט אים גע־לינגען צו פאַרהיטען, דער אָרדען זאָל ווערען אַן אויסבייטער־געזעלשאַפט, ווי די פריהעריגע. ער האָט דאָס געקלערט אויף דעם אופן צו דערגרייכען, וואָס ער האָט דעם אָרדען פאַרבאָטען צו

ערווערבען אייגענטום. ביז איצט איז דאָס געווען פארבאָטען נאָר פאר'ן יחיד, פאר'ן איינצעלנעם מאָנאסטיר־מיטגליד, אָבער נישט פאר'ן כלל, פאר'ן גאנצען אָרדען. דער אָרדען פון די פראנציס־קאנער האָט נישט געטאָרט נאָר נישט ערווערבען, ער האָט אויך נישט געטאָרט קיין ארבייט אויספירען, וואָס ברענגט רייכטום, נאָר לעבען פאר די אָרימע און קראנקע און זיין צופרידען מיט די נדבות, וואָס מען שענקט זיי.

אָבער דוקא ווייל דער אָרדען האָט זיך ארויסגעוויזען אזוי ניצליך צו באַקעמפען דעם עלענד און אויך ווייל ער האָט דורך זיין שטענדיגער הילף געוואונען דעם צוטרויען פון די אָרימע קלאסען, זיי אָפּגעהיט פון רעוואָלוציאָנערע „נארישקייטען" און זיי געהאַלטען טריי צו דער קירכע, האָבען אים גאָר באלד אָנגעהויבען צוצוקומען א סך גרויסע נדבות און געשענקען. נאָך ביים לעבען פונ'ם הייליגען פראנציסק איז אין זיין אָרדען אנט־שטאַנען די נויגונג אָט דעם פארבאָט צו באזייטיגען. „דער גרויסער גרינדער פונ'ם בעטלערארדען איז שוין באגראָבען געוואָרען אין א קירכע, וואָס האָט געפינקעלט פון גאָלד און מארמאָר". (ג ר ע־ג אָ ר אָ ו י א ו ס, געשיכטע פון דער שטאָט רוים, 5, ז. 114.) נישט גאַנצע 20 יאָר נאָך זיין טויט (וואָס איז פאָרגעקומען אין דעם יאָר 1226) זיינען די שטרעבונגען שוין געווען אזוי שטארק, אז אינאָצענץ דער 6טער האָט אינ'ם יאָר 1245 געענדערט די תקנה און באשטימט אז די פראנציסקאנער מעגען איינהאנדלען גיטער, אָבער נישט אַלס א י י ג ע נ ט ו ם, נאָר אַלס ב א ז י ץ, און פון זיי ג ע נ י ס ע ן. דאָס אייגענטום רעכט געהערט צום פויפּסט.

פון איצט אָן האָט דער פראנציסקאנער אָרדען (און גראָד אזוי איז דאָס געווען מיט די דאָמיניקאנער) דעם זעלביגען סוף, וואָס די אנדערע מאָנאסטירען פאר אים. ער ווערט אן אויסבייטער־געזעלשאַפט.

אָבער די ענדערונג האָט נאָך אן אנדער ווירקונג. איין טייל פון די פראנציסקאנער האָט גאָר ערנסט גענומען זיינע אויפגאַבען אַלס פארטרעטער פון די אינטערעסען פון די אָרימע. צו דעם טייל האָבען געהערט די ט ע ר צ א ר י ע ר. דער הייליגער פראנציסק האָט געשאפען א דעמאָקראטישע איינריכטונג. צו דעם

אָרדען פון מאָנאַכען אַלס ערשטען און אַ ווייבליכען אָרדען אַלס צווייטען *), גרינדעט ער אַ דריטען, די ט ע ר צ אַ ר י ע ר, וואָס האָבען געהאָלפען ביי דער ארבייט פונ׳ם אָרדען, נישט מוזענדיג זיך דערביי אָפּזאָגען פון דער הייראַט און פון זייער געוועהנליכער באַשעפטיגונג. די דאָזיגע טערצאַריער זיינען געווען מייסטענס בעל מלאָכות אָדער סתם מענשען פון פאָלק, זייערע פאַראיינען קאָן מען באַצייכנען אַלס ארבייטער־פאַראיינען, זיי זיינען עס געווען די, וואָס האָבען אַם שטאַרקסטען באַקעמפּט דאָס פאַרוואַנדלען זיך פונ׳ם אָרדען אין אַן אויסבייטער־געזעלשאַפט. צווישען ביידע פאַר־טייען קומט עס צו הייסע קאַמפען, וואָס דויערן צעהנדליגע יאָרען. וואָס מער די אויסבייטערישע ריכטונג ווערט אונטערשטיצט פונ׳ם פויפּסט, אַלץ שאַרפער ווענדען זיך די אָנהענגער פון דער צווייטער ריכטונג (די ספּיריטואַלען אָדער פראַטיציעלען) געגען פויפּסט און געגען דער קירכע אפילו, אַלץ מער זוכען זיי זיך אָנצושליסען אָן אָרגאַניזאַציעס, וואָס זיינען שונאים פון דער קירכע. און אַז דער פּויפּסט יאָהאַן דער 22טער האָט סוף כל סוף געגען זיי איינגעפירט די אינקוויזיציע, ספּעציעל אין דרום־פראַנקרייך (אינ׳ם יאָר 1317 אין נאַרבאָן, בעזיער), האָט דאָס געפירט צו אַ פולשטענדיגען בראָך מיט דער קירכע. פון יענער צייט רעכענט מען זיי צו די אַפּיקורסישע קאָמוניסטישע סעקטען, די בעגאַרדען, צווישען וועלכע מיר געפינען די פאַרלויפער פון די ווידערטויפער.

מען זעהט, די שטרענגע פראַנציסקאַנער זיינען געווען אַ מיטעלגליד צווישען דעם מאָנאַכישען קאָמוניזם, וואָס איז געווען אין מיטעלאַלטער איינער פון די יסודות פון דער געזעלשאַפט, און דעם פּראָלעטאַרישען קאָמוניזם פון יענער צייט, וואָס האָט געטראַכט שטירצען די עקזיסטירענדע געזעלשאַפט.

אין דער צייט טרעט שוין אויף אַ טעאָרעטיקער פון קאָמוניזם, פונ׳ם מאָנאַכישען, נאַטירליך: דער גלח יאָאַכים פון פיאָרע אין קאַלאַבריען, געבוירען בערך אינ׳ם יאָר 1145 אין דאָרף צעליום אין דער נאָהענט פון קאָזענצאַ. נאָך אַ רייזע אין דעם הייליגען

*) ער איז געגרינדעט געוואָרען פון אַ איבערגעבענער פריינדין און פאַרעהרערין פונ׳ם הייליגען פראַנציסק, דער אַבצען־יעריגער ק ל אַ ר אַ ס צ י פ י; דערפאַר הייסט ער דער אָרדען פון די קלאַריססער.

לאנד, קומט ער צוריק קיין קאלאבריען ווערט א מאנאך, שפעטער, ארום דעם יאר 1178, לייטער פונ׳ם ציסטערציענזער מאנאסטיר אין קאראסע. דאן גרינדעט ער אן אייגענעם מאנאסטיר אין פיארע און שטארבט אינ׳ם יאר 1201 אדער אינ׳ם יאר 1202.

טיף דערשיטערט פון די סאציאלע צרות פון יענער צייט, בפרט פון דער שרעקליכער אויסבייטונגס ווירטשאפט און קאר־רופציע, וואס האט געהערשט אין דער קירכע, זוכט ער א רעטונג פון דעם אומגליק און האפט זי צו געפינען אין קאמוניזם — פארשטעהט זיך, אין יענער פארם, וואס איז געווען אין יענער צייט, אין דער פארם פון מאנאסטירישען קאמוניזם. ער זעהט קומען א רעוואלוציע און א נייע געזעלשאפט: דאס טויזענדיאריגע רייך, פון וועלכען די אפאקליפסע דערצעהלט.

ער טיילט פאנאנדער דריי תקופות: „קודם איז געווען די צייט, ווען די מענשען האבען געדינט צום פלייש; זי האט זיך אנגעהויבען מיט אדם׳ן און פארענדיגט מיט קריסטוס׳ן. דערנאך איז געקומען די צייט, אין וועלכער זיי דינען צו ביידע, סיי צום פלייש סיי צום גייסט; זי דויערט ביז היינט. און אנדער תקופה איז עם אבער, אין וועלכער מען לעבט נאר פאר׳ן גייסט; זי הויבט זיך אן אין די טעג פונ׳ם „הייליגען בענעדיקט״. דער דריטער געזעלשאפטליכער מצב איז דער מאנאכישער מצב (status monachorum). דאס קלויסטערלעבען וועט ארומנע־מען די גאנצע מענשהייט. „עס איז נויטיג, מיר זאלען אזוי לע־בען ווי די אפאסטאלען, נישט שטרעבען נאך ערדישע גיטער, נאר זיי פארשענקען״, א. א. וו. דער דריטער געזעלשאפטליכער צושטאנד זאל רעאליזירט ווערען אין דעם 22טען דור נאך דעם הייליגען בענעדיקט, אלזא אין דער גאר נאהנטער צייט. די רוימישע קיר־כע וועט אונטערגעהן, און אויף אירע חורבות וועט אויפשטעהן א נייע געזעלשאפט, דער ארדען פון צדיקים, וואס געבען אויף דאס פריוואט אייגענטום. דערמיט הויבט זיך אן א צייט פון פולער פרייהייט און פולער דערקענטניש.

יאאכים׳ס לעהרען האבען געמאכט א גרויסען רישם. בפרט אין דער שטרענגערער ריכטונג פונ׳ם פראנציסקאנער ארדען, ביי די פראטיצעלען, וואס האבען זיך געהאלטען פאר׳ן „ארדען פון

צדיקים", וואָס איז באַרופען צו באַנייען די געזעלשאַפט. דורך זיי זיינען די לערען שטאַרק פאַרשפּרייט געוואָרען. זיי האָבען געווירקט אויף דעם איטאַליענישען מינצער פון ד אָ ל צ י נ אָ; זיי זיינען מ י נ צ ע ר ׳ ן אַליין אויך נישט געבליבען פרעמד.*)

אַזוי טיף איז געווען דער רושם פון יאָאַכים׳ס נביאות נישט בלויז אין איטאַליען, נאָר אויך אין דייטשלאַנד, און זיי זיינען אַרויסגערופען געוואָרען פון אַזאַ לעבעדיגער באַדערפניש פון די מאַסען, אַז, ווייבאַלד די נביאה איז נישט מקוים געוואָרען, האָט דאָס פאָלק ליבער די נביאה געענדערט, איידער דעם גלויבען אויפצוגעבען. יאָאַכים האָט נביאות געזאָגט, אַז די סאָציאַלע איבערקערעניש וועט זיך ענדיגען לערך 1260. גראָד אין דער צייט האָט זיך געפירט אַ הייסער קאַמף צווישען דעם פּויפּסטום און דעם קאַיזער פרידריך דעם 2טען. יאָאַכים׳ס תלמידים האָבען געהאָפט, אַז דעם קאַיזער וועט געלינגען צו באַזיגען דעם פּויפּסט און זיין מפּלה זאָל זיין דער אָנהויב פון אַ נייער געזעלשאַפט, אָבער אויסגעלאָזט האָט זיך עס גאַנץ אַנדערש.

„פרידריך׳ס טויט (אינ׳ם יאָר 1250) איז געשטאַנען אין אַ ווידערשפּרוך מיט דער נביאות פון יאָאַכים פון פיאָרע; ווייל לויט איר האָט ער נישט געטאָרט שטאַרבען, ביז ער האָט נישט פאַרענדיגט זיין שליחות. אַזוי איז אין די דאָזיגע קרייזען צוערשט אַנטשטאַנען די מיינונג אַז פרידריך דער 2טער קאָן נישט זיין טויט, ער האָט זיך נאָר באַהאַלטען, כדי אַמאָל צוריקצוקומען און צו פאַרענדיגען זיין ווערק... אַזוי איז אַנשטאַנען די דייטשע קאַיזער לעגענדע, וואָס ערשט שפּעטער האָט מען זי צוליב אַ מיספאַרשטענדניס באַצויגען אויף קאַיזער פרידריך דעם 1טען (באַרבאַראָססאַ), פון ווע־

*) לוטהער האָט מינצער׳ן פאָרגעוואָרפען, אַז ער האָט זיינע „שטאָלצע געדאַנקען" גענומען פון יאָאַכים׳ס פירוש צו ירמיהו. מינצער אַליין שרייבט צו צעיס׳ן איבער זיין פאַרהעלטניש צו יאָאַכים׳ן, דעם 2טען דעצעמבער, 1523: „איר זאָלט אויך וויסען, אַז די שריפטגעלערטע זאָגען, אַז דאָס איז די לערע פון יאָאַכים׳ען און רופען עס אָן מיט גרויס שפּאָט אָן אייביגע עוואַנגעליע. איך האָב נאָר זיין רעדע איבער ירמיהו געלעזען. אָבער מיין לערע איז הויך אויבען, פ ו ן א י ם, נאָר פון גאָט׳ס רייד האָב איך זי גענומען, ווי איך וועל עס מיט אַלע פסוקים פון דער ביבעל באַווייזען".

מענם צוריקקומען מען האָט ערוואַרט „דאָס הערליכקייט פונ׳ם רייך״ *).

אונטער דער „הערליכקייט פונ׳ם רייך״ האָט דאָס פאָלק, ווי מיר זעהען, פארשטאַנען די קאָמוניסטישע רעוואָלוציע.

---

*) ה. פ ר ו ט ץ, „די געשיכטע פון די מערב־לענדישע מלוכות אין מיטעל־אַלטער״, בערלין, 1855, 1, ז. 657.

צווייטער קאפּיטעל

דער אפּיקורסישער קאָמוניזם, זיין אלגעמיינער כאראקטער

1. דאָס פּויפּסטום.

דער צענטראַלער קאַמף־פּונקט פונ׳ם אפּיקורסישען קאָמוניזם.

דער ביישפּיל מיט׳ן פּראַנציסקאַנער־אָרדען ווייזט אונז, אַז די שנאה צום פּויפּסטום איז געווען אַ פּועל יוצא פון מאַנכע פאָרמען פונ׳ם מאָנאַסטירישען קאָמוניזם, און פאַקטיש איז א גרויסער טייל פון די מאָנאַכישע רעפאָרמען און ניי־גרינדונגען פינ׳ם 11טען יאָרהונדערט געווען פאר דער פּויפּסטליכער ממשלה אַ שטענדיגער פאָרוואורף, וועלכער פלעגט אָפט אָננעמען גאָר בולט׳ע פאָרמען.

עס האָט כמעט געמוזט קומען, אַז קעגען דער פּויפּסטליכער קירכע האָבען זיך געווענדעט אַלע די יעניגע, וואָס האָבען נאָר געהאט אַן אינטערעס פאר די באַזיצלאָזע קלאַסען, ווייל די קירכע האָט אינ׳ם מיטעל־אַלטער פארנומען דעם אויבען־אָן צווישען די באַזיצענדע קלאסען, זי האָט געהאט די גרעסטע רייכטימער און האָט באהערשט דאָס גאַנצע געזעלשאַפטליכע לעבען נישט נאָר גייסטיג, נאָר אויך עקאָנאָמיש.

איר הערשאַפט וואָלט מען אפשר געקאָנט פארגלייכען מיט דער הערשאפט פון דער הויכער פינאנץ אין אונזער יאָרהונדערט, פון דער בערזע, אָדער — ווען מיר זאָלען זיך אויף איין מינוט באַנוצען מיט די געדאנקען און דעם אופן פון רעדען פון די אנטיסעמיטען — מיט דער מאכט פונ׳ם אידענטום. אזוי ווי די אנ־

טיסעמיטען באהויפטען, אז די גאנצע געזעלשאפט איז היינט „פאראידישט", אזוי איז זי אין מיטעל־אלטער געווען באמת „פארפויפסטעלט". דאס פויפסטום האט באהערשט דאס גייסטיגע לעבען, אזוי ווי היינט ווערט די פרעסע באהערשט פון דער בערזע; אזוי ווי היינט די בערזע, האט דעמאלט דאס פויפסטום אויך באשטימט דעם גורל פון מיניסטארען און פון קעניגע, געגרינדעט און צושטערט מלוכות.

אבער די ממשלה פונ'ם פויפסטום האט געהאט גראד אזוי פיל געגנער, ווי היינט די הויכע פינאנץ־וועלט, ביידע האבען נאך איין שותפות'דיגע אייגענשאפט: זיי מאכען זיך אלע אנדערע קלאסען פון דער געזעלשאפט פאר שונאים; נישט נאר די באזיצלאזע, נאר אויך די קלענערע אויסבייטער, וואס מוזען פון זייער רויב אזוי פיל אוועקגעבען צו די העכסטע אויסבייטער. עס איז א גרויסער טעות צו מיינען, אז מען איז אין מיטעל־אלטער געווען דעם פויפסט געהארכזאם מיט שמחה אדער אוים טעמפקייט. מען האט איהם געפאלגט מיט פארביסענע צייהן און זיך געווערט ביי יעדער געלעגענהייט. מער ווי די העלפט פונ'ם מיטעל־אלטער איז פול מיט פארביטערטע קאמפען פון די פארשיידענסטע קלאסען און לענדער קעגען דער פויפסטליכער הערשאפט, אבער כל זמן עס זיינען נישט געשאפען געווארען קיין יסודות פאר א נייער געזעלשאפט און מלוכה־ארדנונג, האט דאס פויפסטום נישט געקאנט באזיגט ווערען, גראד אזוי ווי דער פינאנץ־קאפיטאל האט אין אונזער יארהונדערט נישט געקאנט באזיגט ווערען. יעדער פון די קאמפען, יא, יעדע סאציאלע קאטאסטראפע בכלל, יעדער קריג, יעדע מגפה, יעדע הונגער־נויט, יעדע רעוואלוציע האט נאר דערצו געדינט דעמאלט ווי היינט, צו פארשפרייטען און צו באפעסטיגען דאס רייכטום און די מאכט פון דעם גרעסטען עקספלואטאטאר פון אלע עקספלואטאטארם.

די דאזיגע סיטואציע איז געווען גינסטיג פאר דער פראפאגאנדע פון קאמוניסטישע אידעען. פון דער אנדערער זייט זעהר אומגינסטיג פאר דער אנטוויקלונג פון א באזונדערען קלאסענקאמף פון די באזיצלאזע. אויב מיר פירען ווייטער דעם פארגלייך מיט דער הויכער פינאנץ־וועלט, זעהען מיר אז די

פארהעלטענישען זיינען געווען ענליך, ווי בשעת דעם בורזשואזען קעניגטום אין פראנקרייך (1830—48). א דאנק איר פינאנציעלער מאכט צוליב דעם אומגערעכטען וואהל־געזעץ און דער פּאָליטישער אָפּגעשטאַנענקייט פון די ארבייטענדע קלאַסען, האָט דעמאָלט געהערשט אין פראנקרייך די הויכע פינאנץ כמעט ווי אבסאָלוט, הגם זי האָט דאָס געטאָן דורכ'ן פארלאמענט און דורך דעם קעניג. אקעגען דעם פינאנץ־קאפּיטאל שטעהט אויף די אָפּאָזיציע נישט בלויז פון די פויערים און לוינארבייטער, נאָר אויך פון די אינדוסטריעלע קאפּיטאליסטען און פון דעם קליינבירגערטום. דער קאמף קעגען דעם בשותפות'דיגען שונא פאראייניגט זיי און פארווישט אין א געוויסען מאָס די קלאַסען־געגענזאצען. דער פועל יוצא איז געווען, אז דער פּראָלעטאריאט האָט נאָר שווער געקאָנט קומען צו א באזונדערען קלאַסענבאַוואוסטזיין, ער איז געבליבען על פּי רוב אונטער דער פּאָליטישער פירערשאפט פונ'ם קליינבירגערטום און אפילו פון דער בורזשואזיע; דאָס האָט אָבער אויך געווירקט, אז די בורזשואזיע האָט איינגעשלעפערט איר מיסטרויען צום פּראָלעטאריאט, זי איז גרייט געווען צו פארגעסען, אז דער יסוד פון איהר באזיץ איז די באזיצלאָזיגקייט, זי האָט רחמנות געקראָגען אויף די צרות פון די ארימע און געפּייניגטע, זי האָט אונטערשטיצט די שטרעבונגען אויף צו באזייטיגען די נויט, און א סך פון אירע רייהען האָבען אָנגעפאנגען צו קאָקעטירען אפילו מיט'ן סאָציאליזם. די אם מייסטען געלעזענע בעלעטריסטען פון יענער צייט זיינען געווען סאָציאליסטען. מיר דערמאָנען נאָר יוזשען סיו און זשאָרזש זאנד.

און אין דער סיטואציע איז געקומען די רעוואָלוציע פון 1848. דאָס קעניגטום פון דער הויכער פינאנץ ווערט געשטירצט, די פינאנץ־מאגנאטען פארלירען זייערע פּאָליטישע פּריווילעגיעס. די פּאָליטישע מאכט געהט איבער צום פאָלק, דאָס הייסט צו די אינדוסטריעלע קאפּיטאליסטען, די קליינבירגער, קליינע פויערים און ארבייטער. קוים איז אָבער נאָר געשטירצט דער בשותפות'דיגער שונא, ווערט דער באוואוסטזיין פון זייערע באזונדערע קלאַסענאינטערעסען און קלאַסענגעגענזאצען גאנץ קלאָר. אם בולט'סטען אָבער און אם שארפסטען אנטוויקעלט זיך דער גע־

גענזאַץ צווישען דער בורזשואַזיע און פּראָלעטאַריאַט. די רע־וואָלוציע האָט באַוויזען זיין כח, זי האָט אָבער אויך באַוויזען, אַז דער סאָציאַליזם איז נישט קיין חלום פון אַ פּאָר טרוימער ליטעראַטען, אַז ער האָט זיינע וואָרצלען אין דעם רעוואָלוציאָנער־סטען קלאַס, אַז ער האָט אויפגעהערט צו זיין אַ שפּילעכעל און דראָהט צו ווערען אַ אומברחמנות'דיג כלי זין.

פון איצט אָן ווענדעט זיך די בורזשואַזיע מיט דער גרעסטער ענערגיע נישט נאָר קעגען יעדען זעלבסשטענדיגען פאַרזוך פון דעם אַרבייטער קלאַס, נאָר אויך קעגען אַלץ, וואָס זעהט אויס ווי סאָציאַליזם — און אין איר דערשראָקענער פאַנטאַזיע זעהט זי אָפּט דעם סאָציאַליזם אין דעם, וואָס איז נישט מער ווי בכבוד'ע פּילאַנטראָפּיע. אין דער בורזשואַזער געזעלשאַפט ווערט דער סאָ־ציאַליזם באָיקאָטירט; די בירגערליכע סאָציאַליסטען האָבען פאַר זיך אַ דילעמאַ: בלייבען זיי טריי דעם סאָציאַליזם, ווערען זיי אויסגעשטויסען פון דער בירגערליכער געזעלשאַפט, פון זייער נאָמען וועט קיין זכר ניט בלייבען. ווילען זיי דאָס אָבער אויסמיידען, מוזען זיי זיך גרינטליך אָפּזאָגען פונ'ם סאָצי־אַליזם. אַזוי ווערט דער סאָציאַליזם טויט, — פּאָליטיש און לי־טעראַריש, ביז ערשט דער אַרבייטער־קלאַס ווערט גענוג שטאַרק און צווינגט די געזעלשאַפט דורך דעם איינענעם כח צו דרך ארץ פאַר זיך און פאַר'ן סאָציאַליזם.

ענליך, הגם עס דויערט לענגער, איז געווען די אנטוויקלונג אינ'ם מיטעלאַלטער. די ראָלע פונ'ם יאָהר 1848 שפּילט די רע־פאָרמאַציע. מיר זעהען דייטליך די דאָזיגע אנטוויקלונג אין דייטשלאַנד אינ'ם 15טען און צום אָנהויב פונ'ם 16טען יאָרהונ־דערט.

ביי די פּראָלעטאַרישע באַוועגונגען פון דעם גוסס'דיגען מיטעל־אַלטער קאָנען מיר נאָך ווענינער ריידען פון אַ קלאַסענ־באַוואוסטזיין, ווי ביי די באַוועגונגען פון דער ערשטער העלפט פונ'ם 19טען יאָרהונדערט. פון איין זייט געפינען מיר אפילו ביי די לומפּענפּראָלעטאַריער דאָס שטרעבען אויף צו גרינדען צעכאָווע אָרגאַניזאַציעס און באַשאַפען פאַר זיך ספּעציעלע פּריווילעגיעס; פון דער אַנדערער זייט באַמערקען מיר ביי די קאָמוניסטען פון

רעם ארבייטער קלאַס, בפרט פון די וועבער, אַז זיי איגנאָרירען בכלל די קלאַסן־אונטערשיידען. זיי אַרבייטען פאַר דער גאַנצער מענשהייט. די פראָלעטאַרישע באַוועגונגען גיסען זיך צוזאַמען מיט די רעוואָלוציאָנערע באַוועגונגען פון די אַנדערע אונטער־דריקטע קלאַסען, פון די פּויערים און קליינע בעלי־מלאכות.

דערפאַר אָבער איז די גאַנצע געזעלשאַפט געווען אין דער צייט אַ בעסערער באָדען פאַר קאָמוניסטישע טענדענצען, ווי בשעת דער ערשטער העלפט פון אונזער יאָרהונדערט.

2. דער געגענזאַץ צווישען אָרים און רייך אין מיטעלאַלטער.

דער אונטערשיד צווישען אָרימע און רייכע איז אין מיטעל־אַלטער און אויך אין דער רעפאָרמאַציאָנס־צייט ניט געווען אַזוי גרויס ווי אין דער אַנטוויקעלטער קאַפּיטאַליסטישער געזעלשאַפט. ער איז אָבער געווען בולט'ער פאַר יעדען מענשען און האָט געווירקט פּראָוואָצירענדיגער. היינט, געפינט מען די גרעסטע געזעלשאַפט־ליכע אונטערשיידען אין די גרויסע שטעט, שטעט מיט אַ באַפעל־קערונג פון מיליאָנען, וואו די וואוינונגען פון די אָרימע ליגען ווייט פון די וואוינונגען פון די רייכע. אין דער צייט, פון וועלכער מיר ריידען איצט, איז די לאָקאַלע אָפּגעזונדערטקייט פון איינצעלנע קלאַ־סען און אפילו פון איינצעלנע פּראָפעסיעס געווען אין די שטעט אַ סך שאַרפער דורכגעפירט, ווי היינט, אָבער די שטעט זיינען געווען קליין — אַ שטאָט פון 10 ביז 20 טויזענט איינוואוינער האָט שוין געהייסען אַ גרויסע שטאָט — און מען האָט געוואוינט געדיכט איינער לעבען אַנדערען. דערצו דאַרף מען צוגעבען, אַז דאָס לעבען שפּילט זיך אָפּ אין יענער צייט אַ סך מער אין דער עפענטליכקייט, סיי די אַרבייט, סיי דאָס געזעלשאַפטליכע לעבען, די פריידען און ליידען פון איין קלאָס בלייבען נישט קיין סוד פאַר דעם צווייטען. דאָס פּאָליטישע לעבען און די אונטער־האַלטונגען קומען צוזאַמען פאַר אויף עפענטליכע פּלעצער, אויפ'ן מאַרק און אין הויף פון דער קירכע, אין קירכען און אין אָפענע זאַלען. אויפ'ן מאַרק ווערט געקויפט און פאַרקויפט, אָבער אפילו

די בעלי מלאכות ארבייטען אויף די גאסען, ווען מעגליך, אָדער לכל הפחות ביי אָפענע טירען.

אָבער וויכטיגער איז אַן אנדער מאָמענט. די הויפט־אויפגאבע, וואָס דער קאפיטאליסט שטעלט זיך היינט, איז די אקומולאציע, די אָנזאמלונג פון קאפיטאל. א מאָדערנער קאפיטאליסט קאָן גאָר ניט האָבען גענוג קאפיטאל. אם ליבסטען וואָלט ער פארווענדט זיין גאנצע הכנסה, אויף צו פארמערען זיין קאפיטאל, אויף צו פארגרעסערען זיינע פאבריקען, איינצוקויפען נייע, צו רואינירען די קאָנקורענטען א. אז. וו. און אז ער פארמאָגט טויזענט מיליאָנען, וועט ער שטרעבען נאָך דעם צווייטען מיליארד, כדי זיך דער ערשטער צו זיכערען און נישט צו דערלאָזען, אז א קאָנקורענט זאָל אים איבערשפרינגען. דער מאָדערנער קאפיטאליסט פארווענדט קיינמאָל ניט זיין גאנצע הכנסה פאר'ן פערזענליכען געברויך — סיידען ער איז א נאר אָדער א בטלן, אָדער די הכנסה איז שוין גאָר קליין. און אויך דער רייכסטער מיליאָנער קאָן היינט פירען דאָס באשיידענסטע לעבען און זיין אָנזען ווערט ניט קלענער. דערלויבט זיך א לוקסוס, טוט ער עס בסתר, אין באל־האָלס, chambers separes, יאגד־שלעסער, שפיל־צימער א. אז. וו. אין גאס ווייזט זיך דער מיליאָנער ניט אנדערש, ווי די מאסע פון זיינע מיטבירגער.

גאנץ אנדערש האָט דאָס אויסגעזעהן אונטער דעם סיסטעם פון דער נאטוראל ווירטשאפט און פון איינפאכער סחורה־פראָדוקציע. דער רייכער און מעכטיגער האָט נישט געקאָנט דעמאָלט אריינלעגען זיינע הכנסות אין אקציעס אָדער אין מלוכה־פאפירען. ער האָט זיי געקאָנט פארווענדען נאָר פאר'ן געברויך אָדער—אויף וויפיל זיי זיינען אין געלט—פאר'ן אָנזאמלען פון אַן אוצר פון טייערע און נישט פארדערבליכע סחורות, פון איידעלע מעטאלען און איידעלע שטיינער. וואָס מער עס וואקסט די עקספלואטאציע מצד די וועלטליכע און גייסטליכע פירשטען און פריצים, פאטריציער און סוחרים, וואָס גרעסער עס ווערען זייערע הכנסות, אלץ א גרעסערען לוקסוס־לעבען פירען זיי. אליין קאָנען זיי דאָך ניט פארצערען דעם איבערפלוס, פארווענדען זיי אים אויף אנדערע זאכען. זיי האלטען קנעכט און דינסטען, קויפען טייערע פערד און הינט,

פאַרפוצען זיך און זייער סביבה מיט די קאָסטבאַרסטע שטאָפען, בויען זיך הערליכע פּאַלאַצען און ריכטען זיי איין אויפ׳ן פּראַכט־פולסטען אופן. די תאוה צו זאַמלען אוצרות ווירקט אויך דערויף, אז דער לקסוס שטייגט. די שטאָלצע הערען פונ׳ם מיטעלאַלטער פאַרגראָבען ניט זייערע אוצרות אין דער ערד, ווי דער איבער־געשראָקענער הינדו, זיי באַהאַלטען זיי אויך ניט פאר גנבים אָדער שטייער־עקזעקוטאָרען, ווי אונזערע קאַפּיטאַליסטען. זייער רייכטום איז געווען א סימן און א פונדאַמענט פון זייער מאכט: שטאָלץ און באַרימעריש ווייזען זיי אים ארויס; זייערע קליידער, זייערע געשיר, זייערע הייזער גלענצען פון גאָלד און זילבער, פון איידעלע שטיינער און פּערעל. עס איז איצט א גאָלדענע עפּאָכע אויך פאר דער קונסט.

אָבער גראד אזוי ווי דאָס רייכטום, זעהט זיך אויך דער עלענד באַשיינפּערליך ארויס. דער פּראָלעטאַריאַט געפינט זיך ערשט אין זיין אָנפאַנג־סטאַדיע; ער בילדעט שוין א גענוג גרויסע מאסע, כדי ווירקען אויף די טיפער דענקענדע און פיינער פיהלענדע מענשען, אז זיי זאָלען זוכען מיטלען און וועגען, ווי אזוי אָפּצושאַפען די נויט פון דער וועלט; ער איז אָבער נאָך נישט גענוג מאסענהאפט, אז ער זאָל באַטראַכט ווערען אלס סכנה פאר׳ן שטאַט און פאר דער געזעלשאַפט. אזוי פאַרשפּרייט זיך דער געדאַנק, וועלכען דאָס קריסטענטום האָט לכתחילה אָנגענומען, בעת דער לומפּענפּראָלעטאַריאַט איז געווען זיין הויפּט שטיצע, דער געדאַנק, אז אָרימקייט איז ניט קיין פאַרברעכען, נאָר א צושטאַנד וואָס גאָט האָט איהם באַזונדערס ליב. לויט דעם עוואַנגעליום איז דאָך דער אָרימאַן א פאָרשטעהער פון קריסטוס, ווייל „וואָס איר האָט געטאָן פאר איינעם פון די דאָזיגע מיינע קלענסטע ברידער, דאָס האָט איהר מיר געטאָן.” (מאַטהעאוס 25, 40). אין דער פּראַקטיק האָט דאָס, פאַרשטעהט זיך, דעם פּראָלעטאַריאַט נישט א סך געהאָלפען; קריסטוס׳עס פאַרטרעטער ווערען אָפט גאָר אומקריסטליך באַהאַנדעלט, אָבער מען האָט דאָך ניט געקאָנט אַלע די פיינע ערפינדונגען פון דער מאָדערנער פּאָליציי, וואָס באַמיהען זיך אָפּצורוימען פונ׳ם וועג פון די רייכע דעם געזעל־שאַפטליכען, און אויך יעדען אנדערען שמוץ, — טוען דאָס אָבער

ניט, כדי צו באַזייטיגען די אָרימקייט, נאָר, כדי זי צו פאַרבאַ־האַלטען. אין מיטעלאַלטער ווערען די אָרימע נישט פאַרמאַכט אין ספּעציעלע הייזער פאַר אָרימע לייט, און ארבייטס־הייזער, אין געפענגנגיסען און אין נאָך אַזעלכע וואוילע אַנשטאַלטען, — מען האָט אַ רעכט אויף צו בעטלען. צו יעדען גאָטעס־דינסט, בפרט אין פייערטאָג, פאַרזאַמעלט זיך אין דעמזעלבען פּלאַץ, אין דער קירכע דער העכסטער רייכטום און דער גרעסטער עלענד.

דעמאָלט, ווי היינט, האָט מען געקאָנט אָנווענדען בנוגע דער געזעלשאַפט דאָס וואָרט פון פּ ל אַ ט אָ נ׳ע ן פון די צוויי נאַציעס. אָבער די צוויי נאַציעס פון אָרימע און רייכע זיינען אין סוף פון׳ם מיטעל־אַלטער ווענינגסטענס נאָך צוויי שכנות׳דיגע נאַציעס, וואָס קאָנען איינע די צווייטע און פאַרשטעהען זיך. היינט זיינען זיך די צוויי נאַציעס געוואָרען גאַנץ פרעמד. ווען די בורזשואַזיע קריגט אַמאָל חשק עפּעס געוואָר צו ווערען וועגען דער פּראָ־לעטאַרישער נאַציע, באַדאַרף מען דערצו אַ באַזונדערע עקס־פּעדיציע, גלייך ווי עס וואָלט זיך געהאַנדעלט וועגען דעם אויס־פאָרשען פונ׳ם אינערען פון אַפריקא. אָבער דאָס לעצטע איז פאַר׳ן בורזשואַ וויכטיגער, ווי דאָס ערשטע. דורכ׳ן אויספאָרשען פון אַפריקא האָפט ער צו באַקומען אַ נייעם אָפּזאַץ־מארק, נייע רוחים; דאָס אויספאָרשען פון די פּראָלעטאַרישע פאַרהעלטענישען וואָלט דאַגעגען געפירט צו דער שרעקליכסטער אָנקלאַגע געגען דער געזעלשאַפטליכער אָרדנונג; דאָס וואָלט קיינעם קיין נוצען ניט געבראַכט, אַ חוץ דער סאָציאַל־דעמאָקראַטיע. קיין וואונדער, וואָס די אייראָפּעאישע רעגירונגען גיבען הונדערט מאָל מער אויס פאַר דער אויספאָרשונג פון אַפריקא, ווי פון אונזער סאָציאַלען צו־שטאַנד — אויב זיי גיבען דאַרויף בכלל עפּעס אויס — און אז ניט איין „געבילדעטער“ איז בעסער אינפאָרמירט איבער די פאַרהעל־טענישען אינ׳ם וויטען, טונקעלען וועלט־טייל, איידער איבער די פּראָלעטאַריער־באַצירקען פון דער שטאָט, וואו ער וואוינט. ערשט אין דער לעצטער צייט הויבט אָן, אַ דאַנק דער וואַקסענדער מאַכט פונ׳ם פּראָלעטאַריאַט, בעסער צו ווערען אין דער באַציהונג. זייט מען האָט אָנגעהויבען פאַר איהם מורא צו האָבען, הויבט מען אָן איהם צו שטודירען.

אינ'ם מיטעל־אלטער האָבען די באַזיצענדע נישט געדאַרפט מורא האָבען פאַר'ן פּראָלעטאַריאַט, זיי האָבען אים אָבער אויך ניט געדאַרפט שטודירען, אום צו באַקענען זיך מיט זיין לאַגע. אומעטום באַגעגענט מען דעם גרעסטען עלענד און דערצו נאָך אין אַ שאַרפען געגענזאַץ צום לייכטזיניגסטען און פאַרשווענדערישסטען לוקסוס. עס איז קלאָר, אַז דער געגענזאַץ צווייטצט ניט נאָר די אונטערשטע קלאַסען, נאָר ער רייצט אויך אויף געגען דער אומגלייכהייט די בעסערע מענשען ביי די העכערע קלאַסען און ווירקט אויף די שטרעבונגען ווידער איינצופירען די גלייכהייט.

3. דער איינפלוס פון דער קריסטליכער טראַדיציע.

די טראַדיציעס, וואָס זיינען אַנטשטאַנען אין פריהערע געזעלשאַפטס־צושטאַנדען, ווירקט אויפ'ן שפּעטערען מצב, און דאָס איז אַ וויכטיגער פאַקטאָר אין דער געזעלשאַפטליכער אַנטוויקלונג. אָפט ווירקען זיי שטערענד און מאַכען שווערער פאַר די מענשען צו דערקענען די נייע געשעזלשאַפטליכע טענ־דענצען און די באַדערפנישען פון דער צייט. צום סוף פון מיטעל־אַלטער האָבען זיי אָבער אַנדערש געווירקט.

נאָך די שטורעמס פון דער פעלקער־וואַנדערונג און נאָך דער באַרבאַריי, וואָס איז געקומען נאָך איר, בפרט זייט די קרייצ־ציגע, האָבען די פעלקער פון דעם קריסטליכען מערב דערגרייכט ווידער אַ קולטור מדרגה, וואָס איז — טראָץ איר איינגענאַרטיגקייט — געשטאַנען אין אַ סך פרטים אויף דער הויך פון דער גריכישער און רוימישער געזעלשאַפט פאַר איר צו־זאַמענבברוך. די ליטעראַטור, די געדאַנקען־אוצרות, וואָס די גע־זעלשאַפט האָט איבערגעלאָזט, איז געוועזן ווי צוגעפּאַסט צו די באַדערפנישען פון די אויפשטייגענדע קלאַסען פונ'ם מיטעל־אַלטער, די אַנטיקע ליטעראַטור און וויסענשאַפט האָבען שטאַרק געווירקט אויף דעם זעלבסטבאַוואוסטזיין און אויף דער זעלבסט־ערקענטניש פון די אויפשטייגענדע קלאַסען און במילא אויך אויף דער געזעלשאַפטליכער אַנטוויקלונג. די טראַדיציע, וואָס ווירקט

געוויינליך קאָנסערוואַטיוו, ווערט אונטער די תנאים אַ רעוואָלו־
ציאָנערער פאַקטאָר.

יעדער קלאַס נעמט פאַר זיך ארויס פון די אַ־בערליפערטע
נעדראַנקען־אוצרות נאַטירליך נאָר דאָס, וואָס נוצט אים אַם בעסטען.
דאָס בירגערטום און די פירשטען נעמען ארויס דאָס רוימישע רעכט,
וואָס איז געווען אַזוי גוט צוגעפּאַסט צו די באדערפענישען פון דער
איינפאַכער סחורה־פּראָדוקציע, פונ׳ם האנדעל און פון אבסאָלוטער
מאָנאַרכישער מלוכה מאַכט. זיי שעפּען תענוג פון דער הייד־
נישער אנטיקער ליטעראַטור, וואָס איז אַ ליטעראַטור פון לעבענס־
לוסט און פון פרייד.

דער פּראָלעטאַריאַט און זיינע סימפּאַטייזער האָבען ניט גע־
האַט קיין אינטערעס ניט פאַר דעם רוימישען רעכט און ניט פאַר
דער קלאַסישער ליטעראַטור. וואָס זיי האָבען געזוכט, געפינען
זיי אין אַן אַנדערען פּראָדוקט פון דער רוימישער געזעלשאַפט, אין
דעם עוואַנגעליום. דער קאָמוניזם פונ׳ם אור־קריסטענטום איז
געווען ווי צוגעפּאַסט צו זייערע באַדערפענישען. ווייל עס זיינען
נאָך ניט געווען קיין יסודות פון אַ העכערער קאָמוניסטישער
פּראָדוקציע, דער קאָמוניזם האָט נאָך ניט געקאָנט זיין עפּעס
אַנדערש, ווי אַ מין גלייך־מאַכען־קאָמוניזם, ווי אַ טיילען, אראָפּ־
נעמען עפּעס פונ׳ם איבערפלוס פון די רייכע און פאַרטיילען צווי־
שען די אָרימע, וועמען עס האָט געפעלט דאָס נויטיגסטע.

די קאָמוניסטישע לערען פונ׳ם עוואַנגעליום און פון דער
אַפּאָסטעל־געשיכטע האָבען ניט געשאַפען די קאָמוניסטישע טענ־
דענצען פונ׳ם מיטעלאַלטער, אָבער זיי האָבען מיטגעהאָלפען
צו זייער אַנטשטעהונג און פאַרשפּרייטונג, ווי דאָס רוימישע רעכט
האָט געשטיצט די אַנטוויקלונג פונ׳ם אבסאָלוטיזם און פון דער
בורזשואַזיע.

אויף אַזאַ אופן איז דער יסוד פון די קאָמוניסטישע טענדענצען
געווען אַ קריסטליכער אַ רעליגיעזער; פונדעסטוועגען ווערען
זיי פיינטליך צו דער הערשענדער קירכע, וואָס איז די רייכסטע
צווישען די רייכע. זי האָט שוין לאַנג ערקלערט, אַז די פאָדערונג
פון אַלגעמיינעם קאָמוניזם איז אַ טייוולישער טעות און האָט
זיך באַמיט דורך אַלערליי פּלפּולים צו פאַרדרעהען און צו פאַר־

טונקלען דעם קאָמוניסטישען אינהאַלט פון די אור־קריסטליכע שריפטען.

און אַזוי ווי דאָס שטרעבען, צו אָרגאַניזירען די געזעלשאַפט אויף אַ קאָמוניסטישען אופן, האָט געמוזט פירען צו אַפּיקורסות, צו אַ צוזאַמענשטוים מיט דער פּויפּסטליכער קירכע, אַזוי האָט פון דער אַנדערער זייט די אַפּיקורסות, דאָס הייסט דער קאַמף געגען אָט דער קירכע, געהאָלפען צו פאַרשפּרייטען די קאָמוניסטישע אידעאַלען.

נאָך איז ניט געקומען די צייט, אַז מען זאָל קאָנען קלערען צו באַגעהן זיך בכלל אָן אַ קירכע. עס איז אַפילו אַנטשטאַנען צום סוף פון מיטעלאַלטער אין די שטעט אַ קולטור, וואָס איז געווען אַ סך העכער, ווי יענע קולטור, וועלכע די קירכע האָט פאַרטראָטען. די אויפשטייגענדע קלאַסען — דאָס פירשטענטום מיט זיינע פּריצים, די סוחרים, די רוימישע יוריסטען, די ליטעראַטען, זיינען געוועזען אַלע, נאָר ניט קיין גלויביגע קריסטען, בפרט וואָס נעהענטער צו רוים זיי האָבען געוואוינט. די הויפּט־שטאָט פון׳ם קריסטענטום איז אַליין געווען דער הויפּט־זיץ פון אומגלויבען. אָבער פון אַ נייער אָרגאַניזאַציע פון דער מלוכה־פאַרוואַלטונג, פון אַ וועלטליכער ביוראָקראַטיע, וואָס זאָל קאָנען פאַרנעמען דעם פּלאַץ פון די קירכליכע אָרגאַניזאַציעס זיינען ערשט געווען קוים שוואַכע אָנפאַנגען. אַלס הערשאַפטס־אָרגאַניזאַציע, איז די קירכע נאָך נויטווענדיג פאַר די הערשענדע קלאַסען, דאָס האָט דוקא פאַר די אומגלויבינע. ניט צו צושטערען די קירכע איז געווען די אויפגאַבע פון די רעוואָלוציאָנערע קלאַסען אין סוף פון מיטעלאַלטער, נאָר זי צו ערָאָבערען און דורך איר צו באַהערשען און איבערצובויען די געזעלשאַפט. אַזוי איז אויך היינט די אויפגאַבע פון׳ם פּראָלעטאַריאַט צו עראָבערען דעם שטאַט און אים איבערצובויען.

וואָס אומגלויביגער די העכערע קלאַסען ווערען, אַלץ מער זאָרגען זיי זיך וועגען גלויבען פון די נידריגע קלאַסען, אַלץ מער שליסען זיי זיי אָפּ פון יעדער בילדונג, וואס וואָלט געקאָנט זייער גייסטיגען האָריזאָנט ברייטער מאַכען. און זיי דאַרפען זיך דערצו ניט אַ סך אָנשטרענגען, ווייל די סאָציאַלע לאַגע פון די פּויערים,

בעל־מלאכות און פראָלעטאַריער איז דאָך געווען אַזעלכע, אַז זי האָט שוין אַ פּריאָרי פאַר זיי אוממעגליך געמאַכט צו דערגרייכען אַ העכערע בילדונג. זיי בלייבען אַלזאָ אינ׳ם פאַר׳כישוף׳טען קרייז פון די קריסטליכע אַנשויאונגען.

די פּויפּסטליכע קירכע געווינט דאַדורך גאָר ווייניג. ווייל טראָצדעם האָבען זיך אַנטוויקעלט גרויסע פאָלקס־באַוועגונגען קעגען דער קירכע; עס האָט נאָר געפירט דערצו, אַז די באַ־וועגונגען זאָלען זיך שטיצען ס׳רוב אויף רעליגיעזע אַרגומענטען, כדי זייערע פאָדערונגען צו באַגרינדען.

די ליטעראַרישע פּראָדוקטען פונ׳ם אורקריסטענטום האָבען אַנטהאַלטען אַ גאַנצע זאַמלונג פון וואָפען פאַר די, וואָס האָבען געוואָלט קאָנפיסקירען די קירכענגיטער; ווייל אין די שריפטען איז בפירוש געשטאַנען, אַז יעזוס און זיינע תלמידים זיינען געווען אָרים און האָבען פאַרלאַנגט פון זייערע שפּעטערע תלמידים אַ פּרייוויליגע אָרימקייט, און אַז די גיטער פון דער קירכע געהערען ניט צו די גלחים, נאָר צו דער גאַנצער עדה.

צוריקקערען צום אור־קריסטענטום, צום עוואַנגעליום, ווידער איינפירען „גאָט׳ס ריין וואָרט״, וואָס איז פאַרפעלשט געוואָרען דורך דער פּויפּסטליכער קירכע — דאָס ווערען די צילען פון אַלע קלאַסען און פּאַרטייען, וואָס זיינען פיינדליך געשטימט קעגען פּויפּסטום. דערביי טייטשט זיך אויס יעדע פון די פּאַרטייען „גאָט׳ס ריין וואָרט״ אַזוי, ווי עס פּאַסט צו אירע אינטערעסען. אייניג זיינען זיי נאָר אין דעם, וואָס זיי פאַרלאַנגען די באַזיצלאָזיגקייט פון די קירכליכע פּריצים. אָבער אויב זיי זאָלען פאַרלאַנגען אויך די דעמאָקראַטישע אָרגאַניזאַציע פון דער קירכענגעמיינדע אָדער אפשר גאָר בשותפות׳דיקייט פון די גיטער, דעריבער זיינען באַשטאַנען צווישען די אָפּאָזיציאָנעלע — „פּראָטעסטאַנטישע״ — ריכטונגען, שטאַרקע חילוקי דעות, אַזוי ווי אָבער די דעמאָקראַטישע אָרגאַניזאַציע און די שותפות׳דיקייט פון גיטער האָבען פאַקטיש עקזיסטירט אינ׳ם אור־קריסטענטום, האָט אַ פאַרערער פונ׳ם אור־קריסטענטום שוין געמוזט זיין שטאַרק פאַראינטערעסירט אינ׳ם היפוך, אַז ער זאָל אויס „גאָט׳ס ריינעם וואָרט״ עפּעס אַנדערש אַרויסלייענען. יעדער ערליכער מיטגליד

פון די באַזיצענדע קלאַסען, וואָס האָט זיך באַטייליגט אין אַ אַפּיקורסישער באַוועגונג און איז פעהיג געווען זיך גייסטיג צו דער־הויבען איבער די אינטערעסען און פאַראורטיילען פון זיין קלאַס, האָט געקאָנט לייכט געוואונען ווערען פאַר׳ן דעמאָקראַטישען קאָ־מוניזם. ספּעציעל כל זמן די באַזיצענדע קלאַסען, וואָס זיינען פיינדליך געווען צום פּויפּסטום, האָבען אין איס געזען דעם מעכטיגען שונא און אינ׳ם קאָמוניזם נאָר אַן אומשולדיגע שפּילעריי פון איבערהיצטע אידעאָלאָגען, כל זמן עס איז נויטיג געווען צו פאַראייניגען אין איין פראָנט אַלע אָפּאָזיציאָנעלע כחות געגען פּויפּסטום. דער הערעטישער קאָמוניזם איז לכתחילה געווען געפעהרליך נאָר פאַר דער פּויפּסטליכער אויסבייטונג. דער־פאַר האָבען אים געדולדעט די באַזיצענדע קלאַסען, וואו זיי זיינען געווען הערעטיש געשטימט, דערפאַר איז עס געווען מעגליך, אַז דער לאָזונג: „צוריק צום קריסטומטום“, האָט אַרויסגערופען קאָ־מוניסטישע טענדענצען ניט בלויז אין די קרייזען פון דער אָרימער באַפעלקערונג, נאָר אויך ביי פיל מיטגלידער פון די באַזיצענדע קלאַסען.

ווען מיר באַטראַכטען אַלע די מאָמענטען, וועלען מיר ערשט פאַרשטעהן, ווי אַזוי די קאָמוניסטישע אידעען האָבען געקאָנט — אין דער צייט פון די הערעטישע באַוועגונגען, וואָס האָבען זיך געשטעלט אַלס ציל צו שטירצען דאָס פּויפּסטום — באַקומען אַזאַ קראַפט און אַ פאַרשפּרייטונג, וואָס האָבען לחלוטין ניט אַנט־שפּראָכען דער קראַפט, דער אויסשפּרייטונג און דעם זעלבסט־באַוואוסטזיין פונ׳ם פּראָלעטאַריאַט.

דערפאַר האָבען אָבער אויך די הערעטיש קאָמוניסטישע באַ־וועגונגען געמוזט על פּי רוב שנעל צוזאַמענברעכען, וויבאַלד זיי האָבען נאָר געמאַכט אַ פאַרזוך אָנצוגרייפען די גאַנצע געזעלשאַפט פון די באַזיצענדע, אָנשטאָט זיך צו פאַראייניגען מיט די באַוועגונגען פון די באַזיצענדע קלאַסען אויסשליסליך געגען פּויפּסטום.

אַלע די מאָמענטען: דער מאַנגעל אין קלאַסען־באַוואוסטזיין ביי די באַזיצלאָזע, אַ רעלאַטיוו גרויסער אינטערעס פון די באַ־זיצענדע — סוחרים, ריטער, בפרט אָבער נידריגערע גייסטליכע —

פאר קאָמוניסטישע באַשטרעבונגען, א שטאַרקע באַאיינפלוסונג דורך קאָמוניסטישע טענדענצען פון א פריהערען פעריאָד — דעם אור־קריסטענטום — אַלץ דאָס האָט געווירקט, אז אין דער גאַנצער צייט פונ׳ם 12טען יאָרהונדערט ביז צו דער צייט פון רעפאָר־מאַציע אין 16טען יאָרהונדערט, האָט דאָס רעליגיעזע מענטעלע, אין וועלכען ס׳איז איינגעװיקעלט די קאָמוניסטישע באַוועגונג, נאָך שטאַרקער פאַרדעקט איר קלאַסען־כאַראַקטער, ווי ביי די אַנדערע פאָלקס־באַוועגונגען פון יענער צייט.

אָבער פאַרט איז עס דער פּראָלעטאַריאַט געווען, וואָס האָט שוין דעמאָלט אַרויסגעלעגט זיין שטעמפּעל אויף די קאָמוניסטישע באַוועגונגען. און אזוי ווי דער מיטעלאַלטערליכער פּראָלעטאַריאַט אונטערשיידט זיך פונ׳ם פּראָלעטאַריאַט פון דער צופוילטער רוימישער געזעלשאַפט, אָבער אויך פון דעם מאָדערנעם, אזוי איז אויך דער קאָמוניזם, וועמעס טרעגער ער איז, אַן אַנדערער ווי דער אור־קריסטליכער און דער קאָמוניזם פונ׳ם 19טען יאָרהונדערט.

גראַד אזוי ווי דער אור־קריסטליכער און צוליב דיזעלבע סבות איז ער א קאָמוניזם פון געברויך, ניט פון פּראָדוקציע, און אונטערשיידט זיך דורך דעם אויך פונ׳ם מאָדערנעם. נאָך אַלעם דעם, וואָס מיר האָבען ביז איצט אויסגעפירט, דאַרפען מיר דאָס ניט נעהענטער דערקלערען.

דער קאָמוניזם פונ׳ם מיטעלאַלטער און פון דער רעפאָרמאַ־ציאָנס צייט איז אָבער גראַד אזוי ווי דער אור־קריסטליכער אַן אסקעטישער און מיסטישער, א קאָמוניזם פון אַנטזאָגען זיך, א קאָמוניזם, וואָס האָפט אויף דעם איינגרייפען פון געהיימניספולע, איבערמענשליכע כחות. אויך דאַדורך שטעהט ער אין א היפוך צום קאָמוניזם פונ׳ם נייַנצענטען יאָרהונדערט.

5. די מיסטיק.

לאָ׳מיר קודם באַטראַכטען דעם לעצטען פּונקט, דעם מיסטיציזם.

מיר האָבען שוין דערמאָנט זיין ערשטען שורש: די אומ־וויסענהייט פון די גרויסע פאָלקסמאַסען. וואָס מער עס

אַנטוויקעלט זיך די סחורה־פּראָדוקציע און דער סחורה־האַנדעל, אַלץ שטאַרקער ווערען די געזעלשאַפטליכע כחות, אַלץ אומ־פאַרשטענדליכער און געהיימניספולער ווערען די געזעלשאַפטליכע צוזאַמענהאַנגען און אַלץ שרעקליכער די געזעלשאַפטליכע נויט, וואָס פאַרשפּרייטען זיך צווישען די מענשען. ווי אויף א וואונ־דער קוקען זיי אויף דעם סאָציאַלען פּראָצעס, אָהן אַן עצה און אָהן א הילף, און אם מערסטען די אונטערשטע, די עקספּלואַטירטע פאָלקס־קלאַסען.

די הערשענדע און די אויפשטייגענדע קלאַסען, בפרט די סוחרים און פירשטען האָבען זיך שנעל צוגעפּאַסט צו די נייע באַדינגונגען; א סך העלפט זיי דערביי די קענטניש פון דער אַנטיקער שטאַטס־חכמה און פון'ם רוימישען רעכט, וועלכעס זיי נעמען ווידער אָן. די נידריגערע קלאַסען האָבען קיין צוטריט ניט צו די וויסענשאַפטען — נאָך וועניגער, ווי היינט, ווייל די וויסענ־שאַפט האָט צו דער צייט אירע אייגענע שפּראַכען, וואָס זיינען פאַרשיידען פון דער פאָלקס־שפּראַך: די לאַטיינישע און די גריכישע.

ניט דאָס איז אָבער געווען די אַנטשיידענע סבה, פאַרוואָס די וויסענשאַפט האָט ניט געקאָנט אַריינדרינגען אין די נידריגע פאָלקס־מאַסען. די אַנטשיידענע סבה איז געווען די, וואָס די פאָלקס־מאַסע האָט זיך צו איר פאַרהאַלטען נעגאַטיוו, ווייל זי איז געשטאַנען אין א היפוך צו אירע באַדערפנישען.

די אַנטוויקלונג פון דער וויסענשאַפט ווי פון דער קונסט איז אָפּהענגיג פון דער אַנטוויקלונג פון דער געזעלשאַפט. כדי די וויסענשאַפט זאָל זיך קאָנען אַנטוויקלען, מוזען עקזיסטירען ניט בלויז באַשטימטע *פאָרבאַדינגונגען* וואָס *דערמעגליכען* ערשט די וויסענשאַפטליכע פאָרשונג, נאָר עס מוזען אויך עקזיסטירען באַשטימטע *באַדערפנישען*, וואָס *טרייבען* צו א וויסענשאַפטליכע פאָרשונג. ניט יעדע געזעלשאַפט און ניט יעדער געזעלשאַפטליכער קלאַס האָט די באַ־דערפניש טיפער אויסצופאָרשען די אמת'ע צוזאַמענהאַנגען אין דער נאַטור און אין געזעלשאַפט, אפילו ווען עס זיינען פאַראַן די נויטיגע פאָרבאַדינגונגען. א קלאַס אָדער א געזעלשאַפט, וואָס

האַלט אין אונטערגעהן, וועט זיך שטענדיג ווערען צו דערקענען די ווירקליכקייט; זי וועט איר אינטעליגענץ ניט אויסנוצען דערצו, כדי קלאָרער צו מאַכען די עקזיסטירענדע אָרדנונג, נאָר דערצו, כדי אויסצוגעפינען נייע אַרגומענטען, מיט וועלכע זי קאָן זיך אַליין באַרוהיגען טרויסטען און — באַטריגען; שוין ניט ריידענדיג פון דער נויטיגקייט, אָפּצונאַרען אירע געגנער וועגען איר כח און לעבענס־פעהיקייט.

דער פּראָגרעס פון דער וויסענשאַפט קאָן נאָר געשטיצט ווערען פון געזעלשאַפטליכען און געזעלשאַפטליכע קלאַסען, וואָס פּראָגרעסירען, צו וועמען די צוקונפט געהערט באמת. נאָר דער האָט אַן אינטערעס, אויסצופאָרשען די ווירקליכקייט און צו באַזייטיגען יעדען טעות.

אַז די אַנטיקע געזעלשאַפט צעפאַלט זיך, געהט אויך אונטער איר וויסענשאַפט, די מענשען אַנטלויפען אַלץ מער פון דעם לאַנד פון ווירקליכקייט, וועמעס עלענד עס דריקט זיי, אין דעם לאַנד פון אַבסטראַקציעס, פון פאַנטאַזיע, פון מיסטיק, וועלכעס זיי קאָנען זיך צופּאַסען צו זייערע באַדערפנישען. וואו זיי פאַרצווייפלען פון זייער אייגענעם כח, דאַרט מוז העלפען די קראַפט פון איבערנאַטירליכע וועזענס. עס אַנטוויקעלט זיך אַ גלויבען אין ניסים און אַ מיסטיק.

די גערמאַנען, וואָס האָבען אין אַ גרויסען מאָס גע׳ירשנ׳ט די רוימישע וועלט־אימפּעריע, האָבען אויך איבערגענומען די לערען פונ׳ם קריסטענטום, וואָס איז אַרויסגעוואַקסען פון דער אַטמאָספער, אָבער זיי גיבען זיי אַן אַנדער אינהאַלט. די מוטיגע און לעבענס - פריידיגע באַרבאַרען פאַרשטעהען נישט דאָס פינסטערע און פאַר׳מרה־שחורה׳דיגע אָפּזאָגען זיך פון דער ווירקליכקייט. דאָס זוכען און גריבלען זיך אינ׳ם אייגענעם איך, מיט וואָס עס צייכנען זיך אַזוי אויס די מיסטיקער פונ׳ם אור־קריסטענטום. זיי זיינען ניט ביכולת, וויסענשאַפטליך גובר צו זיין דאָס קריסטענטום, אָבער זיי פּאַסען עס אויף אַזוי נאַאיוו־זינליך, אַז דער מיסטיציזם הערט אויף צו זיין אַ לעבעדיגער כח. עס בלייבט פון אים קוים אַ זכר אין אייניגע מאָנאַסטירען.

אָבער מיט אַמאָל קומען אויף אין דער קריסטליך־גערמאַנישער

וועלט די סחורה־פּראָדוקציע און דער סחורה־האנדעל און רעוואָ־לוציאָניזירען זי, און איצט אנשטעהט ווידער — און דאָס קודם אין די שטעט, די ערטער פון דער אויפשטייגענדער קולטור — א באַ־דען פאר דעם ווידעראויפלעבען פון די אפּאקאליפּטישע אידעען און פונ׳ם מיסטיציזם בכלל. ער וואקסט ארויס פון די באדערפ־נישען פון דיזעלבע קלאסען, פון וועלכע דער אור־קריסטליכער קאָמוניזם איז ארויסגעוואקסען. דער ערשטער א פועל יוצא פונ׳ם אנדערן.

ניט צו די אָרימע און אונטערדריקטע האָט דעמאָלט געהערט די צוקונפט, נאָר צו די רייכע און מעכטיגע, צו די פירשטען און קאַפּיטאַליסטען. און זייער אינטערעס איז עס געווען צו שטיצען די וויסענשאַפט, וועלכע אונטערשטיצט ווידער פון איר זייט אלץ מער די מעכטיגע, וואָס מער זי באגרייפט די ווירקליכקייט. אָבער אפילו דאָרט, וואו זי ווערט ניט זייער ווערקצייג, וואו זי קאָן זיך יאָ פריי אנטוויקלען, איז זי א שטיצע פון דער מאכט פון די פירש־טען און קאַפּיטאַליסטען.

די צייט, אין וועלכער די נאָהענטע צוקונפט זאָל קאָנען גע־הערען דער קאָמוניזם, דעם פּראָלעטאַריאַט, איז נאָך געווען זער ווייט. וואָס בעסער די אָרימע און אונטערדריקטע האָבען זיך באַ־קאַנט מיט דער ווירקליכקייט, אלץ טרויעריגער, אלץ שווארצער האָט זי זיך געמוזט זיי אויסווייזען, נאָר א נס האָט געקאָנט שיצען דעם כלל פון די „גרויסע העבט״, זייערע אונטערדריקער און עקספּלואַטאַ־טאָרס און ברענגען די הונגעריגע מאסען פרייהייט און ברויט. אָבער געגאַרט האָבען זיי נאָך דעם מיט זייער גאנצען הארצען, זיי האָבען געמוזט אין דעם גלויבען, אויב זיי האָבען ניט געזאָלט פארצווייפלען. זיי הויבען אָן צו האסען די ניי־אויפגע־קומענע וויסענשאַפט, גראַד אזוי, ווי דעם אלטען קירכען־גלויבען; זיי הויבען אָן זיך אָפּצואווענדען פון דער ווירקליכקייט, וואָס איז אזוי פול מיט יאָמער און אָהן טרויסט און פארטיפען זיך אין זייער אינטערעס, כדי פון דאָרט צו שעפּען טרויסט און האָפנונג. אנטקעגען די ארגומענטען פון דער וויסענשאַפט, שטעלען זיי די שטים פון זייער איך, „גאָט׳ס שטים״, די „אָפּענבארונג״, די „אינערע ערלייכטונג״, דאָס הייסט, באמת די שטים פון זייער

בענקען און האָפען. די דאָזיגע שטים קלינגט אַלץ העכער און זיגרייכער, וואָס מער דער גריבלענדיגער זונדערט זיך אָפּ פון דער געזעלשאַפט, דערלאָזט ניט צו צו זיך קיין שום אויסערע שטע־רעגישען און צוהיצט זיין פאַנטאַזיע דורך די פארשיידענסטע מיטלען פון עקסטאַז, בפרט דורך הונגער און תפילות. אַזוי קו־מען בעלי־חלומות צום גלויבען אין א וואונדער, וועלכער ווערט ביי זיי לסוף אַזוי שטאַרק, אַז זיי פילען דאָס באַדערפניש אים איבערצוגעבען אויך אַנדערע, וועמען די גלייכע באַדערפנישען און בענקשאַפטען האָבען דערצו מסוגל געמאַכט.

א כאַראַקטעריסטישען ביישפּיל פון דעם אופן פון דענקען ווייזען אונז די שריפטען פון מינצער'ן. מיר ווילען דאָ אייניגע ציטירען, קודם כל זיין אויסטייטשונג פונ'ם 2טען קאַפּיטעל דניאל, וואו עס ווערט באַשריבען דעם חלום פונ'ם קעניג נבוכדנצר — פונ'ם מאָנומענט פון גאָלד און אייזען, וואָס ווערט צושמעטערט דורך א שטיין — א חלום, וואָס איז זעהר באַקוועם פאַר רעוואָלו־ציאָנערע אויסטייטשונגען.*)

מינצער שרייבט דאָ: „קריסטוס איז געמאַכט געוואָרען צו א פּשוט'ער פאַנטאַסטישער געטשקע"; „ער איז געוואָרען דאָס פוסבענקעלע פון דער גאַנצער וועלט"; דערפאַר ווערען מיר אויס־געלאַכט פון די טערקען און היידען; קריסטוס'עס לײדען ווערען גע־קויפט און פאַרקויפט. דערפאַר מוזען מיר אַרויס פון דעם שמוץ, ווערען גאָט'ס תלמידים, פון אים ווערען געלערנט און באַשאַנקען מיט קראַפט, כדי נקמה צו נעמען אָן גאָט'ס שונאים. מיר מוזען זיך פאַרכטען פאַר גאָט, און ניט פאַר מענשען. מען קאָן ניט דינען צו צוויי הערען. די שריפט־געלערטע באַהויפּטען אפילו, אַז גאָט אַנטפּלעקט זיך היינט ניט מער צו זיינע ליבע פריינד דורך חלומות און מינדליכע ווערטער, מען מוז זיך האַלטען אָן דער שריפט. זיי פאַרשפּאָטען די וואָרנונגען פון די, צו וועמען גאָט האָט זיך אַנטפּלעקט, אַזוי ווי די אידען האָבען פאַרשפּאָט ירמיהו'ן, וואָס האָט נביאות געזאָגט וועגען גלות בבל.

---

*) אויסטייטשונג פונ'ם צווייטען בוך דניאל א. א. וו., אַלטשטעדט, 1524.

און איצט קומט מינצער צו נבוכדנצר'ס חלום. די ביז־איצ־טיגע אויסטייטשער האבען דעם חלום ניט געקאנט מסביר זיין. „דאס זיינען געווען גאטלאזע שמייכלער, וועלכע האבען גערעדט, וואס די פריצים הערען גערן, גלייך ווי עס טוען איצט, אין אונזער צייט, די שריפטגעלערטע, וואס עסען גערן ביים פריץ א גוטען ביסען." די דאזיגע געלערטע ווערען פארפירט דורך דער מיינונג, אז זיי קאנען אפשיידען דאס גוטע פונ'ם שלעכטען, אויב אפילו דער הייליגער גייסט איז צו זיי ניט געקומען. „אבער דאס ווארט קומט אראפ אין הארץ אריין נאר פון גאט." דערפאר דערמאנט דער הייליגער פאוועל משה'ן און ישעיה'ן (רוים. 10) און רעדט פונ'ם אינערליכען ווארט, וואס לאזט זיך הערען אינ'ם אפגרונט פון די נשמות דורך גאט'ס אנטפלעקונג. און דער מענש וואס איז דאס ניט געוואר געווארען דורך דעם לעבעדיגען צייגניס פון גאט אליין (רוים. 8), דער ווייסט גאר ניט פון גאט צו זאגען, אפילו ווען ער וואלט פארשלונגען הונדערט טויזענט ביבעלס.

כדי דער מענש זאל געוואר ווערען דאס ווארט און זאל ווערען פיין עמפינדליך, מוז ביי אים גאט צונעמען זיינע *תאות הגוף*, און גאט מוז אים קומען אין הארץ אריין און טויטען די גאנצע תאוה פונ'ם פלייש, כדי ער זאל האבען א ווירקונג. *ווייל א טירישער מענש הערט ניט, וואס גאט רעדט אין דער נשמה,* (1. קארינטה. 2) נאר ער מוז באלערנט ווערען דורך דעם הייליגען גייסט, זאנסט איז ער בלינד אין זיין הארצען און שאפט זיך א האלצערנעם קריסטוס און פארפירט זיך אליין... ווען דער מענש וויל אלזא פארשטעהן גאט'ס אנטפלעקונג מוז ער זיך אפזונדערען פון דער יעדער שטיפעריי און טראגען אין זיך אן ערנסטען מוט צו ווארהייט (2, קארינטה 6), *און מוז דורך איבונג פון דער ווארהייט דערקאנען אמת'ע וויזיאנען פון פאלשע."*

דער אויסדערוויילטער, וואס וויל וויסען, וועלכע וויזיאן אדער חלום עס קומט פון גאט, וועלכע פון דער נאטור אדער פונ'ם טייוועל, דער מוז מיט זיין געמיט און הארץ, און אויך מיט זיין נאטירליכען שכל „זיין אפגעזונדערט פון יעדען זייטיגען טרויסט פון

זיין פלייש". האָט ער באַזייטיגט פון זיין האַרץ אַלע דערנער
דאָס איז די תאוות, אַזוי, אַז עס וואַקסען איצט שוין גוטע קרייטער,
„דעמאָלט ערשט ווערט דער מענש געוואַר, אַז ער וועט כל ימיו
זיין א דירה פאַר גאָט און פאַר דעם הייליגען גייסט."

אין אַן אַנדער שריפט ווידער דערצעלט מינצער אין א זאַפ־
טיגער שפּראַך וועגען דעם געגענזאַץ צווישען אַן אויפריכטיגען
קריסט, וואָס זוכט די אַנטפּלעקונג אין כפּקות און דאגות אונטער
די גרעסטע נשמה שמערצען, און צווישען דעם זעלבסט־צופרידענעם
שריפטגעלערטען, וואָס פּרעדיגט רעליגיעזע גלייכגילטיגקייט און
לאַכט אויס אַלע נשמה־קאַמפען.

מינצער זאָגט אַז דער אמת'ער גלויבען רייסט זיך דורך פריער
אָדער שפּעטער ביים „אַנפאַנגענדען קריסט", און דער לעצטער
זיפצט אַרויס: „אַך! איך בין אַן אומגליקליכער מענש, וואוהין
רייסט זיך אַזוי מיין האַרץ? מיין געוויסען נעמט ביי מיר צו די
כחות, מיינע עצמות, מיך איינגאַנצען. אָ, וואָס זאָל איך איצטער
טאָן? איך צווייפעל אין גאָט און אין זיינע שאַפונגען און איך
האָב ניט קיין טרייסט. און גאָט מאַטערט מיך מיט מיין געוויי־
סען, מיט אומגלויבען, מיט פאַרצווייפלונג און גאָט־לעסטערונג.
פון דרויסען זיינען אויף מיר אָנגעפאַלען קראַנקהייטען, אַרימקייט
און דחקות און אַלערליי צרות פון שלעכטע מענשען א. אז. וו. נאָר
מיין אינערליכער וועהטאָג איז שרעקליכער פון דעם אויסערליכען.
אַך, ווי וואָלט איך געוואָלט גלויבען באמת, ווען איך זאָל נאָר
וויסען דעם ריכטיגען וועג."

אין דער צרה ווענדט זיך דער צווייפלער נאָך אַן עצה צו די
געלערנטע. „און דעמאָלט ענטפערען די געלערנטע, ווען עס
איז זעהר שווער צו עפענען דאָס מויל, ווייל יעדער וואָרט זייערס
קאָסט א שלל מיט געלט: נון, מיין ליבער מענש, אויב דו ווילסט
ניט גלויבען, געה צום טייוועל". „אַך, הויכגעלערנטער הער דאָק־
טאָר, איך וואָלט געגלויבט, נאָר מיין אומגלויבען דערשטיקט מיין
גאַנצען ווילען צו גלויבען; וואָס טוט מען דערצו?" דעמאָלט
ענטפערט דער געלערנטער: „דו קימער זיך ווייניגער וועגען אַזעל־
כע הויכע זאַכען. דו גלויב פּשוט און פאַרטרייב פון זיך די געד־
דאַנקען. דאָס זיינען אַלץ פאַנטאַזיעס; געה צווישען מענשען,

פרעה זיך, און דו וועסט פארגעסען אלע דאגות". דו זעסט, ליבער ברודער, אין דער קירכע האט דאס נאר אליין געהערשט, קיין אנדער טרייסט. דער הייליגער פעטער זאגט דיר, ווער עס זיינען די אפגעפרעסענע חזירים: דאס זיינען די אומגלויביגע, פאלשע געלערנטע פון וואס פאר ניט איז סעקטען; זיי פרעסען און זויפען און פארברענגען זייער לעבען אין תענוגים און ווען מען רעדט זיי אנטקעגען, קנאקען זיי מיט זייערע שארפע ציין, ווי די הינט."

מינצער טרעט שארף ארויס געגען די געלערנטע פונקט ווי געגען די קערפערליכע באפרידיגונגען.

די נייע צוקונפטיגע געזעלשאפט האט זיך פארגעשטעלט מינצער'ן אין א כיליאסיטישען גייסט — ווי אן אמת'ער גן עדן אויף דער ערד. „יא — שרייט ער אויס, — מיר אלע מיט'ן קומען פונ'ם גלויבען, מיר קערפערליכע, שטערבליכע מענשען, וועלען פארוואנדעלט ווערען, דורך דער פארמענשליכונג פון קריסטוס'ן, אין געטער, און אזוי צוזאמען מיט אים וועלען מיר ווערען געטליכע תלמידים; ער אליין וועט מיט אונז לערנען און אונז מאכען פאר געטער. און אפילו נאך מער — מיר וועלען פאלקאמען פארוואנדעלט ווערען אין אים, אזוי אז דאס ערדישע לעבען וועט זיך ארויפטראגען אויף די הימלען."

דאס איז א מאדעל פון דער אפאקאליפטישער מיסטיק; אגב, האט זיך מיט איר גאנץ פיין צוזאמענגעלעבט דער רויער רעאליזם. ווען מיר זאלען גלויבען מעלאנכטאנען וואס דערצעהלט וועגען דעם פשוט מיט פחד, זאל מינצער, אויב גאט וועט ניט באפרידיגען די דורשט נאך אנטפלעקונג, זיך האבען אויסגעדריקט אין דער עפענטליכקייט זעהר ניט עדעל: „ער זאגט בפני כל עם ועדה זאכען, וואס זיינען פשוט א שרעק צו הערען; ער, זאגט ער, וועט א שפיי טאן אויף גאט, אויב דער לעצטער וועט צו אים ניט ריידען פונקט אזוי, ווי ער האט גערעדט צו אברהם'ן און צו די אנדערע אבות."

אבער דער איבערטריבענער מיסטיציזם, וואס געהט האנט אין האנט מיט דעם אסקעטיזם, איז פרעמד דעם מאדערנעם פראלעטאריאט. היינט זעהט יעדער, וואס איז נאר ניט בלינד פאר די סימנים פון דער צייט, אז דעם פראלעטאריאט געהערט די צוקונפט, אז אין פארלויף מיט אים געפינען זיך אלע אנדערע קלא־

סען פון דער געזעלשאפט אין א צושטאנד פון ירידה, פארלירען זייער סאָציאַלע באַדייטונג און דארום אויך זייער פּאָליטישע מאכט, אינטעליגענץ און מאָראַלישע קראפט. הייגט איז עס די ווירקליכקייט, וואָס זאָגט אָן די בשורה פונ׳ם נצחון פונ׳ם פּראָלעטאַריאַט; און וואס טיפער זי ווערט אויסגעפּאַרשט און וואָס קלאָרער עס ווייזען זיך ארויס די טענדענצען פון דער היינטיגער געזעלשאפטליכער אַנטוויקלונג אַלץ בולט׳ער ווערט די ערשיינונג. די וויסענשאַפט, וואָס האָט זיך געשטעלט אַלס אויפגאַבע אום׳ברחמנות׳דיג אויסצופאָרשען די ווארהייט, ארבייט איינציג און אליין אין די אינטערעסען פונ׳ם פּראָלעטאַריאַט; און דער קלאַס איז דער איינציגער, וואָס איז פאראינטערעסירט אויסצופאָרשען דעם אמת.

אמת, אז עס בליט היינט ווידער אויף דער מיסטיציזם, דער פארלאַנג נאָך איבערערדישע כחות, אָבער ניט מער ביים פּראָלעטאַריאַט, ניט מער ביי די קאָמוניסטען — זיי זיינען געוואָרען פילזאָפען פון דער ווירקליכקייט, מאטעריאליסטען — נאָר ביי די באזיצענדע קלאסען, וועלכע פילען, אז זייער שעה האָט געשלאָגען.

אָבער עס פעלט זיי דער גלויבען און די איבערגעבענקייט צו א גרויסער אידעע, וועלכע האָט געגעבען די קאָמוניסטישע מיסטיקער פון מיטעלאַלטער דעם כח, אויסצושטעהן די שווערסטע פארפאָלגונגען און מיט פרייד צו וואַרטען אויפ׳ן טויט. דער בירגערליכער מיסטיציזם און אבערגלויבען אין אונזערע טעג שאפט ניט מער קיין העלדען און מארטירער; ער איז גראד אזוי ווייניג בכח צו זיין קריטיש, ווי עס איז די בירגערליכע וויסענשאַפט. ער באָרגט זיך געדן ביי איר אוים א מענטעלע, כדי צו ווערען סאַלאָנפעהיג און בויגט זיך פאר די קאַפּריזען פון די רייכע.

5. די אסקעטיזם.

דער צווייטער כאראקטעריסטישער מאָמענט וואָס אונטערשיידט די קאָמוניסטען פונ׳ם מיטעל-אַלטער און פון דער רעפאָרמאציאָנס-צייט, פון די היינטיגע — דער ערשטער איז געוועזען דער מיסטיציזם — איז זייער אסקעטישער כאראקטער.

אין מיטעל־אלטער, ווי אויך אין דער צייט פון דעם אונטער־גאנג פון רוים, איז די פראָדוקציע נאָך ניט געווען אזוי ווייט אנטוויקעלט, אז עס זאָל מעגליך זיין פאר אלע צו באשאפען די מיטלען פאר א בעסערען און פיינערען לעבען. ווער עס האָט פארלאנגט, אז אלע זאָלען זיין גלייך, דער האָט געמוזט האַל־טען פאר א זינד ניט נאָר דאָס ברייטליכע, באקוועמע לעבען, נאָר אויך די קונסט און וויסענשאפט, וועלכע פלעגען טאקע אָפט אויפ־טרעטען אלס קנעכט פון אָט דער באקוועמליכקייט. אָבער די קאָמוניסטען געהען נאָך ווייטער. זעהענדיג דעם אומגעהייערן עלענד, באטראכטען זיי פאר א זינד ניט בלויז דעם איבערמוט און די אומאנשטענדיגקייט, נאָר בכלל יעדע פרייד, יעדען תענוג, אפילו דעם אומשולדיגסטען. פ י ל י פ מ ע ל א נ כ ט אָ ן שרייבט וועגען דעם אין זיין „טאָמאַס מינצער׳ס געשיכטע״ מלא כעס*) „און ער לערנט, צו אמת׳ער קריסטליכער פרומקייט קען מען דערגרייכען אויף דעם פאָלגענדען אופן. קודם מוז מען אוועק־לאָזען אלע עפענטליכע עבירות, ווי זנות, הריגה, חלול השם וכדומה. נאָכדעם מוז מען פייניגען דאָס לייב און זיך אָפּמוטשען מיט פאַס־טען, שלעכטער קליידונג, ווייניג ריידען, זויער קוקען, די באָרד ניט שערען. אזעלכע קינדישע זאכען רופט ער אָן: אָפּטויטען דאָס פלייש און מיינט, אז דאָס איז דער צלם, פון וועלכען עס רעדט זיך אין עוואנגעליע. מיט׳ן פולען ערנסט פּרעדיגט ער וועגען דעם אין זיינע דרשות״. מיט דעם פינסטערען פוריטאניזם זיינען די קאָמוניסטען ארויסגעטראָטען ניט נאָר געגען די הער־שענדע, נאָר אויך געגען די ארבייטענדע קלאסען פון זייער צייט, וואָס זיינען נאָך געווען פול מיט פרימיטיווער לעבענספרייד און לוסטיגקייט. דערפאר ווערען די קאָמוניסטען אָפט פארהאסט פון די פויערים און האנט־ווערקער. ערשט ווען די אנטוויקלונג פון דער רעפאָרמאציע האָט געפירט צו דער אונטערדריקונג און עקספּלואטא־ציע אויך פון דיזע קלאסען און דער ניי־אויפגעקומענער פירשטליכער

*) פ י ל י פ מ ע ל אָ נ כ ט אָ ן,

אָפּגעדרוקט אין די שריפטען און כתבים פון „גאָט׳ס טייערען מאָן, דר. מאַרטין לוטהער״, לייפּציג, 1729, 19, ז. 295.

אבסאָלוטיזם האָט אומ׳ברחמנות׳דיג צושטערט יעדען ווידער־שטאנד, ערשט ווען דער קאפיטאליסטישער פּראָדוקציאָנס־אופן איז געקומען און געמאכט פאר דער הויפּט טוגענד פון די קליינע אויסנוצער דאָס שפּאָרען — דאָס „אָפּזאָגען זיך" פון אלץ — ווייל דאָס איז פאר זיי געווען דער איינציגער מיטעל, כדי צו קאָנען אוואנסירען אין די רייהען פון די גרויסע עקספּלואטאטאָרס,— ערשט דעמאָלט הויבט אָן דער פּוריטאנישער גייסט צו באקומען וואָרצלען צווישען דעם פּויערטום און קליינבירגערטום.

אָבער דערזעלבער קאפּיטאליסטישער פּראָדוקציאָנס־אופן, וואָס האָט ארויסגערופען דעם פּוריטאניזם ביי די פּויערים און קליינ־בירגער, שטופּט ארויס דעם פּוריטאניזם פון די קעפּ פון די פּראָלעטאריער: ער רופט ביי אים ארויס גלייכצייטיג האָפנונג און האָפנונגסלאָזינקייט. ער לערנט אים, אז יעדער פּארזוך צו פּארבעסערען זיין לאגע אלס יחיד, איז האָפנונגסלאָז; ער רויבט ביים איינצעלנעם יעדע אויסזיכט אויף א בעסערער צוקונפט און גיט אים צו פארשטעהן, אז עס איז א נארישקייט מקריב צו זיין די געגענוואָרט פאר דער צוקונפט. Carpe Icin —נוץ אויס דעם טאָג, פּארזוים ניט קיין שום געלעגענהייט פון תענוג, וואָס עס טרעפט זיך דיר נאָר, — דאָס ווערט זיין מאָטאָ; זיין לאגע מאכט אים זאָרגלאָז — הגם ניט זאָרגענלאָז — און לייכטזיניג, אין די אויגען פון׳ם פּוריטאנישען פיליסטער די צוויי גרעסטע עבירות.

אָבער גלייכצייטיג וועקט דער קאפּיטאליסטישער אופן פון פּראָדוקציע אויך האָפנונגען ביים פּראָלעטאריער; בשעת ער ווייזט אים זיין אינדיווידועלע צוקונפט אלס האָפנונגסלאָז, מאָלט זיך אים אָבער די צוקונפט פון זיין קלאַס אין אלץ גלענצענדערע פאַר־בען. פון טאָג צו טאָג וואקסען ביים פּראָלעטאריאט די האָפנונגען און דער גלויבען פון נצחון: אלץ נאָהנטער זעהט ער אנקומען דעם טאָג, וועלכער וועט אים פארוואנדלען אין א הערשער איבער אלע אוצרות, וואָס ער פּראָדוצירט. און וואָס פאר אוצרות!

וואָס עס רעגט אויף די היינטיגע פּראָלעטאריער, איז ניט אזוי דער לוקסוס פון די רייכע; מיר האָבען שוין דערויף אנגעוויזען, אז ער טרעט היינט אויף ווייניגער פּראָוואָצירענד, ווי מיט א האַל־

בען טויזענט יאָר צוריק. וואָס זיי רעגט אויף איז דער פאַקט, וואָס זיי מוזען ליידען מאַנגעל, בשעת ארום זיי געפינט זיך אַן איבערפלוס פון אַלעמען. זיי ווייסען, אַז די אומגעהויערע פּראָדוקטיווע כחות, וואָס זיינען ארויסגערופען געוואָרען דורך דעם מאָדערנעם פּראָדוקציאָנס אופן, האָבען צוגעגרייט אַן עפּאָכע, וואו מען קאָן שאַפען איבערפלוס פאַר אַלעמען.

בשעת דער קאַפּיטאַליסטישער פּראָדוקציאָנס אופן באַשאַפט ביי דעם יעניגען פּראָלעטאַריער, וואָס האָט נאָר אין זינען זיין אינדיווידועלען גורל, זאָרגלאָזיגקייט און לייכטזין, באַשאַפט ער ווידער העכערע פאָרמען פון פרייד און לעבענס־דורשט פאַר די, וואָס באַטייליגען זיך אינ׳ם קאַמף פון זייער קלאַס, וואָס פילען און דענקען פאַר דעם כלל פון זייער קלאַס און מיט אים.

די פּראָלעטאַריער אינ׳ם מיטעל־אַלטער האָבען אַנדערש געדענקט און געפילט — אויף וויפיל זיי זיינען בכלל געקומען צו דענקען און צו פילען זעלבסטשטענדיג. אָבער ווי נאָהנט עס זאָל זיך ניט באַרירען זייער פוריטאַניזם מיט דעם אַסקעטיזם פונ׳ם קריסטענטום, ספּעציעל אין זיינע ערשטע יאָרהונדערטען, איז ער אָבער אין עצם פון אים פאַרשיידען.

דעם כאַראַקטער פון דעם אַסקעטיזם פונ׳ם קריסטענטום האָט לכתחילה באַשטימט צומייסט דער לומפּען־פּראָלעטאַריאַט. זיינע כאַראַקטעריסטישסטע אייגענטימליכקייטען — ווער עס וויל מאָראַליזירען, מעג זיי אָנרופען פעלערן — זיינען אָבער פוילקייט, שמוץ און טעמפּקייט. דער קריסטליכער אַסקעטיזם איז אייגענטליך אין תוך ניט געווען גאָר אַנדערש, ווי אַ סיסטעם פון אָט די ראַפינירטע אייגענטימליכקייטען. זי טרעפט זיך אין דעם פּרט צונויף מיט דעם אינדישען (בראַהמאַנישער און בודהיסטישער) אַסקעטיזם, וועלכער האָט זיך אַנטוויקעלט אין ענליכע געזעלשאַפטליכע פאַרהעלטנישען.

יאָרען, אָפט צענדליגע יאָרען, האָבען זיך די פרומע מענער און פרויען ניט גערירט פון פלעק, טעמפּ גלייכגילטיג קעגען יעדער ווירקונג פון דער אויסענוועלט, קעגען היץ און קעלט, רעגען און ווינד, ניט געוואשען, קיין האָר ניט געשוירען און קיין נעגעל ניט גע־

שניטען, ניט פאַרטריבען פון זיך חלילה דעם אומפלויט. מאַנכע פון דיזע הייליגע בעל־תשובות — הייליג זיינען זיי אַלע געווען מען אָדער ווייניגער — האָבען זיך אבגעזאָגט צו עסען און האָבען געמוזט קינסטליך גענערט ווערען דורך פרומע נשמות.

די פראַלעטאַריער פונ׳ם מיטעל־אַלטער זיינען צום גרויסען טייל אַרבייטער; זיי טאָרען זיך ניט ערלויבען דעם לוקסוס פון אַזאַ „ענטזאַגונג״; זיי לעבען ניט פון צדקה, דאָס הייסט פון אויסנוצען אַנדערע, ווי די אַנאַכאָרעטען, נאָר פון זייער אייגענער אַרבייט; זיי מוזען זיך רירען, זיך קימערן וועגען דער וועלט, אויב זיי ווילען ניט פאַרהונגערן. טעמפּקייט און פוילקייט קאָן זיך ניט פאַרטראָגען מיט זייער עקזיסטענץ; זיי האָבען נאָך ניט פאַרלוירען אויף אַזוי פיל זייער ווערדע, אַז זיי זאָלען זיך קאָנען באַפריינדען מיט׳ן שמוץ! צו נאָהנט שטעהען זיי נאָך לעבען אַ געזונטען, בליהענדען פויערים־ און האַנטווערקער־שטאַנד. און אַם ווייניגסטען קומט אָט דאָס פאָר ביי די, וואָס שטעהען אַזוי הויך, אַז זיי זיינען מסוגל צו באַגרייפען קאָמוניסטישע אידעען. אַלע באַריכטען זיינען דערין איינשטימיג, אַז גראַד די מיטגלידער פון די קאָמוניסטישע סעקטען פון מיטעל־אַלטער און פון דער רעפאָרמאַציע, האָבען זיך אויסגעצייכענט דורך פלייס, ערליכקייט און ריינקייט פון זייער סביבה, צוליב די מעלות האָט מען זיי אָפט אַפילו געזוכט אַלס אַרבייטער.

אַ גוטען באַווייז דערפאַר האָבען מיר אין די ווידערטויפער אין מעהרען, וואו עס איז זיי געלונגען זיך צו באַזעצען אין פאַרשיידענע פונקטען און צו גרינדען אַ פרידליכע סעקטע, איינינגע קאָלאָניעס. זיי זיינען געווען אויף אַזוי פיל קאָמוניסטיש, אויף וויפיל עס האָט דאָס דערלויבט די סביבה, אין וועלכער זיי האָבען געלעבט. וועגען זיי שרייבט גינדעל, וועלכער סימפּאַטיזירט מיט זיי לחלוטין ניט:

„די ווידערטויפער האָט מען געקאָנט אַנטרעפען ערטערווייז אין בעהמען, אָבער אין מעהרען זיינען זיי געווען אין גרויסע מאַסען און אין אַ סך געמיינדען. זיי האָבען איינגעוואַנדערט קיין מעהרען נאָך פאַר׳ן יאָר 1530 און האָבען זיך דאָרט

שנעל פארשפרייט און געגרינדעט מער ווי 70 קעמיינדען. די מלוכה־מאכט האט זיי אמאל מער אמאל וועניגער פארפאלגט, אבער זיי האבען זיך דערהאלטען א דאנק דעם שוץ פון אייניגע פריצישע דורות, וועלכע האבען געהאט זייערע סבות, פארוואס זיי טוען עס.

אזוי האט אנגעטראפען מאקסימיליאן אין מעהרען די ווידערטויפער, וועלכע מען האט שוין אזוי אפט און אהן ערפאלג ארויסגעשיקט. געטריי די געוואוינהייטען פון זיין פאטער, מאכט ער, אינ'ם יאר 1567, צו דעם לאנדטאג (סיים) דעם פארשלאג זיי אין א קורצער צייט צו פארטרייבען. וואס איז אבער קיינמאל ניט געשעהן מצד דעם אדעל, איז איצט געשעהן. דער שטאנד פון די הערען און ריטער — דער שטאנד פון די גלחים און פון די שטעט האט זיך ניט באטייליגט אין דער בקשה — בעט ביים קאיזער, אז ער זאל לאזען די ווידערטויפער אין זייערע וואוינערטער. און ניט חלילה דארויף שטיצען זיי זייער בקשה, אז עס איז נאך ניט באוויזען אז זיי זיינען אפיקורסים אדער אז מען וועט זיך באמיהען זיי צו באקערען — די בקשה שטיצט זיך דארויף, וואס די ווידערטויפער זיינען זעהר ניצליכע אונטערטאנען, אז זיי צו פארטרייבען וואלט געבראכט נאך מער מאטעריעלען שאדען, ווי צו פארטרייבען די אידען; און קאטאליקען, אוטראקוויסטען ווי (בעהמישע) ברידער בויגען זיך פאר דער וויכטיגקייט פון אזא ארגומענט. און באמת זיינען די ווידערטויפער אומעטום געווען פלייסיג, שפארזאם, ניכטער, און א חוץ דעם די געשיקטעסטע ארבייטער אין מעהרען"*).

עפעס ענליכעס קאן מען וועגען די אפאקאליפטישע שווערמער און אסקעטען ביים אנהויב פון קריסטענטום לחלוטין ניט באהויפטען.

---

*) א. גינדעלי, „געשיכטע פון די בעהמישע ברידער", פראג, 1857, 2, ז. 19.

4. די אינטערנאציאנאליטעט און דער רעוואלוציאנערער גייסט פון דעם מיטעלאלטערליכען קאמוניזם.

אין איין וועזענטליכען פונקט זיינען איינשטימיג אלע דריי מינים פון קאמוניזם, וואס מיר האבען דא באטראכט, דער אור־קריסטליכער, דער מיטעל־אלטערליכער און דער מאדערנער: אין זייער אינטערנאציאנאליטעט, וואס שיידעט זיי שארף אפ פונ׳ם פלאטאנישען, וועלכער איז געוועזן א לאקאלער. דער לעצטער איז געוועזן באשטימט נאר פאר איינצעלנע שטאט־געמיינדען מיט זייער געגענד. פונ׳ם קריסטענטום אן ווירקט להיפך יעדער קאמוניזם פאר דער גאנצער מענשהייט, אדער לכל הפחות פאר דעם גאנצען אינטערנאציאנאלען קולטור־קרייז, אין וועלכען ער לעבט. די לאקאלע באגרעניצקייט פונ׳ם פלאטאנישען קאמוניזם איז א פועל יוצא פון דער ספעציפישקייט פון דער פויערשער און האנטווערק־פראדוקציע. די פויערישע פראדוקציע קניפט די מענשען צו צו דער ערד און נעמט אוועק זייער גאנצען ארבייטס־כח. דאס ארום־וואנדערען פון דער פריהער נאמאדישער באפעלקערונג הערט אויף, דער הארי‌זאנט פון דער דארפישער באפעלקערונג ווערט ענגער; די „שטעטיל״־פאליטיק ווערט ספעציפיש פאר׳ן פויער, ער אינטע־רעסירט זיך נאר מיט זיין מארק־גענאסענשאפט און מיט זיין גע־מיינדע.

ניט בעסער געהט עס דעם שטאטישען קליינבירגער אין מי־טעלאלטער. אויך ער איז מייסטענס א ערד־ארבייטער א חוץ זיין שטאטישער מלאכה; אבער אפילו, וואו ער לעבט נאר פון זיין מלאכה בארוף, איז ער צוגעבונדען צו דער ערד, צוליב דער אפ־העננגיגקייט פון א באשטימטען לאקאלען קונדען־קרייז, און אויך אפט אלס הויז־באזיצער.

די קאפיטאליסטען און די פראלעטאריער זיינען גובר אט די לאקאלע באגרענצטהייט, דער סוחר לעבט ניט בלויז פון זיינע לאקאלע קונדען, נאר אויך אין א גרויסער מאס פונ׳ם פארקעהר מיט דער פרעמד. וואס לייכטער און פארקניפטער ס׳איז דער פאר־קער, אלץ בעסער געהט עס איהם. דערפאר איז דער סוחר אינ־

טערנאציאָנאַל, אָדער בעסער געזאָגט, אינטערלאָקאַל. וואו ער קאָן מאכען רוח, איז ער אין דער היים.

צוליב אנדערע טעמים באקומט דער פּראָלעטאריער אָן אינ־טערנאציאָנאַלען חוש. ער באזיצט גאָר ניט, וואָס זאָל אים צובינדען צום באָדען; זיין היימאט גיט אים גאָר ניט, וואָס ער זאָל ניט קאָנען געפינען אויך ערגעץ אנדערש; עקספּלואטאציע און אונטער־דריקונג געפינט ער אומעטום. אים איז געגוג די קלענסטע אויס־זיכט, אז ער קאָן זיך ערגעץ אנדערש פארבעסערען זיין לאגע און ער וואנדערט אהינצו.

אָבער דער אינטערלאָקאַליזם פון׳ם סוחר איז א גאנץ אנ־דערער ווי דער פון׳ם פּראָלעטאריער. דעם סוחר׳ס פארקער מיט דער פרעמד און זיין שטעלונג אויפ׳ן אויסוועהטיגען מארק זיי־נען אָפּהענגיג פון דער מאכט פון דעם שטאט — צי איז דאָס אַן אנטיקע שטאָט צי א מאָדערנע נאציע — צו וועלכען ער באלאנגט. ער נויטיגט זיך אין א שטארקער מלוכה־קראפט, בפרט אין א שטארקער קריגסמאכט. ער איז דערפאר שטענדיג א פּאטריאָט; פון דעם מיטעלאַלטער אָן טרעפען מיר אים אויף דער זייט פון די פירשטען און פון׳ם שאָוועניזם.

אנדערש איז דער פּראָלעטאריער. די מלוכה־געוואלט שיצט אמ־מערסטען די, וואָס אונטערדריקען אים און עקספּלואטירען אים. און דער פּראָלעטאריאט האָט זייט דעם אונטערגאנג פון דער רוימי־שען רעפּובליק ביז צו די ערשטע יאָרצענטען פון אונזער יאָרהונ־דערט ניט געהאט קיין שום אויסזיכט, צו עראָבערן דעם שטאט אָדער לכל הפחות אויף אים ווירקען צו זיין זיך לטובה. דער שטאט איז געווען דער גרעסטער שונא פון׳ם פּראָלעטאריער, קיין חידוש נישט, וואָס ער אנטשליסט זיך לייכט, צו ציהען די קאָנסע־קווענצען. ניט בלויז גלייכגילטיגקייט, נאָר כמעט א שנאה צום שטאט, אַן אומווילען זיך צו באטייליגען אין דער פּאָליטיק אוי אין דער פארטיידיגונג פון׳ם לאנד — דאָס איז כאראקטערים־טיש פאר אלע קאָמוניסטישע סעקטען פון׳ם אורקריסטענטום ביז צו אונזער יאָרהונדערט. דער אנארכיזם איז דער לעצטער אָפּקלאנג דערפון. נאָר זעלטען ווערט באזיגט דער דאָזיגער אומווילען, למשל אין רעוואָלוציאָנערע צייטען; ווען עס האָט זיך געדאכט,

אַז די מלוכה־מאַכט פאַלט, און אַז דער פּראָלעטאַריאַט וועט זיין ביכולת זי איבערצונעמען. דערפאַר זאָגען זיי זיך דער־נאָך אָפּ אין דער צייט פון רעאַקציע נאָך ראַדיקאַלער פון יעדער פּאָליטיק. אַזוי, די בעהמישע ברידער נאָך דעם פאַל פון טאַבאָר, די ווידערטויפער נאָך דעם פויערים־קריג, די מענאָניטען, נאָך דער אונטערדריקונג פון דעם מינסטער'שען אויפשטאַנד — ווי מיר ווע־לען דאָס נאָך שפּעטער זעהן.

שטענדיג אָבער און אונטער אַלע אומשטענדען האָבען די קאָ־מוניסטען זיית די צייטען פונ'ם אורקריסטענטום באַטאָנט די פּליכ־טען פון אינטערנאַציאָנאַלער אָדער אינטער־לאָקאַלער סאָלידאַריטעט.

דער סוחר טרעט אויף אין אויסלאַנד אַלס קאָנקורענט, אַלס געגנער פון די תושבים. ער פאַרלאָזט זיך ניט אויף זייער יושר, נאָר ער שטיצט זיך אויף זיין מאַכט, ד. ה. אויף דער מאַכט פון זיין שטאַט, וואָס שיצט אים.

דער פּראָלעטאַריער איז אין דער פרעמד דער קעמפער געגען דער גלייכער אונטערדריקונג און עקספּלואַטאַציע, וועלכע ער האָט געהאַט אין דער היים. ער קאָן דערביי ניט אַרויסקוקען אויף דער שטיצע פון זיין שטאַט, נאָר אויף דער הילף פון די פּראָלעטאַ־ריער פון דער געגענט, וואו ער געפינט זיך איצט, און מיט וועלכע ער פירט דעם גלייכען קאַמף בשותפות.

דאָרט אָבער, וואו דער פּראָלעטאַריער פיהלט זיך מער אַלס פאַרקויפער פון זיין אַרבייטס כח, ווי אַלס קעמפער, דאָרט זעהט ער אינ'ם פרעמדען מיט־פּראָלעטאַריער גיכער דעם קאָנקורענט איי־דער דעם קאַמפסגענאָסע און דאָ ווערט אָפּגעשוואַכט זיין נייגונג צו אינטערנאַציאָנאַלע סאָלידאַריטעט.

אָבער דאָס באַציהט זיך ניט אויף די קאָמוניסטען. זיי זיי־נען פריהער פון אַלץ קעמפער געגען אונטערדריקונג און עקספּלו־אַטאַציע און אומעטום טרעפען זיי אָן אויף דיזעלבע געג־נער, ליידען דעמזעלבען דרוק. דאָס בינדט זיי צונויף ווי מיט קייטען. זייט די טעג פונ'ם אורקריסטענטום איז עס די פּאָר־שער פונ'ם קאָמוניזם אויפגעפאַלען אַלס אַ באַזונדערע אייגענטימ־ליכקייט, אַז די קאָמוניסטען בילדען איין גרויסע פאַמיליע, אַז דער

פרעמדער געגאָסע איז זיי פּונקט אַזוי אַ ברודער, ווי דער היימי־שער און אַז ער איז אומעטום אין דער היים, וואו ער געפינט נאָר געגאָסען. אַ דאַנק דער אייגענטימליכקייט און אַ דאַנק דער באַזיצלאָזיגקייט פון די קאָמוניסטען — דער באַזיצענדער וואָס האָט זיך צו זיי אָנגעשלאָסען, האָט געמוזט פאַרטיילען זיין פאַרמעגען צווישען די אָרימע — איז עס געווען לייכט פאַר זייערע פאַרקעמ־פער, זייערע אַגיטאַטאָרען, צו רייזען פון אָרט צו אָרט. שטענדיג זיינען זיי געווען אויף רייזען און האָבען דורכגעמאָסטען דאָס לאַנד אין דער לענג און אין דער ברייט. אַזוי זיינען למשל די וואַלדענזער פון בעהמען געשטאַנען אין אַ שטענדיגער פאַרבינ־דונג מיט די פון דרום פראַנקרייך.

דורך דעם האָבען זיי דערגרייכט די גרעסטע באַדייטונג פאַר אַלע רעוואָלוציאָנערע באַוועגונגען פון די נידעריגסטע קלאַסען פון זייער צייט. די גרעסטע מניעה ביי דיזע באַוועגונגען איז געווען די לאָקאַלע באַגרעניצטקייט פון די פויערים און קליינבירגער, בשעת זייערע געגנער זיינען געווען גוט אָרגאַניזירט. וואו עס איז געלונגען גובר צו זיין די מניעה און צו פאַרבינדען די רעוואָלו־ציאָנערע אויפשטאַנדען פון איינצעלנע לאָקאַליטעטען, דאָרט איז דאָס געשעהען הויפּטזעכליך דורך דעם ווירקען פון די קאָמוניס־טישע וואַנדערפּרעדיגער. דער פויערשער אויפשטאַנד פונ'ם יאָר 1381 אין ענגלאַנד און די טאַבאָריטישע באַוועגונג אין בעהמען האָבען צו פאַרדאַנקען זייערע ערשטע ערפאָלגען אין אַ גרויסער מאָס אָט דעם קאָנצענטרירענדען איינפלוס. בשעת דעם גרויסען דייטשען פויערים־קריג פון 1525 זיינען זיי געווען אַקטיוו אויף אַן ענליכען אופן; צווישען זיי האָט זיך ספּעציעל אויסגעצייכענט טאָמאַס מינצער, אָבער דער דייטשער פּאַרטיקולאַריזם איז געווען צו שטאַרק, אַז זיי זאָלען געווען קאָנען אים גובר זיין. דער אויפשטאַנד האָט זיך ניט איינגעגעבען ווייל די צושפּאַלטונג איז געווען צו גרויס.

און דאָ קומען מיר צו אַ ווייטערער, וויכטיגער אייגענטימ־ליכקייט פונ'ם הערעטישען קאָמוניזם, דער לעצטער, וואָס מיר ווי־לען באַהאַנדלען אין דעם צוזאַמענהאַנג, אַן אייגענטימליכקייט, וואָס שיידט אים אָפּ פונ'ם אורקריסטליכען קאָמוניזם, אָבער איז

אים מקרב צו מאַרענעם: ז י י ן ר ע װ א ל ו צ י א נ ע ר ע ן ג י י ס ט.

דער לומפּענפּראָלעטאַריער איז פײג און קריכעריש. דאָס חייסט ניט, אַז ער האַסט ניט דעם רייכען. דער האַס איז ביי אים לכל הפּחות אַזוי שטאַרק אַנטוויקעלט, ווי ביים אַרבייטענדיגען פּראָלעטאַריער. אויך אין די עוואַנגעליען געפינען מיר סימנים דערפון. לאָמיר דערמאָנען נאָר דעם משל מיט לאַצאַרוס'ן *).

װעגען עטישע אייגענטימליכקייטען פון די רייכע און אָרימע געפינען מיר קיין וואָרט ניט אין דעם משל. לאַצאַרוס קומט אין אברהם'ס שוים, ניט ווייל ער איז געווען אַ גוטער מענש, נאָר ווייל עס איז אים שלעכט געגאַנגען. פונ'ם רייכען ווערט אויך קיין שלעכטס ניט געזאָגט — זיין עשירות אַליין איז גענוג, ער זאָל פאַר'משפּט ווערען צום אייביגען גיהנם. אברהם קאָן אים זיין

---

*) „און עס איז געווען אַ רייכער מאַן, ער האָט זיך געקליידט אין פּורפּור און אין קאָסטבאַרער לייוועגט און האָט געלעבט אַלע טעג הערליך און אין פרײדען. עס איז אָבער געווען אַן אָרימאַן, מיט'ן נאָמען לאַצאַרוס, ער איז געלעגען פאַר זיין טיר פול מיט געשווירען און האָט באַגערט זיך צו זעטיגען מיט די ברעקלאַך, וואָס זיינען אַראָפּגעפאַלען פונ'ם רייכענ'ס טיש; זיינען אָבער געקומען די הינט און האָבען געלעקט זיינע וואונדען. און עס איז געשעהן, אַז דער אָרימאַן איז געשטאָרבען און איז געטראָגען געוואָרען פון מלאכים אין אברהם'ס שוים אַריין. דער רייכער אָבער איז געשטאָרבען און באַגראָבען געוואָרען.

„און אַז ער איז געווען אין גיהנום און אין פּיין האָט ער זיינע אויגען אויפגעהויבען און דערזעהן פון דער וויטען אברהם'ן און אויף זיין שוים לאַצאַרוס'ען, האָט ער אויסגערופען און געזאָגט: פאָטער אבֿרהם, דערבאַרם זיך איבער מיר און שיק לאַצאַרוס'ען, אַז ער זאָל זיין שפּיץ פינגער איינטונקען אין וואַסער און קילען מיין צונג, ווייל איך לייד פּיין פון די פלאַמען.

„אברהם אָבער האָט געענטפערט: געדענק, זון, אַז דו האָסט שוין געהאַט גוטס אין דיין לעבען, לאַצאַרוס אָבער האָט געליטען שלעכטס; איצט אָבער ווערט ער געטרייסט און דו ווערסט געפּייניגט. און אַ חוץ דעם איז דאָ אויסגעגראָבען צווישען אונז און אייך אַ גרויסער תהום, אַזוי אַז די, וואָס ווילען פון דאַנען אַראָפּפאָרען צו אייך, קאָנען ניט, און אויך ניט פון דאָרטען אַהער". (לוקאַס, 16, 19—26).

פּיין ניט לינדערען, ער וויל עס אויך ניט. אויב דאָס איז ניט דער האַס געגען דעם רייכען אַלס רייכען, אויב דאָס איז ניט אָפּענער קלאַסען־האַס, דאַן איז איבערהויפּט ניטאָ קיין קלאַסען־האַס.

אָבער דער משל מיט דעם אָרעמען לאַצאַרוס ווייזט אונז אויך, אויף וואָס פאַר אַן אופן עס דריקט זיך אויס דער האַס פונ׳ם לומפּענפּראָלעטאַריער: א י ן ח ל ו מ ו ת. ער קלערט זיך אויס די שרעקליכסטע קוואַלען פאַר דעם רייכען און קוועלט אָן קוקענדיג אויף זיי — אָבער נאָר אין די מחשבות. ער האַסט דעם רייכען, אָבער ער ווייס, ווי איבערפלּיסיג ער אַליין איז אין דער געזעלשאַפט, אַז ער לעבט נאָר פון דער גנאָד פונ׳ם רייכען, און וואָס מער ער האַסט אים, אַלץ מער קריכט ער פאַר אים, פייג און אונטערטעניג. אַם בולט׳סטען האָט זיך דאָס נעמוזט אַרויסווייזען אין דער רוימישער קאַיזערצייט, אין אַ געזעלשאַפט, וואו אַלע רעפּובליקאַנישע בירגער־טוגענדען זיינען אונטערגעגאַנגען, אין וועלכער קיין שום קלאַס האָט שוין אין זיך ניט געגלויבט, פייגהייט און קריכעריי זיינען אומעטום געווען פאַרשפּרייט. קיין וואונדער, וואָס אַט די אייגענשאַפטען דרינגען אויך אַריין אין קריסטענטום פון יענער צייט און וואָס די דעמאָלטיגע שריפטען ווייזען אַרויס דייטליכע סמנים דערפון.

פאַר דעם אבסאָלוטיזם, וועמעס אָנהויב מיר געפינען שוין אין סוף פונ׳ם מיטעלאַלטער, זיינען — טראָץ זיין מאַטעריאַליזם, — די שריפטען פונ׳ם נייעם טעסטאַמענט געווען אַ באַקוועם געצייג, גראַד אַזוי ווי דאָס רוימישע רעכט, וועלכעס שטאַמט פון דערזעלבער צייט. ד י רעליגיאָן, האָבען זיי גע־טענה׳ט, מוז דערהאַלטען ווערען פאַר׳ן פ אָ ל ק .

אָבער דאָס פאָלק, די עקספּלואַטירטע קלאַסען, פּויערים, קליינבירגער, פּראָלעטאַריער, האָבען אַנדערש געדענקט. אַט דאָס פאָלק איז ניט געווען ענליך צום פאָלק פון דער זינקענדער רוימישער געזעלשאַפט. באַוואָפענט און פּויעריש־חוצפּה׳דיג, האָט דאָס פאָלק ניט פאַרשטאַנען די לערע, וואָס שרייבט פאַר דעם מענשען, אַז ער זאָל, ווען ער באַקומט איין פּאַטש, אויך אונטערשטעלען די צווייטע באַק; וואָס פאַרדאַמט זעלבסטשוץ, „ווייל די נקמה געהערט צו מיר, זאָגט דער הער“ און „ווער עס ציהט דאָס שווערט,

װעט אויך אומקומען דורכ׳ן שװערד״, װאָס דערקלערט אַלס אַ
קריסטליכע פליכט שטיל צו לײדען און צו דולדען. װיבאַלד דאָס
פאָלק האָט נאָר אַלײן אָנגעהויבען צו לײענען די ביבעל — די קאַ־
טאָלישע גײסטליכקײט האָט געװאוסט, פאַר װאָס זי האָט די קענט־
שאַפט פון דער ביבעל געװאָלט מאַכען פאַר איר פּריװילעגיע —
האָט עס אַרויסגענומען פון דער ביבעל ניט די לערען פון אונטער־
טעניגקײט און אַנטזאָגען זיך, נאָר פון האַס קעגען די רײכע. דאָס
באַליבטעסטע שטיק פונ׳ם נײען טעסטאַמענט װערט בײ די ניד־
ריגערע הערעטישע פאָלקס קלאַסען די אַפּאָקאַליפּסע, יענע רעװאָ־
לוציאָנערע און בלוטדורשטיגע פאַנטאַזיעס פון אַן אורקריסט, אין
װעלכע ער זאָגט נביאות, אַז די עקזיסטירענדע געזעלשאַפט װעט
אונטערגעהן אונטער גרױלטאַטען, ׳געגען װעלכע עס ערשײנט אַלץ
אומשולדיג, װאָס דער ראַדיקאַלסטער אַנאַרכיזם קאָן ביז איצט
אויפװײזען אין מעשים און דראָהונגען. אַ חוץ דער אַפּאָקאַליפּסע
האָבען די נידריגערע פאָלקס־קלאַסען אַ סך געהאַלטען פונ׳ם אַ ל־
ט ע ן טעסטאַמענט, װאו עס געפינען זיך סמנים פון אַ פּויערישער
דעמאָקראַטיע און װעלכעס לערענט ניט נאָר האַס, נאָר אויך אומ׳־
ברחמנות׳דיג צו באַקעמפען די טיראַנען, רײכע און מעכטיגע.

אויף די אָנהענגער פון די קאָמוניסטישע סעקטען האָט דאָס
אויך געהאַט אַ װירקונג. זײ זײנען אָבער צו שװאַך, זײער עקזיס־
טענץ איז צו פיל אָפּהענגיג פון די רײכע און מעכטיגע, אַז זײ זאָ־
לען אין פרידענס־צײטען קומען אויפ׳ן געדאַנק מיט געװאַלט צו
שטירצען די הײנטיגע געזעלשאַפט און אויף איר אָרט אױעקשטע־
לען די קאָמוניסטישע. הגם ניט קריכעריש און אונטערטעניג, װי
די לומפּענפּראָלעטאַריער פונ׳ם אַלטען רוים, זײנען אָבער די קאָ־
מוניסטען ביז צו דער צײט פון דער רעפאָרמאַציע געװען פרידליך
און די כראָניקער גיבען איבער אײנשטימיג סײ זײער פלײס און
רײנליכקײט, סײ זײער געדולד.

װען עס קומען אָבער רעװאָלוציאָנערע צײטען, װען עס רע־
װאָלטירען אַרום זײ די פּויערים און בעל מלאכות, דעמאָלט פאַלען
אויך די קאָמוניסטען אַרײן אין אַ רעװאָלוציאָנערען ענטוזיאַזם;
דעמאָלט דאַכט זיך זײ — אָדער לכל הפחות אַ טײל פון זײ, װײל
אָפט שפּאַלטען זײ זיך צוליב אָט דער פראַגע— אַז עס איז געקומען

די צייט, ווען גאָט ווערט גרויס אין די קליינע און קיין נס איז ניט אומוומעגליך. דאַן וואַרפען זיי זיך אַריין אין דער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג, כדי זי אויסצונוצען פאַר דעם קאָמוניזם; און אַזוי ווי זיי לאָזען זיך ניט אויף קיין קאָמפּראָמיסען מיט דער רעגירונג, ווייל פאַר זיי עקזיסטירט ניט קיין בעסערונג אין דער באַשטעהענדער געזעלשאַפט, באַקומען זיי באַלד די אויבערהאַנט איבער די וואַקעלדיגע און שוואַנקענדע עלעמענטען, ווערען די אָנפירער פון דער באַוועגונג — ווי למשל די טאַבאָריטען ביי די הוסיטען, ווי מינצער ביי די רעבעלען אינ'ם טורינגישען פויערים־קריג— און גיבען צו דער באַוועגונג אַ קאָמוניסטישען כאַראַקטער. צוליב דעם זעהט מען אינ'ם קאָמוניזם אַ קראַפט, וועלכע ער באַזיצט באמת ניט, און דאָס איז די סבה, פאַר וואָס אַלע באַזיצענדע פאַלען אַריין אין אַ מורא און כעס, פאַראייניגען זיך אַלע קעגען אים און צושמעטערען אים.

דער דאָזיגער רעוואָלוציאָנערער גייסט פון די קאָמוניסטישע באַוועגונגען פון די נידריגערע פאָלקסמאַסען ביים סוף פון מיטעלאַלטער איז דעריעניגער סמן, וואָס שיידט זיי אָפּ אַם בולט'סטען פונ'ם אורקריסטליכען קאָמוניזם און ווייזט אויף אַם דייטליכסטען זייער קרובה'שאַפט מיט די מאָדערנע פּראָלעטאַריש־קאָמוניסטישע באַוועגונגען.

דער אורקריסטליכער קאָמוניזם איז געווען אַפּאָליטיש און ניט אַקטיוו. דאַגעגען באַווייזט זיך ביים פּראָלעטאַרישען קאָמוניזם אין מיטעלאַלטער דאָס באַשטרעבען, אין אַ פּאַסיגען מאָמענט צו ווערען פּאָליטיש און רעוואָלוציאָנער. ענליך ווי די היינטיגע סאָציאַל־דעמאָקראַטיע שטעלט ער זיך אויך אַלס ציל די דיקטאַטור פונ'ם פּראָלעטאַריאַט אַלס דעם בעסטען מיטעל צו באַגרינדען די קאָמוניסטישע געזעלשאַפט.

דריטער קאַפּיטעל.

דער אַפּיקורס'ישער קאָמוניזם אין איטאַליע און דרום־פראַנקרייך.

1. ארנאַלד פון ברעסציאַ.

מיר האָבען שוין אין אָנהויב פון דער אָפּטיילונג דעארויף אָנגעוויזען, אַז דער שטאַטישער כאראַקטער האָט זיך אין מיטעל־אַלטער קודם אַנטוויקעלט אין איטאַליען און אין דרום־פראַנקרייך און אַז דאָרט טרעפען מיר אָן די ערשטע סמנים פונ'ם מיטעל־אַלטערליכער קאָמוניזם. אָבער אויך די ערשטע סמנים פון אַפּיקורסות, די ערשטע רעפאָרמאַטאָרישע באוועגונגען טרעטען דאָרט אויף.

דייטשע געלערטע האָבען אויסגעטראַכט די געשמאַקלאָזע באַהויפּטונג, אַז נאָר די גערמאַנישע פעלקער פאַרמאָגען די דאָזיגע אינטימקייט, די דאָזיגע אמת'ע רעליגיאָזיטעט, וואָס איז געווען נויטיג, כדי עס זאָל זיך קאָנען ארויסבילדען דער דראַנג צו רעפאָרמירען די קירכע. אָבער מיר טרעפען אָן אין איטאַליען רעפאָרמאַציאָנס־באוועגונגען אין אַ צייט, ווען אין דייטשלאַנד האָט מען דערפון נאָך ניט גע'חלום'ט אפילו.

קודם ווייזען זיי זיך ארויס אין רוים גופא, די הויפּטשטאָט פון קריסטענטום. רוים איז געווען אין מיטעלאַלטער דאָס „הארץ פון אייראָפּא", ענדליך, אָבער נאָך אין אַ גרעסערער מאָס, ווי דאָס איז געווען פּאַריז אין דער צייט פון דער גרויסער רעוואָלוציע ביז צום קריג פון 1870־71. ניט נאָר אַלע קירכליכע אַנגעלעגענהייטען — און דיזע פילען אויס אין מיטעלאַלטער דאָס גאַנצע לעבען — ווערען אָנגעפירט פון רוים און אַנטשיידען אין דער לעצטער אינסטאַנץ. רוים איז אויך דער זיץ פון קונסט און וויסענ־

שאפט, פון דעם העכסטען ריכטער אין אַלע סכסוכים, אויף וועלט־ליכע, און — last but not least — דער זיץ פון די ראַפּי־נירסטע תענוגים און פרייד. קיין רוים איז געגאַנגען יעדער, וואָס האָט זיך געפילט אונטערדריקט און האָט אין דער היים ניט געקאָנט געפינען זיין רעכט; ווער ס'האָט געוואָלט הנאה האָבען פון העכערער חכמה און פון אמת'ער קונסט; און ווער עס האָט זיך אין דער היים געלאַנגווייליגט און האָט גע־האַט איבעריגע געלט. זיי אַלע האָבען זיך אין רוים צונויפגע־טראָפען און ווי פאַרשידען עס זאָלען ניט געווען זיין זייערע מאָטי־ווען און ווי פאַרשידען די רעזולטאַטען, וואָס זיי דע־גרייכען, אין איין פּרט איז זייער אַלעמענס גורל גלייך: זיי פאַרלירען אַלע זייער געלט — און אָפט אויך דאָס געלט פון אַנדערע.

אזוי ווי היינט, און דעמאָלט נאָך מער ווי היינט, איז רוים שוין אין מיטעלאַלטער געווען אַ פרעמדען־שטאָט, וואָס האָט גע־לעבט פון פרעמדע, און איז דורך זיי גרויס געוואָרען. שטיצען דעם פרעמדענפאַרקער אין רוים, איז געווען איינע פון די וויכטיגסטע אויפגאַבען, וואָס די פּויפּסטען האָבען אויף זיך גענומען.

די וועלט־אויסשטעלונגען, אלס אַ מיטעל, צוצוציהען די פרעמ־דע, זיינען נאָך ניט באַקאַנט געווען אין מיטעלאַלטער. די פּויפּ־סטען האָבען אויסגעפונען אַן אַנדער מיטעל, וואָס האָט ניט וועני־גער געווירקט: די יובל־מחילה אָדער דאָס הייליגע יאָר. ווער עס האָט געמאַכט אַ רייזע אין אַ באַשטימט יאָר קיין רוים, דער האָט באַקומען אַ מחילה אויף אַלע זינד. און דאָס האָט געווירקט. אזוי ווי אין יאָר 1889 האָבען די מענשען טויזענדער־ווייז געוואַנ־דערט קיין פּאַריז, כלומר'שט, כדי עפּעס צו לערנען, אָבער באמת, כדי זיך צו אַמוזירען, אזוי האָבען זיי אין די הייליגע יאָרען גע־וואַנדערט קיין רוים וואו זיי האָבען געקאָנט פאַרזוכען אַלע דע־מאָלט באַקאַנטע תענוגים און זינד, און ערשט נאָך אַלעמען אהיימ־פאָרען ריין, אָהן אַן עבירה. די ערשטע יובל מחילה האָט דער פּויפּסט באַניפאַציוס דער אַכטער באַשטימט אויף דעם יאָר 1300. די באַ־רעכנונג פון דער צאָל פון פרעמדע, וואָס זיינען דעמאָלט געלאָ־פען קיין רוים, „האָט ניט געקאָנט זיין לייכט און ניט גענוי; די זעהר געשיקטע גייסטליכע האָבען מסתמא די צאָל מגזם געווען, ווי־

סענדינג ווי אנשטעקענד א ביישפּיל ווירקט; פונדעסטוועגן איז אונז מבטיח אַן ערנסטער היסטאָריקער, וואָס איז געווען דעמאָלט אין רוים, אַז עס האָבן זיך קיין מאָל ניט געפונען ווייניגער ווי צ ו ו י י מ אָ ל ה ו נ ד ע ר ט ט ו י ז ע נ ט פּרעמדע, און אַן אַנדערער עדות שאַצט די צאָל פון'ם גאַנצן יאָר אויף צ ו ו י י מ י ל י אָ נ ע ן. נאָר א קליינע נדבה פון יעדן איינעם און דאָס האָט געמוזט אויסמאַכן א קעניגליכען אוצר. צוויי פּריסטער זיי־נען געשטאַנען טאָג און נאַכט מיט גראַבליעס אין די הענט, כדי צונויפצושאַרען אומגעצעלט אַלע די הויפענס גאָלד און זילבער, וואָס מען האָט געוואָרפען פאַר דעם אַלטאַר פון'ם הייליגען פּאַולוס. צום גליק איז עס געווען א צייט פון פרידען און פון איבערפלוס, און אויב עס איז אפילו געווען א מאַנגעל אין פוטער, און די דירות און אכסניות זיינען געווען זעהר טייער, האָט דאָך באַניפאַציוס, אלס קלוגער פּאָליטיקער און די גאַסטפריינדליכע רוימער — גאַסט־פריינדליך צוליב רוח — אַנגעגרייט גרויסע זאַפּאַסען פון ברויט און וויין, פלייש און פיש". (גיבבאָן, געשיכטע פון דער מרידה און אונטערגאַנג פון דער רוימישער וועלט־אימפעריע, דייטש פון ס פּ אָ ר ש י ל, לייפּציג, 1837, ז. 2573).

אין אָנפאַנג האָט עס געהייסען, אַז נאָר יעדעם הונדערטסטע יאָר וועט זיין א „הייליגעס", אָבער דאָס געשעפט איז בעגאַנגען צו גוט. קיין חידוש ניט, וואָס סיי די פּויפּסטען סיי די רוימער באַ־קומען חשק עס אָפטער איבערצו'חזר'ען. די צווישענצייט פון איין „הייליגען יאָר" צום צווייטען, ווערט וואָס אמאָל מער פאַר־קירצט, אויף 50, 33, און צום סוף אויף 25 יאָר.

דאָס איז נאָר איין ביישפּיל פון די מיטלען, מיט וועלכע מען האָט צוגעצויגען די פרעמדע און זייער געלט. אָבער שוין לאַנג פאַר דער עפינדונג פון דער יובל־מחילה, האָט זיך די אייבינגע שטאָט אין מיטעלאַלטער דערהויבען פון איר דערנידערונג, און פריהער, ווי וועלכע ס'איז אַנדערע שטאָט פון'ם מיטעלאַלטער איז זי געקו־מען צו מאַכט און עשירות. אָבער גלייכצייטיג מיט רוים'ס וואוקס־שטאַנד און מאַכט, וואַקסט אויך דער זעלבסט־באַוואוסטזיין און דער גייסט פון אומאָפּהענגיגקייט ביי זיינע איינוואוינער. און גלייך ווי די אַנדערע שטעט, שטרעבען אויך די רוימער זיך צו

באפרייען פון זייערע הערען, אמאָל פונ׳ם פויפסט, אמאָל פונ׳ם קאיזער, אמאָל גאָר פוןביידע גלייכצייטיג. ניט נאָר אלס האר פון אייראפּא איז דאָס מיטעלאלטערליכע רוים געווען ענליך צו פּאריז פון דער צייט פון 1789 ביז 1871, אזוי ווי פּאריז איז זי אויך געווען די הויפּטשטאָט פון רעוואָלוציעס.

„וועמען איז ניט באקאנט”, רופט אויס אין 12טען יארהונדערט דער הייליגער בערנארד פון קלערוואָ, וועלכער האָט זיך געשראָקען פאר דעם רעבעלישען פאָלק, „די חוצפּה און גאוה פון די רוימער, א פאָלק, וואָס ווייסט ניט פון קיין רוה, וואָס איז אויפגעוואקסען אין גערודער, ווילד און אומבאזיגבאר, וואָס פאראכטעט דעם געהאָרכזאמען, סיידען עס איז צו שוואך צום קאמף? אז זיי פארשפּרעכען צו דינען, שטרעבען זיי צו הערשען; אז זיי שווערען טריישאפט, ווארטען זיי נאָר אויף א געלעגענהייט, צו מאכען אן אויפשטאנד. זיי זיינען שטענדיג גענייגט צום שלעכטען, האָבען קיינמאָל ניט פארשטאנען גוט צו זיין. פארהאסט ביי דער ערד און ביי דעם הימעל, אָהן דרך ארץ קעגען גאָט, רעבעליש צווישען זיך אליין, פול קנאה קעגען זייערע שכנים, ווערען זיי פון קיינעם ניט געליבט; און בשעת זיי ווילען ארויסרופען ביי יענעם שרעק, לעבען זיי אליין אין שטענדיגען פּחד. זיי ווילען זיך ניט אונטערווארפען און פארשטעהען דאָך ניט, ווי צו הערשען, זיינען פאלש צו זייערע העכערע, קאָנען זיך ניט פארטראָגען מיט זייער גלייכען, אומדאנקבאר קעגען זייערע וואוילטעטער און גלייך אומפארשעמט אין זייערע טענות ווי אין זייערע תירוצים”.*).

עס דאכט זיך, מען הערט איינעם פון אונזערע בורזשואס שימ־
פען אויף די פאריזער פונ׳ם יאָר 1871.

אין דערזעלבער צייט, ווען די מאכט פון די פויפּסטען איבער דער קריסטליכער וועלט איז געווען אם גרעסטען, זיינען זיי אין רוים גופא געווען מאכטלאָז. „יענע פויפּסטען, וועלכע האָבען מיט זייערע אנאטעמא׳ס (חרם׳ס) געשראָקען די פירשטען און פעלקער, וועלכע האָבען געהאט אומבאשרענקטע מאכט איבער דער גאנצער מערב־

*) ציטירט ביי גיבבאָן, ז. 2557: „דאָס שווארצע בילד איז זיבער ניט געמאָלען מיט׳ן פּענזעל פון קריסטליכער ליבע”, מיינט גיבבאָן.

לענדישער קירכע, האָבען אין רוים זעלטען געהאַט אַ רוהי־
גען אָרט; אין ערגיץ איז זייער מאַכט ניט געווען קלענער, ווי
אין זייער אייגענער שטאָט. ווי פּליכטלינגע האָבען זיי צו־מערסט
ארומגעבלאָנזשעט איבער דער וועלט, פאַרפאָלגט פון די קללות
פון זייער אייגען פאָלק.״*)

דער באַקאַנטעסטער, אָבער זיכער ניט דער איינציגער, ביי־
שפּיעל פון דער מאַכטלאָזיגקייט פון די הערען פון דער וועלט
לגבי די באַוואוינער פון זייער שטאָט, איז גרעגאָר 7טער, וועלכער
האָט געצוואונגען דעם דייטשען קאַיזער היינריך 6טען, צו טאָן
תשובה אין קאַנאָסאַ, אָבער מיט די רוימער האָט ער ניט געקאָנט
פאַרטיג ווערען. ער האָט פאַרלאָזען רוים, ווייל ער האָט זיך דאָרט
ניט זיכער געפילט און איז געשטאָרבען אין סאַלערנאָ.

ערשט אינ׳ם 15טען יאָרהונדערט, וועלכעס צייכענט זיך בכלל
דערמיט אויס, וואָס די אַבסאָלוטע פירשטענמאַכט פאַרשפּרייט
זיך אומעטום, געלינגט עס די פּויפּסטען, זייער מאַכט אויך אין
רוים צו באַפעסטיגען. אוידזשען דער פערטער איז געווען דער
לעצטער פּויפּסט (אַ חוץ פּיוס דעם עלפטען, אינ׳ם יאָר 1848), וואָס
האָט געמוזט אַנטלויפען פאַר אַן אויפשטאַנד פון די רוימער.

אַזאַ פרייע און נישט־קירכליכע באַפעלקערונג האָט געקאָנט
לייכט פּאַסען אַן אַנטשלוס, צוריקצופירען די גייסטליכע צו
דער עוואַנגעלישער אָרימקייט, דאָס הייסט, זיך צו נעמען די
עשירות, וואָס די קירכע האָט אין רוים אָנגעזאַמעלט. און עס איז
לייכט צו באַגרייפען, אַז עס זיינען געווען אייניגע יאָר פון
אַבוועזענהייט פונ׳ם פּויפּסט, כדי זיי זאָלען פאַרשטעהן, פון וועמען
מען מוז אָנהויבען.

קיין חידוש, אַז גראָד רוים איז עס געווען, וואו עס איז גע־
קומען צום ערשטען ערנסטען פאַרזוך פון אַ קירכען־רעפאָרמאַציע
— שוין אין דער מיט פונ׳ם 12טען יאָרהונדערט — וואָס איז פאַר־
בונדען מיט׳ן נאָמען אַ ר נ אָ ל ד פ ו ן ב ר ע ס צ י אַ. אַ
תלמיד פון אַבעלאַר׳ן איז ער ענערגיש אויפגעטראָטען קעגען דעם
וועלטליכען באַזיץ פונ׳ם קלערוס (גייסטליכקייט) און האָט זיך

---

*) ג י ז ע ב ר ע כ ט, „דייטשע קאַיזער־צייט״, 3, ז. 550.

פאררופען אויפ'ן אורקריסטענטום, ווי אלע שפעטערע רעפאָרמאַטאָרען. קיין קאָמוניסט איז ער אָבער ניט געווען. נישט צווישען דעם פאָלק זאָלען פארטיילט ווערען די קירכען־גיטער, נאָר איבערגעגעבען ווערען צו די וועלטליכע הערשער.

אויס פראנקרייך, וואו ער האָט אין פאריז געהערט אבעלאר'ן, פארטריבען צוליב זיין אפיקורסות, אנטלויפט ער אין דער שווייץ אריין. אין יאָר 1145 לאָזט ער זיך אוועק קיין רוים, און שטעלט זיך אין דינסט פון דער רעבעלישער בפעאלקערונג, וועלכע באשיצט אים.

אָבער אָט די באוועגונג האָט קוים געדויערט צען יאָר. די רוימער האָבען באלד פארשטאנען, אז זיי טאָרען זיך ניט צו שטארק נעמען צום פויפסטום, אויב זיי ווילען ניט קוילען די הוהן, וואָס לעגט זיי גאָלדענע אייער. רוים'ס גרויסקייט און רייכטום זיינען דאָך ניט געווען קיין פועל יוצא פון איר אינדוסטרי אָדער האנדעל, נאָר האָט זיך געשטיצט אויף דער עקספלואטאציע פון די קריסטען דורך דעם פויפסט. די רוימער פון מיטעלאלטער האָבען געלעבט פון דער עקספלואטאציע פון דער וועלט גלייך ווי אין די צייטען פון דער אנטיקער רעפובליק. בלויז די מעטאָדען האָבען זיך געביטען. אין יאָר 1154 שליסען די רוימער שלום מיט'ן פויפסט און ווייזען אויס ארנאָלד פון ברעסציא'ן. דער פילבארימטער פרידריך דער ערשטער בארבאראָסא, אין וועמעס הענט ער פאלט אריין, ליפערט אים אויס צו די פויפסטליכע אינקוויזיטאָרען, וועלכע פארברענען אים אלס באקאנטען הערעטיקער גאָר אָן שום טענות.

2. די וואַלדענזער.

טיפער איז אריינגעדרונגען די הערעזיע אין די שטעט פון צפון־איטאַליען, ספעציעל אָבער אין דרום־פראנקרייך. דאָרטען האָט זיך צוערשט אין מיטעלאלטער אנטוויקעלט א האנדעל און שטאָטישע אינדוסטריע,*) האָט זיך צוערשט געבילדעט א בירגערטום,

*) פון דרום־איטאַליען ריידען מיר דאָ ניט, ווייל עס האָט אין מיטעל־אלטער באלאַנגט מער צום אָריענט, ווי צו די אייראָפעאישע מערב־לענדער. זיין קולטור איז געווען מער ביזאַנטיניש און סאַראַצעניש, איידער קריסטליך־גערמאניש.

האָט זיך אַנטוויקעלט צוערשט ניט בלויז אַ האַנטווערק פאַר דעם לאָקאַלען באַדאַרף, נאָר טאַקע באַלד אויך דער אָנהויב פון מאַסענ־אינדוסטריען, פון עקספּאָרט־אינדוסטריען און דאַדורך במילא שוין אַ קאַפּיטאַליסטיש עקספּלואַטירטער פּראָלעטאַריאַט.

די פּויפּסטען האָבען גאָר שנעל געקראָגען חשק צו דעם רייכטום פון די שטעט. אָבער גראָד דאָס רייכטום האָט זיי געגעבען דעם כח צו שטרעבען נאָך זעלבסטשטענדיגקייט און זעהר אָפט טאַקע איהר צו דערגרייכען און אַראָפּצואוואַרפען פון זיך די פּויפּסטליכע אונטערדריקער.

פאַר די צפון־איטאַליענישע שטעט איז אָבער געווען אַ ריי פון אומשטענדען, וועלכע האָבען ביי זיי געוועקט סימפּאַטיע צום פּויפּסטום. נאָך די רייכטימער פון די איטאַליענישע שטעט האָבען געגאַרט ניט בלויז די פּויפּסטען, נאָר אויך זייערע קאָנקורענטען אין דער עקספּלואַטאַציע פון איטאַליען, די דייטשע קיסרים. וואָס ווייניגער זיי האָבען געקאָנט אַרויסבאַקומען פון דעם עקאָנאָמיש־אָפּגעשטאַנענעם דייטשלאַנד, אַלץ מער האָבען זיי געטראַכט אַרויסצורייסען פון די רייכע איטאַליענישע שטעט. און ווי שוואַך זיי האָבען ניט געמעגט זיין אין דייטשלאַנד, — פאַר זייערע רויבערישע עקספּעדיציעס קיין איטאַליען, — די אַזוי אָנגערופענע רוימער־ציגע, וועלכע אונזער נאַציאָנאַלע געשיכט־שרייבונג האָט פאַרפּוצט מיט דעם גאַנצען צויבער פון אידעאַליזם, וועלכען זי פאַרמאָגט נאָר — פאַר אָט די עקספּעדיציעס האָבען זיי תמיד באַקומען גענוג מענשען.

די צפון־איטאַליענישע שטעט האָבען עס אַלזאָ געהאַט צו טאָן מיט צוויי עקספּלואַטאַטאָרס, וואָס האָבען געקעמפּט צווישען זיך. אַזוי לאַנג ווי די שטעט זיינען ניט גענוג שטאַרק צו שיצען זייער זעלבסטשטענדיגקייט אַקעגעןביידע צדדים, זיינען זיי גענויטיגט זיך צו פאַרבינדען מיט איינעם, כדי צו העלפען פון דערוויטען דעם צווייטען.

די גרויסע פראַגע איז געווען די, וואָס פאַר אַן עקספּלואַטאַטאָר עס איז געפערליכער, דער אָרימער־אין־וואָפען אָבער נאָהנטער פּויפּסט, וועלכער האָט געהאַט אַ שטאַרקע שטיצע אין יעדער שטאָט אין די גייסטליכע, וואָס זיינען פון אים אָפּהענגיג, אָדער דער וואַ־

פענ־רייכער אָבער צו מייסט ווייטער קאַיזער. אַלעמאָל האָבען די שטעט געביטען זייערע סימפּאַטיעס אַמאָל צו איינעם, אַמאָל צום אַנדערען; זיי פאַרבינדען זיך היינט מיט'ן קאַיזער, כדי מאָרגען אויף אים און אויף זיינע פריינד אָנצופאַלען, אָדער פאַרקערט, אָבער אויך אין יעדער שטאָט האָט עקזיסטירט אַ קאַיזערליכע פאַרטיי, זייט דעם 13טען יאָרהונדערט, מיט'ן נאָמען גיבעלינישע, און אַ פּויפּסט־ליכע, די גוועלפישע פאַרטיי. די קלאַסען־ און פאַרטיי־געגענזאַצען אין די שטעט ווערען אידענטיש מיט דעם געגענזאַץ צווישען קאַי־זערטום און פּויפּסטום; ווייל ווען איין קלאַס אָדער פאַרטיי ווערט געוואונען פונ'ם קאַיזער אָדער זוכט ביי איהם שוץ, קאָן מען זיכער זיין, אַז די פאַרטיי, וואָס איז איהר פיינדליך, וועט איבערגעהן אויפ'ן זייט פונ'ם פּויפּסט.

שוין דאָס אַליין איז געווען אַ סבה, פאַרוואָס אין די צפון־איטאַליענישע שטעט זיינען די סימפּאַטיעס צום פּויפּסטום אָפט געווען זעהר שטאַרק און זיינען קיינמאָל אינגאַנצען ניט אויסגע־שטאָרבען. דערצו קומט נאָך צו אַ צווייטער מאָמענט. דער וועג פון די פרומע וואַנדערער קיין רוים האָט געפירט איבער צפון־איטאַ־ליען, אָבער אויך די פרומע וואַנדערער קיין ירושלים אין דער צייט פון די קרייצציגע, וועהלען גאָר גערן דעם וועג איבער צפון־איטאַליען, די איינע ווי די אַנדערע האָבען שטאַרק געווירקט אויף דער עקאָנאָ־מישער אַנטוויקלונג פון צפון־איטאַליענישע שטעט. אָבער סיי די ערשטע, סיי די אַנדערע זיינען אַ פּועל־יוצא פון דער פּויפּסטליכער הערשאַפט איבער דער קריסטליכער וועלט, און באַלד אַנטשטעהט אין די שטעט נאָך אַ גרעסערער אינטערעס פון דער פּויפּסטליכער עקספּלואַטאַציע פון אייראָפּאַ. אין די שטעט פון צפון־איטאַליען ביל־דען זיך אויס די אָנפאַנגען פון דעם וועקסעל־ און באַנק־געשעפט. די צפון־איטאַליענישע סוחרים ווערען די ערשטע באַנקירען פון די פּויפּסטען. צו זיי שטראָמען צו אַלע די סומען, וועלכע די פּויפּ־סטען פרעסען אַרויס, זיי פאַרוואַלטען זיי פאַר די פּויפּסטען און — פאַר זיך. אויס דעם געלט ווערען אין זייערע הענט מעכטיגע קאַפּיטאַלען, וואוכער־קאַפּיטאַלען און האַנדעלס־קאַפּיטאַלען; זיי באָרגען עס אויס צו קעניגע און שטעט, צו פריצים און מאָנאַסטירען, זיי האַנדלען און שפּעקולירען דערמיט.

אזוי ווערט די פּויפּסטליכע עקספּלואַטאַציע איינע פון די יסודות פון דערווירטשאַפטליכער אַנטוויקלונג פון צפון־איטאַליען.

ענליך ווי די רוימער, האָבען אויך די צפון־איטאַליענישע שטעט אַן אינטערעס אין דער הערשאַפט פון׳ם פּויפּסט; גלייך ווי די רוימער, ווייזען זיי זיך אָפּט אַרויס רעבעליש קעגען פּויפּסטום; אָבער גלייך ווי די רוימער היטען זיי זיך, דעם אויפשטאַנד צו טרייבען אַזוי ווייט, אַז סע זאָל צעשטערט ווערען די פּויפּסטליכע עקספּלואַטאַציאָנס־מאַשינערי, פון וועלכען זיי האָבען אַליין געהאַט נוצען.

ווי אין רוים, געפינען מיר דאַרום אויך אין איטאַליען גאָר פריה רעפאָרמאַציאָנס־באַוועגונגען, הערעטישע קאַמפען קעגען דער פּויפּסטליכער מאַכט, אָבער אין ערגעץ ניט קיין גרינטליכע רע־פאָרמאַציע. די גייסטיגע אומאָפּהענגיגקייט פון די לעהרען פון דער קאַטוילישער קירכע האָבען זיי באַלד דערגרייכט — נאָך לאַנג פאַר דער דייטשער רעפאָרמאַציע — עס פעלען אָבער די עקאָנאָמישע פאָרבאַדינגונגען פאַר אַן אָפּזאָגען זיך פון׳ם פּויפּסטום.

דעם ערשטען ערנסטען אויפשטאַנד ניט בלויז קעגען איינ־צעלנע אונטערדריקונגען, נאָר קעגען דעם גאַנצען פּויפּסטליכען סיסטעם, טרעפען מיר דערפאַר אָן ניט אין צפון־איטאַליען, נאָר אין דרום־פראַנקרייך, וואָס איז עקאָנאָמיש אַזוי הויך אַנטוויקעלט, ווי דאָס ערשטע, נאָר האָט אָבער קיין אינטערעס ניט אין דער דערהאַלטונג פון פּויפּסטום.

„אין דעם שענעם לאַנד צווישען די אַלפּען און פּירענעען" — זאָגט שלאָסער אין זיין „דרום־פראַנקרייך פאַר דעם אַלביגענזער־קריג" — זיינען געבליבען אַ סך רעשטלאַך פון דער רוימישער און בפרט פון דער גריכישער קולטור. דאָרט אַנטוויקלען זיך צוערשט אין מיטעל־אַלטער די וויסענשאַפטען, די שענע און נוצליכע קונסט, דאָרט קומט די ראָמאַנטישע, די לאַטיינישע, די שפּאַנישע דיכטער־קונסט אין באַרירונג מיט דער אַראַבישער, און סע אַנשטעהט דערפון אַ באַזונדערער, אייגענאַרטיגער מין, דאָרט באַקומט דאָס בירגערליכע לעבען בכלל אַ ספּעציפישען אויסזעהן. עס איז באַקאַנט, אַז די אַזוי אָנגערופענע, פּרעהליכע קונסט און די געריכטען פון דאַמען איבער

ליבע, געזאַנג, איידעלקייט און געשיקטליכקייט שטאַמען אַרויס פון דאָרטען, אַז די פּאָעזיע איז דאָרט, ווי צו האָמער׳ס צייטען אין גריכענלאַנד, געווען אַ שטענדיגער גאַסט ביי אַלע פעסטליכקייטען און מאָלצייטען, אַז דאָרט האָבען זיך אויסגעבילדעט די זינגער פון טאַפּפערקייט און ליבע, און אַז דאַנטע און פּעטראַרקאַ האָבען געשעפּט פון די קוואַלען, איידער זיי האָבען זיך דערהויבען איבער׳ן מצב פון זייער נאַציע. פון די וויסענשאַפטען איז עס באַזונדערס די מעדיצין געווען, וועלכע האָט געבליהט אין דרום־פראַנקרייך, און אייגענטליך — אַ חוץ אין פּאַלערמאָ — נאָר דאָ געבליהט. אַ חוץ דעם האָבען דאָרט די אידען איינגעאָרדענט אַ גרויסע צאָל ישיבות.... די שטעט פון דרום־פראַנקרייך האָבען שוין פון פריה־אָן געהאַט אַ פרייהייט און זעלבסטשטענדיגקייט, וועלכע איז נאָך ניט געווען באַקאַנט אין די אַנדערע לענדער פון אייראָפּאַ, אפילו אין טולוז, דעם זיץ פון אַ מעכטיגען גראַף, איז די שטאָט פאַרוואַלטעט געוואָרען פון אַן אומאָפּהענגיגען מאַגיסטראַט און אַ פרייע בירגער־קאָמיסיע; און אין מואַססאַק האָט דער לאַנד־הער געמוזט מיט אַ שבועה קודם באַשטעטיגען די רעכט פון דער שטאָט, איידער זי האָט אים אָנערקענט. ביי די אומשטענדען וועט עס קיינעם ניט וואונדערען, וואָס אין דרום־פראַנקרייך איז צו־ערשט אַנטשטאַנען אַן אומצופרידענקייט מיט דעם נייעם, פאַרדאָרבענעם קריסטענטום, און וואָס אַ רעפאָרם פונ׳ם גאַנצען קולטוס און די איבערזעצונגען פון די עוואַנגעליעס אין דער לאַנד־שפּראַך, זיינען געוואָרען אַן אַלגעמיינע באַדערפניש. צוליב דעם איז אַנטשטאַנען אַ שרעקליכער קריג מיט דער קירכע, וועלכע האָט לסוף ניט נאָר פאַרניכטעט די פרייהייט פון יענער געגענד, דאָס בליהענדסטע לאַנד פון אייראָפּאַ אויף אַ לאַנגער צייט פאַרוואַנדעלט אין אַ מדבר און פאַרשפּרייט די הערשאַפט פונ׳ם פראַנצויזישען קעניג ביז צום מיטעללענדישען ים, נאָר איז אויך געווען די סבה פונ׳ם איינפירען די אינקוויזיציע אין די מערב־לענדער״ *).

שוין אין אָנפאַנג פון 12טען יאָרהונדערט איז די אפּיקורסות געווען אַזוי שטאַרק אין דרום־פראַנקרייך, אַז דער פּויפּסט קאַליקסטוס דער צווייטער האָט אין יאָר 1119, אויף דער פאַרזאַמלונג

*) „וועלט־געשיכטע״, פראַנקפורט א. מ., 1847, 13, ז. 251, 252.

אין טולוז, געהאַלטען פאַר נויטיג צו שאַפען מיטלען דאַגעגען, אָבער די אפּיקורסות וואַקסט אין משך פונ׳ם יאָרהונדערט אַלץ מער און וואָרצעלט זיך איין אַלץ טיפער.

ווי אין יעדער גרויסער רעפאָרמאַציאָנס־באַוועגונג, באַטיי־ליגען זיך אויך אין אָט דעם די פאַרשיידענסטע קלאַסען מיט פאַר־שיידענסטע אינטערעסען און צילען. נאָר איין זאַך פאַרבינדט זיי: דער האַס געגען רוימישער עקספּלואַטאַציע. אָבער זיי אַלע באַמיהען זיך צו דערגרייכען זייערע פאַרשיידענע צילען אויף דעם גלייכען וועג: צוריק צום אורקריסטענטום. אודאי האָט יעדע פון די הערעטישע ריכטונגען עפּעס אַנדערש דאַרונטער פאַרשטאַ־נען, אָבער ווי לאַנג עס הייסט צוזאַמענצוהאַלטען געגען דעם בשותּפות׳דיגען שונא, שטרייכען זיי נאַטירליך אונטער דאָס בשותּפות׳דיגע, און ניט דאָס, וואָס שיידט זיי אָפּ פון אַנאַנדער. בשעת קאַמף איז עס זיי אָפט אפילו ניט באַוואוסט געווען, און אַז מען נעמט נאָך אין אַנבאַטראַכט, אַז די נעמען פאַר איינצעל־נע ריכטונגען זיינען לחלוטין ניט געווען קיין סטאַבילע, נאָר פאַר־שיידענע, לויט דער צייט און דעם אָרט, און אַז די דעמאָלטיגע היסטאָריקער זיינען נאָך ווייניגער פאַרלעסליך, ווי ווען עס איז — און די געשיכט־שרייבער זיינען ביז איצט כמעט נאָך תמיד גע־ווען אומפאַרלעסליך, ווייל זיי האָבען זיך תמיד באַשעפטיגט מער מיט די אילוזיעס און מיט די אַרגומענטען פון די קעמפּפענדע צדדים, איידער מיט די פּאַקטישע פאַרהעלטנישען, פון וועלכע זיי זיינען אַרויסגעוואַקסען, און מיט די פּאַקטישע באַשטרעבונגען, צו וועלכע זיי האָבען געשטרעבט — נעמט מען דאָס אַלץ אין אַנ־באַטראַכט, וועלען מיר זיך ניט וואונדערען, וואָס עס זיינען פאַראַן גרויסע חלוקי דעות איבער די באַשטרעבונגען פון די דרום־פראַנ־צויזישע הערעטיקער. בשעת איינע באַהויפּטען, אַז זיי — די קאַטאַרער *), ווי מען פלעגט זיי רופען (דערפון שטאַמט דער דייטשער נאָמען קעצערן — האָבען אַלע, אָהן אַ חילוק, געפּרעדיגט

*) וועגען דער אָפּשטאַמונג פונ׳ם וואָרט זיינען פאַראַן ספקות, אפשר האָט מען עס גענומען פון גריכישען. „קאַטהאַראָס" איז אויף גרי־כיש — ריין, די קאַטאַרער זיינען אַלזאָ געווען די ריינע, ענליך ווי די פּוריטאַנער. אָבער עס איז שווער צו גלויבען, אַז אין 12טען יאָר־

קאָמוניזם און בשותפות'דיגקייט פון די ווייבער, פאַלען אַריין אַנ־דערע ווידער אין אַ להיפך'דיגען עקסטרעם, און דערצעהלען, אַז מען קאָן ביי זיי בכלל ניט געפינען קיין קאָמוניסטישע טענדענ־צען. די ערשטע אָנשויאונג איז אַנטשיידען פאַלש, אָבער אויך די צווייטע, דאַכט זיך אונז, איז ניט באַגרינדעט. ספּעציעל ביי די וואַלדענזער קאָן מען נאָכווייזען דייטליכע סמנים פון קאָמו־ניזם.

די באַגרינדונג פון דער סעקטע ווערט צומערסט פאַרשריבען אויפ'ן חשבון פון פּעטער וואַלדוס. אַנדערע ווידער גלויבען, אַז זי האָט שוין עקזיסטירט פאַר וואַלדוס'ען.*) די כראָנאָלאָגישע פראַגע האָט פאַר אונז ניט קיין גרויסע וויכטיגקייט. זיכער איז, אַז וואַלדוס איז געווען אַ רייכער סוחר אין ליאָן, וואָס האָט זיך אינמיטען פון דער גרויסער אָרימקייט געשעמט מיט זיין עשירות, אַזוי אַז ער האָט פאַרטיילט זיין האָב און גוטס צווישען די אָרימע (אַרום דעם יאָר 1170) און האָט פאַרזאַמעלט אַרום זיך חברים, וועל־כע האָבען געלעבט גלייך מיט אים אין אַ פרייוויליגער אָרימקייט און האָבען זיך אין גאַנצען מקריב פאַר די אָרימע און עלענדע. אויב ער האָט אפילו ניט געגרינדעט די סעקטע, וואָס טראָגט זיין נאָמען, האָט ער לכל הפחות זעהר אַ סך געהאָלפען פאַר איר פאַרשפּרייטונג און

הונדערט איז גריכיש אין דרום־פראַנקרייך שוין געווען אַזוי שטאַרק פאַרשפּרייט. אַם מייסטען ביטרע זיינען יענע קאָמענטאַטאָרס, וואָס זאָגען אַז דאָס וואָרט שטאַמט פון דייטשען „קאדע" אָדער „קאַטער". צווייי „געלערנטע" יעזואיטען, יאַקאָב גרעטער און גאָטפריד הענשען, באַהויפּטען, אַז מען האָט די ניט־גלויביגע אָנגערופען קאַטער, ווייל זיי האָבען אָפּגעהאַלטען זייערע פאַרזאַמלונגען ביינאַכט, ווי קעץ. אַן אַנדערער געלערטער מיינט, אַז זיי האָבען דעם נאָמען דערפון, וואָס זיי בוקען זיך צום טייוועל אין געשטאַלט פון אַ קאַץ, וועלכען זיי קושען דעם הינטערען (''Catari dicuntur a Cato quia osculautur posteriora cati, in cujus specie, ont dicunt, apparet cis Lucifer,'' Alauns, Lib. I. coutra Waldeuses, p. 4)

ביי מ אָ ס ה י י ם, פּרואַוו פון אַן אומפּאַרטייאישער און גרינט־ליכער קעצער געשיכטע, העלמשטעדט, 1746, ז. 363.

*) פגל. דאַריבער פ. ב ע נ ד ע ר, „געשיכטע פון די וואַלדענ־זער", אולם, 1850.

אָרגאַניזאַציע און האָט זי באַקאַנט געמאַכט אין דער עפענטליכקייט. די מיטגלידער פון דער סעקטע האָט מען אָנגערופען די הומיליאַטען (די דערנידעריגטע) אָדער די אָרימע פון ליאָן, זיי זיינען געווען ס'רוב בעל מלאכות, אַם מייסטען ו ו ע ב ע ר*).

אין אָנהויב האָט די סעקטע ניט געהאַט קיין כונה, זיך אָפּצוזונדערן פון דער קירכע. ווען דער ערצבישאָף פון ליאָן האָט זיי פאַרבאָטען דאָס פּרעדיגען, ווענדען זיי זיך צום פּויפּסט אַלעקסאַנדער דעם 3טען נאָך אַן ערלויבניש. אָבער זייער לעהרע ווייזט זיך ארויס אַלס צופיל געפערליך, אַז דאָס פּויפּסטום זאָל איר קאָנען דולדען, בפרט ווען זיי ערקלערען, אַז זיי ווילען זיך אים ניט אונטעראָרדנען, ווי דאָס האָבען געטאָן שפּעטער די פראַנציסקאַנר און דאָמיניקאַנער. דערפאַר לעגט זיי לוציוס דער 3טער אין יאָר 1184 אריין אין חרם. פון איצט אָן פאַרלירען זיי אויף תמיד יעדע שיכות צו דער פּויפּסטליכער קירכע.

זייער קאָמוניזם האָט אין אָנהויב אַ גאַנץ מאָנאַכישען כאַראַקטער. זיי פאַרלאַנגען דעם קאָמוניזם, אָבער ניט יעדען איז עס געגעבען זיך ארויפצואַרבייטען צו דער הייליגער מדרגה פון גיטער־שותפות, וועלכע איז אויך ביי זיי פאַרבונדען מיט אַן אָפּנייגונג פון הייראַט. די „פּאָלקאָמענע" (פּערפעקטי) זיינען פאַרפליכטעט צו קאָמוניזם און מסתמא אויך צו הייראַטלאָזיגקייט; די „תלמידים" (דיסציפּולי) איז דאַגעגען ערלויבט די הייראַט און אויך וועלטליכער באַזיץ. דערפאַר האָבען דיזע דעם חוב אויסצוהאַלטען די פּאָלקאָמענע, וועלכע דאַרפען זיך ניט קימערן וועגען די הבלים פון דער וועלט. דער מין קאָמוניזם דערמאָנט פון איין זייט דעם פּלאַטאָנישען, פון דער אַנדערער זייט אָבער אויך דעם פון די בעטלער־מאָנאַכען. פּונקט ווי ביים פּלאַטאָ'נישען קאָמו־

---

*) אַ רוימישער אינקוויזיטאָר „פּסעוודאָ־ראַינער" האָט באַשריבען אינ'ם יאָר 1520 די וואַלדענזער אין דער שריפט ''De Catharisei Leourstis''

און כדי זיי בטל צו מאַכען, באַטאָנט ער, אַז זייערע לערער זיינען בעל מלאכות, שוסטער און וועבער. וועבער ווערען אָפּט אָנגערופען אַלס מיטגלידער פון דער סעקטע. פגל. ל. ק ע ל ל ע ר, די רעפאָרמאַציע און די עלטערע רעפאָרם־פּאַרטייען, ז. 18, 33, 120.

ניזם איז אויך ביי זיי די פרוי גלייכגעשטעלט מיט'ן מאן; דאס איז געווען איינע פון זייערע הערעטישע אנזיכטען, וועלכע דער פויפסט האט מחרים געווען, אז די פרויען מעגען פונקט אזוי גוט פרעדיגען ווי די מענער. מענער און פרויען האבען אינאיינעם ארומגעוואנדערט און געפרעדיגט, און פרומע נשמות האט עס פארדראסען, וואס ביי די אומשטענדען קאן די הייראטסלאזיגקייט ניט באדייטען דאסזעלמבע, וואס אייביגע אומבארירטקייט.*)

כאראקטעריסטיש איז א חוץ דעם ביי זיי דאס אפזאגען זיך פון קריגס־דינסט און פון דער שבועה, ווי אויך זייער שטרעבען נאך א גוטער פאלקסבילדונג. „אלע אהן אן אויסנאם“, זאגט דער שוין ציטירטער פסעווודא־ראינער „מענער און פרויען, גרויסע און קליינע לערנען זיך אין יענעם אהן א הפסקה. דער ארבייטער, וואס ארבייט ביי טאג, לערענט ביי נאכט; ווייל זיי שטודירען אזוי פיל, בעטען זיי אזוי ווייניג. זיי לערנען און גיבען אונטערריכט אהן ביכער... ווער עס האט געלערנט זיבען טעג, זוכט א תלמיד, וועלכען ער ווידער לערנט ווייטער.**)

וואלטען די וואלדענזער געווען געמאכט שלום מיט'ן פויפסטום און געווארען א פריוולעגירטער ארדען, וואלט זיך זייער אריסטאקראטישער קאמוניזם געווען אנטוויקעלט אין א קוואל פון עקספלואטאציע, גראד אזוי ווי דאס איז געווען ביי די אנדערע מאנאכישע ארדענס. אזוי ווי אבער זיי זיינען געבליבען א פארפאלגטע סעקטע, קאן זיך דער אריסטאקראטישער, עקספלואטאטארישער עלעמענט פון דעם קאמוניזם ניט רעכט אנטוויקלען. ער איז געשטאנען אין א סתירה מיט די דעמאקראטישע טענדענצען פון די נידעריגסטע פאלקסמאסען פון וועלכע ער האט געצויגען זיין יניקה. פריהער אדער שפעטער האט עס ביי די וואלדענזער געמוזט קומען דערצו, אז זייער קאמוניזם זאל ענטוועדער ווערען א דעמאקראטישער, אדער גענצליך פארשווינדען. עס פלעגט אויך פארקומען דאס

---

*) ציטירט ביי גידעלער, „קירכענגעשיכטע“, 2טער באנד, 2טער אפטיילונג, ז. 325.

**) ציטירט ביי א. מ ו ס ט א ן, Histoire des Vandois פאריז, 1834, ז. 189, פגל. ז. 449. דער לעצטער זאץ פונ'ם ציטאט באווייזט, אז זיי האבען איינגעפירט אן אייגענעם לערן־מעטאד.

ערשטע אָדער דאָס צווייטע, לויט די צייט־פאַרהעלטנישען און לויט דעם, וואָס פאַר קלאַסען סע זיינען געווען דאָרט פאַרטראָטען. וואו דער איינפלוס פון די פויערים און בירגער איז געווען שטאַרקער, דאָרט ווערען די וואַלדענזער אַ בירגערליך־פּראָטעסטאַנטישע סעקטע; וואו עס זיינען שטאַרקער די פּראָלעטאַרישע עלעמענטען, פאַרוואַנדלען זיך די וואַלדענזער אין קאָמוניסטישע „שוואַרם גייסטער" (טרוימער).

וואַלדענזער זיינען דאָ ניט נאָר אין דרום־פראַנקרייך אַליין. מיר טרעפען אָן וואַלדענזער־געמיינדען אין די פאַרשיידענסטע געגענדען פון צפון־איטאַליען און פראַנקרייך און שפּעטער אויך אין דייטשלאַנד און אין בעהמען. אַלע די געמיינדען קומען צווישען זיך אין אַ שטענדיגער באַרירונג, ווייל די גלחים פון די וואַלדענזער (מען פלעגט זיי רופען באַרבען) זיינען געווען מחויב שטענדיג ארומצורייזען. יענע ענגע אינטערלאָקאַלע פאַרבינדונג פון די מיטעלאַלטערליכע קאָמוניסטען, אויף וועלכע מיר האָבען שוין אָנגעוויזען אין פאָריגען קאַפּיטעל, איז געווען שוין ביי די וואַלדענזער אַנטוויקעלט „ווי די אַפּאָסטעל האָבען די אַלטע וואַלדענזישע גלחים שטענדיג ארומגעוואַנדערט, באַזוכט די וויטע געמיינדען און די גלויבענס־ברידער (די וואוינונגען פון די גלויבענס ברידער פלעגען זיי דערקאָנען אָן געוויסע סמנים אויף די טירען אָדער רעכער). אָפט ציהען זיך די רייזען אין וויטע לענדער, קיין דייטשלאַנד, בעהמען... די וואַלדענזער אין בעהמען זיינען געשטאַנען אין אַ שטענדיגען פאַרקער מיט זייערע גלויבענס־גענאָסען אין פראַנקרייך און פּיעמאָנט. זיי אונטערשטיצען זיי מיט געלט; ספּעציעל פון די טאָלען פון פּיעמאָנט פלעגען קומען פרעדיגער צו די ברידער קיין בעהמען און זיי ווידער פלעגען שיקען זייערע זין אין די טאָלען, כדי זיי זאָלען זיך דאָרט באַקאָנען מיט'ן הייליגען גלויבען. *)

ווען די דרום־פראַנצויזישע אפיקורסות איז געוואָרען אַזוי שטאַרק, אַז זי האָט באַדראָהט די הערשאַפט פונם' פּויפּסטום, רופט עס צו הילף די צפון־פראַנצויזישע רויבריטער און אַנדערע רויבער

*) ב ע נ ד ע ר, „געשיכטע פון די וואַלדענזער", ז. 46, 116.

און אָרגאַניזירט די אַזוי גערופענע קרייצצוגע. זיי האָבן זיך אַ לאַז געטאָן אויף די רייכע הערעטישע שטעט און דערפער, און זיי באַרויבט און חרוב געמאַכט אויפ׳ן גרויזאַמסטען אופן. צענדליגע יאָרען דויערט דער ווידערשטאַנד פון דרום־פראַנקרייך. די אַל־ביגענזער־מלחמות, אַזוי אָנגערופען נאָך דער שטאָט אַלבי, איינע פון די הויפּטשטעט פון די הערעטיקער, האָבן זיך געצויגען פון דעם יאָר 1208 ביז אין די דרייסיגער יאָרען פונ׳ם יאָרהונדערט. דעם רוח פון דעם ענדליכען נצחון איבער די „רעבעלען״ האָט אָבער ניט געהאַט דאָס פּויפּסטום, נאָר די פראַנצויזישע קעניגע, וועלכע האָבען פאַרכאַפּט דאָס אויסגעמוטשעטע לאַנד. דאָס איז אויך גע־וואָרען דער יסוד פון זייער גרויסקייט. דאָס פראַנצויזישע קעניג־טום ווערט אָבער אומאַנגענעמער פאַר די פּויפּסטען, ווי די אַלבי־גענזישע הערעטיקער, ווייל עס ווערט אַזוי שטאַרק, אַז עס מאַכט די פּויפּסטען צו זיין ווערקצייג און אָפט צו זיין געפאַנגענע.

אָבער ווי וועניג די פּויפּסטען האָבען אויך געוואונען דורך די אַלביגענזער־מלחמות, די אפּיקורסות פונ׳ם 13טען יאָרהונדערט פאַרלירט דאַדורך איר אָפּעראַציאָנס־באַזיס. אויך די וואַלדענזער מו־זען דאַרונטער ליידען. אין די גרויסע שטעט קאָנען זיי נאָר נאָך עקזיסטירען פאַרבאָהאַלטענערהייט. דער וויכטיגסטער טייל פון דער באַוועגונג געהט איבער אין די אַלפּען־טאָלען, וואו ער מוז אָננעמען אַ פּויערישען כאַראַקטער. די סעקטע קריגט דאָרט אַ קליינפּויעריש־דעמאָקראַטישען אויסזעהן און האָט זיך אין דער פאָרם דערהאַלטען נאָך ביז היינט אין איינינע טאָלען פון סאַ־וואָיען און פּיעמאָנט.

די אַפּאָסטעל־ברידער.

דורך דער מפּלה פון דער אפּיקורסות בכלל האָט אויך ערליטען אַ מפּלה דער הערעטישער קאָמוניזם. עס האָט אויסגעוויזען, ווי די פּראָלעטאַריש־קאָמוניסטישע טענדענצען וואָלטען נאָר געקאָנט געפינען זייער אויסדרוק אין אַ מאָנאַכיש־פּויפּסט־פריינדליכער פאָרם. אָבער מיר האָבען, ריידענדיג וועגען פראַנציסקאַנער אָר־דען, געזעהן, אַז דער קאָמוניזם פון די בעטלער־אָרדענס האָט אין זיך

געהאט עלעמענטען, וועלכע זיינען שטענדיג געווען נוטה צו מאכען אן אויפשטאנד געגען דער רייכער און עקספלואטירענדער קירכע. דער מיסטרויען פונ'ם פויפסטום און זיינע פארפאלגונגען האבען געשטעלט די פראלעטארישע עלעמענטען זעהר אפט פאר דער אל־טערנאטיווע: אפזאגען זיך בכלל פון יעדער טעטיגקייט אדער: אויפשטאנד. ביי גינסטיגע אומשטענדען האט אזא אויפשטאנד זיך געקאנט גאר ברייט פארשפרייטען.

אויף דעם אופן איז אין איטאליען אנטשטאנען א גאר שטאר־קע הערעטישע קאמוניסטישע סעקטע, די אפאסטעל־ברידער אדער פאטארענער.

דער נאמען פאטאריא, פאר א באוועגונג פון נידריגערע פאלקס־קלאסען, פלעגט דאמאלט אין איטאליען אפט געברויכט ווע־רען. שוין אין 11טען יארהונדערט טרעפען מיר אן פאטאריען אין מאילאנד, בסעציא, קרעמאנא און פיאצענצא. דער נאמען שטאמט פונ'ם דיאלעקט ווארט „פאטעם", אלטע לייוונט, שמאטעס. פא־טארי פלגט מען רופען די שמאטעס־קלויבער. נאך אין פאריגען יארהונדערט איז געווען אין מאילאנד א „פאטאריא" אדער „קאנ־טראדא דע פאטארי", א קוואטיר פון שמאטעס־קלויבער.

די וויכטיגסטע צווישען יענע פריהערע פאטארענישע באווע־גונגען איז געווען די אין מאילאנד, וועלכע האט זיך אנגעהויבען אינ'ם יאר 1058. זי איז אנטשטאנען ביי די נידריגערע פאלקס־קלא־סען און איז אויפגעטרעטען געגען דעם רייכען קלערוס און דעם שטא־טישען אדעל. אחוץ דער פריהצייטיגקייט איז פאר דער שטא־טיש־דעמאקראטישער באוועגונג כאראקטעריסטיש, וואס זי זוכט און געפינט די אונטערשטיצונג פונ'ם פויפסטום. דער קלערוס פון מאילאנד, ניט װעניגער רייך פון דער רוימישער קירכע, האט זיך ניט געוואלט איר אונטערארדנען. ער איז דארום דער געמיינ־זאמער שונא פון דער מאילענדער דעמאקראטיע און פונ'ם פויפס־טום, און ביידע דערגרייכען זייער ציל. דער מאילענדער קלערוס מוז זיך אונטערוואַרפען אונטער רוים און דעם ארט פון אן אדעליג־קלעריקאלער רעגירונג פארנעמט א בירגערליכע.

די היסטאריקער רופען גערן אן די באוועגונג פון דער מאי־לענדער פאטאריא, א פראלעטארישע. עס איז לחלוטין ניט צו

גלויבען, אז דער מאַילענדער פּראָלעטאַריאַט איז שוין אין דער מיט פון 11טען יאָרהונדערט געווען אַזוי שטאַרק, אַז ער זאָל קאָנען שפּילען אַזאַ באַדייטענדע ראָל. די באַוועגונג פון די פּאַטאַריער איז יעדענפאַלס געווען אַ בירגערליכע באַוועגונג געגען דער הערשאַפט פון די אַדעליגע פּריצים.

אין 12טען יאָרהונדערט האָט מען די וואַלדענזער אָנגערופען פּאַטאַריער, ניט זעלטען רופט מען אַזוי אויך אַנדערע הערעטיקער. אין 13טען יאָרהונדערט געהט דער נאָמען איבער אויף די אַפּאָסטעל־ברידער.

דער גרינדער פון דער סעקטע איז געווען ג ע ר אַ ר ד אָ ס ע ג ע אַ ר ע ל ל י, פון אַלצאַנאָ אַ דאָרף ביי פּאַרמאַ. ער האָט געוואָלט אַריינטרעטען אין פראַנציסקאַנער אָרדען, איז אָבער אָפּגעוויזען געוואָרען. טאָ פאַרטיילט ער זיין פאַרמעגען צווישען די אָרימע און גרינדעט אַליין אַ סעקטע, אַרום דעם יאָר 1260. באַלד געפינט ער אַ סך תלמידים ביים פּשוט'ען עולם, בפרט אין דער לאָמבאַרדיי. „גלייך ווי די ערשטע קריסטען פלעגען זיי זיך רופען צווישען זיך ברודער און שוועסטער. זיי לעבען אין אַ שטרענגער אָרימקייט און טאָרען ניט באַזיצען קיין אייגענע הייזער, ניט קיין זאַפּאַסען אויף'ן צווייטען טאָג, בכלל גאָר ניט, וואָס פאַרשאַפט באַקוועמליכקייט און פאַרגעניגען. ווערען זיי הונגעריג, ווענדען זיי זיך מיט אַ בקשה צום ערשטען בעסטען און עסען אַלץ, וואָס מען זאָל זיי ניט געבען. די פאַרמעגליכע, וואָס שטעהען צו צו זיי, מוזען זיך אָפּזאָגען פון זייער אייגענטום און עס פאַרשענקען צו דער גאַנצער עדה, פאַ'ן בשותפות'דיגען געברויך" *). די הייראַט איז ביי זיי געווען פאַרבאָטען. „די ברידער, וואָס לאָזען זיך אין דער וועלט אַריין כדי צו פּרעדיגען תשובה, מעגען מיט

---

*) מ אָ ס ה ײ ם, „קעצערגעשיכטע", ז. 224. מאָסהיים האָט די אַפּאָסטעל־ברידער, אַזוי צו זאָגען, נײַ אַנטדעקט פאַר דער געשיכטע און שרייבט וועגען זיי אין די דריי ביכער פון זיין „קעצערגעשיכטע" אויספירליך און מיט ליבשאַפט. „אפשר וועט מען מיר פאַרגינען דעם כבוד", זאָגט ער, „וואָס איך האָב די דאָזיגע אויסטערלישע באַנדע (דאָ ניט אינ'ם זין פון פאַראַכטונג, ביי אים האָט דאָס וואָרט באַנדע דיזעלבע באַדייטונג ווי „סעקטע") אַזוי צו זאָגען, מחיה מתים געווען און זי אַרויסגעצויגען צום ליכט", ז. 196.

זיך מיטפירען א שוועסטער, גלייך ווי די אפאסטעל. אבער ניט אלס ווייב, נאר בלויז אלס געהילפין. זיי רופען אן זייערע פריינ־רינען, וועלכע פלעגען זיי באגלייטען, בלויז שוועסטער אין קריס־טוס, און כאטש זיי נעמען זיי צו זיך אין בעט, לייקענען זיי שטענ־דיג אפ, אז זיי לעבען מיט זיי געשלעכטליך, אדער אין אן אומ־ריינער געמיינשאפט *).

מאסהיים מיינט, — דאס איז ביי אים אבער נאר א סברה, ער האט דערפאר ניט קיין באווייזען — אז דער פארבאט פון הייראט און גיטער־באזיץ איז נאר שייך צו די אפאסטאל, צו די אגי־טאטארען, אבער ניט צו אלע ברידער פון דער געמיינדע. דאס וואלט זיי געשטעלט גאנץ נאהענט צו די וואלדענזער. זיכער איז נאר, אז זיי האלטען דעם קאמוניזם פאר אן אומבאדינגטען תנאי, כדי צו ווערען פאלקאם.

די נייע אפאסטאל טרעטען אין אנהויב אויף גאר פארזיכ־טיג. זיי היטען זיך עפענטליך צו ערקלערען קריג דער קירכע. אויף געהיימע אסיפות, אפגעהאלטען ביי נאכט, לערנען זיי די נייע תורה. אין אלע לענדער ווערען געשיקט אפאסטעל, קיין שפאניען, פראנקרייך, דייטשלאנד. דארט ווערען זיי אזוי צאל־רייך, אז א פארזאמלונג פון גייסטליכע — אפגעהאלטען אין ווירצ־בורג אינ׳ם יאר 1287, אין געגענווארט פון קאיזער רודאלף — גיט ארויס אקעגען זיי א באזונדער געזעץ, וועלכעס פארביט יעדען זיי אויפצונעמען, זיי צו געבען עסען אדער טרינקען.

אבער שוין פריהער ווערט מען אין איטאליען אויפמערקזאם אויף די קאמוניסטישע בעלי־חלומות. אינם ׳יאר 1280 באקומט דער בישאף פון פארמא וועגען זיי ידיעות, וואס באוועגען אים, צו פארהאפטען סעגארעלי׳ן. דער פויפסט האנאריוס דער פערטער ארדנעט אן אונטערזוכונג, וועלכע געפינט, אז דער אפאסטעל אר־דען איז ניט צו געפערליך, ער איז בלויז א קאנקורענט פון די ביי־דע פריווילעגירטע בעטלער־ארדען פראנציסקאנער און דאמיניקא־נער. אינ׳ם יאר 1286 ווערט דער אפאסטעל ארדען פונ׳ם פויפסט

*) מאסהיים, ז. 226.

פארבאָטען, סעגארעללי ווערט אָבער ארויסגעלאָזט פריי, הגם ארויס־געשיקט פון פּארמא.

ווי שוין אין אַ סך אַנדערע פאַלען, האָט אויך די אויסווייזונג ניט געבראַכט קיין פאַרבעסערונג, נאָר נאָך ערגער געמאַכט. סעגאַ־רעללי פאָרט ארום אין גאַנץ צפון־איטאַליען און פאַרשפּרייט זיין לערע. די אַפּאָסטעל ברידער וואַרפן זיך ניט אונטער דעם פּויפּסט, דער פאַרבאַנד ווערט ניט צופאַלען. די פאַרפאָלגונגען ווערען ענער־גישער, און דאָס גיסט אויל אויף די פלאַמען און מאַכט אַלץ טיפער דעם תהום צווישען די אַפּאָסטאָל ברידער און דער קירכע.

סעגארעללי ווערט אינ׳ם יאָר 1294 ווידער געפאַנגען און פאַרברענט, לויט איינגע אינ׳ם יאָר 1296, לויט אַנדערע ווי־דער אין יאָר 1300. אָבער דאָס איז בשום אופן ניט דער טויט פון דער באַוועגונג. סעגארעללי׳ס פּלאַץ פאַרנעמט אַ מוטיגערער, אַנטשלאָסענערער אגיטאַטאָר, אַ מענש פון מעשים, ד אָ ל צ י ־ נ אָ. ער איז געבוירען געוואָרען אין דער צווייטער העלפט פונ׳ם 13טען יאָרהונדערט אין פּראַטאָ ביי פערצעללי. זיין פאָטער, דער פּריסטער יוליוס, וואַרשיינליך אויס דער אריסטאָקראַטישער משפחה טאָרניעלי פון נאָוואַרא, איז געווען אַ פּרוש, אָבער ניט קיין אַס־קעט, ווייל ער האָט געלעבט און געוואוינט אינאיינעם מיט דאָל־צינאָ׳ס מוטער. ער האָט זיך ניט געשעמט מיט זיין זוהן, ער גיט אים אַ גוטע ערציהונג און גרייט אים צו צום גייסטליכען שטאַנד. אַן אומאיבערלעגטער שריט, די גנבה פון איינגע מטבעות ביי זיין לערער, באַוועגט דעם יונגען מאַן צו אַנטלויפען. ער לאָזט זיך קיין טריענט, וואו ער טרעט אריין אין אַ פראַנציסקאַנער מאָ־נאַסטיר.

ווי לאַנג ער איז דאָרט געבליבען איז אומבאַקאַנט, ווי בכלל די כראָנאָלאָגיע פון זיין גורל איז אַ זעהר אומגענויע. זיכער איז, אַז ער באַקענט זיך מיט דער לערע פון די אַפּאָסטעל ברידער נאָך בשעת זיין אויפהאַלטען זיך אין מאָנאַסטיר, ווייל די לערע האָט אַ סך ענליכקייט מיט דער לערע פון די פראַטיצעללען, די רעבעלי־שע פראַנציסקאַנער, און האָט געהאַט אַ סך אָנהענגער אין זייערע מאָנאַסטירען. ער איז איר משיג מיט׳ן גאַנצען ברען פון זיין פייערינגער נשמה און ווערט באַלד איינער פון אירע ערשטע פאַר־

שטעהער. צו דער סעקטע שליסט ער זיך אָן בערך אינ'ם יאָר 1291.

אז זיין אין מאָנאסטיר ווערט אים אלץ אומערטרעגליכער, באווייזט דער פאַקט, דאָס ער טרעט פון אים ארויס, נאָך איידער ער שווערט די ערשטע פאַרגעשריבענע שבועות. אין אַ קורצער צייט באַקאָנט ער זיך מיט מארגעריטע פון טרענק, וועלכע איז געווען אין אַ מאָנאסטיר פון דער הייליגער קאטארינא. אלע כראָניקער לויבען די קראפטפולע שענקייט מארגאריטא'ס ווי דאָלצינאָ'ס, וואָס איז ביי ביידע געווען פארבונדען מיט אַ הויכען פארשטאנד, מיט זעלבסטלאָזען ענטוזיאזם, מיט מוט און אנטשלאָסענקייט. קיין וואונדער וואָס עס ציט ביידען איינעם צום אנדערען. אום צו קאָנען זיין נעענטער צו מארגאריטא'ן, טרעט דאָלצינא אריין אלס קנעכט אין איר קלויסטער, געווינט זי פאר זיינע אידעען און סוף כל סוף געלינגט עס אים זי איבערצורעדען, מיט אים צו אנטלויפען. ביז צו זייער טויט קעמפען זיי פון דעמאָלט אָן אינאיינעם פאר זייער אידעע; לויט זייערע געגנער באהויפטען, האָבען זיי געלעבט ווי מאַן און פרוי, לויט דאָלצינאָ ערקלערט, תמיד נאָר ווי ברודער און שוועסטער. דאָס לעצטע וואָלט מער אנטשפראָכען דער לערע פון די אפּאָסטעל ברידער, דאָס ערשטע אָבער מער דער מענשליכער נאטור.

דאָס פאָר פאָלק אנטלויפט אין דער לאָמבארדיי, וואו דאָלצינאָ דערגרייכט באלד די ערשטע שטעלע נאָך סעגארעללי'ן און נאָך זיין טויט ווערט ער דער אָנפירער פון דער באוועגונג. אָבער באלד ווערט די פארפאָלגונג אזוי שטארק, אז ער קאָן ניט פארבלייבען אין איטאַליען. געיאָגט פון איין שטאָט אין דער צווייטער, געפינט ער ענדליך אַ מקום מקלט אין דאלמאציען, פון וואַנען ער שיקט מערערע בריף צו די ברידער אין איטאַליען, וועלכע ווערען פון זיי פארשפרייט גלייך ווי פלוג־שריפטען.

אַ חוץ די לערען פון סעגארעללי'ן האָבען אויף אים געווירקט די לערען פון דעם קאָנאָניק יאָאכים פון פיאָרע, וועמען מיר האָבען שוין דערמאָנט (ז. 115). אבער בעת יענער אונטערשיידט דריי געזעלשאפטליכע צושטאנדען און באטראכט אלס דעם דריטען, דעם העכסטען, דעם מצב פונ'ם אלגעמיינעם מאָנאכענטום, נעהט

דאַלצינאַ ווייטער. אין אָנפאַנג פון׳ם 14טען יאָרהונדערט האָט מען שוין געמאַכט געגוג ערפאַרונגען מיט די בעטלער־אָרדענס, אום צו וויסען, אַז זיי זיינען ניט דער מיטעל, כדי צו רעאַליזירען די בשותפות׳דיגקייט פון גיטער. דאַלצינאַ לויבט די פאַרדינסטען פון׳ם הייליגען פראַנציסק און דאָמיניק, וואָס האָבען געלערענט זייערע תלמידים צו ליבען די אָרימע און אונטערדריקטע, און צו פאַראַכטען דאָס געלט און די מאַכט; אָבער ער ווייזט אויך אָן דאַרויף, אַז זייער שטרעבען האָט סוף כל סוף קיין ממשות ניט געהאַט. פראַנציסקאַנער און דאָמיניקאַנער האָבען געבויט הייזער און דאָרט אָנגעזאַמעלט דאָס אויסגעבעטעלטע. דורך דעם זיינען זיי פאַרדאָרבען געוואָרען, גלייך ווי די גאַנצע קירכע. וויל מען דיזע רייניגען, מוז מען מבטל זיין די גאַנצע מאָנאַכישע אָר־גאַניזאַציע און צוריק איינפירען דעם לעבענס־אופן פון די ערשטע אַפּאָסטעל־געמיינדען.

אָבער ווער זאָל דאָס דורכפירען? די קאָמוניסטען אַליין טראַכן אַלע מיסטישע חלומות און גלויבען אין נסים מוזען זיי מודה זיין, אַז זייערע כחות זיינען דערצו צו שוואַך.

פונקט ווי די תלמידים פון׳ם קאַנאָניק יאָאַכים האָפט אויך דאַלצינאַ אין אָנהויב אויף אַ משיח פון׳ם קעניגליכען שטאַנד, בעת יענע האָבען געהאָפט אויף די האָהענשטויפען, אויף דעם צווייטען פרידריך, האָפט דאַלצינאַ אויף אַן אַנדער פרידריך, דעם זוהן פון קעניג פעטער דעם דריטען פון אַראַגאָניען. דיזער וועט ערשט־בערן דעם פויפּסטליכען טראָן, און טויטען דעם פויפּסט און זיינע קאַרדינאַלען, די בישאָפס, פריסטער, מאָנאַכען און מאָנאַשקעס. נאָר די וועלען בלייבען ביים לעבען, וואָס שטעהען צו צו דער אַפּאָסטעל געמיינדע, נאָר זיי וועלען געניסען פון די אַלע הערליכ־קייטען, וועלכע די וועלט וועט דאַן פאַרמאָגען.

דאַלצינאַ בארופט זיך אויף די אידישע נביאים און אויף דער אַפּאָקאַליפּסע. אָבער ער איז ניט געווען אַזאַ נאַרישער פאַנאַ־טיקער, זיך צו פאַרלאָזען אויף די אַרגומענטען אַליין. ער קוקט זיך שאַרף צו צום גאַנג פון דער וועלט.

דער שכן פון דרום־פראַנקרייך, דאָס קעניגרייך אַראַגאָניען, האָט צוליב דיזעלבע סבות געהערט צו די לענדער, וואָס זיינען אַרוים

אין קריג קעגן פויפסטום. בשעת דעם אלבינגענזער קריג איז ארגאָניען געשטאַנען אויף דער זייט פון די הערעטיקער. פע־טער דער צווייטער פון אראַגאָניען האָט קודם געפּרואווט צו פאַר־גלייכן ביידע צדדים, לסוף האָט ער אָבער אָפּען געשטיצט די אַלבינגענדער מיט וואָפן, איז אינאיינעם מיט זיי אַרויס קעגן די קרייץ־ריטער און אין קאַמף מיט זיי איז ער געפאַלן טויט (אין יאָר 1213, אין דער שלאַכט ביי מירעט). אויך פּע־טער'ס זוהן, יאַקאָב דער ערשטער, האָט געשיקט צו די אלבינגענ־דער הילפס חילות. זיין זוהן ווידער, פּעטער דער דריטער, איז אויך אַריין אין אַ סכסוך מיט'ן פויפּסטום, וואָס איז געוואָרען אַ ווערקצייג אין פראַנקרייך'ס הענט. נאָך דער סיציליאַנישער אָוונט־תּפילה, וואָס האָט געפירט צו דער פאַרטרייבונג פון די פראַנ־צויזען אויס סיציליען, האָט פּעטער ערא‍ָבערט סיציליען. דער פּויפּסט מאַרטין האָט ערקלערט, אַז קעניג פּעטער האָט פאַרלוירען זיין מלוכה און האָט איר פאַרשאָנקען דעם ברודער פון פראַנצוי־שען קעניג, קאַרל פון וואַלואַ. אָבער פּעטער האָט גובר געווען סיי דעם פּויפּסט סיי פראַנקרייך.

נאָך פּעטער'ן איז געקומען אינ'ם יאָר 1285, אין סיציליען, זיין צווייטער זוהן יאַקאָב דער צווייטער, און ווען ער האָט איבערגע־נומען די רעגירונג פון אראַגאָניען, איז איבערגעגאַנגען סיציליען צו זיין יונגערען ברודער פרידריך דער צווייטער (1294).

גלייכצייטיג מיט פרידריך'ן האָט אָבער איבערגענומען די ממשלה איינער פון די נידערטרעכטיגסטע, קמצנ'ישסטע און ענער־גישסטע פּויפּסטען, באָניפאַציוס דער אַכטער. צווישען זיי ביידע פלאַקערט זיך פאַנאַנדער אַ היציגער קאַמף, וואָס דויערט כמעט צען יאָר. דאָלצינאָ'ס האָפנונג אויף פרידריך'ן איז דערפאַר לחלוטין נישט געווען קיין פאַנטאַסטישער חלום. זי האָט זיך געשטיצט אויף די טראַדיציעס פונ'ם אראַגאָנעזישען קעניגסהויז ווי אויך אויף דער מאָמענטאַלער לאַגע פונ'ם באַהערשער פון סיציליען. זיין טעות איז נאָר געווען דער, וואָס ער האָט געגלויבט אין די שענע ווער־טער, וועלכע זיינען געזאָגט געוואָרען, און וואָס ער האָט געמיינט, אַז דער קאַמף פאַר טאָג־אינטערעסען איז אַ פּרינציפּיעלער קאַמף, אַז דער קאַמף וועגען פאַרטיילען צווישען זיך דעם רוח, באַדייט

אַ קאַמף קעגען רוח און עקספּלואַטאַציע גופא. דאָס איז אָבער אַן אילוזיע, וועלכע ס'האָט געהאַט ניט נאָר דאָלצינאָ, נאָר אַ סך אויפגעקלערטע דענקער.

אין זיין ערשטען בריף, געשריבען אינ'ם יאָר 1300, זאָגט דאָלצינאָ פאָראויס פרידריך'ס נצחון איבער באָניפאַציוס דעם אַכטען, אויפ'ן יאָר 1303. באָניפאַציוס איז טאַקע געשטאָרבען אין דעם יאָר, אָבער ניט גע'הרג'ט פון פרידריך'ען, נאָר צוליב אַ סכסוך מיט דער גרויסער אַדעלס־משפחה, די קאָלאָנגאַס און מיט פיליפּ דעם פערטען פון פראַנקרייך, וועלכער איז נאָך געוועזן ענערגישער, פאַרביסענער און גייציגער פון באָניפאַציוס'ען *).

דער פועל יוצא איז אָבער געוועזן ניט דער שטורץ פונ'ם פויפסטום בכלל, נאָר די וואַל פון אַ רוהיגערען פויפסט, בענעדיקט דעם נײַנטען, וועלכער שליסט פרידען מיט פיליפּ'ען.

ווען זיין נבואה איז ניט מקוים געוואָרען, פאַרפאַסט דאָלצינאָ צוויי ווייטערע בריף, פון וועלכע דער צווייטער איז פאַרלוירען געגאַנגען. אין דעם ערשטען ערקלערט ער (דעצעמבער, 1303):

---

*) באָניפאַצ'ס דעם 8טענס סוף איז אַ גוטער ביישפּיל דערפאַר, אויף וויפיל וועניגער זיכער עס זיינען געוועזן אין רוים די פויפּסטען אין דעם פרומען מיטעל־אַלטער, אוידער אינ'ם מאַטעריאַליסטישען 19טען יאָרהונדערט. פיליפּ האָט געשיקט אַ געוויסען ווילהעלם נאָגאַרעט מיט גרויסע סומען געלט קיין איטאַליען. ער פאַרבינדט זיך דאָ מיט די קאָלאָנאַס. אין אַנאַגני איבערפאַלען זיי באָניפאַציוס'ען און נעמען אים געפאַנגען, רופענדיג: „נידער מיט'ן פויפּסט". ער פאַלט אַריין אין אַ מורא'דיגען כעס, און די שלעכטע באַהאַנדלונג, וואָס ער מוז ליידען, פאַרגרעסערט נאָך דעם כעס. אַן אויפשטאַנד באַפרייט באָניפאַציוס'ען, אָבער כדי זיכער צו זיין פאַר די קאָלאָנאַס, מוז ער זיך איבערגעבען אינ'ם רשות פון די אָרסיני'ס, וועלכע האַלטען אים אויך געפאַנגען. דעריבער ווערט ער משוגע און דאָס מאַכט אַן ענדע צו זיין לעבען. מיט רעכט זאָגט וואָלטער: „אויף דעם אופן האָט מען באַהאַנדעלט אין איטאַליען כמעט אַלע פויפּסטען: זיי פאַרטיילען קעניגרייכען און אין איינענעם לאַנד ווערען זיי פאַרפאָלגט

די פאַרעהרער פונ'ם פויפּסטום אין 19טען יאָרהונדערט האָבען גאָר ווייניג סבות זיך צוריקצואווינשען מיטעל־אַלטערליכע צושטאַנדען, און די חוינטיגע גלחים־פרעסער האָבען גאָר וועניג סבות באַזונדער צו שטאַלצירען מיט זייער מוט.

אינ'ם יאָר 1303, איז „חרוב געוואָרען, ווי ער האָט פּראָוויס־געזאָגט, באָניפאַציוס. אין דעם נייעם יאָר וועט דער'הרג'עט ווע־רען, דורך פרידריך דעם צווייטען, דער נייער פּויפּסט מיט זיינע קאַרדינאַלען, דאָס יאָר 1305 וועט ברענגען דעם טויט פאַר די נידריגערע גייסטליכע.

די נבואה זאָל אָבער נאָך ווייניגער מקוים ווערען ווי די ערש־טע. פאַרקערט, בענעדיקט דער נײַנטער שליסט אויך שלום אין יאָר 1304 מיט דעם קעניג פון סיציליען, נאָכדעם, ווי ער פאַרגלייכט זיך מיט פראַנקרייך. דער סיצילישער קעניג קאָן אַל־זאָ ניט מער קומען אין באַטראַכט פאַר דאָלצינאָ'ן אַלס פאַרבינ־דעטער.

באַלד נאָך דעם בריף — אָדער אפשר נאָך פריהער — טרעפען מיר דאָלצינאָ'ן אין איטאַליען. ער פאַרלאָזט זיין זיכער באַהעל־טעניש און ברעכט איין מיט אַ מחנה באַוואָפענטע קיין פיע־מאָנט, כדי אָנצוהויבען אָן אָפענעם קאַמף קעגען קירכע, שטאָט און געזעלשאַפט — ד ע ר ע ר ש ט ע ר פ אַ ר ז ו ך פ ו ן אַ ב אַ וואָ פ ע נ ט ע ן ק אָ מ ו נ י ס ט י ש ע ן א ו י פ־ ש ט אַ נ ד א י ן ד י מ ע ר ב ל ע נ ד ע ר.

די האָפנונג אויף פרידריך'ען האָט אים באַטראָגען, אָבער אַן אַנדערער העלפער פון אַ גאַנץ אַנדערען רעוואָלוציאָנערען כח ווי אַ מאָנאַרך, וואָס האָט זיך צוקריגט מיט'ן פּאַבסט, שטעלט זיך אין די רייהען פון די קאָמוניסטען: ד י פּ ו י ע ר י ם. אַ דאַנק זיי האָט דער אויפשטאַנד זיך געקאָנט האַלטען ביז דעם יאָר 1307. דער אויפשטאַנד פאַר אַ באַנייאונג פון דער געזעלשאַפט אינ'ם זין פון אורקריסטענטום ווערט פאַרוואַנדעלט אין אַ פּ ו י ע־ ר י ם־ק ר י ג.

4. די עקאָנאָמישע יסודות פון די פּויערים־קריגען.

פּויערים־מלחמות זיינען קיין זעלטענהייט ניט אין די לעצטע יאָרהונדערטען פונ'ם מיטעלאַלטער. אומעטום איז געווען אָנגע־זאַמעלט גענוג ברענ־שטאָף, און עס איז גענוג געווען אַ פונק, עס זאָל זיך צעפלאַקערען אַ פייער.

כדי דאָס קלאָר צו מאַכן, מוזן מיר קודם באַלויכטן די ענדערונגען, וועלכע זיינען פאָרגעקומען אין דער לאַגע פון דעם פּויערטום, אַלס פּועל־יוצא פון דער אַנטוויקלונג פון די שטעט.

אין די שטעט אַנטשטייט אַ מאַרק ניט בלויז פאַר אינדוסטרי, נאָר אויך פאַר לאַנדווירטשאַפטלעכע פּראָדוקטן. וואָס מער די שטאָט וואַקסט זיך פאַנאַנדער, זיינען די שטאָט־בירגער, — סוחרים און האַנט־ווערקער, — אַלץ ווייניקער ביכולת צו פּראָדוצירן אַלע לעבנס־מיטל און רוי מאַטעריאַלן, וועלכע זיי באַדאַרפן. זיי קויפן אָפּ ביי די קליינע און גרויסע פאַרמערס אין דער שכנה־שאַפט דעם איבערפלוס, וועלכן יענע פּראָדוצירן אַריבער דעם אייגענעם באַדאַרף און פאַרקויפן זיי אינדוסטרי־פּראָדוקטן, וועלכע זיי פּראָדוצירן אַליין אָדער אימפּאָרטירן, אָדער זיי גיבן זיי געלט. די פּויערים באַקומען אין האַנט אַריין געלט. דער נאַטירלעכער רעזולטאַט דערפון איז, אַז זיי שטרעבן דערצו, צו פאַרבייטן זייער חוב פון נאַטוראַל־אָפּגאָבן און פּאַנשטשינע אויף מזומן. די פּריצים זיינען מיט דעם בייט אויך צופרידן, ווייל זיי הויבן אָן זיך צו נויטיגן אין געלט. ביי די פּויערים איז דער וואונש פאַרשטענדליך, ווייל זיי ווערן דאַדורך פרייע מענטשן, וואָס קאָנען פריי שאַלטן און וואַלטן איבער זייער האָב און גוטס.

מען וואָלט געקאָנט מיינען, אַז דאָס שטרעבן פון ביידע קלאַסן אין איין און דערזעלבער ריכטונג שאַפט אַ האַרמאָניע און צופרידנקייט, אַ טעות! מיר האָבן שוין דערויף אָנגעוויזן, אַז בשעת דעם סיסטעם פון נאַטוראַל־אָפּגאָבן, האָבן די פּריצים ניט געהאַט קיין גרויסן פאַרלאַנג זיי צו פאַרגרעסערן: דער חשק נאָך מער האָט געהאַט זיין גרעניץ אין די פיזישע באַדערפנישן פונ׳ם פּריץ און פון זיין סביבה. די תאוה אָבער נאָך געלט האָט קיין שיעור ניט, ווייל צופיל געלט קאָן מען קיינמאָל ניט האָבן, סע ווייזט זיך איצט דערפאַר אַרויס ביי די פּריצים אַ פיל שטאַרקערער פאַרלאַנג צו פאַרגרעסערן די אָפּגאָבן פון די פּויערים. גלייכצייטיג וואַקסט אָבער אויך דער געגענדרוק, אַזוי לאַנג די פּויערים קאָנען ניט פאַרקויפן זייער איבערפלוס פון די פּראָדוקטן, איז פאַר זיי ניט שווער דאָס אוועקצוגעבן דעם פּריץ. אַזוי ווי אָבער עס געפינט זיך דערפאַר אַ מאַרק, הייסט אוועקגע־

בען דעם פּריז דעם איבערפלוס אָדער בכלל דאָס געלייזטע געלט, זיך אָפּזאָגען פון פאַרגעניגען.

צו דער באַדינגונג קומט צו נאָך אַ צווייטע. פ א ר דער אַנט־וויקלונג פון די שטעט האָט דער פויער ניט געהאַט וואוהין צו אַנטלויפען פאַר דעם אונטערדריקער. די שטאָט ווערט אָבער איצט אַ מקום מקלט און ניט איינער נוצט אויס אָט די געלעגנהייט. אַנדערע, רייכערע פויערים, פאַרשטעהען אויסצונוצען די פי־נאַנציעלע דאגות פון זייערע פּריצים, כדי זייער אָפּגאָבען־פליכט גענצליך אָפּצוקויפען, אַזוי ווערט די צאָל פון די אָפּגאָבען־פליכטיגע וואָס קלענער, און דער פּריצישער הויף ליידט דערפון. אין דערזעלבער צייט אַלזאָ, ווען ביי די פויערים ווערט אונטער דעם איינפלוס פון דעם שטאָט־וועזען גרעסער דאָס באַשטרעבען, אַראָפּ־צוּוואַרפען פון זיך די עקזיסטירענדע שווערע לאַסטען אָדער זיך פון זיי אויסצוקויפען, וואַקסט ביי די פּריצים אַלץ מער דאָס באַשטרעבען, די פויערים נאָך ענגער צו פאַרקניפּען מיט'ן „הויף" און זייערע אויפגאַבען צו פאַרמערען.

און דערצו קומט נאָך אַ דריטע סתירה. דורך דעם, וואָס די פּראָדוקטען פון דער לאַנדווירטשאַפט באַקומען אַ ווערט, באַ־קומט אויך אַ ווערט דער באָדען, פון וועלכען זיי שטאַמען. און ניט נאָר דער שוין באַארבייטער באָדען. בעת די שטעט ווערען מעכטיג און אָנגעזעהן, זיינען שוין פאַרביי די צייטען, ווען די באַ־פעלקערונג איז געווען אַזוי שיטער צעזייעט, אַז עס האָט זיך גע־דאַכט, ערד איז דאָ אָהן אַ שיעור; ווען יעדער, וואָס האָט נאָר געוואָלט דעם באָדען באַארבייטען — און דאָס האָט געמענט זיין אַ פויער אָדער אַ גרויסער פּרינץ מיט זיינע אייגענע פויערים אָדער אַ פאַראייניגונג פון מאַנאַכען — האָט געקאָנט קריגען אַזוי פיל ערד פון דער מאַרקגענאָסענשאַפט אָדער פון'ם לאַנד־הער, וויפיל ער האָט נאָר געוואָלט און באַדאַרפט. כאָטש עס האָט נאָך אַ סך געפעלט דערצו, אַז דער גאַנצער באָדען זאָל שוין ווערען באַאר־בייט, איז אָבער דאָך די באַפעלקערונג שוין געווען אַזוי געדיכט, אַז דער באָדען ווערט ניט מער באַטראַכט ווי אַ הפקר־זאַך. מען הויבט אָן צו באַטראַכטען דעם באַזיץ פון באָדען פאַר אַ פּריווי־לעגיע, און דערצו נאָך פאַר אַזאַ וויכטיגער, אַז עס געהען באַלד אָן

וועגן דעם די היציגסטע קאמפען. פון איין זייט שליסן זיך אָפּ די מאַרקגענאָסענשאַפטן און ערקלערן זייער גאַנצן באָדן פאַר א — בשותפות'דיג פּריוואַט־אייגנטום פון די פאַמיליען, פון וועלכע די גענאָסענשאַפט איז באַשטאַנען. פון דער אַנדערער זייט אָבער טראַכטן די גרונד־הערן, וועלכע האָבן דאָך אַזאַ באַדייטנדע מאַכט אין דעם מאַרק, צו פאַרכאַפּן דאָס אייגנטום פון דעם באָדן און עס צו פאַרוואַנדלען אין זייער פּריוואַט־אייגנטום. זיי נעמען צו ביי די מאַרקגענאָסן דאָס אייגנטום־רעכט און ווילן זיי אָפּ'פּטר'ן מיט באַנוצונגס־רעכט.

וואָס גרעסערע פאַרשריטן עס מאַכט די עקאָנאָמישע אַנטוויקלונג, אַלץ שאַרפער ווערן אַלע געגנזאַצן, אַלץ גרעסער די פאַרביטערונג צווישן פּריצים און פּויערים, אַלץ לייכטער קומט עס צווישן ביידע צדדים צו צוזאַמענשטויסן, וועלכע טראָגן צומייסט א לאָקאַלן כאַראַקטער; ביי געוויסע אומשטענדן פאַרשפּרייטן זיי זיך אָבער איבער גאַנצע פּראָווינצן, גאַנצע לענדער און פאַרוואַנדלען זיך ממש אין קריגן — פּויערים־קריגן.

דער קריגס־גליק בייט זיך בשעת די קאַמפען. בכלל אָבער קאָן מען זאָגן, אַז אין 13טען און 14טען יאָרהונדערט — אין איטאַליען שוין פריהער — פאַרבעסערט זיך די לאַגע פון די פּויערים שטענדיג, הגם זיי האָבן דאָ אָדער דאָרט א מפּלה.

די סבות דערפון האָבן מיר שוין צום טייל דערמאַנט. אין די שטעט האָבן די פּויערים א שטיצע און זיי נוצן זי אויס. יוריסטישע פאַרשקלאַפונג און אפילו פיזישער צוואַנג נוצען ניט פיל, ווען דער פּויער קאָן צו יעדער צייט געפינען שוץ אין שטאָט. כדי זיך זייער אַרבייטס־כח צו דערהאַלטען, מוז זיך שוין דער גרונד־הער מטריח זיין און זיי בעסער באַהאַנדלען און זייער לאַגע פאַרבעסערן.

דערצו קומען נאָך די פינאַנציעלע דאגות פון די פּריצים. אין 12טען יאָרהונדערט זיינען שוין די קריסטען געוועזן גענוג שטאַרק, ניט נאָר אום זיך צו וועהרען געגען די שונאים, וואָס גרייפען זיי אָן, נאָר אויך אום אויפצוטרעטען אָפענסיוו געגען די יעניגע, וועמעס עשירות און קולטור עס ציהען צו זיך צו די רויבערישע אינסטינקטען פון די קריגער און פּריסטער: געגען די

אָריענטאַלען. אין די קרייץ־צוגען באַטייליגען זיך פון אָנהויב אָן די אוואַנטיוריסטישסטע פעאָדאַל־פּריצים פון אַלע לענדער. אָבער די קרייץ־צוגען האָבען אַ געוויסע ענליכקייט מיט דער היינטיגער קאָלאָניאַל־פּאָליטיק: אָנגעהויבען מיט גרויסע אילוזיעס, ענדיגען זיי זיך גאָר מיאוס, זייערע רעזולטאַטען שטעהען ניט אין קיין שום פּראָפּאָרציע צו די קרבנות, וואָס זיי קאָסטען. אין איין פּונקט אונטערשיידען זיי זיך אָבער פון דער היינטיגער קאָלאָניאַל־פּאָליטיק. אַ דאַנק דער אַנטוויקלונג פון דער „שטאַטס־אידעע", איז עס היינט דער שטאַט, וועלכער באַצאָלט די קאָסטען פון דער פּאָליטיק, דאָס הייסט די שטייער־צאָלער, די מאַסע פון דער באַפעלקערונג. די נוצען אָבער האָבען איינציגע אַוואַנטוריסטען און סוחרים.

אין „פינסטערען" מיטעלאַלטער איז דאָס אַנדערש געווען. אַ שטאַטס־געוואַלט אין אונזער זין עקזיסטירט נאָך ניט. די פּריצים, וואָס געהען אין אָריענט, כדי רייך צו ווערען, טוען דאָס אויף אייגענע קאָסטען, ניט אויף שטאַטס־קאָסטען; און אַז די עקספּעדיציע ברענגט קיין רעזולטאַטען ניט, האָבען ז י י דעם פּאַרלוסט, ניט דער שטאַט. די קרייץ־צוגען האָבען באַרייכערט אַ סך שטעט, בפרט אין איטאַליען, ווי מיר האָבען דאָס שוין אויבען דערמאָנט, האָבען אָבער רואינירט אַ גרויסען טייל פון'ם אייראָפּעאישען אַדעל. ביים איבריגען אַדעל ווערען אָבער געוועקט באַדערפנישען נאָך די פּראָדוקטען פון אַ העכערער קולטור, וועלכע מען קאָן אין אייראָפּאַ קריגען נאָר פאַר שווער געלט. קיין וואונדער, וואָס דאָס געלט־באַדערפניש ביים אַדעל וואַקסט גאָר שנעל. דער פּועל יוצא דערפון איז אַ שטרעבען, דעם פּויער שטאַרקער צו עקספּלואַטירען, פון דער אַנדערער זייט פירט דאָס אָבער אויך דערצו, אַז דער גרונד־הער פאַלט אריין אין חובות און, כדי צו קומען צו געלט, מוז ער דערצו מסכים זיין, דער פּויער זאָל זיך אויסלייזען פון זיינע אָפּגאַבען מיט אַ סומע געלט. דער גרויסער אַדעל ליידט פאַרהעלטניסמעסיג ווייניג פון די פאַרהעלטנישען, דער קלענערער אָבער קומט אין יענער צייט שטאַרק אַרונטער און פאַרלירט כמעט אַזוי ווי אין גאַנצען זיין זעלבסטשטענדיגקייט.

ענדליך איז צו באַמערקען נאָך אַ זאַך. בשעת די באַפעלקע־

רונג וואקסט, פירט דאָס אָפּשליסען זיך פון די מאַרקגענאָסענ־שאַפטען און זייער אַנעקסיע דורך די גרונד־הערען דערצו, אַז פאַר די פויערים ווערט שווער צו באַקומען לאַנד. דער צוואַוואוקס פון דער באַפעלקערונג ווערט צוליב דעם געצוואונגען צו זוכען זיין חיונה אויסער דער לאַנדווירטשאַפט, הויפּטזעכליך אינ׳ם שטאָטישען האַנדווערק אָדער אין דער ק ר י ג ס ־ ד י נ ס ט. אחוץ די פינאַנ־ציעל רואינירטע נידריגערע אַדעליגע, געהט די געזונטע דאָרפישע יוגענד אַלץ מער איבער צום סאָלדאַטען־דינסט. זי געהט איבער אין דינסט פון גרויסע פריצים, וועלכע צאָלען איר גאַנץ גוט און זאָגען איר צו גאָלדענע בערג, פון די רייכע שטעט, פון פירשטען אָדער פון איינצעלנע גליקליכע קריג־אָנפירער, וואָס הויבען אָן צו מאַכען אַ געשעפט פון דעם קריגס־דינסט און פאַרדינגען זיך מיט זייערע באַנדען.

נעבען דעם חיל פון דער פעאָדאַלער קריגער־קאַסטע, דעם חיל פון די רייטער, דעם „ריטערהער", אנטשטעהט איצט אַ חיל פון געדונגענע פויערים — דאָס פוס־פאָלק באַקומט ווידער אַ מילי־טערישע באַדייטונג.

אָבער די דאָזיגע געדונגענע פויערים זיינען אין דער רעגעל נאָך ניט קיין פּראָלעטאַריער, נאָר פויערים־זין, וואָס קערען זיך אום צוריק אַהיים נאָך דער פאַרענדיגונג פונ׳ם קריגס־דינסט, אויב זיי האָבען נאָר „פאַרדינט" אַ סך געלט און גוטס, אַהיים, כדי זיך ווידער צו באַטייליגען אין די אַרבייטען פון זייער פאַמיליע אָדער צו גרינדען אַן אייגענע באַלעבאַטישקייט. און מיט זיך ברענגען זיי מיט וואַפען און די פעהיגקייט זיך צו ווערען. די ריטער פונ׳ם 14טען און 15טען יאָרהונדערט האָבען גענוג אָפט געשפּירט די געפאַר פונ׳ם געגנועזישען און ענגלישען בויגען, פונ׳ם שווייצערישען שפּיז, פונ׳ם בעהמישען מאָרגענשטערן און אַנדערע וואַפען. *) די וועהר־פעהיגקייט האָט אָהן אַ ספק אַ סך געהאָלפען צו פאַרבעסערען די לאַגע פון די פויערים אין יענער צייט.

אין איטאַליען האָט זיך קודם אנטוויקעלט דער שטאָטישער

---

*) וועגען דער טאַקטיק פון די ש[illegible]ער אין יענעם יאָרהונדערט, פּגל. ק. ב י ר ק ל י, „דער אמת׳ער ווינקעלריד", צוריך, 1886.

כאראקטער אין מיטעלאלטער, ווי מיר וויסען דאס שוין. דארט אנטשטעהען אויך קודם כל געגענזאצען צווישען גרונד־הערען און פויערים, ווי מיר האבען דאס ערשט אויסגעפירט.

אבער אין איטאליען קומט אויך פאר א כאראקטעריסטישע ערשיינונג, וועלכע איז מסוגל, באזונדערס צו פארשארפען די דאזיגע געגענזאצען: דער אבסענטיזם.

אין אלטערטום האבען די גרויסע גרונד־באזיצער פון איטאליען (גראד אזוי ווי פון גריכענלאנד) געלעבט מערסטענס אין די שטעט. די איטאליענישע שטעט פונם מיטעלאלטער, וועמעס פארבינדונג מיט די אנטיקע טראדיציעס עס האט קיינמאל ניט אויפגעהערט, האבען לכתחילה געהאט א נייגונג אריינצונעמען דעם דארפישען אדעל אין זייערע מויערן. ווען זיי ווערען אזוי מעכטיג, אז זיי באהערשען דאס פלאכע לאנד, צווינגען זיי אים צו פארבייטען זיין דארפישע רעזידענץ אויף א שטאטישער. מאנכע שטעט צווינגען אפילו די אדעליגע, צו וועלכע זיי אונטערווארפען זיך דערצו, זיי זאלען זיך נעמען צו עפעס אן ארבייט. די פאליטיק, וואס האט געטריבען דעם אדעל פון איטאליען אין די שטעט אריין, איז געווען א פועל יוצא פון דיזעלבע מאטיווען, צוליב וועלכע די פראנצויזישע קעניגען פונ׳ם 17טען און 18טען יארהונדערט האבען געצוואונגען די אדעליגע פון זייער לאנד, זיי זאלען פארלאזען זייערע שלעסער און פארברענגען זייער לעבען אויפ׳ן קעניגליכען הויף. די זעלבסטשטענדיגקייט פונ׳ם אדעל ווערט צעבראכען און גלייכצייטיג פארגרעסערט עס דעם גלאנץ און דעם אנזעהן — דא פונ׳ם הויף, דארט פון דער שטאט. אבער פאר דער איטאליענישער דארפישער באפעלקערונג אנטשטעהען דורך דעם אפט עהנליכע צושטענדען, ווי עס האבען געהערשט אין פראנקרייך פאר דער רעוואלוציע.

וואו עקספלואטאטארס און עקספלואטירטע לעבען צוזאמען, וועט געוועגליך די עקספלואטאציע ניט אננעמען אזעלכע מיאוס׳ע פארמען, ווי דארט, וואו זיי זיינען וויט פאנאנדער. דאס צוזאמענלעבען שאפט ניט נאר א געוויסע געמיטליכע געמיינשאפט, נאר אויך א אינטערעסענגעמיינשאפט, וועלכע איז גובר מאנכע געגענזאצען. פאר דעם פריץ, וואס לעבט אין דארף מיט זיינע פוי־

ערים איז עס ניט גלייכגילטיג אין וואָס פאַר אַ צושטאַנד זיין סביבה געפינט זיך, אויב זי דערפרייט אָדער באַליידיגט זיינע חושים, אויב זי איז אַן אָרט פון פיעבער'ן, וואָס זיינען אַ סכנה פאַר אים און זיין משפחה, אָדער אַן אָרט פון בליהענדער געזונדהייט.

דער גרונד־הער, וואָס לעבט אין שטאָט, האָט ניט קיין אינטערעס און ניט קיין פאַרשטענדניש פאַר זיינע פויערים; פאַר איהם קומט ביי זיין באַזיץ נאָר א י י נ ס אין באַטראַכט, זיין רוח. מעג זיין לאַנד ווערען אומבאַוואוינבאַר און אַ מדבר, דערצו איז ער גלייכגילטיג, אויב עס הערט נאָר ניט אויף צו ברענגען אַזוי פיל רוח, ווי פריהער. די רוימישע קאַמפּאַניאַ איז דער בעסטער עדות דערפאַר, וואָס עס קומט סוף כל סוף אַרויס פון אַזאַ ווירטשאַפט.

נאָך אינ'ם 15טען יאָרהונדערט איז קאַמפּאַניאַ געווען גוט באַפעלקערט, באַזעצט מיט אַ סך דערפער. היינט איז זי אַ זומפּיגע מדבר, וואו עס לעבען אַ טאָג נאָר אָקסען און — די מאַלאַריאַ.

צו דעם אבסענטיזם קומט אין מיטעלאַלטערליכען איטאַליען נאָך צו דער אומשטאַנד, וואָס דער שטאָטישער לעבען פילט באַלד אָן דעם אַדעל מיט קאַפּיטאַליסטישען פיהלען און דענקען. קיין וואונדער, וואָס דער ערד־בוי ווערט אין איטאַליען אַ קאַפּיטאַליסטישע אונטערנעמונג פריהער, ווי ערגעץ אנדערש. וואו עס געלינגט ניט די פויערים זיך אויסצוקעמפּען דעם פרייען באַזיץ פון זייער גוט — און דאָס קומט פאָר גאָר זעלטען — ווערען זיי פעכטער אָדער טאָג־ארבייטער אָהן וועלכען עס איז רעכט אויף דעם באָדען, וועלכען זיי פאַרבויען.

5. דער אויפשטאַנד פון דאָלצינאָ'ן.

ווען דאָלצינאָ איז אריין קיין איטאַליען, האָט זיך שוין געהאַט אָנגעהויבען די אַנטוויקלונג פון די צושטענדען, וועגען וועלכע מיר האָבען ערשט גערעדט, די געגענזאַצען זיינען שוין געווען. עס איז דערפאַר קלאָר, אַז ער געווינט תיכף אַ סך אָנהענגער, וויבאַלד ער גיט נאָר דעם סיגנאַל צום אויפשאַנד.

מיר ווייסען ניט צי האָט דאָלצינאָ און זיינע חברים לכתחילה

געהאט די כונה זיך צו פארבינדען מיט די פויערים, אדער צי איז ער דערצו געטריבען געווארען דורך די פארהעלטנישען. יעדענפאלס, באוואוסטזיניג, צי ניט, די לאגיק פון די פאקטען האט זיי געטריבען דערצו, וויבאלד זיי האבען באשלאסען צו פארלאזען דעם וועג פון מאנאכישער פראפאגאנדא און באטרעטען דעם וועג פון באוואפענטען אויפשטאנד. מיט די קאמוניסטישע פאנטאזיארען אליין האט מען דעמאלט ניט געקאנט מאכען קיין פארזוך פון א געוואלטזאמער רעוואלוציע. א חוץ זיי, זיינען די פויערים געווען דער אומצופרידענסטער, רעוואלוציאנערסטער טייל פון דער באפעלקערונג.

אבער וויבאלד די אפאסטעל־ברידער פאנגען אן צו שטיצען זיך אויף די פויערים פארלירען זיי איינגאנצען דעם באדען אונטער די פיס. עס ליגט אן אומגעהייערע טראגיק אין זייער שיקזאל; דורך די צייט־אומשטענדען, דעם דאזיגען פאטום, ווערען זיי געטריבען צו א שריט, וועלכער איז פאר זיי א צווייַשניידיג שווערט. בשעת ער באדייט פאר זיי די איינציגע מעגליכקייט פון א מיליטערישען נצחון, איז ער אבער לכתחילה מבטל יעדען ווייטערען ערפאלג און פירט קאנסעקווענט צו א נידערלאגע.

דאס קלינגט אין ערשטען מאמענט מיסטיש. אבער א פאר ווערטער וועלען גענוג זיין דאס קלאר צו מאכען.

די אפאסטעל־ברידער זיינען געווען קאמוניסטען און האבען געוואלט פארשפרייטען זייער ווירקונג ווייטער אריבער די גרעניצען פון א צוויי־דריי געמיינדען. האבען גע'חלום'ט וועגען ערֹאבערן רוים און איבערבויען די גאנצע געזעלשאפט לויט זייערע אידעאלען. די פויערים זיינען אבער ניט געווען קיין קאמוניסטען, לכל הפחות ניט אינ'ם זין פון די אפאסטעל־ברידער. אין א געוויסען זין זיינען זיי אפילו יא געווען אנהענגער פון בשותפות'דיגען אייגענטום, אבער נאך פון פעלדער און וועלדער; פאר'ן קאמוניזם פון קאנסום־מיטעל, דעם גענצליכען אוועקגעבען האב און גוטס פאר דער געמיינשאפט, ווערען זיי גאר ווֶעניג נתפעל. און בעת די קאמוניסטען קאנען זיך ניט אפשטעלען ביז זיי האבען ניט איבערגעאנדערשט די גאנצע געזעלשאפט, לאזען זיך די פויערים באפרידיגען מיט א פאר קלייניקע קאנצעסיעס מצד די גרונד־הערען — מיט דער פארניכטונג

פון געוויסע אָפּגאַבען מיט דעם צוריקגעבען פון א פּאַר שטיקלעך פעלד.

נאָך וויכטיגער איז אָבער, וואָס דער האָריזאָנט פון פּויערים איבערשטייגט ניט זייערע שמאָלע דאָרפישע און לאָקאַלע אינטערע־סען. דאָס זעט מען באַשיינפּערליך ביי אלע פּויערישע אויפשטאַנדען פון יענער צייט, וואו דער אינטערלאָקאַלער צוזאַמענהאַנג פון די קאָמוניסטען איז ניט געווען גענוג שטאַרק גובר צו זיין אָט די ענגע פּאָליטיק, און דאָס איז געווען די סבה פון א סך זייערע מפּלות. יעדעס דאָרף מאַכט אַן אויפשטאַנד פאַר זיך אַליין און שליסט פרידען פאַר זיך אַליין, ניט קימערנדיג זיך לחלוטין וועגען די אַנדערע. צוליב דעם ווערען זיי אין זייער אָפּגעזונדערטקייט לייכט באַזיגט דורך דער צענטראַליזירטער מאַכט פון זייערע געג־נער.

די געשיכטע פון דאָלצינאָ'ס אויפשטאַנד איז ניט קלאָר; ווען מיר ווילען זיך אָבער באַנוצען מיט'ן רעכט פון אנאַלאָגישע שלוסען, ווען מיר זאָלען אים פאַרגלייכען מיט אנדערע אויפ־שטאַנדען, ווילען מיר באַגרייפען א סך, וואָס ווייזט אונז אויס אומ־באַגרייפליך.

קודם באַווייזט זיך דאָלצינאָ אין די אַלפּען פון פּיערמאָנט. פון דאָרט לאָזט ער זיך אראָפּ אין טאָל און פאַרכאַפּט די פעסטונג גאַטינאַראַ ביי פערצעללי. אחוץ אָרגאַניזירטע גלויבענס־ברידער, א חוץ אוואַנטיוריסטען און אַנטלאָפענע סאַלדאַטען זיינען עס הויפּטזעכליך געווען די פּויערים, וואָס זיינען צו אים מאַסענווייז געלאָפען. באַלד האָט ער ארום זיך א חיל פון 5000 קעמפער, פאַר יענער צייט שוין א בכבוד'ע אַרמעע; ניט בלויז מענער, נאָר אויך פרויען, וואָס קעמפען ווי לייבען אונטער דער פירערשאַפט פון מאַרגהעריטאַ'ן. *)

די עקספּלואַטאַטאָרס פון דער געגענט פאַרגעסען אלע זייערע־

---

*) „די שוועסטער אָדער ווייבער זיינען געווען ניט וועניגער מסוגל און ניט אומגעשיקטער צו העלדענטאַטען ווי די מענער. אָנגעטאָן אין מענער־קליידער, קעמפען זיי אין איין רייהע מיט די סאָלדאַטען און פעכטען פונקט אַזוי מוטיג און פאַרצווייפעלט, ווי די מענער". מ אָ ס ה י ם, ז. 283.

מכסוכים; די בישאָפּען פון פּערצעללי און נאַרוואַרא, ווי אויך די דאָרטיגע אדעליגע אין שטעדט באוואפנען א גאנצע ארמיי געגען די „בונטאָוושטשיקעס"; אָבער די שלאַכט ענדיגט זיך מיט א פולער נידערלאגע פון די עקספּלואטאטאָרס, אזוי, אז זיי פילען זיך שוין אפילו ניט זיכער הינטער די מויערען פון דער שטאָט.

דאָלציניאָ'ס מאכט וואקסט געוואלטיג — אָבער דאָלצינאָ, דער אזוי ענערגישער, גלענצענדער פירער, נוצט ניט אוים דעם מאָמענט, ווען זיינע געגנער וואגען ניט, אים אקעגען געהן אויפ'ן פרייעם פעלד, כדי וויטער צו מארשירען און דעם אויפשטאנד צו מאכען אלגעמיין, נאָר ער בלייבט אין סעזיא־טאָל, וואו דער אויפשטאנד האָט זיך אָנגעהויבען, און באנוגענט זיך דערמיט צו פּלינדערען און צו צעשטערען מאָנאַסטירען, שלעסער און שטעטלעך.

די דאָזיגע ערשיינונג איז דעמאָלט ניט קיין אומגעוועגליכע, זי קומט פאָר אין אלע פּויערים־קריגען. די פּויערים פון וואלזי סעזיא האָבען ניט דעם מינדסטען אינטערעס צו פארשפּרייטען די רעוואָלוציע אין אנדערע געגענדען. און מען קען זיי לייכט באַרוהיגען, גלייך ווי אלע איבעריגע שכנ'ישע פּויערים, וויבאלד מען מאכט זיי נאָר א פּאָר קליינע קאָנצעסיעס. דאָס איז מסתמא אויך אין דעם פאל געשעהן, ווייל די עקספּלואטאטאָרס אינ'ם געגענט זיינען שוין דורך זייער מיליטערישער מפּלה אזוי געווען איבערגעשראָקען, אז זיי זוכען שוין אפילו צו פארנארען דאָלצינאָ'ן. זיי זאָגען אים צו ניט נאָר פולע אמנעסטיע (באגנאדיגונג), נאָר אויך דעם פּאָסטען פון א קאָנדאָטיער (אָנפירער פון די טרופּען) פון פּערצעללי; דאָלצינאָ ווייזט אָבער דעם פאָרשלאָג צוריק מיט פאראכטונג.

די פּויערים האָבען אָבער אודאי יאָ באקומען די קאָנצעסיעס, וועלכע זיי האָבען געוואָלט פועל'ן דורך זייער אויפשטאנד. פאר דעם זיינען ניטאָ קיין היסטאָרישע באווייזען, אָבער נאָר דורך ד ע ר השערה קאָן מען ערקלערען, פארוואס דאָלצינאָ בלייבט אומטעטיג און די פּויערים הויבען אָן אים צו פארלאָזען, בשעת זיינע שונאים זאמלען זיך.

דער קאָמוניסטישער אויפשטאנד בלייבט א לאָקאלער;

אָבער זיינע געגנער ווייסען גאַנץ גוט, אַז ער האָט מער ווי אַ לאָקאַלע באַדייטונג. עס מישט זיך אריין די גרויסע אינטערנאַציאָנאַלע מאַכט פון יענער צייט, דאָס פויפּסטום, און אָרגאַניזירט אַ קרייץ־צוג קעגען די רעבעלען.

און איצט איז זייער גורל פאַר'חתמ'עט. אַזוי ווי זיי קאָנען זיך ניט מער האַלטען אין טאָל, ציהען זיי זיך צוריק אין די בערג, און פון דאָרטען פירען זיי אָן אַ גאַרילאַ־קריג קעגען די קרייץ־צוגלער. דאָלצינאָ'ס גלענצענדער פירער־טאַלאַנט און דער העלדענטום פון זיינע חברים באַווייזען וואונדער אין דעם קאַמף.*) ניט איינמאָל נאָך געלינגט זיי צו באַזיגען זייערע געגנער אין אַ אָפענער שלאַכט, אָפט נאָך מאַכען זיי זיי אָן שאָדענס דורך פּלוצים'דיגע איבערפאַלען. אָבער טראָצדעם שליסט זיך דער אייזערנער רינג פון די געגנער אַלץ פעסטער אַרום די קאָמוניסטען, און גלייכצייטיג פאַרלירען זיי די גאַנצע סימפּאַטיע ביי דער דאָרפישער באַפעלקערונג, וועלכע הויבט זיי אָן צו האַסען פאַר די אַלע צרות און ליידען, וועלכע דער קריג ברייננגט מיט זיך.

פונדעסטוועגען פאַרשטעהען עס די פּאַטאַרענער (ווי מען פלעגט אויך אָנרופען די אַפּאַסטעל־ברידער) צו פאַרשלעפען די אַנטשיידונג ביז צום יאָר 1307, און אויך דעמאָלט ווערען זיי באַזיגט נאָר פון דער נויט און דחקות. דאָס קרייץ־חיל זאָגט זיך אָפּ זיי צו באַזיגען מיט וואַפען, און באַנוגענט זיך מיט אויסהונגערען זיי (אין ווינטער 1306—1307).

„צו דעם צוועק האָבען קודם כל געמוזט אַלע בירגער און איינוואוינער פון די שטעדט און שטעטלאַך נעבען דעם באַרג (אויף וועלכען די פּאַטאַרענער האָבען זיך באַפעסטיגט, לויט איינע צעבעללאָ, לויט אַנדערע מאָנטע רובעללאָ) פאַרלאָזען זייערע וואוינונגען, כדי די הערעטיקער זאָלען פון דאָרט ניט קאָנען מער נעמען קיין געפאַנגענע און קיין לעבענסמיטעל", שרייבט מ אָ ס־ה י י ם. דערנאָך האָט דער בישאָף ראַינערי פון פערצעללי, וואָס

*) נאָר איין ביישפּיל: איינמאָל האָבען 200 בירגער פון טריווערא געוואָלט אָנגרייפען אַ פּלינדערנדע גרופּע פון דאָלציניסטען, זיי ווערען אָבער פאַרטריבען דורך 30 פרויען. ק ר אָ נ ע, א. אַ. אָ., ז. 80.

האָט אָנגעפירט די גאַנצע קריגס־אָפּעראַציע, געלאָזט אויפבויען פינף פעסטונגען אויף די ערטער, דורך וועלכע די אַפּאָסטעל וואָלטען געקאָנט אַם לייכטסטען אַנטלויפען. די פעסטונגען זיינען באַזעצט געוואָרען מיט שטאַרקע אָפּטיילונגען מיליטער. אַלע אַנדערע וועגען, סטעזשקעס און צוגאַנגען זיינען אַזוי גוט באַוואַכט געווען, אַז עס איז ניט געבליבען קיין לאָך אַפילו, דורך וועלכען מען וואָלט געקאָנט אַריבערברענגען אויפ'ן באַרג אַרויף פּראָוויאַנט, אָדער אַנדערע זאַכען.

אויף דעם אופן ערשט איז עס געלונגען צו ברעכען די קראַפט פון די „בונטאָוושטשיקעס".

פראָסט און הונגער האָבען אַזוי אויסגעמאַטערט די באַלאַגערטע, אַזוי גרויס איז געוואָרען די נויט, אַז זיי נעהרען זיך פונ'ם פלייש פון די געפאַלענע און געשטאָרבענע קאַמעראַדען. „די אַפּאָסטעל זיינען צולעצט געוואָרען אַזוי אויסמאַגערט, אַז זיי זיינען ענליכער געווען צו מתים, איידער צו לעבעדיגע מענשען" *).

זייער זאַך איז געווען פאַרלוירען, אָבער זייער ווידערשטאַנד דויערט ווייט. און אַזוי גרויס איז געווען דער פּחד פאַר די דאָזיגע מוטיגע קעמפּער, אַז די באַלאַגערער האָבען, טראָץ זייער גרויסער צאָל, ערשט דעמאָלט באַקומען מוט זיי אָנצוגרייפען, ווען איינציגע אַריבערגעלאָפענע האָבען זיי פאַרראַטען, אַז די איינגעשלאָסענע זיינען פאַר שוואַכקייט ניט מער בכח צו האַלטען די וואַפען אין די הענט.

אַם 23טען מערץ, 1307, קומט פאָר דער שטורם. „אַ שלאַכטען איז עס געווען און ניט קיין שלאַכט". די באַלאַגערטע האָבען נאָך אַלץ ניט געוואָלט זיך אונטערגעבען, מיט די לעצטע כחות האָבען זיי געפירט אַ פאַרצווייפעלטען קאַמף, אָבער די מערסטע פון זיי זיינען שוין געווען אַזוי שוואַך, אַז זיי האָבען שוין ניט געקאָנט מער אַפילו שטעהן. אַ מורא'דיג בלוט־באָד אַנטשטעהט. פון די 1900, וואָס האָבען אויסגעהאַלטען ביז צום סוף, ווערען כמעט אַלע אויסגע'הרג'עט, גאָר ווייניגע געלינגט עס צו אַנטלויפען און נאָר אַ פּאָר ווערען גענומען געפאַנגען. צווישען די לעצטע געפינט זיך דאָל-

---

*) מ אָ ס ה י י ם, ז. 287.

צינאַ און מאַרגהעריטאַ, וועלכע דער בישאָף האָט בפרש געהייסען שוינען, ווייל אַ שנעלער טויט אויף'ן שלאַכטפעלד האָט זיך אים אויסגעוויזען אַלס אַ צו קליינער שטראָף פאַר זיי.

די פרייד פון אַלע פּויפּסטליכע פריינד איבער דעם ענדליכען דערשטיקען פון דעם געפערליכען פייער איז געוועזן גאָר גרויס. הגם דער אויפשטאַנד איז געוועזן אַ ריין לאָקאַלער, האָט דאָך דאָס פּויפּסטום בעסער פאַרשטאַנען זיין אינטערנאַציאָנאַלע באַדייטונג, איידער די פּויערים פון וואַלסעזיאַ. דער בישאָף ראַינערי שיקט תיכף נאָך דעם נצחון איינינע פון זיינע קריגס־קאָמאַנדירען מיט דער בשורה צום פּאַפּסט קלעמענס דעם 5טען. און ער האַלט זי פאַר אַזוי וויכטיג, אַז ער שיקט תיכף איבער די ידיעה צום קעניג פון פראַנקרייך, פיליפּ דעם שעהנעם, און מסתמא אויף צו די אַנדערע פירשטען.

א י י ן טריאומף איז אָבער ניט באַשערט געווען דער זיגרייכער קירכע. וואָס איר איז שוין אַזוי אָפט געלונגען, געלינגט איר דאָ ניט. דאָ באַמיהט זי זיך אומזיסט צו צווינגען די הערעטיקער דורך פּייניגונגען זיך אָפּצוזאָגען פון זייער פאַלשער לערע. „מוטיג דערטראָגען ראָלצינאָ און מאַרגהעריטאַ די פּייניגונגען, וואָס די גרויזאַמע ריכטער טוען זיי אָן; קיין שמערץ־געשריי רייסט זיך ניט אַרויס פון דעם גלויביגען ווייב, קיין וואָרט פון קלאָג אָדער פון מוטלאָזיגקייט פון איר שטאַרק־האַרציגען ליידענס־חבר. ניט דאָס מאַטערן און שניידען פון איינצעלנע גלידער פון זייערע קערפּער, ניט דאָס צעקוועטשען און שטעכען מיט שפּיזען און צאַנגען האָבען געקאָנט אַרויסרופען פון זייער צוזאַמענגע־פּרעסטע ליפּען אַ קול פון פּראָטעסט אָדער בקשה" *).

זיי ווערען פאַר'משפּט צו דער געוועגליכער שטראָף פון די הערעטיקער, צום שייטערהויפען. דאָלצינאָ'ס אורטייל איז אויסגע־פירט געוואָרען דעם 2טען יוני, 1307, אין פערצעללי. מאַרגהע־ריטאַ איז פאַר'משפּט געוואָרען צוצוקוקען צו דער עקזעקוציע. אויך אין דעם שרעקליכען מאָמענט בלייבט די העלדענהאַפטע פרוי

---

*) קראָנע, „פראָ דאָלצינאָ", ז. 91. פון דאָנען זיינען אויך אַרויסגענומען די ווייטערע ציטאַטען.

שטאַנדהאַפּט. „נאָך אַמאָל ווערען ביידע אויפגעפּאָדערט זיך אָפּצוזאָגען, אָבער ווידער אָהן ערפאָלג. כדי צו פאַרגרעסערען די זעלען־קוואַל פון דעם אומגליקליכען, האָבען די קנעכט צוגעבונדען מאַרגהעריטאַ'ן צו א סלופּ אַקעגען דעם פייער פון דאָלצינאָ'ס שייטער־הויפען, און בשעת זיין גסיסה מאַטערען זיי זי און פייניגען".

מאַרגהעריטאַ ווערט שפּעטער אין ביעללאַ פאַרברענט. הגם דאָס נידריגערע פאָלק איז פאַרשראָקען און געדריקט צוליב דער בלוטיגער פאַרניכטונג פון די פּאַטאַרענער, טראָץ דעם רופט דער טויט פון דער מוטיגער קעמפּעריין פאַר זיינע אינטערעסען פאָרט אַרויס זיין שטאַרקען פּראָטעסט. „מען מוז אָנווענדען וואפען־געוואַלט, כדי זיי צו פאַרהינדערען צו צעשטערען דאָס געריכט, וואו דער אורטייל ווערט אויסגעפירט".

אזוי ענדיגט זיך דער ערשטער קאָמוניסטישער אויפשטאַנד אין דער מיטעל־אַלטערליכער געזעלשאַפט. ער איז לכתחילה געווען פאַר'משפּט אונטערצוגעהן. דער שטראָם פון דער געזעלשאַפטליכער אנטוויקלונג געהט אין יענער צייט אין א גאַנץ אנדערער ריכטונג.

אָבער ער איז ניט אונטערגעגאַנגען אָהן קיין רושם. ווי די זיגער — די איינציגע, פון וועלכע מיר האָבען די ידיעות — האָבען זיך באַמיהט צו באַשמוצען די באַזיגטע דורך פעלשונגען און רכילות, איז זיי פאָרט ניט געלונגען אויסצולעשען אינגאַנצען די עראינערונג אָן זייער גרויסען העלדענטום. אפילו די נייערע געשיכטע־שרייבער זיינען געצוואונגען יענע באַוועגונג צו אַנערקענען, און צו באַוואונדערען, הגם זיי מוזען קאָנסטאַטירען מיט באַדויערען די אוממעגליכקייט צו לייקענען, אז אין דאָלצינאָ'ס פּלאַן איז געווען דער קאָמוניזם און אויך דער קאָמוניזם פון פרויען". (ק ר אָ נ ע).

אין די פאָלקס־לידער און לעגענדען לעבט נאָך לאַנג די עראינערונג פון דעם אויפשטאַנד פון די פּאַטאַרענער און פון די פּויערים קעגען דער קירכליכער און אדעליגער עקספּלואַטאַציע, בפּרט אין די טאָלען פון פּיעמאָנט, אָבער אויך אין גאַנץ איטאַליען. נאָך אין יאָר 1372 גיט גרעגאָר דער 9טער אַרויס א בוללע קעגען

דעם כבוד, וועלכען מען טוט אָן אין סיציליען די ביינער און דעם שטויב פון די פראַטיצעללען און דאָלציניאַנער, גלייך עם וואָלטען געווען רעליקוויען. די סעקטע גופא איז אויך ניט גאַנץ אויסגע־שטאָרבען. אין דרום־פראַנקרייך בלייבען נאָך אַ סך אַנהעננער, אזוי אז אין יאָר 1368 באַשליסט אַ קירכענפארזאַמלונג אין לאַטור אַ באַזונדער געזעץ וועגען זיי און לאָזט אַרויס אַ באַ־פעל, מען זאָל זיי כאַפּען אומעטום, וואו מען געפינט זיי נאָר און איבערגעבען די בישאָפען צו באַשטראָפען.

אָבער קיין באַדייטונג באַקומט די סעקטע קיינמאָל נים. אין איטאַליען האָבען זיך געענדיגט די צייטען, ווען אַ הערעטישע באַוועגונג וואָלט זיך געקאָנט אַנטוויקלען. די אינטערעסען פון די הערשענדע קלאַסען זיינען פון׳ם 14טען יאָרהונדערט אָן צו שטאַרק פארקניפּט מיט דעם פּויפּסטום, און די מלוכה־געוואַלט פון די הערשענדע קלאַסען איז אין איטאַליען שוין צו דער צייט געווען אזוי אַנטוויקעלט, אַז אַ קאָמוניסטישע, הערעטישע באַווע־גונג פון די נידעריגסטע פאָלקס קלאַסען זאָל קאָנען באַקומען אַ גרעסערע באַדייטונג.

אויסער איטאַליען אָבער פארשמעלצען זיך די רעשטען פון די אַפּאָסטעל ברידער באַלד מיט ענליכע סעקטען, וואָס שטעהען זיי נאָהענט, בפרט מיט די וואַלדענזער און מיט די בעגאַרדען.